

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta
Ústav dějin křesťanského umění
Dějiny křesťanského umění

Dana Vrabelová

Korunování milostných mariánských obrazů v českých zemích

Diplomová práce

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Ing. Jan Royt, Phd.

2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vykonala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 30. června 2010

Dana Vrabelová

Poděkování

Na této straně bych ráda poděkovala zejména panu Prof. PhDr. Ing. Janu Roytovi, Phd. za odborné vedení diplomové práce a poskytnuté cenné rady.

Za odbornou pomoc s překlady latinských textů děkuji paní PhDr. Markétě Koronthályové a kolegyním ze semináře latinské četby, pod laskavým vedením paní Petronilly Čemus M. A.

Dana Vrabelová

Obsah

I. Úvod	7
II. Přehled pramenů a odborné literatury	8–16
III.1. Vznik a historie mariánských korunovačních obřadů	17–18
III.2. Hrabě Alessandro Sforza Pallaviciny	18
III.3. Podmínky korunovace vydané vatikánskou kapitulou	18–19
III.4. Korunovační ceremonie	19–20
IV.1. Papežská korunovace milostné sošky Panny Marie Svatohorské	21–24
IV.2. Historie poutního místa	24–25
IV.3. Obraz a legenda	26–27
IV.4. Svatohorská kniha zázraků	27–29
IV.5. Jezuité na Svaté Hoře	29–30
IV.6. Korunovace milostného obrazu Panny Marie Svatohorské	31–38
IV.7. Ikonografický rozbor rytiny „Korunovace Panny Marie Svatohorské“	39–49
IV.8. Oltář pro Pannu Marii Svatohorskou	50–54
IV.9. Vývoj poutního místa v 19. a 20. století	54–55
V.1. Papežská korunovace reliéfu Panny Marie ze Svatého Kopečku u Olomouce	56
V.2. Obraz a legenda	56–57
V.3. Zázraky a milosti Panny Marie Svatokopecké	57
V.4. Oslavy stého výročí nalezení milostného obrazu	57–59
V.5. Korunovace Panny Marie Svatokopecké	59–62
V.6. Oltář pro Pannu Marii Svatokopeckou	63–66
V.7. Ikonografický rozbor rytiny Panny Marie Svatokopecké	66–67
V.8. Následný vývoj poutního místa po papežské korunovaci	68
VI.1. Papežská korunovace černé Madony od Svatého Tomáše v Brně	69
VI.2. Historie obrazu	69–70
VI.3. Obraz a legenda	70–72
VI.4. Zázraky a milosti černé Madony Svatotomášské	72–73
VI.5. Přípravy korunovace obrazu černé Madony od Svatého Tomáše v Brně	73–75
VI.6. Korunovační oltář	75–77

VI.7. Korunovační slavnosti.....	77–82
VII.1. Papežská korunovace milostné sochy Panny Marie Svatohostýnské.....	83
VII.2. Dějiny Svatého Hostýna.....	82–84
VII.3. Vyobrazení Panny Marie Svatohostýnské.....	84–86
VII.4. Současná soška s papežskými korunkami.....	87
VII.4.1. Mozaikový obraz.....	87–88
VII.5. Korunovace Svatohostýnská.....	88–90
VII.6. Korunky pro Matku Boží Svatohostýnskou.....	91–93
VII.7. Přípravy korunovace.....	93–94
VII.8. Korunovační slavnosti.....	94–97
VII.9. Válečné a poválečné roky na Svatém Hostýně.....	97
VIII.1. Papežská korunovace Bolestné Matky Boží Bohosudovské.....	98
VIII.2. Historie poutního místa a legenda.....	98–100
VIII.3. Pieta Bohosudovská – ikonografický rozbor.....	100–101
VIII.4. Výstavba chrámu a rozvoj poutního místa.....	101–106
VIII.5. Oltář Piety Bohosudovské.....	106–108
VIII.6. Poutě k milostné sošce Bolestné Matky Boží.....	108–110
VIII.7. Milosti Panny Marie Bolestné.....	111–112
VIII.8. Korunovace Piety Bohosudovské.....	112–115
VIII.9. Poutní místo ve 20. století.....	116–118
IX. Ordo coronandi imaginem beatae Mariae Virginis.....	118–124
X.1. Papežská korunovace sochy Panny Marie Křtinské.....	124
X.2. Poutní místo ve Křtinách.....	124
X.3. Obraz a legenda.....	125–126
X.4. Vera effigies – ikonografický rozbor.....	126–127
X.5. Původní křtinské kostely.....	127–128
X.6. Poutě do Křtin v 17. a 18. století.....	129–130
X.7. Poutní kostel Jména Panny Marie.....	130–135
X.8. Poutní místo v 19. a 20. století.....	136
X.9. Křtinská kniha zázraků.....	137–139
X.10. Ikonografický rozbor rytiny „Milosti Panny Marie Křtinské“.....	140–142
X.11. Korunovace Panny Marie Křtinské.....	143
X.11.1 Přípravy na korunovaci.....	144–145

X.11.2. Papežská korunovace Matky Boží Křtinské dne 31. srpna 1997.....	145–146
XI.1. Papežská korunovace Staré Matky Boží Žarošické.....	147
XI.2. Historie poutního místa.....	147
XI.3. Obraz a legenda.....	148
XI.4. Kult Matky Boží Žarošické.....	149–150
XI.5. Poutní místo v 17. a 18. století.....	150–151
XI.6. Poutě do Žarošic v 19. a 20. století.....	151–152
XI.7. Popis sošky.....	152–154
XI.8. Zázraky Staré Matky Boží Žarošické.....	154–155
XI.9. Záslibné poutě do Žarošic.....	155–156
XI.10.1. Příprava korunovace Staré Matky Boží Žarošické.....	157–159
XI.10.2. Korunky pro milostnou sochu.....	159–162
XI.11. Slavná papežská korunovace Staré Matky Boží Žarošické.....	163–169
XII. Závěr.....	170–172
XIII. Obrazová příloha.....	173–214
XIV. Seznam vyobrazení.....	215–217
XV. Seznam použitých pramenů a literatury.....	218–225

I. Úvod

Diplomová práce *Korunování milostných mariánských obrazů v českých zemích*, navazuje na úspěšně obhájenou bakalářskou práci *Corona et sedes ad maiorem splendorem et gloriam B. V. M.*, která se zabývala papežskými korunovacemi milostných mariánských obrazů v Čechách a na Moravě v období baroka. Téma papežských korunovací je v diplomové práci rozšířeno o následný vývoj korunovačních obřadů až do současnosti, a doplněno o další poznatky bádání.

Korunovace milostných mariánských obrazů jsou v této práci pojednány v širším kontextu úcty k zázračným obrazům v jednotlivých poutních místech. Pozornost je věnována pojmům “zázračný” a “milostný obraz”, historii poutních míst a milostných obrazů, legendám a poutím k milostným obrazům.

Hlavní pozornost zůstává soustředěna na korunovace a ikonografické rozbory barokních rytin milostných obrazů Panny Marie Svatohorské, Panny Marie Svatokopecké, Panny Marie Svatotomášské, Matky Boží Svatohostýnské, Piety Bohosudovské, Panny Marie Křtinské a Staré Matky Boží Žarošické. Korunovace milostných obrazů jsou řazeny chronologicky, což umožňuje sledovat jejich vývoj zejména po vydání nového korunovačního řádu v roce 1981.

Podstatná část práce je zaměřena na “*splnění podmínek*” výše jmenovaných milostných obrazů, vydaných vatikánskou kapitulou, které byly předpokladem papežské korunovace. Podle papežských ustanovení byl předpokladem korunovace věhlas obrazu (*clara imago*), který uctívali věřící jako zázračný (*gratiis refulgens*). Předpokladem korunovace bylo též stáří úcty (*antiquitas originis et artis*) a rozšíření kultu v co největším okruhu uctívatelů (*cultus eximius et antiquus*), kteří museli přicházet do poutního místa pravidelně a z veliké dálky (*concursum populi longinquo et perigrinationes continuae*).

Předkládaná práce je pokusem o komplexní pohled na problematiku papežských korunovací milostných mariánských obrazů v kontextu celkového vývoje mariánské úcty v českých zemích.

II. Přehled pramenů a odborné literatury

Milostným či zázračným vyobrazením je věnována celá řada publikací a rukopisných záznamů. V 17. a 18. století vznikají zejména tzv. *Mariánské atlasy*, řádová kompennia, oslavující sochy a obrazy v chrámech církevních řádů, rukopisná *Diaria* či *Knihy zázraků* jednotlivých milostných obrazů.

Základním přehledem milostných obrazů je kniha profesora teologie a filozofie, jezuity Guilielma Gumppenberga *Atlas Marianus sive de imaginibus Deiparae per orbem christ. miraculosis*, vydaná v Ingolstadu v roce 1655 a o dva roky později také v Mnichově.¹ Kniha je věnována Panně Marii Loretánské a naproti úvodnímu listu se nachází rytina M. Küssela, zobrazující vznášející se loretánský domek, na jehož střeše i podlaze jsou vyobrazeny mariánské obrazy ozařující celou zeměkouli. Následuje „celosvětový“ přehled milostných mariánských vyobrazení vždy s příslušnou rytinou. České země jsou zde zastoupeny Pannou Marií Wartskou a Madonou z Chlumu sv. Máří.

V rozšířené formě, navazující na II. vydání z roku 1672, vychází atlas v německém překladu oseckého mnicha P. Augustina Sartoria, v roce 1717, pod názvem *Mariansicher Atlas*.² Sartorius zde zaznamenal v Čechách 63, Na Moravě 8 a ve Slezsku 20 zázračných obrazů a soch, mezi nimiž jsou uvedeny i obrazy v budoucnu korunované „papežskými korunkami“.³

Převážně o českých poutních mariánských místech se píše v knize *Maria Lust=Garten mit den fürnehmsten im Königreich Böhemb...*, vydané v Praze roku 1704.⁴ V předmluvě nalezneme pojednání o tradici putování k milostným mariánským obrazům. Následuje přehled poutních míst, mezi nimiž se opět nachází i korunované milostné obrazy: Panna Maria Svatohorská, Panna Maria Bohosudovská,

¹ GUMPPENBERG 1657. Výtisk Gumppenbergova *Atlasu Marianis*, liber I. et II., MDCLVII., se nachází ve Strahovské knihovně, sign. SK BV IX 33.

² SARTORIUS 1717, Strahovská knihovna, sign. SK AJ VIII 121.

³ Panna Maria Svatohorská, Pieta Bohosudovská, Panna Marie Křtinská, Panna Maria Svatotomášská v Brně, Panna Maria, Panna Maria Svatokopecká, Panna Maria v Žarošicích a Panna Maria Wartská.

⁴ *Maria Lust=Garten mit den fürnehmsten im Königreich Böhemb* 1704, Strahovský klášter Praha, sign. SK BU IX 37.

Panna Maria Křtinská, Panna Maria Svatokopecká a Panna Maria od sv. Tomáše v Brně. Kniha je doplněna celkem 73 rytinami vyobrazení milostných obrazů. Přehled milostných mariánských vyobrazení, jako výraz „lásky Blahoslavené Panny Marie k zemím České, Moravské a Slezské“, najdeme v knihách Bohuslava Balbína *Přepodivná Matka svatohorská*, vydané v roce 1666⁵ a *Diva Turzanensis seu Historia Originis et Miraculorum Magnae Dei Hominunque Matris Mariae*, Olomouc 1658.⁶ Z korunovaných obrazů je v prvním spise zmíněna Panna Maria Svatohorská, Pieta Bohosudovská, Panna Maria Hostýnská a Panna Maria Brněnská; ve druhém pak Panna Maria Svatotomášská, Pieta Bohosudovská, Panna Maria Křtinská a Panna Maria Svatohorská.

Pozoruhodný přehled mariánských milostných vyobrazení v Čechách nalezneme v knize Huebera Fortunata Zeitigera *Granat-Apfel der Wunderzierden in denen Bildsaulen U. L. F. Maria bei zweien Völckern der Bayern u. Böhmen*, z roku 1671.⁷ Zde je zmiňována Panna Maria Svatohorská a Pieta Bohosudovská.

O historii mariánských poutních míst a milostných obrazů v českých zemích hovoří také rukopisné kroniky, *Pamětní knihy* a *Knihy zázraků* vedené snad ve všech poutních místech. Jedná se zejména o *Diaria* neboli deníky rezidencí na Svaté Hoře: *Diarium Residentiae in Sacramonte*⁸ a *Compendiaria descripto de gloriosissimo actu, Coronationis B. V. Deipare, In Monte Sancto Societatis JESU in Regno Bohemiae, Die 22. Junii, Anno Domini 1732*.⁹ Deníky residence na sv. Kopečku z let 1679–1759,¹⁰ *Katalog Hradištských 1688–1783*, latinský rukopis s ručním náčrtem oltáře z roku 1731,¹¹ latinský rukopis svatokopeckého převora Tadeáše Schrabala: *Ortus et progressus Sacri Montis in Marchionatu Moraviae prope Olomucium*,¹²

⁵ BALBÍN 1966.

⁶ BALBÍN 1658.

⁷ ZEITIGER 1671.

⁸ *Diarium Residentiae in Sacramonte I.*, latinský rukopis, NA Praha, Řád Redemptoristů, sign. p.č. 104.

⁹ *Compendiaria descripto de gloriosissimo actu, Coronationis B.V. Deipare, In Monte Sancto Societatis JESU in Regno Bohemiae, Die 22. Junii, Anno Domini 1732*, knihovna Strahovského kláštera, sign. SK AP XII. 1.

¹⁰ Deníky residence na sv. Kopečku 1679–1759 uloženy v MZA Brno, fond E 55 Premonstráti Klášterní Hradisko, inv.č. 240, sign II 42, dále ve Státní vědecké knihovně v Olomouci, oddělení rukopisů a starých tisků (SVKOL) sign. M-II-257, 403.

¹¹ *Katalog Hradištských 1688–1783*, latinský rukopis uložen v knihovně Strahovského kláštera, sign. SK DK III 4.

¹² *Ortus et progressus*, latinský rukopis knihovna Strahovského kláštera, sign. SK BT IV 9.

*Pamětní farní knihu Žarošickou*¹³ z let 1783–1792 a *Pamětní knihu Mariaschein*¹⁴ vedenou od roku 1881 až do současnosti místními faráři v německém a později i v českém jazyce.

Zázraky milostných obrazů byly zaznamenávány nejčastěji ve výše uvedených „*Pamětních knihách*“; na Svaté Hoře a ve Křtinách pak do *Knihy zázraků: Svatohorská kniha zázraků* (1639–1773)¹⁵ a *Křtinská kniha zázraků*, nazvána autorem také jako: „*Zázračná uzdravení v Oudolí křtinském*, z roku 1735,¹⁶ zmiňuje téměř 200 zázraků Panny Marie Křtinské. Jedná se o opis vyhotovený křtinským kaplanem v roce 1735. Původní kniha byla zničena při drancování Křtinského údolí švédskými vojsky v průběhu třicetileté války. Milosti Panny Marie Křtinské jsou také vyobrazeny a popsány na půvabné rytině Filipa Kiliána z poslední čtvrtiny 17. století, uchovávané na faře ve Křtinách. Ikonografický rozbor této rytiny je rovněž součástí této práce.¹⁷

Již dlouhé roky věnuje Svatohorské knize zázraků svůj badatelský zájem Markéta Holubová. Nejnovější výsledky jejího bádání byly naposledy publikovány v článku: *The Jesuit place of pilgrimage – Svatá Hora Nera Příbram in the light of books of miracles*.¹⁸

¹³Pamětní farní kniha Žarošická (1783–1792), rukopisné záznamy faráře Martina Vaňka uloženo na faře v Žarošicích.

¹⁴Pamětní kniha Mariaschein (1881– současnost), rukopisné záznamy v německém a českém jazyce, Farní úřad Bohosudov. Od roku 1593 psali jezuité tzv. „*Pamětní knihu*“, která se zachovala a byla nadále vedena. Dnes je kronika, až do roku 1880, uložena v SOkA Teplice. Některé významné události a zázraky podle kostelní kroniky zpracoval ve svém rukopise: „*Vážnost a úcta Bohosudovské svatyně v 16. 17. a 18. století*“ roku 1931, v Bohosudově, prof. Josef Schröck. Rukopis je uchovávaný na faře, kde je také uložena poslední kniha kroniky od roku 1881 až do současnosti.

¹⁵Křtinská kniha zázraků: *Zázračná uzdravení v Oudolí křtinském*, 1735, rukopis v českém jazyce uloženy v SOkA Blansko, FÚ Křtiny, inv. č. 80.

¹⁶Svatohorská kniha zázraků (1639–1773) rukopis v českém, latinském a německém jazyce, Národní archiv Praha, fond Řádu Redemptoristů, sign. P 152,O I–VI/1–574, Kult Panny Marie (1639–1773), krabice 102–103, inv. č. 218.

¹⁷Mědiryt na papíře 44 x 30 cm, značeno na středu: Kylián Sculp. Tuto rytinu zmiňuje také ŠENKYŘÍK 1992, 10–12. Zabývá se však pouze popisem historického vyobrazení původních křtinských kostelů na rytině. Mylně také uvádí, že existují celkem tři originály této rytiny (jeden již zmiňovaný na faře a další dva v Muzeu města Brna). Čtvrtý originál jsem zcela náhodou objevila ve sbírkách rytin Strahovského kláštera, sign. R 139 106.

¹⁸HOLUBOVÁ 2006, 367–380.

Křtinská kniha zázraků byla nejnověji zpracována Annou Horákovou v nepublikované bakalářské diplomové práci na Filosofické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně 2008, nazvané *Křtinská kniha zázraků. „Zázračná uzdravení v Oudolí křtinském“*.¹⁹

V roce 2004 se na Svaté Hoře konalo mezinárodní symposium “*Zbožné putování v evropské kultuře*”. Sborník příspěvků z této konference *Wallfahrten in der europäischen Kultur, Pilgrimage in European Culture, Tagungsband Příbram, 26–29. Mai 2004*, vydaný v roce 2006,²⁰ prezentuje studie českých, polských, německých, italských a francouzských badatelů k tématům poutnictví, zbožnosti, hmotné kultury související se zbožností i dopadu zpráv o zázracích na společnost od středověku až do současnosti v evropském kontextu.

K příležitosti slavných korunovacích milostných mariánských obrazů v českých zemích vyšla také celá řada slavnostních tisků a grafických listů.

O průběhu slavné korunovace milostné sošky Panny Marie Svatohorské pojednává spis *Regina Caeli, Corona Gloriam et Majestatis Super Creaturam universam Exaltata in Caelis, Maria ritu Vaticano prima in Regno Bohemiae in S. Monte Corona Regali Aurea Coronata. Pragae 1732*.²¹ Při příležitosti korunovace panny Marie Svatohorské byla také vydána slavnostní, doposud nepublikovaná rytina A. Birckharta: *Korunovace Panny Marie Svatohorské*, jejímž podrobným ikonografickým rozborem, s odkazem na korunovační spis Stanislava Petržilký: *Odražená záře Marye Panny na Nebi od Boha Korunované, na Zemi mnohejma zázrakama osvícenej Obraz, z obzvláštního povolení a zásluh mnohých zázraků na Zemi Korunovanej. Na Svatý Hoře slavného Tovaryšstva Ježíše v Království Českém nad Příbramí skrze Vítězné stavení v Společnosti Nočních Kunstovních Ohňů jakožto hořící lásky a radosti Svědkův ozdobným vyobrazením vysvětlená v srdci téhož Města*

¹⁹ HORÁKOVÁ 2008.

²⁰ DOLEŽAL/KÜHNE 2006

²¹ Regina Caeli, Corona Gloriam et Majestatis Super Creaturam universam Exaltata in Caelis, Maria ritu Vaticano prima in Regno Bohemiae in S. Monte Corona Regali Aurea Coronata, 1732, Strahovský klášter Praha, sign. SK BS I 53, kniha 2.

na Rynku dne 22. měsíce června, kteréžto Den Marii Nebe KráloVnV KorVnoV VCtl.,²² s popisem slavobran, se rovněž zabývám v této práci.

Přípravy a následný průběh slavné korunovace Panny Marie Svatohorské zaznamenal také Ignatio Popp SJ ve své knize *Historia Divae Virginis in Monte Sancto*, vydané v Praze v roce 1758²³ a František Xaver Holas v monografii *Dějiny potního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě*. Příbram 1929.²⁴ Naposledy se korunovací Panny Marie Svatohorské zabýval Prof. Jan Royt.²⁵

Průběhem korunovačních slavností reliéfu obrazu Panny Marie Svatokopecké a popisem příležitostných slavobran se zabývá spis *Enthronisticum Parthenium, sive Gloria et Honor Neo-inauguratae Augustissimae Coelorum Reginae Mariae in Thaumaturga Effigie Sua, Portentofo Angeloru, famulatu allata...* z roku 1733, doplněný četnými rytinami.²⁶ Veškerá kázání, která byla součástí slavností a která mají rovněž velkou vypovídající hodnotu o o jejich průběhu, jsou sebrána ve spise s názvem: *Corona Sacro Montana, sive Constellatio Coeli Mariani, Nocte super media Gloriosissimae Coronationis Augustissimae Coelorum Imperatricis Mariae Thumaturgae STATUAE, ab Angelis allatae, In Horizonte Montis Praemonstrati ad Olomucium, Die 21. Septembris, Anno MDCCXXXII. Serenissimo Coelo Praemonstrata*. Dále se jedná o spisy: *Krátké vypsání o nalezení též stoleté slavnosti a slavném korunování zázračného obrazu Matky Boží Marie Panny na Svaté Premonstrátské hoře blíže Olomouce*, Hradec Králové 1733 a spis Laurentia Kaysera: *Athenaenum sive universitatis Mariana fundamenta in Montibus Sanctis*, obsahujícím četná kázání s vevázanou rytinou Panny Marie Svatokopecké uctívanou alegoriemi věd a umění.

Korunovací Panny Marie Svatokopecké popisuje také Karel Eichler ve svém atlase *Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku*.²⁷ a Prof. Jan Royt v knize *Obraz a kult v Čechách, 17. a 18. století*.²⁸

²² PETRŽÍLKA 1732.

²³ POPP 1758.

²⁴ HOLAS 1929.

²⁵ ROYT 1999.

²⁶ *Enthronisticum Parthenium, sive Gloria et Honor Neo-inauguratae Augustissimae Coelorum Reginae Mariae in Thaumaturga Effigie Sua, Portentofo Angeloru, famulatu allata....Olomucii 1733, Strahovský klášter Praha, sign. SK AL III 2.*

²⁷ EICHLER 1887.

²⁸ ROYT 1999

Korunovaci černé madony Svatotomášské v Brně je také věnováno několik latinských tisků. V první řadě je třeba jmenovat spis: *Conchylium Marianum vetustissimae et venustissimae Gemmae Moraviae*,²⁹ s podrobným programem slavnosti z roku 1736, jehož Strahovský exemplář je obohacen o několik překrásných rytin a spis: *Gemma Moraviae Thumaturga Brunensis*³⁰ z téhož roku s titulní rytinou I. Zeidlera, znázorňující moravskou církev jako loď nesoucí obraz Panny Marie Svatotomášské na plachtě. U příležitosti dvousetého výročí korunovace černé Madony v Brně, byla v roce 1936 vydána kniha P. A. Neumanna: *K 200 výročí korunovace milostného obrazu Panny Marie v klášteře brněnských augustiniánů (1736–1936)*.³¹

Korunovaci Panny Marie Svatotomské popisuje rovněž Karel Eichler ve svém atlase *Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku*³² a také prof. Jan Royt.³³

Velice pěknou výstavu zejména barokních kreseb, rytiny a slavnostních tisků vydaných u příležitosti korunovace Panny Marie Svatotomské, uspořádá v roce 2009 Moravská galerie v Brně. Veřejnosti tak byla tato významná událost představena poprvé.³⁴

Výše uvedený dvojdílný „atlas“ Karla Eichlera *Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku*, z let 1887–1888,³⁵ je věnován poutním místům a milostným obrazům na Moravě a rakouském Slezsku. Zmíněna je zde Panna Maria Křtinská, Svatohostýnská, Žarošická a dále Panna Marie Svatokopecká a Svatotomská.

²⁹ *Conchylium Marianum vetustissimae et venustissimae Gemmae Moraviae*. Brunae 1736, Regno Bohemiae die 22. Juni 1732, Strahovský klášter Praha, sign. SK AN IV 12.

³⁰ *Gemma Moraviae Thumaturga Brunensis*. Brunae 1742, Strahovský klášter Praha, sign. SK BV II 159.

³¹ NEUMANN 1936.

³² EICHLER 1887.

³³ ROYT 1999.

³⁴ *Slavnost korunovace zázračného obrazu Panny Marie Svatotomské*, výstava konaná ve dnech 11/9–6/12 2009, Moravská galerie v Brně, Kabinet místopředsedelského paláce. Korátor: Zora Wörgötterová. Na výstavě byly k vidění exponáty zapůjčené Opatstvím augustiniánů Staré Brno, Moravskou zemskou knihovnou, Moravským zemským archivem, Archivem města Brna, Moravské galerie v Brně a Umělecko-průmyslovým muzeem v Praze.

³⁵ EICHLER 1887, EICHLER 1888.

Ze stejného období je také “atlas” českých poutních míst *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, Praha 1903, jehož autorem je Julius Košnář.³⁶

Také ve 20. století bylo vydáno několik publikací upomínajících na slavné korunovace. O podrobném průběhu korunovace Panny Marie Svatohostýnské pojednává kniha *Papežská korunovace Matky Boží Svatohostýnské* od Profesora Antonína Jandy.³⁷ Nejnověji se korunovací Panny Marie Svatohostýnské věnuje Olga Kozlová ve své monografii *Obrazy z dějin Hostýna*³⁸.

Inspirován výše uvedenou knihou Prof. Jandy, popisuje slavnou korunovací Matky Boží Žarošické farář P. Rudolf Kosík, v publikaci *Papežská korunovace Staré Matky Boží Žarošské Divotvůrkyně Moravy*.³⁹

O korunovací Piety Bohosudovské se dovídáme z *Pamětní knihy Mariaschein*⁴⁰ a z tisku *Der Marianische Kongress von Mariaschein 1926*,⁴¹ vydaném u příležitosti mariánského kongresu, konaném v roce 1925 v Bohosudově.

Korunovační slavnosti Panny Marie Křtinské zaznamenal a v *Pozdravu ze Křtin* také publikoval, křtinský farář P. Tomáš Prnka.⁴²

V roce 1981 byl publikován nový korunovační řád *Ordo coronandi imaginem beatae Mariae Virginis*,⁴³ dle kterého byly na Moravě korunovány milostné obrazy Panny Marie Křtinské a Žarošické.

³⁶ KOŠNÁŘ 1903.

³⁷ JANDA 1913.

³⁸ KOZLOVÁ 2009.

³⁹ KOSÍK 1999.

⁴⁰ Pamětní kniha Mariaschein (1881– současnost), rukopisné záznamy v německém a českém jazyce, Farní úřad Bohosudov.

⁴¹ Der Marianische Kongress von Mariaschein. (10., 11., 12. September 1925). Mit einem Rückblick auf das 500jährige Jubiläum. Herausgegeben vom Jubiläumskomitee. Leitmeritz 1926.

⁴² PRNKA 1996, PRNKA 1997a, PRNKA 1997b.

⁴³ Ordo coronandi imaginem beatae Mariae Virginis, Editio Typica, Typis polyglottis Vaticanis 1981.

Ze současné zahraniční literatury, věnované tématu korunování mariánských milostných obrazů, je třeba zmínit zejména společnou práci italských autorů G. M. Pola, L. M. de Candida a M. M. Pedica: *La Vergine Maria incoronata*⁴⁴ a spis M. Calabuiga: *Significato e valore del nuovo Ordo coronandi imaginem beate Mariae Virginis*. Romae s. a. ue.

Dále práce J. R. Knoxe: *Die Feier der Krönung eines Marienbildes*⁴⁵ a J. von Herzogenberg: *Zur Krönung von Gnadenbildern vom 18. bis zum 20. Jahrhundert*.⁴⁶

V neposlední řadě pak práce Nikolause Gussoneho: *Zür Krönung von Bildern: Heutige Praxis und neuzeitlicher Ritus*,⁴⁷ *Die Krönung von Bildern*⁴⁸ a *Die Krönung von Marienbildern*.⁴⁹ N. Gussone je rovněž autorem výkladového hesla „*Krönung von Marianbildern*“ v *Marienlexikon*.⁵⁰

Za neopomenutelný spis, věnovaný obecně problematice obrazu a kultu, je možno považovat knihu Hanse Beltinga *Bild und Kult* z roku 1991.⁵¹

V Čechách se problematikou korunování milostných mariánských obrazů, jako výrazu nejvyšší úcty, zabývali společně již v roce 1913, autoři I. Čežovský a P. J. Vraštil ve svém pojednání: *O korunovaci milostných obrazů a soch bl. Panny Marie*.⁵² Řadu dílčích studií věnovali milostným vyobrazením také např. Antonín Podlaha, Václav Ryneš, Ivo Kořán, Prof. Pavel Preiss a Prof. Jan Royt. Slavobranami, vystavenými na počest korunovace zázračného obrazu Panny Marie Svatotomášské v Brně, se ve své práci z roku 1987 zabývá Bohumil Samek.⁵³ Obeně se korunovacemi milostných mariánských obrazů věnuje také Vítězslav Štajnochr ve své knize *Panna Maria Divotvůrkyně*,⁵⁴ která je ve své druhé části zároveň „atlasem“ mariánských poutních míst v českých zemích.

⁴⁴ POLO/CANDIDO/PEDICO 1980.

⁴⁵ KNOX 1990.

⁴⁶ HERZOGENBERG 1985.

⁴⁷ GUSSONE 1987.

⁴⁸ GUSSONE 1990.

⁴⁹ GUSSONE 1999.

⁵⁰ MARIENLEXIKON 1988–1994, 683–684.

⁵¹ BELTING 1991.

⁵² ČEŽOVSKÝ/VRAŠTIL 1936.

⁵³ SAMEK 1987.

⁵⁴ ŠTAJNOCHR 2000.

Doposud nejkompexnější pohled na problematiku vztahu obrazu a kultu v barokních Čechách, vrcholící v barokních religiózních slavnostech jako jsou korunovace, jubilejní slavnosti či objevení obrazu nebo sochy, podává Prof. Jan Royt ve své knize: *Obraz a kult v Čechách, 17. a 18. století*.⁵⁵

K vývoji poutí po roce 1945 byla publikována velice zajímavá stať Martina Klapetka *Der Heilige Berg bei Příbram (Svatá Hora u Příbrami) und der Heilige Hostein (Svatý Hostýn) – Wallfahrtsorte nach 1945, Ein Überblick*.⁵⁶

V současné době (29. dubna – 19. září 2010) probíhá v kryptě katedrály sv. Petra a Pavla v Brně výstava k osmistému výročí poutní tradice ve Křtinách a třista třicátému třetímu výročí narození Jana Blažeje Santiniho. K výstavě byl rovněž vydán katalog *Křtiny – Santiniho perla Moravy*.⁵⁷

Kompletní seznam odborné literatury a pramenů použitých v této práci je uveden na straně 218–225.

⁵⁵ ROYT 1999.

⁵⁶ KLAPETEK 2006, 695–704.

⁵⁷ RECHLÍK 2010.

III.1. Vznik a historie mariánských korunovačních obřadů

Koruna vždy bývala u všech vzdělaných národů nejokázalejším znakem nejvyšší důstojnosti a moci. Koruny císařské, královské a knížecí jsou znamením svrchované panovnické moci. U dávných národů, zvláště u Řeků a Římanů bývaly koruny přiznávány slavným vítězům jakožto odměna velkých činů, zásluh a statečnosti.

Královské insignie, koruna a trůn, darované mariánskému milostnému obrazu *k větší cti a slávě*, symbolizují pozemský vrchol úcty a zbožnosti. Teologický základ tohoto liturgického obřadu vychází z Mariiny nebeské korunovace, která následuje po jejím Nanebevzetí, kdy Panna Maria *stanula jako královna nebes i země po pravici Synově – jako žena sluncem oděná – na hlavě její koruna z dvanácti hvězd* (Zjevení sv. Jana 12,2).

Na zemi byla Panna Maria korunována napodobeninami korun světských panovníků a její korunovaný obraz usazován na královský trůn, oltář, zhotovený k této slavnostní příležitosti *k větší cti a slávě*. Vždy se jednalo o skvostná umělecká díla barokních zlatníků a stříbrníků, o jejichž podobě, pokud se nezachovala do dnešních časů, se dovídáme z četných starých tisků a rytin speciálně vydaných u příležitosti korunovace.

Korunovace milostného mariánského obrazu, byla zejména v baroku velkou slavností, jejíž příprava a liturgické obřady trvaly i několik dní. V období baroka byly v Čechách a na Moravě korunovány snad všechny mariánské milostné obrazy, ale pouze tři z nich měly korunky oficiálně potvrzené vatikánskou kapitulou: Panna Maria Svatohorská, Panna Maria Svatokopecká a Madona Svatotomášská.

První korunovace⁵⁸ Panny Marie se odehrála již v 8. století, kdy papež Řehoř III. korunoval roku 732 v Římě obraz Panny Marie korunou z ryzího zlata a s mnoha diamanty. Nad oltář pak zavěsil druhou podobnou korunu.

⁵⁸ ROYT 1999, 132–133;
ČEŽOVSKÝ/VRAŠTIL 1913, 7–10.

Roku 848 věnoval papež Řehoř IV. krásné stříbrné koruny obrazu Panny Marie, uctívaném v kostele sv. Kalista a Kornélia v Římě, aby Panna Maria vyprosila odpuštění hříchu lidem, aby jim zjednala milost u Boha. S další korunovací, se svolením sv. Stolce, se po té setkáváme až kolem roku 1500 v Itálii, kdy byla korunována PM v Loretě nedaleko Recanati. Tyto první korunovace však ještě nebyly takovými slavnostními obřady jako později v pozdějších letech.

III.2. Hrabě Alessandro Sforza Pallavicini

S myšlenkou na korunování milostných mariánských obrazů přišel v baroku hrabě Alessandro Sforza Pallavicini z Piacenzy, italský šlechtic, který byl od mládí znám svojí velikou úctou k Matce Boží a přemýšlel jak mariánskou úctu ještě více rozšířit. Uvědomil si, že zlaté koruny dodávají panovníkům zvláštní vznešenost a že se těší zvláštní úctě na celém světě. Usoudil tedy, že by bylo vhodné a spravedlivé, aby podobné znamení slávy a moci zdobilo i hlavu Královny nebes. Hrabě, který byl velice bohatý, rozhodl se veškeré své jmění darovat na dosažení tohoto cíle a roku 1640 odkázal velkou sumu na korunování milostných obrazů a soch.

Jeho úmysl schválil papež Urban VIII. (1623–1644). Byla založena nadace hraběte Sforzy,⁵⁹ jejíž správou pověřil papež vatikánskou kapitulou u sv. Petra. Velkými propagátory mariánských korunovací se stali také Fra Girolamo Paolucci de' Calboli da Forli (1522–1620), zvaný Apoštol Madony a kapucín F. Fedele da S. Germano, tvůrce první korunovační ceremonie.

III.3. Podmínky korunovace vydané vatikánskou kapitulou

Pro korunovací vydala vatikánská kapitula jasně formulované podmínky. Nerozhoduje, zda korunou má být ozdoben obraz nebo socha ani z jakého je materiálu. Nezáleží ani na umělecké ceně obrazu nebo sochy. Milostný obraz vyznamenaný vatikánskou korunou nesmí po korunovací již nosit jinou korunku, než tu kterou obdržel z Říma. Kdyby se korunka ztratila, nebo byla odcizena, musí se vyžádat u vatikánské kapituly nová.

⁵⁹ Roční výnos fundace stačil asi na jednu korunovací milostného obrazu.

Podle papežských ustanovení⁶⁰ byl předpokladem korunovace věhlas obrazu (*clara imago*), který uctívali věřící jako zázračný (*gratiis refulgens*). Zázraky musely být prokazatelné přísěžnými výpověďmi hodnověrných svědků vzácných rodem, vysokým úřadem a bezúhonností života. Předpokladem korunovace též bylo stáří úcty (*antiquitas originis et artis*) a rozšíření kultu v co největším okruhu uctívatelů (*cultus eximius et antiquus*), kteří museli přicházet do poutního místa pravidelně a z veliké dálky (*concursum populi longinquo et perigrinationes continuae*).

Žádost podávala do Říma obvykle arcibiskupská konzistoř či sám arcibiskup zpravidla tři roky před plánovanou korunovací. Musela především svědecky doložit autenticitu předkládaných zázraků, starobylost a rozšíření úcty, což se dělo prostřednictvím příležitostné monografie zázračného vyobrazení, vydané tiskem. Papež Urban VIII. pověřil kanovníky vatikánské kapituly u sv. Petra, aby rozhodovali v záležitostech týkajících se korunovace obrazů a aby milostným obrazům přesvatá Královny nebeské zlaté korunky přiznávali a udíleli. Papež vydal zvláštní breve, v němž jsou pro slavnostní dny uvedeny též plnomocné odpustky a pověřoval korunátora. V Itálii to byl člen kapituly sv. Petra, mimo Itálii legát či diecézní biskup. Obraz či socha mohou být korunovány nebo i rekorunovány.⁶¹

III.4. Korunovační ceremonie

Korunování milostného obrazu bylo spojeno s předepsanými liturgickými úkony. Obřad se začínal rituální očištěním obrazu svěcenou vodou. Následovalo pomazání křížem (podle tridentské liturgie) a vlastní korunovace, při níž první korunu obdržel Ježíšek a následně Panna Maria. Obraz byl dále okuřován kadidlem a intronizován na mariánském "trůně". Speciálně k tomu zřízeném, čímž je většinou myšlen nádherně vyzdobený oltář či oltářík (možno i přenosný).

První takový obřad, dle těchto předpisů, se konal dne 25. srpna roku 1630 a posvěcená koruna spočinula na hlavě Madony de la Febbre, uložené v sakristii baziliky sv. Petra v Římě a to za přítomnosti hraběte Alessandra Sforzy, který ještě za svého života byl šťastným svědkem korunovace třinácti milostných obrazů

⁶⁰ HERZOGENBERG 1985, 281–287.

⁶¹ ROYT 1999, 133.

v různých římských kostelech. Po jeho smrti byl korunován milostný mariánský obraz Maria della Strada v profesním domě Tovaryšstva Ježíšova v Římě a v Loretě v Beretě. V Polsku byla korunována Panna Maria (Královna Polska) na Jasné Hoře v Čenstochové dne 8. září 1717. Další korunovace se udála ve Španělsku v Mont Serratu. V Čechách byla korunou obdařena soška Panny Marie Svatohorské, na Moravě reliéf Matky Boží na Svatém Kopečku u Olomouce a milostný obraz černé Madony od sv. Tomáše v Brně.⁶²

Přesné záznamy o papežských korunovacích mariánských milostných obrazů z let 1634–1924, jsou vedeny v rukopisech, celkem 36 svazků, *Incoronazione Mariane* uložených v dell'Archivo del Capitolo di san Pietro ve Vatikánské knihovně.

⁶² ČEŽOVSKÝ/VRAŠTIL 1913, 9.

IV.1. Papežská korunovace milostné sošky Panny Marie Svatohorské

První korunovace mariánské milostné sochy⁶³ v českých zemích se odehrála na Svaté Hoře u Příbrami v roce 1732.

O milostné sošce Panny Marie Svatohorské píše již v roce 1665 Bohuslav Balbín ve své *Diva Montis Sancti*, přeložené v roce 1666 Matějem Šteyrem, vydané v Litomyšli. Jeho popis, dosvědčující nezměrnou úctu a lásku velkého mariánského ctitele k sošce, je natolik líbezný a vypovídající o barokní mariánské úctě v Čechách, že si jej i přes jeho možnou „zdlouhavost“ a „zastaralost“ dovolím citovat:

„Pravý svatohorský obraz Matičky Boží jest na délku na půl třetí píde. Na levém lokti drží dělátko P. Ježíše. Jest dřevěný a jak přede mnou pravil jeden v těch věcech zběhlý muž, zdá se býti z hrušky, což nejvíce se poznává na hlavě tohoto svatého obrazu, kdežto se spatřuje holé, nemalované dřevo. Stojí Matička Boží na rovném stupni na černo barveném, téhož stupně drží se nohy tak, že se nemohou od něho oddělit. Aby pak ten stupeň častým užíváním se neotřel anebo nepřerazil, podstaven jest pod ním jiný, nový a širší stupeň před nemnoha lety udělaný. Půl pravé nohy trochu vystupuje z těla. Zdá se z prostředku modré sukničky, že pravé koleno s nohou jest nakřiveno, jako by se mělo k pokloně právě tím způsobem, jak za našich časů dvořané stávají před knížaty. Levá noha jest celá zakryta pravou a tratí se v sukni. Celá postava těla Matičky boží jest nakřivena. Prsa a břicho jest vypjato, jak chodívají chůvy, když chovají děti. Než počneme raději od hlavy, od té potom u noh se octneme.

Hlava Matičky Boží pro tak krátké tělo jest dosti veliká. Ctný a veselý obličej, prostřední mezi pannou a paní, slovem mladé paní. Obdélná tvář, krom toho, že líce zdají se obtloustlé. Obtlostlosti znamení jsou dva laločky, jež pod bradou visí. Obličej není tak tlustý po venkovsku, jak jej malovali všichni téměř malíři, ale ukazuje povahu útlého těla. Matička Boží jak jest sama o sobě, nemá žádné korunky

⁶³ Milostná soška Panny Marie Svatohorské byla spíše vyřezána nožem než řezbářským nástrojem. Vznikla pravděpodobně ve 14. století, kdy se objevuje prolomení figur ve tvaru „S“ a vyklonění na levou či pravou stranu jako např. socha Madony Plzeňské. Možná i proto vznikla v minulosti domněnka, že byla vytvořena Arnoštem z Pardubic. Poprvé tuto domněnku vyslovil Jan Pošmurný T. J., jenž byl toho přesvědčení, že Arnošt sám ji zhotovil dle vzoru sošky P. Marie ve chrámu Kladském, kterou od chlapectví měl ve zvláštní lásce. BALBÍN 1665, tuto možnost připouští, ale neháji ji. Uvádí, že milostná soška byla zhotovena roku 1348 nejspíše na zámku v Příbrami. Stejný záznam najdeme také v urbáři Rožmitálského panství z roku 1740. HOLAS 1929, se odvolává na rukopis neznámého jezuita *Synopsis historiae Sacramontanae* v kterém se výslovně uvádí, že Arnošt z Pardubic sošku nezhotovil.

na hlavě, ale zlatá nebo perlová korunka, která stává na její hlavě, klade se nebo snímá se dle libosti svatohorských správců. Pod touto drahou korunkou jest jiná menší z papíru udělaná a pozlacená, kterou Rodička Boží již dávno mívala, a ta pro památku a čest staré prostoty našich předků nikdy se nesnímá z hlavy, příkladem svatých královen, které pod perlovým a šarlatovým rouchem nosily žíně. Tuto papírovou korunku když jsem sňal a bedlivě se díval na temeno svaté hlavy, poznal jsem, že dříve z ní vzhůru vycházelo nějaké dřevo, které nyní jest ulomeno. Jistá věc jest, že proto bylo do vrchu hlavy vraženo, aby upevňovalo buď korunu stojící na hlavě aneb paprsky skvějící se nad hlavou, anebo visel-li kdy svatý obraz kdy před Arnoštem, jak byl obyčej u starých, skrze to dřevo prostrčen železný kroužek, z něhož visel obraz. Čelo Matičky Boží jest velmi široké. Vlasy žluté a téměř přílišné, neb zakrývají obě uši. Nos jest obdélný, rovný bez špičky, zřítelnice levého oka odstupuje dále od středu, nežli ta, která jest v pravém oku. A tím se snad mylí mnozí, když se domnívají, že na ně hledí Matička Boží. Kdo na její obličej hledí z pravé strany, zdá se mu býti smutný, ale kdo naň hledí rovně nebo z levé strany, spatří jej veselejší. Oči jsou laskavé a krásné, nehledí hrdě ani všetečně, ale jak mnoho jest potřeba, aby se svatě zalíbila a viděla, co se děje před ní. Hledí asi na vzdálenost tří kroků, nic více, aby šlechtné panenky také z toho obrazu učily se, jak daleko mají hleděti. Její rty jsou malé a slušně spojené. Ale Ježíškovy rty na děťátko jsou dosti veliké. Pod levým líčkem matičky Boží, blízko od konce brady, ukazuje se. Tehdáž, když jsem se na ni díval, zdála se mi tak úzká, že sotva jeden vlásek mohl by se do ni vložit. Nicméně, jak později oznámím, když nějaké velké neštěstí nastávalo Českému království nebo jeho králům, tak širice se tato jizvička rozevřela, že byla z ní krvavá a čerstvá rána, do níž se volně mohl vložit malík lidské ruky. Až podnes zůstává znamení tak velikých neštěstí, neb ukazuje se místečko jako krvavými krůpějemi zkropené. Na pravém líčku jest jakýsi dolíček, jenž se udělal z toho, že se několik kousků barvy odlouplo a odpadlo. Plášť Matičky Boží jest modrý, se svým obkladem rovně visí od šíje až na prsa, pod nimiž jest viděti půl lokte pravé ruky. Tento modrý plášť nevisí rovně dolů, krom-že pod ním vyčnívá asi půl střívičku pravé nohy, jenž jest trochu špičatý s černým podešvem a bílými nártý. Na krajích pláště jest všude lem zlatý. Spodní kraje dosahují až ke kotníkům, některé přes kotníky spadají. Pod tímto pláštěm jest červená suknička také zlatem lemovaná na krajích. Ta zakrývá toliko prsa a dolejší část krku, neb vrchní dosti veliká jest obnažena. Pod prsy není více viděti té červené sukničky, protože pláštěm, jak jsem prve napsal, jest všecko zakryto,

ale rukávy na jedné i druhé ruce ukazují se pod ní, které podobně zlaté lemy mají na krajích. Pravá ruka Matičky Boží z modrého pláště vystrčená přímo sahá k děťátku, jehož bradičky z pravé strany palcem, z levé ostatními čtyřmi prsty se dotýká, jak dělávají chůvy. Ty čtyři prsty tak neuměle jsou vyřezány, že bych bezmála řekl, že jsou toliko tři prsty. Levá ruka dotýčný modrý plášť vyzdvihší z levého kolena jej děťátku Ježíši podložila a ono na něm sedí a ona pak jej na něm drží. Ježíšek všechen je nahý a jakoby se své matičce bránil, obojí ručičkou se chytá její pravice. Ježíškova pravá ruka drží mateřskou pravici právě na tom místě a tím způsobem, jakého užívají lékaři, když zkoumají životní žílu. Levá pak Ježíškova ruka leží pod palcem mateřské pravice. Na hlavě nemá korunky, ale mnoho vlasů. Kadeře zlatu podobné. Nicméně na temenu na dvou místech ukazuje se jakási lysina. Hlava jest veliká, jako mívají děti. Tvář jest též veliká, široké čelo, vysedlé rty. Malíři malují ho příliš krásného, ježto není takový. Tvář Matičky Boží jest mnohem sličnější. Ježto pak tvář není dobře a hladce udělaná a nad to dostala několik poskvrn starožitnosti, zvláště přes levé líčko. Ano z pruhů a celé řezby může se poznati, že děťátko nějakým nožem jest řezáno. Samé očičky jsou právě dětinské, na nic určitého nehledí, jsou malé a nazelenalé. Nohy levá sedícího děťátka jest viděti a je celá nakřivená, pravá pak do mateřského pláště od polovice se schovala. A tím buď o děťátku dosti. Modrá barva, která jest na plášti Matičky Boží, místem puká a padá stářím. Pod ní jest viděti bílou barvu, podobnou vápnu. Celý svatý obraz jest vzadu od vrchu až dolů na dvou místech silně rozpuklý. Kdo jej dělal, jistě musil býti nezbedný v řezbářství, poněvadž tak mnoho jest na tom obraze chybeno. Údy nejsou dobře vyměřeny, Ježíškovo tělo delší jest než se sluší a jest příliš roztažené. Matka Boží stojí zkřivená a jako by velkou tíž nesla. Její levá ruka jest příliš dlouhá. Ale to všechno omlouvá se tohoto obrazu starodávností, která se z takové řezby může poznati“.⁶⁴

Začátkem dvacátého století se o sošce Panny Marie Svatohorské zcela výstižně a krátce vyjadřuje Antonín Podlaha: „Několik památných soch mariánských je ze století 14. Mezi ně patří i milostná soška P. Marie Svatohorské, která nevyniká sice

⁶⁴ BALBÍN 1666, 29–34.

⁵⁰ PODLAHA 1904, 5.

*ušlechtilostí tvarů, za to však předčí všechny soudobé sošky mariánské slávou a oblibou u zbožného lidu“.*⁶⁵

Právě ona zmiňovaná „sláva a obliba u zbožného lidu“ učinila ze Svaté Hory nejslavnější a nejznámější mariánské poutní místo v Čechách.

IV.2. Historie poutního místa

Velkolepý poutní chrám Panny Marie, tak jak jej vidíme dnes, je v jádru středověký, renesančně přestavěný, později zcela barokizován, obklopen mohutnou terasou se schodišti a balustrádou zdobenou množstvím soch světců a andělů, čtyřmi křídly ambítů s kaplemi, které jsou otevřeny výraznou architekturou bran. Obě vstupní brány mají honosné architektonicky náročné vrcholně barokní portály a jsou zdobené sochami, bustami a reliéfy.

Původně zde však stávala malá kaplička, jejíž podoba se ním zachovala na nejstarším vyobrazení na vedutě Příbrami z doby po polovině 17. století.⁶⁶ Je to jednoduchá prostá, neslohová budova odpovídající Balbínovu popisu v jeho již zmiňované knize *Diva Montis Sancti* v níž se dovídáme, že měla hrubé nerovné zdi, plochý dřevěný strop, dva vchody bez dveří na bocích lodi, podlahu z udusané hlíny a rozměry 13 m na délku a 7 m na šířku.⁶⁷ Dějinné počátky jsou opředené pověstmi. Podle jedné byla postavena rytířem Malovcem na poděkování Panně Marii za vyslyšenou prosbu a ochranu před lupiči, podle jiné ji zbudoval první pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic, o kterém víme, že v době panování Karla IV. nechal postavit uprostřed Příbrami kamenný hrádek, který se stal jádrem dnešního zámku Ernestina. Jisté

⁶⁶ Vedutu se podařilo objevit teprve v nedávné době. Na chodbě prboštství v 1. patře, vysoko nad jedněmi dveřmi, viselo velké plátno z konce 19. století s vyobrazením P. Marie Svatohorské. Po jeho sundání ze zdi se ukázalo, že je plátno oboustranně malováno a k údivu všech zde byla nalezena veduta Příbrami s původní starou kapličkou na Svaté Hoře. Kaplička je umístěna do středu obrazu a její silueta se výrazně uplatňuje na světlé obloze. Nad tím, v horní části obrazu na pozadí tmavých mraků, se vznášá anděl nesoucí v rozepjatých rukou pásku s nápisem *MONS SANCTUS*. Pod Svatou Horou je veduta Příbrami a zcela dole dva šlechtické erby s korunkami, zachovalé ale pouze z poloviny. Jako nejpravděpodobnější datum vzniku obrazu se uvádí rok 1647 a je tak nejstarším vyobrazením Svaté Hory, za které byl doposud pokládán grafický list podle kresby P. Benjamina Schlayera v knize Bohuslava Balbína *Diva Montis Sancti* z roku 1665. Vznik rytiny můžeme klást do doby mezi lety 1653

(je již na ni zobrazena zvonice) a počátek nové výstavby poutní kaple. Objevený obraz není signován ani datován, ale je nepochybně starší, můžeme ho klást do doby mezi lety 1647–1652.

však je, že milostná soška byla majetkem Arnošta z Pardubic, že byla umístěna na oltáři jeho kaple Příbramského zámku a vroucně uctívána. Po smrti Arnošta z Pardubic měnila soška často své místo. Aby se zachránila před husity, byla horníky ukryta v dolech, poté byla vystavena v chrámu Sv. Jakuba v Příbrami a po krátké době opět přemístěna do chrámu sv. Jana Evangelisty. Na Svatou Horu byla soška přenesena pravděpodobně po roce 1513, kdy Příbram dostali jako zástavu bratří Pešíkové a Svatohorská kaple byla postoupena českým horníkům. Koncem 16. století⁶⁸ byl na Svatou Horu dopraven oltářní kámen z Arnoštovy kaple v Příbrami, na němž sloužil mši. Dodnes j součástí hlavního oltáře.

Někteří autoři kladou výstavbu kapličky do doby krále Vladislava II. kolem r. 1500. Jelikož stála na obecním pozemku a byla vyzdobena namalovanými rodovými znaky šlechticů z Příbrami a okolí, kteří zde sídlili v 1. polovině 16. století je pravděpodobné, že ji postavil majitel panství a město Příbram. Její neslohovost a stavebně neodborná jednoduchost však nevyklučují, že ji postavil některý z poustevníků, kteří obývali blízkou poustevnu odpradávná.⁶⁹

Poustevníky, žijící v dřevěné chatrči na severní straně kapličky, ustavovala obec,⁷⁰ která tehdy nerozlišovala zda je poustevník katolík nebo utrakvista. Kaplička sloužila poutníkům obou vyznání, kteří zde hledali útěchu posilu, pomoc v životních útrapách a každoročně sem směřovala procesí až do třicetileté války. Tehdy nastaly zlé časy. Vojsku plenila zemi, drancovala, pálila, loupila ožebračovala. Při vpádu Sasů do Čech r. 1631 dopadla krutá rána i na Svatou Horu. Utábořila se zde část císařského vojska a z kapličky si udělali stáj pro koně. Vojáci spálili vše co se dalo pouze sošky na oltáři ponechali.

V té době se začala zcela nenápadně v Praze rodit událost, jejíž vliv by na osud Svaté Hory nikdo nepředpokládal. Slepému žebrákovi Janu Procházkovi v Praze se totiž zdál opakovaně několik dní za sebou sen s výzvou, aby šel na Svatou Horu a prosil Pannu Marii o navrácení zraku. Jezuita Ignatio Popp ve svém spise *Historia Divae Virginis in Monte Sancto, Pragae 1758*, popisuje tuto událost takto:

⁶⁸ Synopsis historiae sacramontanae uvádí rok 1579

⁶⁹ KOPEČEK 2004, 8.

⁷⁰ Kaplička byla královským majetkem stejně tak jako Příbram, která byla povýšena, císařem Rudolfem II. roku 1597, na královské horní město.

IV.3. Obraz a legenda

Jan Procházka pocházel z Nymburka, kde se také vyučil tkalcovskému řemeslu. Kolem roku 1619 však zcela oslepl a byl tak odkázán žít se žebrotou. Odchází proto do Prahy, kde žebrá na Karlově mostě. Na jaře roku 1632 se mu ve snu zjevuje bělovlasý a bělovousý stařec, který ho vybízí k tomu, aby opustil Prahu a postaral se na Svaté Hoře o zpusťšenou kapličku. Chce-li opět nabýt zraku ať hledá pomoc u zázračného obrazu Panny Marie. Když se sen poněkolikáté opakoval, uposlechl Procházka příkazu starce a vydal se společně se svým osmiletým vnukem na Svatou Horu.

Dne 10. června 1632 dorazili po namáhavé cestě na Svatou Horu. Padli na kolena před oltář a dlouze se modlili k Svaté Panně, až znaveni zde usnuli. Kaple nikdy předtím, ani za husitských válek a řádění protestantů, nebyla tak zpusťšená, jako při příchodu Procházky. Císařské vojsko, které zde přes zimu tábořilo, obrátilo starobylou svatyni v koňskou stáj. Milostná soška téměř zázrakem unikla zkáze. Hned ráno, po ranní modlitbě, dali se do těžké práce úklidu svatyně. Kaple byla zcela zaplněna koňským hnojem, bez oken, bez oltářů a bez všech bývalých ozdob. Úklid trval slepému starci tři dny, během kterých se každý večer vroucně modlil k Panně Marii, aby mu navrátila zrak a svatosvatě ji sliboval, že za její dobrodiní ji bude až do své smrti věrně sloužit. Vyčerpán pak usnul. Ráno se probudil a zjistil, že jeho modlitby byly vyslyšeny. Milostná soška mu navrátila zrak a tak ji poprvé mohl spatřit – milostný obraz, ke kterému měl tolik důvěry.⁷¹

Procházka pak po celý svůj život udržoval Mariánskou svatyni v největší čistotě a pořádku. Milostnou sošku zdobíval, jak nejlépe uměl. Soška ještě tehdy neměla krásně zdobená roucha, jak tomu bylo později, ale byla oblékána do šatiček z bílého damašku. I Ježíšek měl podobný pláštíček. Dokud kvetly nějaké květiny, byla jimi stále zdobena a její oltář se podobal kvetoucí zahradě.⁷²

Uvedený zázrak probouzel naději, kterou lidé v té době nejvíce potřebovali. Zpráva o něm se rychle šířila a donesla se až k císařskému dvoru. Císař Ferdinand II. pak přijel

⁷¹ POPP 1758, 38–40.

⁷² HOLAS 1929, 50.

v roce 1634 i se synem do prosté kapličky vzdát hold Panně Marii Svatohorské. Po návštěvě císaře začali o Svatou Horu projevovat zájem nejprve šlechtici z okolí, kteří jí věnovali svoji štědrost a péči. Kaplička byla opravena, dostala dveře i okna, strop, lavice a varhany – dobrodinců PM Svatohorské přibývalo. Sám císař Ferdinand III. sem zavítal v roce 1646 dokonce dvakrát.⁷³

IV.4. Svatohorská kniha zázraků

Procházkovo uzdravení bylo na základě svědeckých výpovědí současníků a lékařských dobrozdání, jak vyžadovali církevní předpisy, uznáno za skutečný zázrak. Byl to první zázrak z celkového počtu 4300 milostí a zázraků milostné sošky Panny Marie Svatohorské, zaznamenaných ve *Svatohorské knize zázraků*⁷⁴, kterou pečlivě vedli duchovní správci Svaté Hory po mnohá staletí. Zapisovali svědomitě milosti a podivuhodná vyslyšení, která jim byla hlášena. Nejprve řádně každý případ prozkoumali a přesvědčili se o jeho pravdivosti výsledkem vlastnoručním podpisem omilostněných osob, výsledkem svědků nebo dobrozdáním úřadů. Do knihy byly rovněž vkládány vlastnoručně sepsané zázraky přímými svědky událostí, které byly na Svatou Horu osobně přineseny, nebo zaslány. Jednou z mnoha takových doposud nepublikovaných listin je např. vlastnoruční sepsání *zázračného uzdravení Kateřiny Rejbicové, rozené z Veitmile, která ze smrtelné nemoci povstala*. V listině,⁷⁵ která je rovněž podpsána svědky, se uvádí: *“Já Kateřina Rejbicová rozená z Veitmile nyní zůstávající v Batelově přiznávám se, že minulý rok, ten úterek po svatym Bartoloměji, Pán Bůh milosrdný, těžkou nemocí, mě navštívití ráčil když sem již posledního pomazání žádala. V tom ke mně přišla paní Marie Františka Odkolkova rozená z Veitmile a na Batelově a Pírankach, paní Strejna má nejmilejší při kterež zůstávám napomenula mně abych slib učinila pouť s ní na Svatou Horu vykonala. Já řekla, že*

⁷³ HOLAS 1929, 55.

⁷⁴ Kniha zázraků Panny Marie Svatohorské byla původně vedena řádem Jezuitů na Svaté Hoře. Po zrušení jezuitského řádu v roce 1773 se kniha dostává do správy proboštů - Prob.Archiv Svatá Hora. V roce 1861 správu Svaté Hory přebírají Redemptoristé. Od roku 1950 je Kniha zázraků uložena ve SÚA Praha, nyní v Národním archivu Praha, fond Řádu Redemptoristů sign. P 152, O I–VI/1–574, Kult Panny Marie (1639–1773), krabice 102–103, inv. č. 218. Již dlouhé roky věnuje Svatohorské knize zázraků svůj badatelský zájem např. Markéta Holubová. Nejnovější výsledky jejího bádání byly naposledy publikovány v článku: The Jesuit place of pilgrimage – Svatá Hora Nera Příbram in the light of books of miracles, 367–380. In: Daniel Doležal/ Hartmut Kühne (ed.): Wallfahrten in der europäischen Kultur, Pilgrimage in European Culture, Tagungsband Příbram, 26–29. Mai 2004, Band 1, Peterlang, Frankfurt am Main 2006.

⁷⁵ Svatohorská kniha zázraků, ŘR, sign. P 152, O I–VI/1–574, Kult Panny Marie (1639–1773), fol.

ráda to učiním pokud mě Pán Bůh pozdravit ráčí jakož jsem chvála Pánu Bohu vykonala na den svatého Havla na tom svatým místě na poděkování blahoslavené Panně Marii nehodna se postavila a odtud, chvála Pánu Bohu, blahoslavené Panně Marii, zdravější se navrátila. Po vykonaném slibu poslala paní vyjmenovaná Strejna děvečku aby přinesla vodu levandulovou a ona vzala vodu Svatohorskou, kterou jsme před rokem Svatý hory přinesly, to nejinač myslíc že Božím a blahoslavené Panny Marie řízením vodě se stalo, než omylem děvečky, a ta voda silně voněla levandulí a tou mě hlavu vázaly a na srdce šarlat máčaje kladly, nejinač myslíc, že jest levandulová, a tak ten den a v hodinu před večerem sem usnula, chvilku spala v tom snu, chvála Pánu Bohu, blahoslavené Panně Marii Svatohorské, ta nesnesitelná těžkost mě pominula. Kterouž na srdci a hlavě nejvíc jsem byla zemdlená souc tou tak velkou těžkostí. Třetí den ptala a co tak při nemoci mý mě potřebovaly od lékař pomoci zas schovat chtěla a tu se na vodu levandulovou ptajíc a paní Strejna ma i děvečka, která ji přinesla že jest to daly mi svatohorskou a já ji dobře znala že není a již víc žádný vůně neměla ta voda jen ten den když mi od ni braly, že tomu tak a nejinač jest to k svému svědomí přísahám nežádám chloubu světské než ke cti Pánu Bohu a blahoslavené Panně Marii Svatohorské kterou se přiznávám pro lepší důvod že není svou vlastní rukou jsem psala i se podepsala i tou paní Strejna a děvečka její vyjmenovaný kterýž té milosti Boží a Panny Marie Svatohorské která velké těžké nemoci po vykonaném slibu mně nehodné polehčila povědomi sou.

L.S.

*Kateřina Rejbicová
Kolkova rozená z Veitmile*

*Marie Františka od
rozená z Veitmile*

Anna MarieHernova z Špenerkchu

25. srpna 1659

Mnoho dalších podobných milostí a zázraků ale nebylo hlášeno a tudíž ani zaznamenáno.⁷⁶

Knih zázraků se také v 18. století stala předlohou pro uměleckou výzdobu ambítů na Svaté Hoře. Milosti Panny Marie Svatohorské jsou zde dodnes zaznamenány v malířském podání na klenbách, kde je zobrazeno sto výjevů různých nehod, neštěstí, či hrozícího nebezpečí, při nichž prosebníkům účinně pomohla přimluva

⁷⁶ KLUSALOVÁ/LANGER 1976, 3.

Panny Marie Svatohorské. Na každé straně chodby převládají takové příběhy, jejichž příčinou bylo podobné neštěstí. Ve východním ambitu jsou zobrazeny různé pády z výšky: z věže, koně, z vozu nebo jiného vysoké místa. Na jižní straně jsou vyobrazena neštěstí způsobená divokými zvířaty, zlými lidmi, nepřátelským vojskem a morem. V západním ambitu pak ohrožení způsobená ohněm, střelbou, mečem, bleskem a v severním jsou vesměs nebezpečí, která způsobil vodní živel. Příběhy jsou číslované a letopočty v rozích udávají, kdy se událost stala.⁷⁷

IV.5. Jezuité na Svaté Hoře

V roce 1647 pověřil císař duchovní správou kaple na Svaté Hoře jezuitu z nedaleké Březnice. Otcové z Tovaryšstva Ježíšova začali skromně ale horlivě vykonávat duchovní službu v místě i okolních přilehlých farnostech a rozvíjet mariánský kult Panny Marie Svatohorské. Do té doby malá a ne příliš známá kaple na vrchu Svatá Hora byla od roku 1653 přebudována, s jezuitskou pečlivostí, v honosnou rezidenci. Postupně se stávala nejslavnějším českým poutním místem a významným centrem mariánského kultu v Evropě. Roku 1659 byla zahájena stavba nového poutního areálu stavitelem Carlem Luragem, podle ideového konceptu Patera Benjamina Schleyera za účasti dalších významných stavitelů (např. Dientzenhoferů), štukatérů, sochařů, malířů a zlatníků. Lurago s Paterem Schleyerem navrhli původní kapli ponechat a obestavět ji na vyvýšené terase osmi kaplemi a dvěma předsíněmi a v níže položeném ambitu na obdélném půdorysu s věžovými osmibokými rohovými „bastiony“ vybudovat 14. dalších kaplí.⁷⁸

Strach před Turky⁷⁹ a obavy o milostnou sošku Panny Marie a poklad svatohorský vedly otce jezuitu k odvezení všeho cenného do Prahy. I když válka skončila vítězně pro císaře již v roce 1664, byla soška z opatrnosti ponechána v Praze až do května 1665. V budování chrámu se ale pokračovalo hned v roce 1664. Konečnému dobudování bránily opět války a mor. Pokračovalo se opět až před koncem 17. a na počátku 18. století.

⁷⁷ KLUSALOVÁ/LANGER 1976, 4.

⁷⁸ KOPEČEK 2004, 14–16.

⁷⁹ Osmanská říše vyhlásila císaři 18. dubna 1663 válku.

Svatá Hora vyšperkovaná uměleckými díly mnoha malířů, sochařů, štukatérů a jiných dovedných řemeslníků, byla pravým divem pro poutníky, kteří přicházeli ve velkých procesích ze všech stran, aby se poklonili milostné sošce Panny Marie Svatohorské. Soška byla vystavena na hlavním oltáři, který byl zhotoven v několika etapách, celý ze stříbra.

Roku 1644 dal pan Jindřich Libšteinský z Kolovrat, J. M. C. skutečný tajný rada, komoří a královský místodržící, nejvyšší hofmistr v království českém zhotovit první svatostánek pro milostný obraz. Soška byla do té doby volně postavena na postraním oltáříku, kde ji lidé brali do rukou, líbali, dotýkali se jí obrázky, růženci a modlitebními knihami. Tím hrozilo sošce poškození nebo zneuctění třeba z přemrštěné zbožnosti. Svatostánek byl černý, čtyřhranný, dvířka a obě boční strany tvořily broušené skleněné desky, aby lid mohl dobře vidět milostný obraz. Byl ozdoben stříbrnými plíšky, květy a podobnými ozdobami. Na jeho vrcholu stál malý stříbrný křížek s Kristem.⁸⁰

Milostná soška byla oblékána k různým příležitostem do vzácných šatů,⁸¹ jejichž počet stále vzrůstal. Byly ušity z honosných a bohatě zdobených tkanin a darovávány, Panně Marii Svatohorské, poutníky. Milostná soška byla také zahrnována nesčetnými votivními dary.⁸² Mariánští ctitelé si však přáli obdarovat svoji milostnou sošku darem nejcennějším, papežskými korunkami.

⁸⁰ HOLAS 1929, 98.

⁸¹ Zvyk oblékat milostné sochy a obrazy pokrývat stříbrnými obklady je znám již od raného středověku. Nejstarší hmotné doklady máme v Čechách ale až z období baroka. Sošky měly často celé šatníky, které podléhaly dobové módě. Po určitý čas měli Madona i Ježíšek dokonce alonžové paruky. Šatičky a vrchní plášť se šily z drahých látek, byly zdobené např. i perlami a drahými kameny a výšivky často prováděli samotní dárci. V šatníku PM Svatohorské najdeme šatičky darované Marií Terezií, vystavené dnes v muzeu na Svaté Hoře. Na milostné obrazy a sochy byly také dárci zavěšovány zmenšeniny šperků, růžence a medailonky. Oblékání soch mělo ovšem také negativní dopady, protože pro snadnější práci při navlékání šatů docházelo k nepatřičným úpravám ořezáním, zejména končetin Jezulátek či volných částí drapérií.

⁸² Na milostné obrazy či sochy nebo do jejich blízkosti zavěšovali vděční dárci různé devotionálie nebo votivní tabulky. Zajímavé zdůvodnění této praxe podává ve své knize *Historie o třech svatých obrazech...* vydané v roce 1613, františkán Jindřich Labe Turnovský: *Tabulky zavěšovati na znamení a poděkování Bohu za přijaté milosti a dobrodiní není věc nova, ale od starodávna v církvi Svaté obyčejná a základ svůj má v Písmu Svatém: Víme, že onen meč Obra filištínského, jehož zabil David v smrtovém audolí, chován byl obvinut v plášť za rouchem kněžským (1 Kr, 21), to jest Bohu posvěcený a obětovaný... Sami pohané to jsou svým ostrým vtípem znamenali, když stanovili, aby každý, kterýby z bouřky mořské a nebezpečnosti na vodách vyvázl, šaty své zmočené v chrámě Neptuna, kterýžto od nich se jmenoval Bůh nad mořem a vodami, zasnětil. Jiří Konstanc vydává roku 1652 ve spise *Succurre miseris. Svatohorská Panna Maria Nejslavnější Rodička Boží v Čechách nad Příbramí...* toto svědectví: *Někteří svíce, jiní voskové obrazy, jiní věnce, roušky a všelijaké šátky, páteře, obrázky a podobné věci na oltář offerují.* J. Konstanc dale vádí, že roku 1652, byla milostná soška Panny Marie Svatohorské převezena do Prahy k Jezuitům do Klementina, aby podle ní mohla*

IV.6. Korunovace milostného obrazu Panny Marie Svatohorské

Svatohorští jezuité po prostudování podmínek korunovace usoudili, že se mohou ucházet ve Vatikánu o korunovaci svatohorské Madony. Provinciál P. Jan Seidel pověřil svatohorského superiora P. Prokopa Příhodu, aby připravil podklady potřebné pro korunovaci. Ten, na základě pramenů,⁸³ sestavil seznam osvědčených zázraků a důkazy starobylosti úcty a vše zaslal arcibiskupské konzistoři do Prahy, která po opětovném prozkoumání zaslala žádost Vatikánské kapitule do Říma. Ta vydala 30. prosince 1731 korunovační dekret schválený papežem Klementem XII. Korunovační dekret uvádí v latinském originálu⁸⁴ P. Ignatius Popp ve své *Historii Divae Virginis in Monte Sancto*⁸⁵ s titulní anonymní rytinou korunované sošky Panny Marie Svatohorské, adorované Arnoštem z Pardubic a sv. Ignácem.⁸⁶ [1]

Já níže psaný posvátné basiliky knížete Apoštolů kanovník, a nejdůstojnější Kapituly tajemník dosvědčuji, že v knize dekretů, v níž zapsána jsou všechna usnesení kapituly, nalézají se následující odstavec:

V neděli, 30. prosince 1731.

Nejosvícenější a nejdůstojnější Páni, Páni kapitulárové shromáždění za příčinou rozšíření úcty k Panně a Rodičce Boží v krajích nevěřících dobrotivě přivolili, aby socha téže Nejblahoslavěnější Panny nesoucí na ruce Synáčka, vystavená ve Svatohorském kostele důstojných otců Tovaryšstva Ježíšova v arcidiecési pražské již po sto let zázraky proslulá, jež svědectvím Vikáře kapitulního stvrzeny jsou, na jejich vroucí prosby zlatou korunou korunována byla, postarají-li se o to, aby dvě zlaté

být provedena rytina. K uctění lidu ji jezuité vystavili na oltáři sv. Ignáce, kde lidé *skoro celý den na zemi klečeli, věnce, kytky, svíce bílé voskové křtaltovně mustrované klásti, zlaté prsteny, korály, křížky a jiné arpanry, roucha a sukničky na znamení slibů svých Lásky žádosti důvěrnosti a naděje knížky okolo něho zavěšovali páteře, srdíčka, goršíčky, obrázky, knížky a těm podobné svaté pobožnosti ostny a podpaly k dotknutí se toho obrazu podávati...Poutníci z Čech dávali tak drahé oběti, že až posavad praví se, že k Boží Krvi žádný národ nedaroval více jako Čechové.*

⁸³ Synopsis historiae sacramontanae, latinský rukopis, NA Praha, sign. P 131;

Diarium Residentiae in Sacramonte I., latinský rukopis, NA Praha, Řád Redemptoristů sign. P 104.

⁸⁴ Český překlad korunovačního dekretu uvádí: HOLAS 1929, 336–337;

taktéž: ROYT 1999, 133–134.

⁸⁵ POPP 1758, 166–167.

⁸⁶ Mědiryt na papíře, značeno vlevo dole: Ernatus I. Archiep: Prag: Fundauit, vpravo dole: S. Ignatius illustravit, pod lištou nápis: DEI PARA THAVMATVRGA De Monte Sancto.

korunky s odznaky nejdůstojnější kapituly Vatikánské nákladem a výlohami za pokladny téhož kostela svatohorského pořízeny byly.

Pročež svěřeno bylo slavnostní korunování jménem Nejdůstojnějších Pánů s plnomocenstvími k tomu potřebnými nejosvěcenějšímu a nejdůstojnějšímu pánu Rudolfovi ze Šporků, biskupovi Adratskému. Na svědectví toho...

V Římě, 2. ledna 1732

J. Oliver, kanovník a sekretář

Korunování svatohorské milostné sošky bylo svěřeno světícímu biskupovi Rudolfovi hraběti Šporkovi proto, že tehdejší arcibiskup pražský Daniel Mayer z Mayernu nebyl ve svém věku, 76let, ze zdravotních důvodů sám již schopen obřad vykonat. Zemřel následující rok. Arcibiskupovi bylo však dáno listem, který byl připojen ke korunovačnímu dekretu, právo na stanovení dne korunovace. Ten stanovil jako den korunovace na třetí neděli po sv. Duchu, která toho roku připadla na 22. června.

Ke slavnosti jezuité přizvali zvláštními listy metropolitní kapitolu sv. Víta v Praze a další významné preláty, opaty a členy kapitul, aby mohly být po celou dobu slavnosti konány pontifikální bohoslužby. Pozvání také obdrželo mnoho světských hodnostářů.

Chrám na Svaté Hoře byl nádherně vyzdoben a ozářen mnoha svícny. Stěny zdobily štíty s dvanácti znameními zodiaku, doprovázenými symboly, epigramy a přípisy. Ve středu chóru byl epigraf: *Koruna z dvanácti hvězd*. Kolem koruny pak 12 znamení zvěrokruhu obětovaných královně.⁸⁷

Svatohorští jezuité se také rozhodli postavit příležitostné slavobrány, k čemuž povolali z Prahy malíře Františka Miellera a Karla Langerera. Na slavnostní slavobrány věnovala kněžna Eleonora Mansfeldová sedmdesát stromů.⁸⁸ Dne 3. dubna bylo magistrátu oznámeno datum slavnosti. Se souhlasem purkmistra byl pro

⁸⁷ ROYT 1999, 138.

⁸⁸ O podobě slavobran se dovídáme např. z Poppovy Historie: POPP 1758, 184–191. Podrobným popisem a ikonografickým rozbořením všech Svatohorských slavobran se zabývá také: ROYT 1999, 136–147. Podobu slavobrány před průčelím chrámu na Svaté Hoře, známe i z obrazu ze svatohorské residence, který publikoval: KOPEČEK 1991, nepag. Tento obraz ale neodpovídá popisu v Poppově Historii, je tedy možné, že se jednalo o původní návrh, který byl později pozměněn.

slavnostní střelbu z hmoždířů vybran vrch Kalvárie. Sto kusů hmoždířů menšího kalibru a některé hmoždíře větší zapůjčil Baltazar Donhammer, správce panství hraběte Vratislava z Mitrovic. Pořádek během slavnosti měl udržovat Caraffův pluk, pobývající v Příbrami. Dále byli pozváni hudebníci a zpěváci z Prahy, komponovány slavnostní skladby, skládány ódy, básně, hymny, epigramy a různé nápisy.

U příležitosti korunovace také vznikla celá řada slavnostních spisů,⁸⁹ rytin a byla vydána lidová píseň, v níž byla celá slavnost vylíčena. Na přední straně byla rytina milostného obrazu. Píseň má 26 čtyřřádkových slok a nazývá se: „*Nowá Pjseň o Korunování Panny Maryi Swato-Horské*“.⁹⁰

K větší ozdobě a slávě svatohorské Madony byl z Menšího Města pražského povolán roku 1723 na Svatou horu zlatník Ferdinand Schachtl u kterého byl objednan nádherný stříbrný trůn s tepanými krásnými ozdobami a pancíř z ryzího zlata. Obdržel k tomu 10 zlatých řetězů a veškeré dukáty z chrámového pokladu a od města Plzně 18. zlatých rýn. Schachtl vyhotovil pancíř během čtyř měsíců a 27. října jej přinesl, společně se svým tovaryšem, na Svatou horu, aby vyzkoušel, zda pancíř dobře sedí. Následující den obdržel velké množství drahokamů a perel k jeho výzdobě a vrátil se zpět do Prahy, aby dílo dokončil. Hotový pancíř přinesl zlatník na Svatou horu 24. června 1724.⁹¹ Patres však nebyli spokojeni s vysokým obnosem, který Schachtl požadoval za práci a účet zaplatili teprve po dlouhém vyjednávání. O výši účtu ale „Diária“ nehovoří.

⁸⁹ Liber eucharisticus coeli terraeque Imperatricis, Pragae 1732, obsahující mariánské chvály; Regina Caeli, Corona Glorae et Majestatis Super Creaturam universam Exaltata in Caelis, Maria ritu Vaticano prima in Regno Bohemiae in S. Monte Corona Regali Aurea Coronata, Pragae 1732, (SK BS I. 53, kniha 2), podrobně popisující slavobránu před průčelím svatohorské svatyně. Compendiaria descriptio de gloriosissimo actu coronationis B.V. Dei parae in Monte S. Societatis Jesu in Regno Bohemiae die 22. Juni 1732 (SK AP XII. 1.). Na výstavě českého baroka v roce 1938 byly vystaveny některé grafické listy s pohledy na svatohorské slavobrány z uměleckých sbírek kláštera premonstrátů na Strahově. V katalogu Výstavy umění v Čechách XVII – XVIII. století, 1600 – 1800, Pražské baroko, II. část v paláci zemského zastupitelstva (Praha 1938, 71) jsou zmíněny tyto rytiny: Rytina Jana Ch. Winklera z Vídně; Korunovace zázračné sošky Panny Marie ze spisu Aurora..., z roku 1732, 143 x 193 mm. Rytina M. Neustadta podle předlohy J. Seidlera, Výzdoba schodiště vedoucího na Svatou Horu u Příbrami při korunovaci v roce 1732, 370 x 210 mm. Pamětní rytina příbramského občana Anthony Brücknera s vyobrazením oslav korunovace svatohorské Madony v roce 1732, podle předlohy Josefa Moravia ryl Antonín Birckhart, 1733, 450 x 670.

⁹⁰ Wtisštěna w Praze, v Wáclawa Vrbana Suchýho, 1732. Píseň obsahuje také popis městské slavobrány.

⁹¹ HOLAS 1929, 338.

Roku 1734 bylo do hořejší části pancíře připevněno zlaté srdce se smaragdem, do něhož zlatník vyryl jméno dávkyně:

„*ELEON. S.R.I. PRINC VIDVA DE SCHWARTZENBERG. 1734.*“, to je kněžna Eleonora Schwarzenberková, vdova po Adamu Františku Schwarzenberkovi, nešťastnou náhodou zastřeleném 10. června 1732 na honu u Brandýsa císařem Karlem VI.

Pancíř se dochoval do dnešních dnů má výšku 47 cm je zdoben stylizovanými rostlinnými motivy, drahokamy, perly a emailovými medailonky.[2] Nad smaragdem ve zlatém srdci je z levé a pravé strany umístěn monogram „MA“. Dnes navrácen z Umělecko-průmyslového muzea v Praze řádu redemptoristů na Svatou Horu. Bohužel některé vzácné kameny a perly byly během let ztraceny.⁹²

Roku 1732 byly u téhož zlatníka⁹³, objednány také korunky, posázené rovněž drahokamy, byly vytvořeny podle typu osobní císařské koruny Rudolfa II.⁹⁴ Korunka pro Pannu Marii Svatohorskou má výšku 12,5 cm a pro Jezulátka 9 cm.

Korunky dala pořídit Eleonore ze Schwarzenberka. Na kartuši korunky Panny Marie papežský znak a rytý nápis: *CORONATA ANNO 1732 22 JUNI.*

Korunovační skvosty velice ztenčily chrámový poklad, bylo na ně vydáno téměř veškeré jmění svatohorských jezuitů. Korunky totiž nebyly hrazeny ze Sforzovy nadace ale na základě korunovačního dekretu, uvedeného výše, pořizeny vlastním nákladem otců svatohorských. V Římě pak byly pouze posvěceny. Ale jak správně praví dějepisec Svaté hory P. Ig. Popp zůstaly tyto skvosty součástí chrámového

⁹² UREŠOVÁ 1974;
UREŠOVÁ 2002, 217;
STEHLÍKOVÁ 2001, 135;
STEHLÍKOVÁ 2004.

⁹³ UREŠOVÁ 1974;
UREŠOVÁ 1989, 192;
UREŠOVÁ 2002;
STEHLÍKOVÁ 2002.

⁹⁴ Arcivévoda Rudolf byl v září 1575 korunován v chrámu sv. Víta za českého krále, od roku 1572 král uherský. 1. listopadu téhož roku následovala pak v Řezně volba za římského krále. Giuseppe Arcimboldo, dvorní malíř císaře Maxmiliána II., obě události zažil a zachytil na svých kresbách. Zvláštní pozornost pak věnoval oběma korunám, svatováclavské a říšské. Na této Arcimboldově kresbě „Rudolf II. jako císař římský a král český“, datované do let 1575-1576, můžeme pak porovnat do jaké míry se zlatník Schachtl při výrobě korunek pro P. Marii Svatohorskou, nechal skutečně inspirovat. Kresba se nachází v Národním muzeu v Praze, oddělení starších českých dějin.

pokladu a ubylo-li na váze zlata, přibylo zase na umělecké práci, která má v očích znalce cenu velikou.⁹⁵

O podobě císařských korunek a stříbrného trůnu, vypovídá velmi pěkná rytina A. Birckharta z roku 1732, [3] dochovaná ve sbírkách řádu redemptoristů na Svaté Hoře.⁹⁶ Oproti tomu na Küsselově rytině,⁹⁷ z knihy Bohuslava Balbína *Diva Montis Sancti...*, je soška Madony Svatohorské vyobrazena s gotickými korunkami, [4] stejně tak jako na údajném obraze Karla Škréty nedávno objeveném ve svatohorské residenci.⁹⁸

Korunky byly připraveny a velká liturgická slavnost mohla být zahájena. Světící biskup pražský Jan Rudolf hrabě Špork, korunovatel pověřený Vatikánskou kapitulou, [5] přijel do Příbrami již 19. června a byl za zvuku trub uveden na Svatou horu, kde ho uvítal superior Prokop Příhoda slavnostní řečí. Po té se opět za zvuků trub odebral do chrámu, kde pokropil všechny přítomné svěcenou vodou, načež

⁹⁵ POPP 1758, 170.

⁹⁶ Mědiryt na papíře, zn. vpravo dole: Birckhart fc: Praga. Pod lištou text: Vera Effigies miraculosa Statua B. Virginis Sacro=Montana P. P. Societatis IESU in Bohemia coronataAno 1732. die 22. Junii. Jedná se o pamětní svatý obrázek vydaný pro poutníky u příležitosti slavné korunovace. Na obrázku je znázorněna právě korunovaná soška Panny Marie Svatohorské, stojící na stříbrném trůnu, ozdobeným monogramem IHS. V pozadí je vyobrazeno město Příbram, s chrámem na Svaté Hoře.

⁹⁷ Mědiryt na papíře zn. vpravo dole: L. Georg Ssicha del: Matt. Küssel Sculp: Pod rytinou trojjazyčný text: Pravý obraz Blahoslavený Panny Marie na Svaté hoře nad Příbramí z kaple Arnošta I. arcibiskupa Pražského, věky sem přenesený, nyní pak velikými zázraky se skvoucí.

⁹⁸ Údajný Škrétův obraz byl objeven 3. února 2000, kdy restaurátor Mgr. Jan Chejn za účasti rektora Sv. Hory Mgr. Stanislava Příbyla CSsR a Josefa Kopečka provedl průzkumovou sondu plátna z konce 19. století s vyobrazením P. Marie Svatohorské. Velké plátno viselo na chodbě proboštství v1.patře, vysoko nad jedněmi dveřmi. Polopostava letícího anděla při levém okraji se stvolem lilie v pravé a kyticí v levé ruce připomínala podobné polopostavy dřívějších Škrétových děl. Tato okolnost vyvolala tušení a následné podrobné prozkoumání obrazu pomocí sond. Již po první sondě byl obraz prohlédnut i z druhé strany, kde, k údivu všech místo pouhého plátna, byla veduta Příbrami s původní starou kapličkou na Svaté Hoře. Kaplička je umístěna do středu obrazu a její silueta se výrazně uplatňuje na světlé obloze. Nad tím, v horní části obrazu na pozadí tmavých mraků, se vznášá anděl nesoucí v rozepjatých rukou pásku s nápisem MONS SANCTUS. Pod Svatou Horou je veduta Příbrami a zcela dole dva šlechtické erby s korunkami, zachovalé ale pouze z poloviny. Jako nejpravděpodobnější datum vzniku obrazu se uvádí rok 1647 a je tak nejstarším vyobrazením Svaté Hory, za které byl doposud pokládán grafický list podle kresby P. Benjamina Schlayera v knize Bohuslava BALBÍNA: *Diva Montis Sancti* z roku 1665. Vznik rytiny můžeme klást do doby mezi lety 1653 (již je na ni zobrazena zvonice) a počátek nové výstavby u poutní kaple. Objevený obraz není signován ani datován, ale je nepochybně starší, můžeme ho klást do doby mezi lety 1647-1652. Na přední straně obrazu se teprve během restaurování a odstranění dvou přemalob podařilo odrýt původní raně barokní Škrétovu malbu Panny Marie Svatohorské obklopené anděly. Soška PM a synáčka je korunována zlatými korunkami, ještě gotického tvaru, které odpovídají soupisu ceností pokladu Svatohorského z roku 1650. První přemalba byla provedena již v roce 1732, kdy gotické korunky byly nahrazeny barokními. Druhá zásadnější přemalba byla provedena zřejmě Janem Umlaufem, který v sedmdesátých a osmdesátých letech 19. století přemaloval nebo nově namaloval většinu oltářních obrazů na Sv. Hoře. Obraz je dnes vystaven v Hornickém Muzeu v Příbrami.

poklekl před oltářem a vokalisté zapěli oblíbenou píseň *Vesel se Královno Svatohorská*. Následovalo požehnání Nejsvětější svátostí a po něm opět zazněly další sloky písně. Po jejím doznění byla podána svatohorská Madona korunovateli k políbení a po opakování písně *Vesel se Královno Svatohorská* také všem ostatním hostům. V sobotu před korunovací vysvětil světicí biskup Špork tři oltáře v postranních kaplích a sloužil u oltáře Navštívení Panny Marie slavnou pontifikální mši svatou. Po loretánské litanii před milostnou sochou, ve čtyři hodiny odpoledne, biskup Špork udělil požehnání. Přes celou noc zpívali v chrámu zpěváci z Prahy, zněla střelba z hmoždířů a slavobrána se skvěla ozářena fakulemi. Noc před korunovací tak byla proměněna v den a byla pravou vigilií. Jen málokdo té noci zamhouřil oko.

Korunovace byla započata slavnostní přísahou superiora Prokopa Příhody, za přítomnosti březnického rektora P. Jakuba Kratochvíla, přednesená ve svatohorské residenci korunovateli hraběti Šporkovi, dle pravidel korunovačního aktu vydaného Vatikánskou kapitulou. Přísaha zněla:

„Já Prokop Příhoda z Tovaryšstva Ježíšova, zřízený superior residence svatohorské i kostela blahoslavené P. Marie na Svaté Hoře téhož Tovaryšstva, slibuji a přísahám jménem svým i nástupců svých, že koruny zlaté pro slavné korunování naší divotvorné sochy blahoslavené Panny Marie na téže Svaté Hoře od nejdůstojnější a nejosvěcenější kapituly Vatikánské v Římě vydané, na hlavě Panny a jejího syna, Pána našeho Ježíše Krista, navždy zachovám, a kdyby jakýmkoliv způsobem v ztrátu přišly, je znovu ze zlata zhotoviti dám spolu s vyrytým znakem svrchu dotčené nejdůstojnější kapituly Vatikánské. Dáno na Svaté Hoře v Čechách dnešního dne 22. června 1732. K tomu mi dopomáhej Bůh a tato svatá evangelia Boží“.

Vlastní korunovační slavnost byla zahájena slavnostním průvodem ze svatohorské residence o osmé hodině ranní. V čele průvodu kráčeli členové Tovaryšstva Ježíšova, světští kněží a zpěváci v nádherných oděvech, držíce v rukou pochodně. Těsně před biskupem šli kanovníci s korunkami, před nimi P. Prokop Příhoda a P. Jakub Kratochvíl. Za nimi pak svědkové přísahy⁹⁹ a členové příbramského magistrátu.

⁹⁹ Svědky přísahy dále byli: Jan Matěj Hollan, kanovník u sv. Víta, arcinotář apoštolský, Antonín Michal Kajo, přísežný apoštolský arcinotář, kanovník u sv. Víta v Praze a u sv. Kosmy a Damiána ve

V kostele nejprve biskup poklekl před oltářem na ozdobné klekátko a modlil se k Panně Marii Svatohorské. Po té usedl na trůn a kanovník Jan Matěj Hollan přečetl přísahu rektora i superiora a korunovační dekret vatikánské kapituly pověřující hraběte Šporka korunovací. Po přečtení listin byly korunky posvěceny dle předepsaného ritu. Korunovatel zapěl církevní hymnus: *O gloriosa Virginum* a čtyři sbory zpěváků a hudebníků pokračovaly ve zpěvu této písně, když se průvod ubíral kolem chrámu do Martinické kaple. Mezi tím superior přenesl milostnou sošku do této kaple, kde ji postavil na nádherný stříbrný trůn na oltáři a sňal ji z hlavy dosavadní korunky. Po příchodu do kaple biskup poklekl před korunovačním oltářem a opětovně se modlil ke svatohorské Madoně, šlechta zaujala své místo na letním kůru a davy lidí zaplnily veškeré volné prostory. Biskup okouřil milostnou sošku kadidlem, povstal a zapěl počátek hymnu: *Ave Maris stella*, v němž pak pokračovali zpěváci. Následovala vlastní korunovace provázená vzdechy a pláčem věřícího lidu. Hrabě Špork vzal nejdříve menší korunku a položil ji na hlavičku Ježíška, po té vložil druhou korunku na hlavu Panny Marie. Po ukončení hymnu pomodlil se biskup předepsanou modlitbu a zapěl slavné *Te deum*, doprovázené vířením bubnů, zvukem trubek a střelbou z hmoždířů. Po *Te deum* se biskup pomodlil za mrtvé, zvláště pak za zakladatele korunovačních obřadů milostných soch a obrazů hraběte Alexandra Sforzu Pallavicini. Když nastalo ticho, vystoupil korunovatel na trůn a latinsky přednesl slavnostní kázání na téma 10. verše 21. kapitoly knihy *Zjevení: I vznesl mne v duchu na horu velikou a vysokou, a na podkladě veršů Ezechiela (16,12): Dal jsem korunu okrasu na hlavu tvou, se pokusil vylíčit význam korunovace.*¹⁰⁰ Na závěr své řeči vybídl přítomné, aby zůstali věrni Královně nebes a pronesl prosbu k Panně Marii svatohorské, aby Svaté Hoře, slavnému Království českému a všem zbožným byla vždy nakloněna a všechny pravověrně smýšlející v ochranu svou pojala.

Korunovateli též latinskou řečí poděkoval P. Prokop Příhoda. Za zpěvu písně *Vesel se Královno svatohorská*, se biskup oblékal do posvátného mešního roucha. Když osm zpěváků dozpívalo píseň, přistoupil biskup k oltáři a sloužil slavnou pontifikální mší svatou. Pro „lid obecný“ pak přednesl chvalořeč na Matku Boží

Staré Boleslavi, hrabě z Kokořova, předseda apellací, hrabě z Oppersdorfu, hejtman krajský, hrabě Kounic a Astrfeld, zpravodaj u císařského dvora a kanceláře české a František Karel Bechyně, hejtman. Svědkové podepsali a svými pečeti potvrdili přísežní listinu sepsanou Janem Matějem Hollanem.
¹⁰⁰ POPP 1758, 193–194.

kanovník Antonín Michael Kajo. Krátce po poledni se biskup, duchovenstvo a šlechta odebrali na hostinu při níž hrála hudba a střílelo se z děl.

Odpoledne před slavnými nešporami přišlo na Svatou Horu procesí z Příbrami, které doneslo svíci vážící 140 liber. Slavné nešpory vykonal hrabě Špork. Po nešporách byla milostná soška nesena v průvodu na své obvyklé místo. V průvodu kráčeli *cechové příbramští* se svými korouhvemi, za nimi pak příbramský magistrát. Po nich následovaly kněžší oděni v liturgická roucha. Za nosítky se soškou kráčeli kanovníci metropolitní kapituly a biskup Špork. Za biskupem pak následovala šlechta a ostatní hosté. Při průvodu byly mezi lid rozdávány obrázky korunované P. Marie, medailonky a penízky s odpustky. Mezi tím průvod došel do chrámu k hlavnímu oltáři. Svatohorští zpěváčkové zazpívali *Zdravas* a slavné kázání držel kněz jezuita z Prahy. Zpovídalo se dlouho do noci, zatímco v chrámu byla podávána milostná soška k políbení. Večer se opět rozezněla Svatá Hora písněmi a hudbou, zářilo tisíce světél, pochodní a ohňů, rachotily hmoždíře stejně tak, jako den před tím.

Korunovační slavnost trvala 8 dní a ani přes velká vedra, která v těch dnech panovala, neubývalo poutníků ani návštěvníků. Program bohoslužeb byl každý den stejný jako o hlavní slavnosti jen s tím rozdílem, že místo kázání po nešporách bylo udělováno svaté biřmování. V pondělí večer zaplály barevné ohně a horní úřad pořádal ohňostroj.

Velice pěkně zakončil své vyprávění o slavné korunovaci Ignác Popp ve své Historii: *„Toto je souhrn vzpomínek na korunovaci stejně svatou jako slavnou, aby zbožnost nebyla v ničem menší nežli sláva. Korunou Vatikánskou, nebo jinou místo ní svatá Panna korunována býti nemůže. Může však býti korunována zbožnou korunou lidu. O onen projev úcty ke sv. Panně naše doba potomstvo již připravila, ale z koruny lidu budoucím potomkům ničeho vzíti nemohla. Volno vždy bude potomstvu závoditi se svými předky láskou k Boží Matce Svatohorské, ano krásné bude, láskou je-li překonána. Kéž dá Bůh, abychom v úctě Matky Boží nikdy nebyli shledáni liknavými a nejméně na místě, které Bůh zázraky Matky Božské milosti ozdobil“*.¹⁰¹

¹⁰¹ POPP 1758, 183.

IV.7. Ikonografický rozbor rytiny „Korunování Panny Marie Svatohorské“

V uměleckých sbírkách Strahovského kláštera se dochovala nádherná devoční rytina [6] objednaná příbramským občanem Antonínem Brücknerem, kterou dle předlohy Jos. Moraviniuse, vyryl Antonín Birckhart. Na památku korunovace sošky Panny Marie na Svaté Hoře byla vydaná v roce 1733.¹⁰²

Na dosud nepublikované rytině je zobrazena Korunovace Panny Marie Svatohorské, jenž odpovídá popisu slavobrány na příbramském náměstí. Slavobránu zde nechala postavit příbramská městská rada na náklady obce. Brána na příbramském rynku, byla architektem konstruována tak, aby připomínala horu. Vysoká byla 78 stop (24,65m), široká 52 stop (16,43 m) a měla podobu oblouku, jehož vršek tvořil horu, která zasahovala do oblaků. Její ikonografický program je uveden ve spise Jana Stanislava Petržílky: *Odražená záře Maryae Panny na Nebi od Boha Korunované, na Zemi mnohejma zázrakama osvícenej Obraz, z obzvláštního povolení a zásluh mnohých zázraků na Zemi Korunovanej. Na Svatý Hoře slavného Tovaryšstva Ježíše v Království Českým nad Příbrami skrze Vítězné stavení v Společnosti Nočních Kunstovních Ohňů jakožto hořící lásky a radosti Svědkův ozdobným vyobrazením vysvětlená v srdci téhož Města na Rynku dne 22. měsíce června, kteréžto Den Marii Nebe KráloVnV KorVnoV VctIl., Příbram 1732,*¹⁰³ s kterým je možné Birckhartovu rytinu porovnat.

Celým obrazem se prolínají dvě sféry – nebeská a pozemská. Divák je tak současně vtažen do dvou paralelních světů, kterým vládne chaos a chronos a kde se o vládu dělí i Panna Maria s Jupiterem. Svatá Hora je zde přirovnávána k hoře Sinaj,¹⁰⁴ Mojžíš k Janovi a pohanský svět ke křesťanskému. Setkáváme se zde s celou řadou

¹⁰² Leptaný mědiryt 440 x 650 mm, značeno vlevo dole: Jos: Moravinus delin: Birckhart. sculp: Prag., vpravo: Mariani Servi / Antony Brückner / Civis Przi Bramensis. Sbirka Strahovského kláštera, sign. GS 175 (40/65–186).

¹⁰³ NK ČR 54 B 641.

¹⁰⁴ Při příležitosti korunovace zazněla na Svaté Hoře také mnohá kázání v latinském, německém a českém jazyce. Kázání Leopolda Svojského Regina saeculorum: Královna věků stoletým bleskem milosti a zázraků oslavená upomíná, stejně tak jako Birckhartova rytina, na parabolu hory Sinaj a Svaté Hory.

párových dvojic,¹⁰⁵ typů a antitypů,¹⁰⁶ které byly přeneseny, pro zvýšení expresivity a emotivního hnutí myslí, z antického umění a náboženských rituálů do doby vzniku díla tj. do doby baroka.

V horní části mědirytu je akcentována nebeská sféra s korunovací Panny Marie na nebesích.¹⁰⁷ Blahoslavená Maria, jako „Žena sluncem oděná“¹⁰⁸ stojící na půlměsíci, je korunována Žaltářovou Nejsvětější Trojicí¹⁰⁹ korunou s dvanácti hvězdami. Panna Maria je ozařována zezadu sluncem, z podnoží měsícem a z oblaků hvězdami. [7] Na oblacích jsou zobrazeny hvězdy, které *skrze Kunstovní ohně Noční chvíle Blesk Nebeských světél na sebe přijímaly*, jak to ve svém spise popisuje Petržílka.

V oblacích kolem Korunování Panny Marie se nacházejí symboly hvězd, sedmi vesmírných planet, mužského a ženského principu, zodiaku.¹¹⁰ Pod jednou z hvězd spatřujeme také písmena *Zj* symbolizující Apokalypsu – Zjevení Janovo.

Královně nebes se klaní 24 starců, 12 z každé strany. Již od středověku jsou starci stotožňováni s 12 proroky Starého zákona a 12 apoštoly.¹¹¹ Starci odkládají své

¹⁰⁵ Zkoumáním párových dvojic, které byly přenašeny z antického umění do moderních obrazů („Pathos formula“) se věnoval Aby Warburg ve svém projektu: „Mnemosyné – probuzení pohanských bohů v době evropské renesance jako transformace energie do expresivních hodnot.“ Warburg chtěl vytvořit obrazový atlas s ilustracemi výrazových prvků a jejich negativní a pozitivní projevy v dalších kulturních periodách a na určitých místech.

¹⁰⁶ Typologii v křesťanství, tj. objasněním Starého zákona na podkladě Nového zákona, se podrobně zabývá: ROYT 2006, 284–296.

¹⁰⁷ O korunování Panny Marie pojednává Zlatá Legenda Jakuba de Voragine. Dle této legendy byla Panna Maria po smrti nanebevzatá, posazena na nebeský trůn vedle svého Syna a korunována Nejsvětější trojicí. Korunování Panny Marie patří k dvorským motivům (např. Korunování Panny Marie na tympanonu z kostela Panny Marie Sněžné v Praze, kol. 1345; Archa křivoklátská, kol. 1480, hradní kaple na Křivoklátě).

¹⁰⁸ Assumpta neboli Panna v slunci oděná byl velmi oblíbený námět v Čechách již za vlády Karla IV. Apokalyptickou ženu“oděnou sluncem, s měsícem pod nohama a s korunou s dvanácti hvězd kolem hlavy“ (Zj 12.1-4), ztotožnili středověcí exegeté (např. Mikuláš z Lyry) s Pannou Marií

¹⁰⁹ Žaltářová Svatá Trojice je nejrozšířenějším typem trojičních námětů již od středověku.

Korunovaný Syn, většinou s křížem v ruce (někdy ukazující i rány), trůní po pravici korunovaného Otce a mezi nimi se vznáší holubice Ducha svatého. Její vyobrazení se opírá o texty Žalmů: „Ty jsi můj syn a já jsem tě dnes zplodil...(2,7)“ a „Zasedni po mé pravici...(110, I).“ Velmi často pak Žaltářová Trojice korunuje Pannu Marii (např. Archa křivoklátská, před 1490, Státní hrad Křivoklát).

¹¹⁰ Zodiacus je zobrazivým vyjádřením poznanych zákonitostí času, jimiž podléhá vesmír, Země a život. Již v antice bylo dvanácti měsícům v roce přiřazeno dvanáct zvěrokruhových znamení nazvaných podle podle souhvězdí, jimiž Slunce během roku prochází. Tuto představu přejalo od antiky křesťanství, které ze zvěrokruhových znamení odvodilo obrazy, jež jednotlivé měsíce personifikují nebo alegorizují. Umělci často začleňují kosmologický význam zvěrokruhu i jeho jednotlivých znamení do obsahu díla, např. J. van Eyck v obraze Zvěstování (1437) namaloval pod anděla přinášejícího zprávu znamení Berana, které odpovídá měsíci zvěstování březnu.

koruny, zde se jedná se o koruny antického typu, k jejím nohám a ze všech stran volají:

*Digna es Domina accipere gloriam.*¹¹² *Apocal. 4 v 2.* Tento nápis, vychází z úst čtyř starců, a line se směrem ke korunované Panně Marii.

Do nebeské sféry náleží také paprscitá císařská koruna, která jakoby vystřelovala na čtyři strany pravidelné paprsky. V záři paprsků se nacházejí mariánské symboly Mariiny krásy a čistoty: slunce, měsíc, hvězdy, jednorožec a další atributy které byly původně vyhrazeny pouze Kristovi – pták Fénix, lev probouzející svá mláďata, pelikán, pštros, had, ryba, kozoroh a mořská obluda.¹¹³ Směs těchto znaků odpovídá Petržílkově větě: „*Na vrcholku duhy se zračila směsice světél, symbolizující všech věcí světa smísení, tak jak existovaly před stvořením světa*“. Nad korunou se vznášejí dva andělci. Vlevo je zobrazen andílek „geometr“ vyměřující kružidlem dvě zemské polokoule – dva světy.¹¹⁴ Andílka doprovází Vergiliův citát: *Non sufficit unicus orbis. Virgil.*¹¹⁵

*Antiquitus cum chaos.*¹¹⁶ Hlásá další nápis, který poukazuje na začátek nového zlatého věku, který začíná korunovací mariánské sošky, a v kterém už bude řád. Příchod nového věku nám také potvrzuje andílek, který se vznáší po pravé straně koruny. Předkládá divákovi k nahlédnutí kalendář, který začíná rokem 1732, a dále pokračuje s letopočty 1733, 1734, 1735 a 1736.

V nápisové pásce umístěné nad korunou můžeme číst další Vergiliův citát: *Est chaos et chronos et regni mappa Maria Divisum Imperium cum Iove Mater habet. Virgil.*¹¹⁷

¹¹¹ Zj. 4.2“A hle, trůn v nebi, a na tom trůnu někdo, kdo byl na pohled jako jaspis a karneol; a kolem trůnu duha jako smaragdová. Okolo toho trůnu, čtyřadvacet jiných trůnů, a na nich sedělo čtyřadvacet starců, oděných bělostným rouchem na hlavách koruny ze zlata....“

¹¹² Hodna jsi Paní přijmout slávu

¹¹³ Směsice těchto znaků odpovídá Petržílkově větě: „*Na vrcholku duhy se zračila směsice světél, symbolizující všech věcí světa smísení, tak jak existovaly před stvořením světa.*“

¹¹⁴ Podobný výjev kdy Bůh Stvořitel jako geometr vyměřuje Zemi je také na iluminaci v Bibli moralisée ze 14. století.

¹¹⁵ Jeden svět nestačí. (Vergilius)

¹¹⁶ Starý věk a chaos.

¹¹⁷ Jak v minulosti tak v současnosti má na mapě království rozdělenou vládu Matka Maria s Jupiterem. (Vergilius). Srov. PETRŽÍLKA 1732: Obry a letopis toho království má směsice býti, když Bůh své panování se svou Matkou chtěl rozdělit.

Zde dochází k prvním rozdílům, které můžeme sledovat mezi Petržílkovým popisem a rytinou. Zatímco Petržílka ve svém popisu uvádí, že: „*..první andílek počítaje na prstech, nesl pásku s nápisem: Není ta směsice mé moci hranice*, a druhý andílek poukazoval na nápis: *Ani světa šírokost neobklíčila tu mocnost*.“ Je na rytině znázorněn první andílek s kružidlem a druhý andílek s výše uvedenými letopočty. Oba andílky také doprovázejí odlišné verše.

Centrální část rytiny, znázorňující pozemskou sféru a korunovaci Panny Marie Svatohorské, zaujímá slavnostní městská brána příbramských občanů. Architektura antického chrámu s íónskými sloupy, pilastry a rozeklaným segmentovým tympanonem, jakoby vyrůstala z rozevřené hory. Pod vítězným obloukem právě probíhá pozemská korunovace milostného obrazu.

Na levé straně, rozeklaného štítu architektury, sedí Mojžíš. V levé napřažené ruce drží hůl,¹¹⁸ jakoby se právě chystal udeřit do skály, která se na pozadí architektury zdvihá až k nebesům. Jeho tělo a hlava se však natáčí na druhou stranu k deskám Zákona, v kterých je znázorněno římskými číslicemi I.–X., Desatero Božích přikázání. Čtvrté přikázání jako jediné je vypsáno slovy: *Honora Patrem Tuum et Matrem Tuam*.¹¹⁹ Nad Mojžíšem je umístěn nápis:

*Ecce repercussa Sinae mons fulgurat iste, Praeceptum Hic quartum vult facitque Deus.*¹²⁰

Na pravé straně štítu, ve stejné výšce a stejné pozici jako Mojžíš, je vyobrazen sv. Jan Evangelista. Sedí zády k Mojžíšovi a nohu má ledabyle přehozenou přes římsu. V pravé ruce drží dlouhou třtinu, jejíž druhý konec v zobáku přidržuje orel, levou rukou přidržuje otevřenou knihu Zjevení. Jeho hlava je, stejně tak jako Mojžíšova, otočena na druhou stranu směrem vzhůru kde se právě odehrává nebeská korunovace.

¹¹⁸ Hůl Mojžíšova (Ex 4.22–26).

¹¹⁹ Cti otce svého a matku svou.

¹²⁰ Hle tato hora Sinaj odrážející světlo září, zde čtvrté přikázání Bůh chce a koná.

Srov. PETRŽÍLKA 1732: Odraženou slávou hory Sinai blejská kopec Svatý, neb čtvrté přikázání Bůh zde chce konati.

Dle Petržilky měl prý Jan takový výraz ve tváři, jakoby ...*nové vidění měl, to jest nebeské na hoře mezi oblaky a zemí v dolejších stavení svatohorské Marie korunování sobě proti stavěl. V ruce držel zlatou třtinu, jak někdy z poručení Božtího kostel Boží, tak zde měřil hory Sinai a Svaté rovně proti sobě postavený blesk a slávu.* Nezmiňuje se ale o orlu, atributu Jana, který na rytině drží zlatou třtinu za druhý konec.

V otevřené knize Zjevení tak můžeme číst:

*Mulier amicta sole et in Capite Ejus Corona stellarum duodecim Apo: 12 v 1.*¹²¹

Další verš je vepsaný nad Janem:

*Ecce parabolicum splendorem mensurare arundo Vult apocalypsim scribere terram novam.*¹²²

Setkáváme se zde s první výraznou typologickou dvojicí Janem a Mojžíšem, která je dále rozvíjena do dalších parabol, jako jsou desky Mojžíšova Zákona a Janova Kniha Zjevení, hora Sinaj a Svatá Hora, Mojžíšova hůl a Janova zlatá třtina.

Vedle Mojžíše a sv. Jana Evangelisty, na samých okrajích štítu, jsou vyobrazeny dvě identické nádoby ve tvaru boty, z kterých vyrůstají dvě jabloně obsypané jablky. Jablka zde symbolizují Adama, a Krista jako „nového Adama“. Dva stromy symbolizují dva světy. Opětovně se tedy setkáváme se znázorněním symboliky Starého a Nového Zákona, jako starého a nového světa, typu a antitypu.

O naplnění Starého zákona se dovídáme také z kartuše, která zdobí střed rozeklaného štítu chrámu a jejíž nápis s chronogramem na šestém řádku, svolává ke slavné korunovací:

Ades Boemia!

Coronatio Mariae in coelis refractionem hic agit splendoris

Regalem Majestatem per gloriae reflexionem suae mutuans imagini

¹²¹ Žena sluncem oděná a na její hlavě koruna s dvanácti hvězdami (Zj 12,1).

¹²² Hle podobnou září chce měřit třtina a popsat ve vidění novou zemí.

Srov. PETRŽÍLKA 1732: Má třtina měří znovu slávu podobnou mému vidění, zdá se, že chce zem poznovu malovat moje vidění.

*Tonante montis Sinai apparatu vestiens montem sibi sacrum
 Pro datis ibi lapideis Moysi tabulis nobis in hoc promulgans legem omnis gratiae
 VnDe eXCIta CIVItatIs PrizIbraMensIs obstVpens pIetas
 Hac mole parallelam librat montium gloriam
 Gratulaturque dictatam in Sina de honore Parentis legem in suo monte impleta
 Divina Parentis Coronatione.*¹²³

Samotný akt slavné korunovace sošky Panny Marie Svatohorské se odehrává pod vítězným obloukem, který je středem antické architektury. Milostná Madona Svatohorská je zobrazena na vrcholu Svaté Hory, kde je korunována alegorií církve. [8] Církev je zde znázorněna jako žena s tiárou a trojramenným křížem. Císařskou korunou zdobí hlavu Panny Marie, zatímco Ježíšek má již svoji menší korunu posazenou na hlavě.¹²⁴ Panna Maria i Ježíšek jsou bez šatiček, tak jak byla soška původně zhotovena. Pod nohama milostné sošky je vyobrazeno sedmero zářících kovů, které měly svůj nebeský prototyp v sedmeru planet na nebi.¹²⁵ Za soškou se nám otevírá průhled do zahrady ozářené nebeskými paprsky. Podle Petržílky se jedná o zahradu se zlatým listím, která symbolizuje Zlatý věk, jenž nastane po korunování Madony Svatohorské.

Stejně tak jako 24 apokalyptických starců v nebeské sféře odevzdávalo své koruny Královně nebes, tak i v pozemské sféře odevzdávají své koruny vladaři a vládkyně Panně Marii Svatohorské.

¹²³ Pospěš sem, Čechie! / Korunovace Marie zde odráží záři na nebesích / a odrazem této slávy dává jejímu obrazu Královský majestát. / Za hřmění hory Sinaj obléká slávou Svatou Horu, / na kamených deskách daných Mojžíšovi nám zde vyhlašuje zákon veškeré milosti / Tím je probuzena žasnoucí zbožnost příbramských občanů. (příbramské obce) / Touto bránou povznáší rovnocennou slávu hory / A raduje (děkuje) se, že zákon vyřčený na Sinaji ke cti rodičky se vyplnil na její hoře korunovací Božské matky.

Srov. PETRŽÍLKA 1732: Sem Čechové! / Zde nebeské Marie Panny Korunování / Obdařenou blesku záři vrazí / na její obraz / U hory Sinaj slávu přehazuje na horu Svatou / místo zákona tam na kamenných tabulkách prohlášeného / zde vyhlašuje zákon milosti / Z čehož vzbVzená přIbraMskIch srDCVW pobožnost, / Skrze tuto vítěznou tíži váží těch hor Slávo-rovnost, / S přivažkem své nepřevažitelný radosti, / Že Zákon na hoře Sinaj o uctění rodičův začatej / Jest na Svaté hoře vyplněnej / Skrze Božské Matky korunou uctění.

¹²⁴ Pořadí korunovace určují vatikánské předpisy pro korunování mariánských milostných obrazů. Dle těchto předpisů musí být vždy korunován nejdříve obraz Ježíška až poté obraz milostné Madony.

¹²⁵ Jedná se o symboly planet, které jsou vyobrazeny v oblacích kolem Nebeské korunovace Panny Marie.

Mezi třemi pozemskými vládci je i sám císař a král Karel VI., který skládá svoji císařskou korunu a korunu císařovny, na zdobený polštář se střapci, k nohám milostné sošky. Že se jedná o císaře, potvrzuje erb vymalovaný na stěně chrámu a plášť s hermelínovým límcem, který jako jedinému z panovníků, nese páže. U pážete následující přípis:

*Solvuntque istasv / de fronte coronas proprias.*¹²⁶

Císaře doprovází, a před milostným obrazem se také zřejmě sklání, hrabě Šternberk o čemž rovněž svědčí jeho erb. Třetím adorantem, ke kterému ale nejsou bohužel vyobrazeny žádné insignie, by mohl být čistě hypoteticky hrabě Vratislav z Mitrovic, majitel zdejšího panství.

Madoně Svatohorské vzdává úctu rovněž trojice urozených dam v šlechtickém oděvu doplněném šperky, perlovými náramky, náušnicemi a čelenkami. Své koruny ale nabízejí Panně Marii. Opět jen jedna z panovnic je doprovázena svým pážetem a oděna do hermelínového pláště. Jedná se o manželku císaře Karla VI. Alžbětu Kristinu Brunšvicko-Wolfenbüttelskou. Domnívám se, že druhou dámou, která doprovází císařovnu, by mohla býti princezna Eleonora Schwarzenberková, která nechala vyhotovit zlaté korunky a zlatý pancíř. Třetí dámou by pak čistě hypoteticky mohla býti kněžna Eleonora Mansfeldová, která věnovala na slavobrány sedmdesát stromů ze svého panství.

Všichni adorující v pozemské sféře stejně tak jako ve sféře nebeské volají:

*Digna es Domina accipere gloriam. (Apocal 4.V.2)*¹²⁷

V klenbě vítězného oblouku můžeme číst nápis:

Quod Deus in coelis facit hoc mittit in orbem

Hic te aurea Mater stella coronat ibi

O fac in terris quod regnum ducis in altis

*Regina! Et nobis aurea regna feras.*¹²⁸

¹²⁶ Snímají z čela tyto vlastní koruny.

¹²⁷ Hodna jsi paní přijmout slávu.

¹²⁸ To, co Bůh na nebi koná, je sesláno na svět / Zde i tam, Matko, tě korunuje zlatou hvězdou / Ó učiň i na zemi království, kterému vládneš v nebi, / Královno! A nám přines zlatý věk.

Oblouk je ozdoben girlandou s poletujícími andílky. Ve středu oblouku se vznáší baculatý andílek s ovinutou nápisovou páskou kolem ručiček. Na levé ručičce, směřující směrem vzhůru, čteme nápis: *Sicut in coelo*. Nápis ovinutý kolem pravé ručičky, která ukazuje k pozemské korunovaci, pokračuje svojí druhou částí: *Et in terra*,¹²⁹ a poukazuje tak na nebeské i pozemské korunování.

Na kruhu zavěšeném vpravo, u ionské hlavice antického sloupu, se rozpustile pohupuje další dvojice dovádějících andílků, podobně jako druhá dvojice rozkošných andílků vlevo. Mezi sloupovým architekturou jsou zobrazeny další výjevy. Vlevo je znázorněna královská dcera z Kolchidy a Jáson v oděvu římského vojáka, se znamením jezuitského řádu na štítě. Médea, která v jedné ruce drží erb města Příbrami, předává Jásonovi, místo zlatého rouna, sošku Panny Marie Svatohorské. [9] Lásky, s kterou předávala Médea zlaté rouno Jásonovi, je v nápisu umístěném pod levou stranou schodiště, přirovnávána k lásce města k Tovaryšstvu Ježíšovu:

Aureum quod tulerit Iason de Colchide Vellus

Fabula praecessit sive figura rei

Cum Patribus Iesu statuum hanc Urbs Regia tradit

*Et rem plus veram vellere plusque facit*¹³⁰

Že se skutečně jedná o Jásona potvrzuje nápis také drobný nápis nad výjevem:

Veriori Iasoni =opravdovějšímu Jasonovi.

V druhém poli, mezi sloupy, jsou namalovány postavy vladařů Ovidiova Zlatého věku Saturna a Astrei, kteří přenášejí vladařskou korunu na *svatější (opravdovější)*

Srov. PETRŽÍLKA 1732: Předěšel Bůh příkladem hojným k následování / by v nebi hvězd korunu zde zlato zastalo / Královno! Zde učíš, které tam máš kralování / By zde k zlatým časům tvé království povstalo.

¹²⁹ Jak na nebi, tak i na zemi (Mt 6,10).

¹³⁰ Pověst o zlatém rounu, které odnesl Jáson z Kolchidy, / předcházela jako předobraz sošku, / kterou královské město předává otcům Jezuitům, / a ona je pravdivější a významnější než toto rouno.

Srov. PETRŽÍLKA 1732: A Jáson pravdivější / a rouno divnější. / Již Tovaryšstvo Jesu Jáson se jmenuje / A tato statue rouno větší cen / Když město jemu tuto statui věnuje / Báseň o Jásonu tenkrát se v pravdu mění.

Astrei, Svaté Hory Pannu. [10] Saturn je zde zosobněním času – Chronem se svými atributy: přesýpacími hodinami a kosou.¹³¹

Výjev doprovází přípis: *Veriori Astrae*=opravdovější Astreia další Vergiliův citát:

Iam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna

Non aliud regnum Virginis esse potest

Astream revocat nam terris ista corona!

*Aurea per quam aetas fit rediviva solo. Virgil.*¹³²

V druhé řadě sloupoví chrámu je rovnoměrně, ve třech řadách po obou stranách, umístěno šest erbů. Erb papeže Klementa XII. s nápisem: *Hoc triregno* (Pod jeho trojí korunou), císaře Karla VI. s nápisem: *Hoc imperio* (Pod jeho panováním), pražského arcibiskupa Josefa Mayerna z Mayernů, s nápisem: *Annuít* (Svoluje), světicího biskupa pražského Josefa Jana Rudolfa Šporka s nápisem: *Iste coronat* (On korunuje), hraběte Šternberka s nápisem: *Hujus praelucet* (Jeho hvězda září) a města Příbrami s nápisem: *Plaudebat hujus amor* (Její láska zaplesala).

U příležitosti korunovace byla také vydána lidová píseň, v níž byla celá slavnost vyličeána. Na přední straně byla rytina milostného obrazu. Píseň má 26 čtyřřádkových slok a nazývá se: „*Nowá Pjseň o Korunování Panny Maryi Swato-Horské*“

Wtisstěna w Praze, v Wáclawa Vrbana Suchýho, 1732. Obsahuje také popis městské slavobrány včetně výše uvedených erbů:

*Těž v Královském městě v rynku Příbrami,
pěkné a kunstovné bylo Stavení,*

¹³¹ Z řecké mytologie známe boha Krona, který byl zpodobován jen málo, zpravidla nahý s žezlem, srpem nebo kosou v ruce. V římské mytologii s ním splývá bůh Saturnus, ve středověku Saturn, nejtemnější a nejchladnější planeta. Za Saturnovy děti jsou považováni bídní a ponížení, nešťastní, mrzáci a žebráci, ale také rolníci a horníci. Od renesance je dále identický s Chronem, který je zosobněním času, a získává další atributy, křídla, přesýpací hodiny a také kružidlo. V baroku je častým náhrobním motivem.

¹³² Již se vrací Panna, vrací se Saturnovo království. / Nemůže být jiné království než království Panny. / Neboť tato koruna volá zpět na zem Astreu, / Skrže níž na zemi opět ožívá zlatý věk. Vergilius.

Srov. PETRŽÍLKA 1732: Panna i Saturnus se navracujou, / S nima zlatý čas nám se přibližují... / Drží Astrea pravá té koruny práva / ...Zlost lidův panující Astreu z země odvedla, / Která zlaté časy v svém panování držela / Tato zas koruna svatější z nebe přivedla / Jenž zlaté království nám obnoví zcela.

*přes celé město jest převyšovalo,
na třinácte sáhův vysoké bylo.
Osum set lamp na něm se spatřovalo,
mimo jiných Fakul viděno bylo,
kunstovné Obrazy vymalovaný,
od vrchu až dolu byli vydjaný,
Obzvláště první Erb, Otce Papeže,
Pak druhý šestého Karla císaře,
Třetí Erb Pražského Arci-Biskupa,
Čtvrtý Erb byl Jana Biskupa ze Šporka.
Hraběte Šternberka byl mezi nimi,
šestý Královského Města Příbrami,
Matička Kristova figurovaná,
Od Svaté Trojice korunovaná.
V Prostřed tom Lešení Muzyky býli,
Na hoře y dole radostně zněli,
všichni lidé s toho jsou radost měli,
že se Chvála děje Panně Marii.*

Nejnižší sféra symbolizuje podsvětí - příbramské doly, kde se těží drahé kovy: železo, stříbro a zlato na pořízení korunek pro milostnou sochu. [11]

Po sedmi schodech, vedoucích po obou stranách chrámu, sestupujeme do Vulkánovy dílny v útrobách Svaté Hory. Bůh ohně a božský kovář Vulkán,¹³³ je zde zobrazen jako silný vousatý muž oděný do kovářské zástěry. Pomocí svých atributů: kladiva a kleští vyrábí z právě vytěžených kovů koruny - železné, stříbrné a zlaté. Zhotovena je již koruna císařská, královská i antická a jedno královské žezlo. Posel bohů Hermes,¹³⁴ vyobrazený jako mladík v římském oděvu a s okřídleným kloboukem, odnáší zhotovené obětiny v rohu hojnosti na mariánský trůn.

K tomuto výjevu se váže verš umístěný na velikém kameni, vytěženém z hory:

¹³³ Vulkán je ztotožňován s řeckým bohem Hefajstosem, který mimo jiné vyrobil zlatý palác olympských bohů, Diovo žezlo a šperk pro Thetidu.

¹³⁴ Od středověku spojován s Marsem, římským bohem plodnosti a války. Hermes je také jediný z bohů, který umí najít cestu do podsvětí a zpět.

Coronata Montis Sancti Domina
Ne latius Sol spargeret radios quam Tu beneficia.
Fulgorem vestientis Solis, Teque stipantium syderum
In suppedaneas vibrasti montes.
Tibi suppedaneam habens Lunam
Feceras etiam suppedaneum
Cognomen hujus planetae metallum
Iam ex quo tempore
Tempora tui verticis circumscribit corona
Metalla tuis pedibus grandescunt in vertice
Quoque tuo ascendere praetendunt firmamentum.
Itaque Flammante civium amore funduntur in anathemata tibi que coeli et terae
Imperatrix Pro vetusto imperatorum more coronae ferreae, argenteae et aureae
*solvunt 49ndrea set49 suae gratitudinis.*¹³⁵

Rytina Korunovace sošky Panny Marie Svatohorské je zakončena vysvětlujícím nápisem umístěným pod vyobrazením:

Anterior aspectus molis triumphalis, quam Coronatae in S:monte Bssae.
V. M. Thaumaturgae statuae in subjectissimae Venerationis homagium et festivi
applausus testimonium erexit Urbs Przibramensis, ut refracta Coronatae, in coelis
Augustae gloria in coronatam Ejus imaginem in coelo melius imitaretur coelum, est
*coelo datus devotis sumptibus et sumptuosa devotione.*¹³⁶

¹³⁵ Korunovaná paní Svaté hory / Slunce by nešířilo více své paprsky než ty / šíříš dobrodiní. / Rozšířila jsi záři slunce, které tě odívá a hvězd, které tě doprovázejí / Na hory (příbramské doly), které máš pod nohama. / Máš pod nohama také měsíc a podřídila sis také tuto naši planetu kovů / Již od toho času, kdy spánky tvé hlavy věnčí koruna. / A pod tvými nohama vyrůstají z vrcholku kovy, snažíce se vystoupit na nebeskou klenbu. / A tak hořící láskou občanů se mění (přelévají, roztavují) v dary tobě Vládkyně nebe a země. / Podle starobylého zvyku vládařů, koruny železné, stříbrné a zlaté rozpouštějí svoji hmotu a vyjadřují svoji vděčnost.

Srov. PETRŽÍLKA 1732: Korunovaná Svaté hory paní by dál slunce nerozšířilo / své paprsky nežli tvé dobrodiní. / Blesk odívajícího slunce a tebe obkličujících nebeských světél / Do podnožích tobě kopcův obracíš / Majíc na nebi pod nohama měsíc. Také v podnožích tvých horách zrost dáváš / Spolu jmenovnicku s měsícem kovu. / Od kterého dne den / Nového království koruna na tvej hlavě rozsvěcuje / Kovy v Svatéj a jí příbuzných horách / Pod tvejma nohy zrozený / Nyní na tvé hlavě žádají / zapálit hvězd korunu. / Proto plápolající měšťanů láskou Lijou se v oběti / A tobě nebe i země cisařovno / Podle starožitého císařův obyčeje / K koruně železné, stříbrné a zlaté / Svých šacht a srdcův vděčnou / Materii rozvažujou.

¹³⁶ Čelní pohled na triumfální bránu, kterou nechalo vystavět město Příbram na důkaz nejvyšší úcty korunované zázračné sošce Blahoslavené Panny Marie na Svaté Hoře a jakožto svědectví slavnostního vzdání holdu, aby byla lépe napodobena sláva vládkyně korunované na nebesích, která

IV.8. Oltář pro Pannu Marii Svatohorskou

Snahou svatohorských Otců vždy bylo, aby Matce Boží byl postaven co nejvzácnější oltář. V době korunování milostného obrazu byly již nejdůležitější části oltáře zhotovené z čistého stříbra. Jednalo se o svatostánky pro Sanctissimum a milostnou sošku a antependium. Dále pak stupně pod svícny, svícny a lampy. [12]

Roku 1684/85 byly vyměněny oba svatostánky, spodní pro velebnou svátost a horní schránka na milostnou sošku za stříbrné. Stříbrný tabernákl pro Velebnou Svátost zhotovil za 489 zl. rýn příbramský měšťan Ludvík Alis, rodem Francouz. Drahokamy na něj věnoval P. František Banovská jičínský rektor a 13. ledna 1685 byl ozdoben zlatými a pozlacenými ozdobami v hodnotě 23 loktů stříbra. Dne 16. září 1695 byl pod tabernákl umístěn stříbrný podstavec.

Nový prosklený stříbrný stánek pro Rodičku Boží zhotovil roku 1685 Jan Heller.¹³⁷ Věnovala ho hraběnka Marie Kateřina Strozziová, rozená Khevenhüllerová, vdova po slavném císařském generálovi, jenž padl v boji proti Turkům. Svatostánek stál 2118 zl. 23.kr. Byl ozdoben zlatými ozdobami a drahokamy, které však musely být v dobách tísně obětovány a tudíž se nedochovaly.

Na Hod Boží vánoční 1685 byly na oltář postaveny nové stříbrné svícny, pořízené z kostelního pokladu. Další čtyři velké stříbrné svícny daroval Bernard Ign. hrabě Martinic a dva menší světící biskup pražský Rudolf hrabě Špork. Zuzana Polyxena hraběnka Martinicová, rozená Dietrichšteínová, vdova po Bernardu Ign z Martinic, darovala na oltář roku 1686 stříbrné stupně pod svícny s tepaným čelem a se zlacenými znaky a obrubami v hodnotě 600 zl., které zhotovil malostranský stříbrník Jan Kogler.¹³⁸ Téhož roku ozdobil mariánský oltář také Adolf hrabě Šternberk,

se odráží do jejího korunovaného obrazu v nebi, s vynaložením velkých nákladů pro nebe, které odpovídají veliké zbožnosti.

¹³⁷ POPP 1758, 89.

¹³⁸ POCHE 1977, 184 uvádí jako autora schránky J. Seitze.

nej. purkrabí Království českého, stříbrným antipendiem s pozlacenými květy a ovocem. Uprostřed antipendia je umístěn pozlacený rodový znak – velká hvězda s hraběcí korunou a řetězem řádu zlatého rouna (křídla z roku 1890). Tímto darem byl hlavní oltář téměř celý stříbrný, scházelo již jen stříbrné pozadí, aby byl oltář úplný.

P. Vojtěch Pubec, tehdejší superior, se rozhodl scházející části stříbrného oltáře doplnit. Jeho jménem uzavírá dne 29. října 1745 P. Svojský smlouvu s Josefem Seitzem, stříbrníkem a měšťanem Starého města pražského o zhotovení stříbrného oltáře v tomto smyslu:

Stříbrník Josef Seitz se zavazuje, že zhotoví stříbrný oltář čisté tepané a bité práce, nikoliv lité a ne příliš silné, nýbrž takové, jak se sluší a patří -1 lot za 20 kr. a zaručuje se, že tuto práci dohotoví do příštího svátku sv. Václava. Naproti tomu se zavázal P. Svojkovský, jménem P. Pubce, že smluvenou mzdu ihned po odvedení práce hotově vyplatí a při uzavření smlouvy stříbrníku Seitzovi odevzdá 40 liber 19 loktů a 3 kventlíky stříbra, jehož přijetí jest tato smlouva zároveň in optima forma juris kvitancí. Smlouva byla podepsána a zpečetěna P. Pubcem i Seitzem a oba kontrahenti obdrželi po jednom jejím exempláři. Seitz vykonal řádně svěřenou práci, za niž obdržel 1008 zl. a 28 kr.¹³⁹ Takto doplněný stříbrný oltář byl sice krásný, ale vzhledem k vysoké stěně příliš nízký, takže se skoro ztrácel. Po uplynutí necelých deseti let se uskutečnily přípravy k zvýšení pozadí oltáře.

Mezi tím byly svěřeny tři rámce stříbrných na kanonické tabulky pražskému stříbrníkovi Kašparu Gschwandtnerovi. Obdržel 56 loktů roztaveného stříbra a sám ještě dodal 16 loktů 1 kventlík. Za dodané stříbro obdržel 13 zl, za práci od jednoho loktu stříbra 36 kr. Stříbrník tedy obdržel 49 zl. 28 kr.

Návrh na zvýšené pozadí, a posléze i dřevěný model, vypracoval pražský sochař Antonín Quittainer.¹⁴⁰ Umístil nad oltář sousoší Nejsvětější Trojice Boží ozářené paprsky a držící korunu nad mariánským svatostánkem.

¹³⁹ Archiv Svaté Hory, sign II., 71; HOLAS 1929, 421.

¹⁴⁰ Návrh uložen v Archivu Svaté Hory, dnes v SÚA Praha, Řád Redemptoristů, sign II., 75.

Dne 6. května 1758 byla mezi superiorem svatohorským P. Václavem Ramhovským a pražským stříbrníkem Kašparem Gschwandtnerem uzavřena tato smlouva: Kašpar Gschwandtner se zavazuje, že zhotoví práci dle schváleného Quittainerova modelu dílem litým a tepaným bez veškerého zbytečného díla.

P. superior přislubuje, že bude dodávati stříbrníkoví potřebného stříbra po částech, jednak in natura, jednak v hotových penězích, dvanáctilové stříbro pražské pruby lot po 1 zl. počítaje a od zpracování každého lotu stříbra zaplatí při ukončení práce po 24. kr.

Dne 1. června 1759 sestavil pak K. Gschwandtner účet na 239 Marek, 3874 lotů, 10 kventlíků, 4060 zl. a 21 kr. Svatohorská pokladna byla však vyčerpána a tak stříbrník dostával požadovanou sumu v menších splátkách. Poslední ve výši 1550 zl. 20 kr. obdržel Gschwandtner. 10. října 1760. Celkem tedy obdržel za stříbrnou architekturu oltáře a sousoší Nejsvětější Trojice více než 6592 zl. 24 kr.

V letech 1758–1759 vyhotovil tedy pražský zlatník Kašpar Gschwandtner¹⁴¹ dle tohoto návrhu sousoší Nejsvětější Trojice a dvě stříbrné figury andělů, které umístil po stranách stánku s milostnou soškou.

Roku 1772 byl oltář opět navýšen. Mezi svatostánek P. Marie a skupinu Nejsvětější Trojice, jež spolu souvisely, bylo vsunuto další architektonické stříbrné pozadí. Zlatník Antonín Jakub Thym z Malé strany zhotovil trojčlennou stříbrnou stěnu, dělenou pilastry se střední vrcholovou kartuší.¹⁴²

Oltář byl znovu rozebrán, opraven a vyčištěn v roce 1869 a 1873. Stěny ve výklenku byly nově mramorovány, pozlaceny a nahoře ozdobeny pozlacenými hvězdami.

Roku 1889 se dočkal stříbrný oltář nového obohacení a výzdoby. Oba svatostánky, kanonické tabulky a antependium bylo nově postříbřeno. Aby obnovený oltář více vynikl, natřel malíř Mathauser zadní stěnu za oltářem červenou barvou.

O slavnosti Vzkříšení roku 1891 byly postaveny dvě krásné sochy, Nejsvětější Srdce Páně a socha Panny Marie, z uměleckého ústavu Mayer v Mnichově, po stranách

¹⁴¹ POCHE 1977, 378.

¹⁴² Za práci bylo Ant. Thymovi zapláceno ještě během roku. Celková částka, dle ASH, činila 1373 zl. a 22 kr.

hlavního oltáře. Aby milostná soška a Nejsvětější Svátost byly zcela zabezpečeny proti krádeži a případnému ohni, byly v roce 1898 pořízeny dva pancéřové tabernákuly za částku 1350 zl. od firmy Felix Blažiček v Praze. Náklad hradila vdova Emílie Králová z Příbrami. Roku 1902 byl stříbrný oltář vyčištěn zlatníkem Staňkem z Prahy za 804 zlatých. Příbramský tajemník Gross daroval roku 1903 bedničku polodrahokamů, které byly rozřezány na menší kusy, vyleštěny a přidělány k postraním svatostánků a pod sochy Nejsv. Srdce P. Ježíše a P. Marie. Roku 1907 byly ozdoby na stříbrném oltáři pozlaceny zlatníkem Staňkem za 1500 K., takže oltář zářil leskem zlata a stříbra

Dnes se stříbrný oltář skládá: z mensy vysoké 98 cm, před ní je antependium z roku 1686. Obě postranní antependia pořídili redemptoristé v roce 1890. Hořejší část oltáře je vysoká 6 metrů a 68 cm. Na mense stojí barokní svatostánek, po jeho stranách schůdky na svícny a svícny od J. Koglera z roku 1686. Nad svatostánkem je skříňka pro milostnou sošku po jejíž stranách klečí andělé na volutových římsách.¹⁴³ Pozadí této části tvoří stříbrná polosloupky rozčleněná stěna, do níž jsou vsazeny barokové reliéfy Ecce homo a Bolestná P. Maria, jež bývaly na zrušených postraních oltářích sv. Kříže a P. M. Bolestné. Nad touto částí se pak zvedá Thymovo prodloužení na způsob čtyřdílné bohaté rokokové skříně, ozdobené četnými pilastry, prohnutými římsami, kartušemi a andílčími hlavičkami. Na samém vrcholu oltáře je pak umístěna Gschwandtnerova Nejsvětější Trojice držící korunu nad oltářem a ozářena bohatou svatozáří.

Nejnádhernější ozdobou Svaté Hory jsou tři otevřené arkádovité kaple proti hlavní bráně. Prostřední z nich je nejvyšší a nejrozsáhlejší. Zde v kapli Martinické, zasvěcené *Navštívení Panny Marie*, se nachází korunovační oltář. Kaple byla nazývána též kaplí purkrabskou, dle zakladatele Bernarda Ignáce hraběte z Martinic, nevyššího purkrabího král. Českého. Dle velkého lunetového obrazu, na němž je vyobrazen císař Leopold I., nazývala se také kaplí císařskou. Na památku slavné korunovace v roce 1732 nazývá se kaplí korunovační.

¹⁴³ POCHE 1977, 378 připisuje autorství těchto andělů rovněž stříbrníku Kašparovi Gschwandtnerovi.

Původní oltář byl asi chudý, pouhá zděná mensa, nad níž byla namalována na zdi hořejší část oltáře. Tento oltář zde ale nestál dlouho. Roku 1667 dal Bernard Ignác hrabě z Martinic zhotovit nový oltář, který se mu ale brzy nezdál dost vkusný. Byl nazýván oltářem skleněným, neboť byl zdobený skly a zrcadélky. Již 3. října 1670 nechal oltář odvést a nahradil ho novým pevnějším a úhlednějším, ozdobeným krásnou musivní prací.¹⁴⁴ Roku 1673 kdy měl na Svatou Horu zavítat císař Leopold I., byl oltář znovu pozlacen a krásněji ozdoben.¹⁴⁵ Roku 1732 byly v kapli Martinické a postranních kaplích zřízeny, u příležitosti korunovace, nové oltáře, které u této příležitosti posvětil světící biskup pražský hrabě Špork. V kapli byly uloženy ostatky sv. mučedníků Benedikta a Prudencie a pergamenová listina:¹⁴⁶

*„ R. 1732, dne 21. června, já Rudolf Špork, světící biskup pražský, posvětil jsem tento oltář ke cti Navštívení P. Marie, vložil do něj ostatky sv. Mučedníků Benedikta a Prudencie a udělil věřícím pro tento den obvyklé odpustky i pro výroční den svěcení oltáře“.*¹⁴⁷

Korunovační oltář byl znovu obnoven během let 1868–1871, kdy na opravu věnoval jistý příbramský občan částku 4000 zlatých. Páter Karel Zirnig pak učinil objednávky u uměleckého závodu Mayer v Mnichově a štukatéra Vojtěcha Puppa v Praze. Nový oltář byl posvěcen koncem března 1871.

IV.9. Vývoj poutního místa v 19. a 20. století

U příležitosti 150 výročí korunovace byly nejvzácnější klenoty Mariánského svatohorského pokladu tj. pancíř a korunky pro milostnou sošku dány redemptoristy do opravy. Dne 7. prosince 1885 požádal rektor knížecí arcibiskupskou konzistoř o povolení, aby mohl klenoty svěřit spolehlivé zlatnické firmě W. Rummel v Praze.

¹⁴⁴ Synopsis historiae sacramontanae, 156, 162, 175.

¹⁴⁵ Archiv Svaté Hory, dnes v SÚA Praha, Řád Redemptoristů, sign. II., 6.

¹⁴⁶ Listina, spolu s ostatky mučedníků, byla nalezena při stavbě nového mramorového oltáře v květnu 1924, kdy byla odkryta část původního korunovačního oltáře z roku 1732. Plechová krabička ukrývající pergamen a ostatky byla uložena ve zdivu mensy původního oltáře asi 45 cm nad podlahou. Oltář byl namalován do čerstvé omítky v barokním slohu.

¹⁴⁷ Časopis Svatá Hora, roč. III.111.

Pražské místodržitelství dalo své svolení a jmenovalo znalce Antonína Viktora Barvitiusa, architekta v Praze, aby na reparaci dohlížel.¹⁴⁸ Klenotník Rummel opravil i 6 velkých stříbrných svícňů, tři kanonické tabulky a barokní monstranci.

Pro milostnou sošku pořídil p. Josef Káš slavnostní korunovační umělecky zhotovené roucho ze zlatého brokátu. Tentýž dobrodinec daroval Svaté Hoře krásný pluviál, dvě dalmatiky pro korunovační obřad a kasuli.

Roku 1909 dala paní Anna Bezděková, rozená Kotrbatá opravit sošku Panny Marie svatohorské stojící u císařského oltáře.

Korunky, stříbrný oltář a 20 oltářních svícňů bylo vyčištěno také v roce 1923 firmou Grünfeld z Prahy. Oprava stála 26.400 Kč.

Sošku Panny Marie svatohorské stojící u císařského oltáře dala v roce 1909 opravit paní Anna Bezděková, rozená Kotrbatá.

Roku 1924 byl zbourán bývalý císařský (korunovační) oltář a na jeho místo byl postaven nový mramorový, který je věnován památce padlých a nezvěstných vojáků ve světové válce v letech 1914–1918. Podle návrhů profesora architekta Richarda Klenky jej vyhotovil František Kadeřávek kameník z Prahy.

Josefinskými reformami byly poutě nejprve omezeny a dalším výnosem zakázány vůbec. V roce 1773 byl císařem zrušen jezuitský řád a svatohorský komplex byl předán do správy proboštů. V roce 1861 dostali Svatou Horu do péče redemptoristé, kteří zde byli až do roku 1950. V roce 1903 byl opraven kostel a jeho nejstarší část, která byla dosud bez výzdoby, byla vyzdobena štukaturou.

V novodobé historii zažila Svatá Hora největší slávu, když Svatý otec Pius X.

Vyhověl žádosti Kongregace Nejsvětějšího Vykupitele (redemptoristů) a brevem „*Sacris aedibus*“ z 21. března 1905 povýšil chrám na Svaté Hoře, *k větší cti a slávě Blahoslavené Panny Marie*, na basiliku menší.¹⁴⁹ Oslavy povýšení baziliky byly

¹⁴⁸ Při předávání klenotů jmenované firmě dne 18. července roku 1886 byl sepsán protokol za účasti rytíře Hansgirgera, okresního hejtmana a patronátního komiseře, Antonína Grosse, kostelního účetního, Karla Hummela, c. k. dvorního klenotníka a A. V. Barvitiuse jako znalce. V protokolu jsou podrobně sepsány všechny nedostatky pancíře a korunek, které bylo potřeba opravit. Dne 28. srpna benedikoval arcibiskup Schrönborn nově opravené klenoty a 29. srpna byly prohlédnuty komisí a vráceny Svaté Hoře.

¹⁴⁹ Chrámům mimo Řím se titul uděluje jen velmi zřídka. V Římě je 13 basilik, z nichž čtyři mají titul „Basilika větší“ (chrám sv. Petra, sv. Jana, sv. Pavla a Panny Marie Větší). Tyto basiliky mají tzv.

velkolepé a odpovídaly významu titulu i skutečnosti, že se jednalo o první papežskou baziliku v Rakousku Uhersku.

V roce 1950 byly v tehdejším Československu kláštery zrušeny a na Svaté Hoře od té doby působili diecézní kněží. Po sametové revoluci byla duchovní správa Svaté Hory dne 24. března 1990 opět svěřena redemptoristům.

V.1. Papežská korunovace reliéfu Panny Marie ze Svatého Kopečku u Olomouce

Mariánský reliéf na Sv. Kopečku byl korunován 21. září 1732. O korunovaci se četnými přímluvami zasloužil olomoucký arcibiskup, kardinál Wolfgang Schrattenbach. [13] Korunovační slavnost měla být součástí oslav stoletého jubilea nalezení obrazu, ale vzhledem k tomu, že se nepodařilo včas vyřídit ve Vatikánu potřebné náležitosti, byla korunovace slavena samostatně.

O původu poutního místa a mariánského obrazu se dovídáme z barokních latinských tisků i pozdější literatury.¹⁵⁰

V. 2. Obraz a legenda

V Olomouci žil Jan Andrásek, měšťan horlivý katolík a ctitel Rodičky Boží, který nejen sám Bohu byl oddán, ale i dítky své službě Boží věnoval. Vedl v Olomouci obchod s vínem a tak často cestoval do Rakous pro zásoby vína. Stalo se tak jednou, že při své zpáteční cestě přenocoval v Tučepích kde se také se svoji družinou zúčastnil sv. mše ve farním chrámu Páně na blízké hoře, okouzlen krajinou kolem a v náboženském zanícení učinil slib, že když Bůh jeho obchodům požehná, vystaví na kopci blíž Olomouce podobný chrám ke cti Nejblahoslavenější Rodičky Boží. Časem Andrásek nabyl skutečně značného jmění a ve snu se mu zjevila Panna Maria s dítětem na ruce a domáhala se splnění slibu a rukou označila místo kde má být

„porta sancta“, která se otevírá počátkem každého milostivého léta. Zbýlých 9 basilik se pyšní titulem „Basilika menší“.

¹⁵⁰ Enthronisticum Parthenicum 1733;
EICHLER 1888, 347–348;
DOKULIL 1913, 13–18.

chrám vystaven. Tak byl počátkem května roku 1629 položen základní kámen. Chrám byl budován s takovou horlivostí zbožného zakladatele, že již roku 1633 byl dostavěn a 3. dubna téhož roku vysvěcen k slávě Boží a ke cti Navštívení Panny Marie.

V časech kdy probíhala výstavba chrámu, zřídil si v blízkosti staveniště poustevnu zbožný poustevník Matouš Sigar. Dohlížel na výstavbu a po dokončení stavby mu svěřil Andrýsek klíče od kostela, aby posluhoval přicházejícím poutníkům. Jednoho dne ráno před úsvitem zaslechl poustevník líbezný zpěv jako by přicházelo procesí. Vstal a chvátal otevřít kostel. Velmi se však podivil, když spatřil, že dveře jsou otevřené a vnitřek chrámu je osvětlen jasným světlem a před oltářem zástup bíle oděných mládenců. Když po malé chvíli vidění zmizelo, spatřil na oltáři obraz Panny Marie jímající krásy a něžnosti. Hned pospíchal do Olomouce za Andrýskem, aby mu vše pověděl. Andrýsek pak nechal slavnostně přenést obraz zpět do mariánské svatyně.

V.3. Zázraky a milosti panny Marie Svatokopecké

Prvním zázrakem, který je připisován mariánskému obrazu je, v *Enthronisticum Parthenicum*,¹⁵¹ uzdravení slepého. Byl jím svobodný Pán z Bory, který v Olomouci navštívil mnoho lékařů aby mu navrátili zrak. Ale všechna odborná lékařská pomoc ukázala se marnou a tak se slepec na povzbuzení Andrýska vydal na Sv. Kopeček, aby zde hledal pomoc. Když pak klečel a vroucně se modlil, otevřely se najednou jeho oči a on uviděl na oltáři obraz Matky Boží.

Roku 1645 byl kostel od švédského vojska zničen a vypálen. Zázračný obraz však nepochopitelným způsobem zmizel. Chrám Matky Boží ležel v sutinách, když se opět Andrýskovi zjevila Rodička Boží, jako by ho chtěla požádat o obnovení chrámu. A tak byl chrám v letech 1650–1656 opět obnoven a zázračný obraz neznámým člověkem Andrýskovi navrácen.¹⁵² Roku 1669 byl pak položen základní kámen k dnešní svatyni.¹⁵³

¹⁵¹ Enthronisticum Parthenicum 1733.

¹⁵² „Tu Vám přináším, co Vám náleží a co hledáte“, EICHLER 1888, 212.

¹⁵³ SMEJKAL 2001.

V.4. Oslavy stoletého výročí nalezení milostného obrazu

Přípravy na jubilejní slavnost stoletého výročí nalezení obrazu se započaly již 8. září 1732.¹⁵⁴ Pro milostné vyobrazení pořídili správcové svatyně a dobrodinci nový stříbrný svatostánek, který stál 22 000 zlatých. V průběhu příprav však zemřel hradištský opat prelát Robert Sancius, na jehož bedrech spočívala organizace slavnosti. Započaté práce se ujal po svém zvolení opatem Norbert Umlauff. Pro zřízení cesty dal až k vrcholu Svatého Kopečku vysekat les. Přicházející poutníci mohli obdivovat chrám vyzdobený „křišťálovými svícny a zrcadly“. Milostný reliéf nechal duchovní správce Svatého Kopečka umístit na ozdobeném oltáři s látkovým baldachýnem. V předvečer slavnosti, 7. září 1732, duchovní za přítomnosti lidu obraz při zvuku fanfár přenesli do kaple sv. Pauliny, která stála na místě nálezu reliéfu. Zde zůstal uložen až do deváté hodiny ranní, druhého dne. Oficiální začátek slavnosti se konal 7. září ve tři hodiny odpoledne výstavou Nejsvětější svátosti na hlavním oltáři. Následovali litanie, které pronášeli pozvaní preláti. Již od rána zpovídalo lid v chrámu na devadesát zpovědníků z různých řádů. Ráno v 8 hodin přijel sekavský biskup Jakub Ernst. Ranní mši svatou sloužil opat kláštera v Zábřovicích. Okolo 9. hodiny dorazilo za zvuků trubačů procesí z Olomouce, doprovázené 12 knězi. Průvod procesí uzavírali vedoucí kanovník olomoucký Řehoř Gianini, olomoucký magistrát a ctitelé Panny Marie. Všichni drželi v rukách svíce a fagule. Po vstupu do chrámu pokleklo procesí před oltářem s vystaveným vyobrazením. Okolo půl desáté biskup sekavský vyzvedl obraz z kaple sv. Pauliny a od čtyř infulovaných kanovníků byl přenesen na kunstovně způsobené a velmi drazé vyzdobené lešení. Doprovázeli je preláti, hradiští premonstráti i obecný lid s fakulemi. Zpěváci přitom pěli píseň *Zdravas Královno*. Poté se nosítek s baldachýnem, na nichž vyobrazení spočívalo, chopili olomouctí radní oblečení ve španělském oděvu, a obešli s ním, opět za střelby z hmoždířů a zpěvu, celý kostel a předali ho biskupovi sekavskému, který jej opět umístil na oltář a krátce se před ním pomodlil. Další kázání držel olomoucký prelát Ondřej Richter. Před a za chrámem ještě kázali olomoucký prelát Antonín Dreser a drtčický farář Antonín Weisenthal. Ve 12 hodin sloužil sekavský biskup mši svatou, kterou zakončil požehnáním Nejsvětější svátostí. Další mše pak byla o páté hodině odpolední a sloužil ji

¹⁵⁴ K tomu: Krátké vypsání o nalezení a stoletní slavnosti a slavném korunování zázračného obrazu Marie Panny na sv. Praemonstratské Hoře blíž Holomoce. V Hradci králové 1733, 85–109.

vyškovský farář Václav Hnátek. Po mši, asi v šest hodin večer, ještě recitoval litanie hradištský prelát.¹⁵⁵

Večer toho dne byl velkým nákladem inscenován před Svatým Kopečkem oheň kunstovný. Zdaleka mohli poutníci spatřit zářící jméno Mariino a schody ozářené 600 lampami, které držely různé alegorie. Po celý oktáv pak chrámem při ranní, slavnostní mši svaté a při nešporách zněla kázání učených prelátů¹⁵⁶ a na Svatý Kopeček přicházela procesí z celé Moravy, z nichž například uničovské, čítající na 5000 lidí, přišlo s mnohonásobným lešením všelikých obrazů a ostrovtipných náboženských nápisů.¹⁵⁷

V.5. Korunovace Panny Marie Svatokopecké

Nádheru jubilejních slavností ještě předčila slavnost korunovační. Vatikánská kapitula obdržela rozměry korunek, jejichž zhotovení, jako jediných v Čechách a na Moravě, uhradila ze Sforzovy nadace. Na korunkách byl vyrytý nápis:

Reverendissimus Capitulum Sancti Petri de Urbe, hanc Coronam auream, ex Legato Illustrissimi Comitis Alexandri Sfortia Pallavicini B.M.V.D.D.D. 1732.

Na Moravu přivezl korunky 15. září olomoucký biskup kardinál Schrattenbach, od kterého je v Kroměříži převzal a na Svatý Kopeček, za zvuků trub i bubnů a střílení z děla a hmoždířů, dovezl hradištský opat Norbert Umlauff. Společně s korunkami byla z Říma zaslána nařízení jak má slavná korunovace probíhat. Tři dny před korunovací se o šesté hodině ranní rozezněly zvony, trubky i bubny a od radnice v Olomouci bylo stříleno z dvanácti hmoždířů. Ve tři hodiny odpoledne se pro poutníky sloužily nešpory. Procesí přicházela na Svatý Kopeček i po následující dva dny. Večer před korunovací byl Olomouc, Klášter na Hradisku, Svatý Kopeček a cesta k němu vyzdobena ratolestmi opletenými oblouky, sloupy a bránami. O pořadu slavností se dovídáme z četných příležitostných tisků a rytin.¹⁵⁸

¹⁵⁵ ROYT 1999, 150–151.

¹⁵⁶ Seznam kazatelů a kněží sloužících mše je uveden v Krátkém vypsání 1733, 74–84.

¹⁵⁷ Krátké vypsání 1733, 77.

¹⁵⁸ Enthronisticum Parthenicum 1733, Corona Sacro-Montana sive glor. Coronationis Imperatr. Mariae Thumaturgae Statue in Horizonte Montis Praem. Ad Olomucium die 21 Septm. 1732,

Vlastní korunovace se odehrála dne 21. září. Kardinál Schrattenbach obdržel v ranních hodinách od hradištského opata Umlauffa římské korunky a ve slavném procesí, za hluku výstřelů a libých zvuků hudby, je pěšky donesl do svatokopeckého chrámu. Poté co kropáčem vykropil dveřní prostor, odebral se v průvodu k hlavnímu oltáři, kde poklekl a krátce se modlil. V osm hodin pak přednesl kázání, ozřejmující akt korunovace. O deváté hodině dorazilo procesí z Olomouce provázené trubači, které přivítalo osm premonstrátů, kteří poutníky uvedli do chrámu až k hlavnímu oltáři. Poutníci přinesli jako dar svíce, každou o váze 100 liber.¹⁵⁹ Následovala mše svatá, sloužená kanovníkem hrabětem Gianinim. Po mši se do chrámu dostavil císařský plnomocník biskup Termopolitánský a usadil se, doprovázen asistencí, na trůn pod baldachýn. Nechyběli zde jako svědkové, nejvyšší šlechtici markrabství a členové olomouckého magistrátu. Do rukou biskupa Termopolitánského složili přísahu: hradištský převor Matouš Plánička, svatokopecký převor Augustin Gruber, hradištský podpřevor Vavřinec Kaiser a svatokopecký podpřevor Blažej Haidy. Zavázaly se, že budou koruny náležitě opatrovat. Po složení přísahy jim biskup Termopolitánský korunky předal a oni je odnesli, na červených poduškách, na zvláště skvostně ozdobené místo, kde je biskup posvětil slovy:

Naše pomoc budiž ve jménu páně

který nebe a zemi stvořiti ráčil

Pán Bůh budiž s vámi

I s Duchem tvým

Modleme se:

Všemohoucí Věčný Bože, my prosíme a žádáme tvou Velebnost, abys ty přítomné koruny, kteréž k ozdobě Obrazu Požehnané matky tvého Nejmilejšího Syna Pána našeho Ježíše Krista jsou zhotovené, Milostí tvého Svatého požehnání obdařiti ráčil skrze Pána našeho Ježíše Krista.

Olomucii 1732 (SK FT I 13/2); Athenaeum sive Universitatis Mariana statue in Sacro monte premonstrato Moraviae ad Olomoucium a Laurentio Kayser. Olomucii 1732 (SK FL III 4); Mons Premonstratus neb Před-vkázaná Hora. To jest: Pravdivé a dokonalé sepsání svaté a mnohými Milostmi Mariánskými dalece a vysoce stkvoucí se Hory. V Hradci králové 1732 (SK EB XIII 35); Sanctum saeculare Marianum, Olomucii 1732.

¹⁵⁹ Na svíci, kterou věnovala olomoucká městská rada, byl nápis: Offert in ipsa die coronationis senatus populus Iulio-Montnus.

Následně biskup vykropil i okouřil kadidlem obě korunky a zapěl hymnus *O Gloriosa Virginum*, který dokončily početné sbory zpěváků. Po té se vydalo procesí kolem kostela, v jehož čele byly před biskupem nesený koruny pod baldachýnem. Korunky nesl vysoce urozený pan Jan Matěj hrabě z Turny a rychtář pan Jiří Jindřich Karel z Mayers.¹⁶⁰ Když procesí došlo zpět do chrámu, vrátil zde biskup korunky na jejich původní místo a sloužil pontifikální mši. Při *Gloria* se ozývala střelba z děl a hmoždířů. Následovalo kázání v latinském jazyce ke cti a chvále Panny Marie a po *Credo* měl biskup ještě promluvu o významu korunovace a k oslavě papeže Klementa XII., vatikánské kapituly a hraběte Sforzy. Po dokonané mši se biskup, v nádherně vyšívaném pluviálu, společně s hradištským opatem a svatokopecským převorem, odebral k hlavnímu oltáři, kde zapěl hymnus *Ave Maris Stella* a korunovatel olomoucký biskup Otto Honorius Egkh¹⁶¹ vykonal korunovační akt. Nejprve posadil korunku na hlavu Ježíška, a následně druhou na hlavu Matky Boží. Zázračný obraz byl také okouřen kadidlem. Během okouřování pronášel korunovatel následující slova:

Na její hlavě je zlatá koruna.

Ty jsi je korunoval a nad dílem rukou

tvých ustanovil jsi je.

A pokračoval modlitbou:

Odpusť, Pane, vešterpům služebníkům tvých, abychom my, kteří z našich činů a skutků tobě se líbiti nemůžeme, skrze orodování Nejsvětější Matky tvého nejmilejšího Syna Pána našeho Ježíše Krista k spasení věčnému přijíti mohli skrze téhož Pána našeho Ježíše Krista.

Na závěr liturgie zapěl biskup hymnus *Te Deum laudamus* a po jeho skončení ještě zarecitoval *De profundis*. Mši ukončil korunovatel modlitbou Páně, Pozdravem andělským a modlitbou za vatikánskou kapitolu.

¹⁶⁰ Krátké vypsání 1733, 97.

¹⁶¹ SMEJKAL 2001.

Slavnost pokračovala odpoledne nešporami a následným procesím s korunovaným obrazem kolem kostela. Za zvuků bubnů, fanfár, zvonění zvonů a střelení z hmoždířů byl obraz přenesen do chrámu..na velkém oltáři jako na královském trůnu postaven byl, *aby tam Král nebe i země spolu s královnou byt svůj budoucně měl...*¹⁶² Poté se korunovatel obrazu poklonil, obraz podkouřil a pomodlil se.

Večer po korunovaci byl celý Svatý Kopeček „kunstovně ozářen“. [14] Hlavní myšlenka programu noční slavnosti „Nové nebe, ozářené mariánskou slávou“ navazovala na verš z Apokalypsy (*A viděl jsem nové nebe a novou ze, Zj 21,1*). Pod kopcem bylo kunstovně ozářeno po tři dny jméno Panny Marie vysoké 8 metrů.¹⁶³

Údiv poutníků jistě vzbuzovaly svatokopecké slavobrány, které se nám dochovaly na mědirytech I. Zeidlera a bratří Schmuzerů v knize *Enthronisticum...* Poutník po průchodu příležitostnou branou,¹⁶⁴ již na segmentovém oblouku dominoval ohlašovatel mariánské slávy s dvěma trubkami ozdobenými praporky, na kterých vlály korunované mariánské monogramy, [15] stoupal po obou stranách vyzdobené cestě, od úpatí až nahoru k poutnímu kostelu. Před průčelím chrámu na Svatém Kopečku stála slavobrána, [16] kterou stejně jako všechny ostatní [17] navrhl Karel Josef Haringer.¹⁶⁵

¹⁶² Krátké vypsání 1733, 105.

¹⁶³ Program noční slavnosti, včetně kázání v latinském jazyce, obsahuje spis: *Corona Sacro Montana, sive Constellatio Coeli Mariani, Nocte super media Gloriosissimae Coronationis Augustissimae Coelorum Imperatricis Mariae Thumaturgae STATUAE, ab Angelis allatae, In Horizonte Montis Praemonstrati ad Olomucium Die 21. Septembris, Anno MDCCXXXII. Serenissimo Coelo Praemonstrata* (SK FT I 13/2), s titulní rytinou I. Zeidlera, zn. vpravo dole I. Zeidler Sc.: M. Neustadt. Stejnomenou kapitolu, včetně identického Zeidlerova mědirytu, obsahuje také *Enthronisticum Parthenicum*. Ikonografickým rozбором této rytiny se zabývá: ROYT 1999, 155.

¹⁶⁴ Slavobrána pod Svatým Kopečkem je zachycena na anonymní rytině v *Enthronisticum* s nápisem dole uprostřed *Porta Triumphalis ad pedem Montis Sacri*. Po pečlivém prozkoumání další Zeidlerovy rytiny (zn. vpravo dole I. Zeidler Sc.: M. Neustadt., nápis v desce: *Pars lateralis a pedo Sacri Montis usque ad Ecclesiam Sese extendes*), která znázorňuje celkový pohled na cestu od úpatí, slavobránu pod kopcem, až nahoru k poutnímu kostelu, se domnívám, že je tento nesignovaný mědiryt výřezem části výše zmiňované rytiny a tudíž rovněž zhotovený I. Zeidlerem.

¹⁶⁵ Architekturu slavobrány před průčelím zachycuje rytina bratří Schmuzerů, podle předlohy Karla Josefa Haringera, vevázaná opět v *Enthronisticum*, mědiryt na papíře 435x 645, zn. vpravo dole *Car:Jos. Haringer Pict: et Arch: inven et fecit Olomucy, vlevo dole Andreas et Joseph Schmuzer sc: Viena Austria*. Rytinu doprovází vysvětlující přípis: *Portae triumphalis primariae*. K. J. Haringer byl i architektem tzv. střední brány, jejíž mědiryt, zn: vpravo dole *Car:Jos. Haringer Pict: et Arch: inven et fecit Olomucy, vlevo dole Andreas et Joseph Schmuzer sc: Viena Austria*. je rovněž vevázan v *Enthronisticum*.

Na rozdíl od svatohorských slavobran, které pracovaly s mytologickými náměty, měly brány olomoucké program, v němž dominovala legendická a řádová komponenta.¹⁶⁶

V.6. Oltář pro Pannu Marii Svatokopeckou

Již několik let před korunovací byla zahájena výstavba nového mariánského oltáře. Místo dosavadního dřevěného oltáře byl pořízen oltář z mramoru a za oltářem vyrostlo retabulum, sloupoví z pravého mramoru s bohatými hlavicemi a obloukem. Ke stěnám presbytáře i lodi byly přidány pilastry z umělého mramoru zakončené hlavicemi a plastikami andělů.

Oltář je postaven volně v presbytáři. Počítalo se s tím, aby po otevření dveří do nádvoří mezi ambity mohla být sloužena mše svatá i na druhé straně. Byl zhotoven podle návrhů stavitele chrámu Baldassara Fontany B. Fossatim a K. Harringerem v letech 1725–1731. Norbert Umlauf, ještě v roli hradištského převora spolu s opatem Robertem Sanciem, uzavřel smlouvu s italským štukatérem B. Fontanou na zhotovení nového hlavního oltáře dne 21. října 1722 (s dodatky z let 1724 a 1726) a s vídeňským mramorářem Johannem Hagenmülerem 16. března 1723.¹⁶⁷ Fontanova úloha zde ale byla podstatně rozsáhlejší, byl totiž autorem projektu kompletní obnovy interiéru chrámu Nanebevzetí Panny Marie.

Základy oltáře byly Karlem Reynou a mramorářem Fossatim položeny v průběhu roku 1723. Dokončení prací lze zřejmě datovat posvěcením oltáře v srpnu 1727. Sochařská výzdoba je soustředěna do horní části, kde na krajích římsy sedí velcí andělé se zlatými palmovými ratolestmi, a nad oltářním obrazem se nachází další ležící anděl. Velká skupina Nejsvětější Trojice v paprscích svatozáře, obklopená skupinami andělíčků se nachází na oblouku nad oltářem, podpíraném šesti pilastry s korintskými hlavicemi. Pod obloukem se nachází oltářní obraz představující Navštívení PM, k jejímuž uctění je kostel zasvěcen. Autorem je vídeňský dvorní malíř J. Spillenberga a byl namalován v r. 1677. Apsidu presbytáře vymezuje dvojice tříčtvrtečních kanelovaných sloupů. Mezi nimi a oltářem je zeď na obou stranách

¹⁶⁶ Ikonografickým rozbořem a podrobným popisem svatokopeckých slavobran se zabývá: ROYT 1999, 155–158.

¹⁶⁷ MZA Brno, G 1–Bočkova sbírka, č. 12286/1e; MZA Brno, G 1–Bočkova sbírka, č. 12279/1a.

prolomena dvěma okny s půlkruhovým záklenkem, před nimiž stojí na konzolách sochy sv. Augustina a sv. Norberta. Sochy svatokopeckého oltáře představují vrcholnou ukázkou fontanovského stylu.

Svatostánek se sloupky, rám a baldachýn jsou ze stříbra, zhotovil je kroměřížský zlatník Mikuláš Indegrentz na vlastní náklady opata Roberta Sancia.¹⁶⁸ Pracoval na jeho zhotovení 7 let od roku 1725 do července 1732 a za práci mu byla vyplacena částka 20.352 zlatých.¹⁶⁹ Dle diáře rezidence na sv. Kopečku proběhla instalace svatostánku zhotoveného v Kroměříži a zázračného mariánského obrazu dne 22. dubna 1732.¹⁷⁰ Po stranách svatostánku jsou dva bílí andělé adoranté se zlacenými křídly, kteří jsou podle vyúčtování Johanna Sturmera prací jeho dílny. Sturmer rovněž na místě kompletoval jednotlivé části zlatnického díla a po jeho smrti převzal nedokončenou zakázku Josef Winterhalder, který stříbrný svatostánek v roce 1732 dokončil.¹⁷¹

Sanciusův nástupce opat Umlauff dal zhotoviti kolem obrazu drahé paprsky a do korunek zaslaných papežem dal vsadit drahokamy.¹⁷² O tom jak upravené korunky a paprsky vypadaly, vypovídá velmi krásná rytina, [18] značená: *Joseph Winterhalter del: Joseph et Andreas Schmuzer fc: Vienna Austria, ze spisu Mons Praemonstratus....*¹⁷³

Panna Maria Svatokopecká je zde znázorněna jako *Žena sluncem oděná stojící na půlměsíci*, který zde zpodobňuje moravská orlice s rozepjatými křídly. Korunky a paprsky jsou velmi detailně zakresleny, takže můžeme dokonce spočítat přesný počet drahokamů. Na korunkách se střídá motiv reliéfu okřídlené andílčí hlavy, po stranách korunek, s motivem akantového trojlistu, který dominuje čelní a zadní straně korunek. Vrcholy korunek jsou ozdobeny křížem, pás kolem čela je zdoben pletencem a bohatě osázen menšími kameny. V dolní části rytiny je vymalován

¹⁶⁸ Opat Robert Sancius se bohužel slavné korunovace nedožil. Zemřel v květnu 1732 jen čtyři měsíce před korunovaci.

¹⁶⁹ K tomu: *Ortus et progressus Sacri Montis in Marchionatu Moraviae prope Olomucium*, latinský rukopis z roku 1757 (SK BT IV 91) v kterém pozdější svatokopecký převor Tadeáš Schrabal popisuje průběh všech velkých úprav provedených v chrámu v letech 1721–1732.

¹⁷⁰ MZA Brno, E 55- Diář rezidence na sv. Kopečku (1734–1741), sign. 240 II 42, f. 125b.

¹⁷¹ MZA Brno, G1–Bočkova sbírka, č. 4143;

MZA Brno, G1–Bočkova sbírka č. 12.273/3.

¹⁷² BOLEK 1936.

¹⁷³ Stejnou rytinu obsahuje také spis *Enthronisticum Parthenicum* 1733.

chrám na Svatém Kopečku s textem vyzdvihujícím nejdůležitější datace a události v jeho historii od roku 1629 až po slavnou korunovaci v roce 1732.¹⁷⁴

Ke slavné korunovaci byl zázračný obraz zasazen do stříbra a zakoupeny stříbrné svícny. Oltář se stal skutečným trůnem pro Královnu nebes. Byly pořízeny drahé kalichy, mešní roucha a bohatě zdobená berla. To vše směřovalo k uctění stoleté památky založení chrámu a slavné korunovaci.

Na další rytině od bratří Schmuzerů, tentokrát ve spise *Enthronisticum Parthenium*,¹⁷⁵ je svatostánek M. Indegrentze zobrazen ve středu rytiny s novým presbytářem a zachycuje původní stav před pozdějšími změnami. [19] Svatostánek je umístěný na mramorové menze, zdobené po stranách volutami. Čelní strana je zdobena tepanou stříbrnou mřížkou, v jejímž středu je reliéf Beránka božího s praporem – Krista. Svatostánek s korintskými sloupy má dvířka zdobená reliéfem Krista na kříži. Na volutách sedí dva velcí adorující andělé. Pod baldachýnem, v jehož horní části je umístěna královská koruna, přidržují další dva menší andělci obraz Madony Svatokopecké zasazený již do stříbrného rámu a s drahými paprsky od opata Umlauffa. Rytina také zachycuje 6 stříbrných svícňů zakoupených na počest korunovace.

Úpravy jsou naopak patrné z grafického listu rytiny, označeného signaturou *Paulus Troger Delineavit, Andreas et Joseph Schmuzer. sculpsit Vienna Austria*, pocházející

¹⁷⁴ Vera Effigies B: Mariae Virginis / In Monte Praemonstrato Canon: Regul: Praemo: strate: ad Olomucium in Moravia a Saeculo / gratiis et Miraculis Celebris. / Locus Sacer vulgo Mons Prae / monstratus dictus a B. V. Maria / in Visu Praemonstratus 1629. / in aedem nondum perfectam / Sacra Imago ab Angelis Sub Specie / Peregrinorum Adolescentum cum / Svavissimo Concertu allata Ano 1632. A .1633 3Aprilis Ecclesia Consecrata A. 1645 a / Svedico Milite incinerata A 1669. Ecclesia Majora fundamentis incepta et A 1679 perfecta / est 8bris Consecrata. Populi ferqventia / ob diversas Sanitatum gratias aliaqe / in desperatissimis Casibus Beneficia et Miracula a Saeculo Celeberrima. Aballatione vero S: Imaginis, / Anno Saeculari 1732 Mense Septemb: a die 8 per Octiduum indulgentiis plenariis / a Ssmo D:D: nostro Clemente XII concessis, / Solemnissime pro Tribunali Sacro 710 Confessariis Seditibus & Ss: Sacramento 96926 refectis. / Condecorata ac tandem ipsa / Imago Sacra ad Instantiam Emi ac Celmi Principis & S.R. Ecclae Cardinalis a Schrattenbach a Sacro Sancto Capitulo Vaticano de Urbe aureris Coronis donata atqe 21 Septembris praesente innumerabilis propemodum populi / affluxu magnificentissime juxta / ac celeberrime Coronata.

¹⁷⁵ Mědiryt na papíře 425 x 645 mm, zn. vlevo dole Balt: Fontana inv: et Fecit, střed dole Car: Ios: Haringer delin:, vpravo dole Andrea set Joseph Schmuzer fc: Vienna. V horní části rytiny v kartuši umístěn text: Omnis Gloria ejus Filia. Regius ab intus. Psalm ++ v. 15.

z Roschmannovy sbírky univerzity v Innsbrucku.¹⁷⁶ Jedná se o mědirytinu s výjevem odehrávajícím se v presbytáři chrámu s monumentálními mramorovými sloupy a dekorativně zdobenou nikou se sochou sv. Norberta, pod níž klečí zástup premonstrátů, znázorněných s gesty adorace a modlitby. V jeho čele je na prvním stupni oltáře zobrazen opat¹⁷⁷ s mešní knihou, který jako jediný otáčí pohled směrem ven z obrazové plochy na diváka. Svatostánek je tvořen velkým baldachýnem s těžkou rozměrnou drapérií a dvěma andělskými adoranty, uprostřed je umístěn reliéf zázračné Madony v bohatě zdobeném rámu, v horní části s královskou korunou, a po stranách jsou patrné medailony panovníků, představující patrně Karla VI., Alžbětu Kristýnu, Marii Terezií a Františka Štěpána Lotrinského; výjev doplňuje nápis: *Gratia Pontificum, Protectio Caesaris, istum / Servent augenda pro pietate locum. / Tu vero Genitrix, hoc prodigiosa, Maria / Serva Pontifices, Austriacamque Domum.*¹⁷⁸

Milost velekněží a ochrana císaře ať chrání toto místo, aby stále rostla zbožnost. / Ty pak Boží rodičko, Maria Divotvůrkyně, opatruj velekněze a dům rakouských vládařů.

Podobné dvě rytiny bratrů Schmuzeřů, dle předlohy Paula Trogera, najdeme také v *Sanctum saeculare marianum*, Olomouc 1732. Objednavatelem těchto a mnoha dalších rytin byl Norbert Umlauff.¹⁷⁹

V.7. Ikonografický rozbor rytiny Panny Marie Svatokopecké

Bylo tomu zřejmě také u další, ikonograficky velmi zajímavé, rytiny bratří Schmuzeřů¹⁸⁰ ve spise Umlauffova tajemníka Laurentina Kaysera: *Athenaeum, sive Universitatis Mariana*. Panna Maria Svatokopecká [20] je zde adorována od alegorií věd, umění, moci a obchodu, které jsou vyobrazeny jako antické bohyně s různými

¹⁷⁶ ASCHENBRENNER /SCHWEIGHOFER 1965, 156.

¹⁷⁷ Jedná se o opata Norberta Umlauffa.

¹⁷⁸ SUCHÁNEK 2007, 226–227.

¹⁷⁹ O četných objednávkách rytin u bratrů Schmuzeřových svědčí jejich korespondence s opatem Umlauffem a jeho tajemníkem Laurentinem Kayserem in: MZA Brno, Bočkova sbírka, č. 12276/5.

¹⁸⁰ Signováno vpravo dole: Andreas & Joseph Schmuzeř scul: Vienna Austria.

atributy. Pod rytinou je tento nápis: *Bonas facite vias vestras, et Studia vestra: / Et habitabo vobiscum in Loco isto. Jerem. c.7. v. 3.*¹⁸¹

V levém dolním rohu je vymalována alegorie vědění se sluncem na klíně a knihami pod nohami. Slunci je v mnoha kulturách připisována vševědoucnost, a proto vševědoucnost. V křesťanství je slunce také symbolem oka Božího, symbolem vítězství a spravedlnosti. Je ztělesněním boha Helia, který je antitezí Krista, ale také symbolem Mariiny čistoty. Hned vedle ní je posazena, zády k divákovi, alegorie moci. Levou paží přidržuje fascis – svazek prutů se sekerou, který je symbolem moci nejvyšších římských úředníků. Dále je zde alegorie obchodu se svým atributem, kterým je caduceus – okřídlená berla antického boha obchodu, posla bohů a průvodce duší do podsvětí Herma. Dva hadi obtáčející berlu znamenají moudrost, křídélka značí intelekt, korunky na hlavách hadů vznešenost myšlenek. Naproti této bohyni je, hned za alegorií vědění, umístěna alegorie zdraví, s tzv. Asklepiovou holí, která je ovinuta pouze jedním hadem a je symbolem plodnosti a zemských ozdravných sil. Alegorií plodnosti a mateřství je také bohyně Artemis vyobrazená s několika prsy. Artemis je však také zároveň panenskou bohyní a bývá pro toto podobenství panna-matka přirovnávána k Panně Marii.

Všechny bohyně se otáčejí a ukazují směrem vzhůru, kde se na kopci nachází Svatokopecký chrám s milostným reliéfem Panny Marie Svatokopecké, neseným na oblacích dvěma andílky Výjev doprovází přípis: *Annuntiate inter gentis Studia Ejus.*¹⁸² Nad celým obrazem září Božské oko, vysílající své paprsky skrze holubici na Pannu Marii Svatokopeckou. V jeho září je nápisová páska s textem: *Mirabilis Facta est Scienta tua ex me.*¹⁸³ V horních rozích rytiny, na nebesích, jsou skupinky andílků, hrající na hudební nástroje.

Vraťme se ale k dalším úpravám a ozdobám svatokopeckého mariánského obrazu a trůnu. Dnešní stříbrné tepané antependium, v pořadí třetí, je z roku 1901 a zhotovil je pražský zlatník Tengler. Šest stříbrných svícňů na oltáři zhotovil olomoucký zlatník J. F. Rossmayer. Nad svatostánkem pod baldachýnem se nachází ve svatozáří

¹⁸¹ Napravte své cesty a své skutky a nechám vás přebývat na tomto místě (český ekumenický překlad 1985).

¹⁸² Hlásejte mezi národy jeho skutky.

¹⁸³ Nad mé chápání jsou tyto divy (Žalm 138, v. 6).

milostný obraz Svatokopecké Panny Marie s Ježíškem. Obraz je polovypouklý, z pískovcové desky o rozměrech 50 x 35 cm. Matka Boží stojí zpřímá a na pravé ruce drží Ježíška. Hlavou je poněkud nakloněna k Božskému dítěti, na které se mateřsky něžně usmívá. Z levého ramene ji volně visí plášť, který pravou rukou jemně pozdvihuje. V levé ruce drží jablko, ke kterému dítě v jejím náručí vztahuje svoji ručku. Symbolicky je zde předznamenána Ježíškova oběť čelící následkům dědičného hříchu.

V.8. Následný vývoj poutního místa po papežské korunovaci

V roce 1748 přijela do Olomouce, se svým chotěm Františkem I. Lotrinským, Marie Terezie. 19. června navštívila Svatý Kopeček a věnovala k ozdobě votivního obrazu zlaté srdce se zlatým řetězem. Krátce po této návštěvě vyhověl papež Benedikt XIV. žádosti opata Vaculíka a 25. dubna 1784 byla chrámu na Svatém Kopečku přiznána privilegia,¹⁸⁴ jaká má nejstarší a největší mariánská bazilika římská Santa Maria Maggiore na pahorku Esquilino, jehož počátky se datují kolem roku 352.

Dne 18. srpna 1784 byl Josefským dekretem zrušen mateřský klášter na Hradisku i svatokopecké převorství a jejich majetek byl zkonfiskován.

Připomínka dvousetého výročí vzniku poutního místa a stého výročí korunovace v roce 1832 byla velmi skromná. Zdejší kaplan Tomáš Gröger k ubileu připravil tisk stručných dějin chrámu. V doslovu tisku napsal: „*Od roku 1784 značně ztratil svatokopecký chrám na kráse svého vnějšku i vnitřku, přesto si podržel svůj věhlas, takže každoročně stále sem proudí početné zástupy zbožných poutníků*“.¹⁸⁵

Roku 1846 přicházejí na Svatý Kopeček strahovští kněží-premonstráti. Jejich příchod se stal velkou slavností, které se zúčastnilo velké množství poutníků z celé Moravy. Během německé okupace 1939–1945 byl Svatý Kopeček útočištěm a místem duchovní posily trpících. Koncem války byl značně poškozen střelbou a ohněm ale neshořel.

¹⁸⁴ Jedná se o privilegia přináležící „basilice menší“.

¹⁸⁵ SMEJKAL 1994,13.

Léta 1950–1970 se zdála být podobná letům po roce 1784, kdy bylo zdejší převorství zrušeno a premonstráti rozptýleni. K opětovnému návratu strahovských premonstrátů a následnému rozvoji poutí dochází až v roce 1990.

11. dubna 1995 byl dekretem papeže Jana Pavla II. Svatokopecký chrám povýšen na baziliku Minor a 21. května 1995 papež Pavel II. posvětil nové korunky, kterými ozdobil milostný obraz.¹⁸⁶

VI.1. Papežská korunovace černé Madony od Svatého Tomáše v Brně

Dalším obrazem, kterému se dostalo slavnostní korunovace korunkami posvěcenými papežem, byl v roce 1736 milostný obraz černé Madony Svatotomášské [21] v Brně.¹⁸⁷ Obraz patří k prastaré řadě obrazů, o kterých se traduje, že je maloval sám sv. Lukáš.¹⁸⁸ [22] Jedná se o byzantské ikony z 8 až 9. století.¹⁸⁹

VI.2. Historie obrazu

Nejstarší dochované zprávy o osudu posvátného obrazu pocházejí z roku 1493 a jsou obsaženy v rukopise vídeňských dominikánů, který zřejmě vznikl v augustiniánském klášteře v Brně. Notářsky ověřené znění tohoto zápisu bylo otisknuto ve slavnostním

¹⁸⁶ Původní vatikánské korunky byly bohužel odcizeny a jsou dodnes nezvěstné.

¹⁸⁷ Obraz vypodobňuje Pannu Marii jen do půl postavy, která nese na levém lokti Ježíška. Syn Boží si drží levou rukou v klíně knihu a dvěma prsty pravé ruky žehná. Panna Maria drží pravou ruku na prsou. Mariin obličej má v sobě cosi majestátného, ale zároveň blahosklonného a vzbuzuje úctu, bázeň i lásku. V horních rozích obrazu jsou řecká písmena MP, t.j. začáteční písmeno a koncovka slova mater, napravo u hlavy Ježíška Ōv (theou – Boží). Na krku má PM zasazený kosočtverec, schránku v které je uložena relikvie závoje Panny Marie, postříknutá krví Krista Pána. Jedná se o malbu olejo-pryskyřičnou temperou na podložce ze dvou lipových desek a jedné topolové. Nahoře a na bocích byl obraz poněkud seříznut; dříve patrně jen malované monogramy byly v neznámé době nahrazeny reliéf. písmeny a relikviář umístěný dnes jako spona Mariina šatu byl původně zasazen v místech srdce dítěte. Dva topasy po bocích relikviáře jsou poslední z 24 kamenů, které kdysi tvořily Mariinu svatozář.

¹⁸⁸ O nerukotvorných ikonách Panny Marie Bohorodičky názorně vyprávějí tzv. Lukášské legendy od 6. století. Evangelista Svatý Lukáš pln pokory, nebyl mocen Bohorodičku namalovat, a proto Bohorodička vtiskla svou tvář v obraz. sv. Lukáši byly přisouzeny četné proslulé mariánské ikony a některé mariánské sochy. Podle některých verzí legendy Panna Maria vchází i do sochy, identifikuje se s ní, takže socha je přesnou Boží replikou Panny Marie. Identita tělesnosti Panny Marie a plastického zobrazení je v soše stejně významná jako otisk, projekce tváře Panny Marie v obraz či tváře Krista v textilií tzv. Mandylion nebo Veraikon. Podle jiných verzí sv. Lukáš maluje ikonu či tesá sochu veden rukou Boží, Duchem Svatým, s duší odevzdanou Bohu. Také české legendy vyprávějí o těchto obrazech a sochách.

¹⁸⁹ KAUFMANN 1922, 368–369.

korunovačným spise *Gemma Moraviae*¹⁹⁰ s rytinou obrazu Panny Marie Svatotomášské, vyobrazené na plachtě lodi symbolizující moravskou církev, od Ignatia Zeidlera.¹⁹¹ [23] Tento příležitostný tisk z roku 1736, hovoří o tom, že obraz nalezla císařovna Helena v Jeruzalémě, který podle ní namaloval sám sv. Lukáš, a dovezla ho do Cařihradu. Císař Konstantin obraz po té z vděčnosti věnoval Estorgiovi – biskupu Milánskému, který vystavěl roku 326 za Milánem kostel, kde byl obraz uložen. Roku 513 byl obraz přenesen do kostela téhož sv. Eustorgia, kde byl uložen až do zničení města císařem Bedřichem Rudovousem r. 1162. Obraz se stal válečnou kořistí, kterou darem obdržel český král Vladislav, byl uložen v královské klenotnici a dle zprávy jezuity Grugera byl i vystaven v chrámu sv. Víta. Když se stal Karel IV. císařem, odevzdal r. 1350 svému bratrovi Janovi markrabství moravské, který nechal postavit klášter a kostel ke chvále sv. Tomáše. U příležitosti vysvěcení kostela a kláštera Janem VIII. Očkem věnoval Karel IV. svému bratrovi roku 1356¹⁹² obraz „*od samého Lukáše malovaný*“. Jan spatřiv obraz radostí zvolal: „*Tomuto vzácnému obrazu bohorodičky vystavím zvláštní kapli a tam jej uložím*“. A tak se také stalo.¹⁹³ Milostný obraz černé Madony se tak nacházel až do roku 1783 v této zvláštní kapli u sv. Tomáše v Brně. Od roku 1783 až dodnes je uložen v klášterním kostele na Starém Brně.

VI.3. Obraz a legenda

Dále se o historii obrazu můžeme dočíst v pamětech Preláta Hufnagla sepsaných kolem r. 1663.¹⁹⁴ V době protestantství bylo rozebráno klášterní zlato a stříbro

¹⁹⁰ *Gemma Moraviae Thaumaturga Brunensis*, 1742, 39–41 (SK BV II 159).

¹⁹¹ Značeno vpravo dole Ignatius Zeidler Sc. M: Neustadt. Rytina je oslavou moravské církve a korunovace zázračného obrazu Panny Marie Svatotomášské. Na lodi, symbolizující církev, křtí sv. Cyril a sv. Metoděj krále Svatopluka. Loď uvádí do pohybu čtyři alegorické ženské postavy vesly zakončenými symboly biskupských a světských insignií, které se také objevují na erbu kardinála Wolfganga Schrattenbacha, zdobícím bok lodi. Na přídi stojí andělek držící ve zdvižených rukou Mariin monogram a s orlem u nohou. Na zádi pak andělek, se lvem u nohou, držící nad hlavou dvojité W, monogram kardinála Schrattenbacha. Obraz Madony Svatotomáské, vznášející se na moravské orlici, korunovaný anděly a orámovaný vítězným věncem, se vydouvá na plachtě lodi poháněné větrem. Nad obrazem je na ráhnovi usazen kardinálský klobouk. V levém horním rohu je do kruhu uspořádaný nápis sIt feLIX MagnI WOLffgangI siDere CVrsVs. Uprostřed nápisu je zářící hvězda, symbol Panny Marie, která svými paprsky dosahuje na celou loď. V dolním plánu obrazu jsou, na mělčíně v písku, vykresleny mušle s perlami - gemmae.

¹⁹² Rok 1356 shodně uvádějí latinské spisy: *Atlante Mariano ossia origine delle imagini miracolose della*

B. V. Maria venerate in tute le parti del mundo ecc, 1839–47; *Conchylium Marianum vetustissimae et venustissimae Gemmae Moraviae, Brunae* 1736 (SK AN IV 12) a *Gemma Moraviae* 1742.

¹⁹³ BECKOVSKÝ 1880, 519–520.

a zabaven klášterní majetek, takže nebylo možno pořádat bohoslužby. Roku 1580 se zřítily kaple, v které byl obraz umístěn. Za převora a preláta Basilia z Karpinetu (1594–1608) se stala tato událost: když jednou v noci vstoupil sakristián do kostela, aby se tam pomodlil k Panně Marii, spatřil chrám ozářený mnohými světly a hlaholící nesčetnými zpěvy. Když se to dozvěděl převor Basilius, přikázal mu, aby ho ihned zavolal, kdyby se to opakovalo a skutečně za pár dní se zázrak zopakoval, ale když přivolaný převor vstoupil do chrámu, světla pohasla a zpěv ustal. V důsledku této příhody zavedl Vincenc Barnabeus (1608–31), nástupce Basilia, novou pobožnost k Panně Marii. Nařídil, aby každou neděli a svátek byly před milostným obrazem Matky Boží konány slavné, zpívané nešpory a po nich mariánské kázání. K prvním krokům k obnovení mariánského kultu u sv. Tomáše dochází, ale až po roce 1620 s příchodem nového majitele panství strážnického hrabětem Františkem z Magnisů, ten obnovil v roce 1631 milostnou kapli.

Když v roce 1645 obléhali Švédové Brno, stala se Matka Boží u sv. Tomáše útočištěm těžce zkoušeného obyvatelstva, a jak se vypravuje, právě v nejnebezpečnější chvíli objevil se nad městem její obraz u sv. Tomáše chovaný jenom s tím rozdílem, že bylo viděti Pannu Marii, jak rozprostírá nad městem svůj ochranný plášť. To dalo obráncům tolik síly, že odrazili nejsilnější švédský útok, po kterém nepřítel z města odtáhl.¹⁹⁵

Roku 1679 zasáhl Moravu a velkou část Evropy mor, který se stále šířil a nedařilo se jej zastavit. V tomto všeobecném nebezpečí si věřící vzpomněli na Pannu Marii. Královský tribunál a rada města Brna vyzvali všechen lid z Brna a širšího okolí, aby se zúčastnili slavného průvodu, který bude kolem města se zázračným obrazem Panny Marie Svatotomské uspořádán, a její pomoc si vyprosili. Ještě týž den začal mor ustupovat a brzy docela zanikl. Když se v roce 1713 mor opět blížil k městu, vzpomněli si měšťané na pomoc před lety dosaženou, a požádali císaře Karla VI.

¹⁹⁴ Archiv starobrněnského kláštera, 26.

¹⁹⁵ Událost je uvedena v *Gemma Moraviae, Pars secunda, De Gratiis, Miraculis, apud sacram Imaginem Brunensem a Sancto Luca depictam, patris*. K zázraku se Švédové také vyjadřuje: BALBÍN 1658, staví se zde sice k události kriticky, ale tento zázrak nepopírá. EICHLER 1888, 237, popisuje událost takto: *Vypravuje se, že za nejkrvavějšího útoku Panna Maria nad městem se vznášela a nad ním svůj ochranný plášť prostíral, naplňujíc Švédové hrůzou a oslepujíc je. Jisto pak jest, že Švédové pokřikovali po Brňácích: „Vám pomohla vaše černá Maria“. Když po osudném boji Švédové i od svých spojenců sedmihradských byli opuštěni, a s hanbou za týden odtáhli, Brňané všeobecně své zachránění připisovali ochraně P. Marie. Od té doby měšťané každoročně slavili a posud slaví 15. srpna památku ochrany té slavnou mší sv. u sv. Jakuba, a poutí do Marie Celly ve Štýrsku.*

o dovolení konat s obrazem Panny Marie Svatotomské dva průvody. První vyšel z Petrova 8. září, v den Narození Panny Marie a druhý příští neděli od sv. Jakuba, na den Jména Panny Marie. I tentokrát se smilovala Panna Maria Svatotomská nad svými ctiteli a odvrátila mor od Brna.¹⁹⁶

Další rána v podobě výnosů císaře Josefa II. zasáhla klášter v 18. století. Roku 1783 bylo rozhodnutím císaře nařízeno přestěhování augustiniánů do opuštěného královského kláštera cisterciáček. V krásném klášteře u sv. Tomáše byl zřízen zemský úřad. Augustiniánům bylo povoleno si do zpusťšeného kláštera cisterciáček na starém Brně vzít posvátný obraz černé Madony Svatotomské společně s nádherným stříbrným oltářem. Obraz s oltářem byl tedy, dle nařízení v úplné tichosti, přenesen 7. června 1783 a umístěn na hlavním oltáři Staro-Brněnského chrámu, kde je dodnes.¹⁹⁷

VI.4. Zázraky a milosti černé Madony Svatotomáské

Zázraky a milosti černé Madony Svatotomáské jsou uvedeny v druhé části *Gemma Moraviae* nazvané: *Pars secunda, DeGratiis, Miraculis, apudsacram Imaginem Brunensem a Sancto Luca depictam, patratis*. Jsou zde zaznamenány milosti dosažené přimluvou Panny Marie Svatotomáské z let 1626–1726.

Celkem je zde uvedeno 240 milostí černé Madony Svatotomské. Podobně jako na jiných poutních místech, jsou i zde zaznamenána zejména zázračná uzdravení všeho druhu, dále záchrana před ohněm a vodními živly, pády z výšky a ochrana před morem a válkou. Pro lepší přehlednost uvádím některé příklady seřazené podle výše uvedených kategorií.

1. Ze slepoty a nemocí očních bylo celkem vyléčeno 21 osob: *Paní Františka, hraběnka z Náchoda a Lichtenburku byla rok slepá a hlavy bolením stížená, vykonala pouť, obětovala velkou svíci a stříbrný obraz. Po návratu z poutě se oba neduhy stále lepšily.*

2. Od bolení hlavy, bezvědomí, šílenosti a hlavničky bylo uzdraveno 20 osob, z toho několik urozených rodem: *paní Veronika Bergerová, rozená z Wallburku a vdova Anna Barbora hraběnka z Wiesenburku, rozená Liechtensteinová.*

¹⁹⁶ EICHLER 1888, 239–240.

¹⁹⁷ NEUMANN 1936.

3. Odvrácení nebezpečí při porodech a šťastné porody vyprošeny celkem ve 22. případech.
4. Psotník, bolesti sleziny, jater, kolika, křeče vyléčeny ve 23. případech, zimnice a horečky 14 případů, chrlení krve a krvetok 6, prsní neduhy 5 a jiné nemoci celkem 52 případů.
5. Před požárem ochránila Panna Maria celkem 6 prosících: Roku 1688, když mělo shořet celé Znojmo, slíbila obec obět Panně Marii Svatotomské, požár se ihned poté podařilo udusit a měšťané poslali svíci a obraz jako záslibný dar.
6. Nebezpečí vody odvráceno v 11 případech: *Roku 1662 se splášili hraběnce Würmbové, když jela z Brna přes most domů koně a shodili jí do vody. Při pádu prosila Pannu Marii o záchranu a v tom se zachytila provazu, který jí byl vhozen do vody.*
7. Různé pády z výšky: ze střechy, z výšky 7 sáhů, ze schodů, z vysoké věže, z lešení.
8. Válečná nebezpečí: *Od roku 1645 chránila Panna Maria Brno před Švédy, vysvobození Augustina Bernharda Rubnera z tureckého zajetí, okovy z vděčnosti zaslal své Panně marii roku 1690 brněnský rodák Jan Zeig...*
9. Vyprošení deště: město Brno si veřejným průvodem vyprosilo déšť před rokem 1645.
Markéta kvasnicová, měšťanka a řeznice Brněnská, s nevyhoiditelným prsem nesčetné poutě podnikla, aby pomoci našla. Konečně navštívila také kapli Panny Marie u Sv. Tomáše, poručila jí neuh svůj a zavázala prs šátkem o milostivý obraz otřeným. Již mezi mší sv., které byla přítomna, cítila úlevu a brzo se dokonale uzdravila. Z vděčnosti obětoval do kaple obraz. Případ byl prošetřen kardinálem Dietrichsteinem a prohlášen za zázrak.¹⁹⁸
Kaple Panny Marie u Sv. Tomáše byla na všech stěnách pokryta záslibnými dary, kterých bylo více jak 1600.¹⁹⁹

¹⁹⁸EICHLER 1887, 240–242.

¹⁹⁹EICHLER 1887, 243.

VI.5. Přípravy korunovace obrazu černé Madony u Sv. Tomáše v Brně

Korunovace zázračného mariánského obrazu černé Madony u Sv. Tomáše v Brně, probíhala snad ještě honosněji než v Olomouci. Také zde byl postup schvalování obdobný jako v případě svatohorské Madony.²⁰⁰

Vyjednávání o korunovaci s vatikánskou kapitulou započalo již někdy na jaře 1727 kdy na svém zasedání dne 2. června projednávala kapitula žádost preláta augustiniána Ondřeje Zirckla o povolení ke korunovaci. Z ohledu na starobylost milostného mariánského obrazu, zvláště však s ohledem na to že je obraz uctíván skoro celou říší římsko-německou, vyhověla kapitula žádosti kláštera, pod podmínkou, že klášter opatří korunky na hlavu Panny Marie i Jezulátka svým vlastním nákladem²⁰¹ a dá do nich vyrýt znak římské kapituly u sv. Petra. Sbírkou i z vlastní pokladnice získali augustiniáni na korunky k 18. březnu 1736 410 diamantů různé velikosti, 72 rubínů, 2 safíry, 1 velký briliant a 1 smaragd.²⁰²

Po korunovaci pošle klášter kapitule spis o Madoně Svatotomské a její obraz, který bude zavěšen v kapitulní budově.²⁰³ Po skončení vyjednávání udělil papež Benedikt XIV. bulou ze dne 16. prosince 1728 plnomocné odpustky všem účastníkům korunovačních slavností a to po celou oktávu, kterou měl stanovit biskup.

Není jasné, z jakých důvodů nedošlo k provedení těchto koncesí. V roce 1735 tak bylo zahájeno nové vyjednávání, kterého se ujal sám olomoucký kardinál Schrattenbach. Koncem dubna tedy opakovaně žádal kardinál vatikánského arcikněze kardinála Hanibala Albaniho a kapitolu u sv. Petra o povolení ke korunovaci.²⁰⁴ Koncem června pak svoji prosbu u kardinála Albaniho opakoval

²⁰⁰ K tomu: Gemma Moraviae 1742; Conchylium Marianum 1736; EICHLER 1887, 243–255; ROYT 1999, 158.

²⁰¹ Korunky si museli brněnští augustiniáni hradit sami, protože finanční prostředky ze Sforzovy nadace, která korunky hradila, byly již rozděleny na několik let dopředu.

²⁰² Soupis v SOA Brno, fond E 4, 5: 31, fol. 53. uvádí celkový počet drahokamů 486, z toho jich 155 bylo získáno od dárců, ostatní byly z chrámového pokladu. Drahokamy od dárců byly v hodnotě 7000 rýnských zlatých. K tomu: SAMEK 1986–87, 54. Údaj zmiňuje také: ROYT 1999, 158.

²⁰³ Gemma Moraviae 1742, 220–222.

²⁰⁴ Veškerá korespondence mezi kardinálem Schrattenbachem a kardinálem Albánim je uvedena v Conchylium Marianum 1736, v kapitole označené: Caput V. – Proces Eminentiff(ss)imi. Ac Celfiff(ss)imi Principis, Cardinal Epifcopi Olomuncenfis(p.t.) ad Eminentiffimum Reverendiffimum D. Cardinalem Annibalem Albani, s. Clementis, Archi - Presbyterum Reverenfiffimi Capituli S. Petri in Vaticano.

a žádost zdůraznil odkazem na skutečnost, že k oné velké slavnosti dokončují augustiniáni stavbu nového kostela vybudovaného „velkolepě a ohromným nákladem“ (con tutta la maggior magnificenza e spese immense). Teprve na základě této další žádosti (10. července 1735) vyhověla kapitula žádosti biskupově a to tak, že korunky mohly být položeny na hlavy posvátného obrazu ještě dříve, než bylo stanoveno, s výslovným prohlášením, že kapitula tak činí pouze pro tento případ a že již nikdy tak neučiní. Kardinál Schrattenbach obdržel tento přípis datovaný 15. července 1735, poděkoval kardinálovi Albánimu a tím započaly přípravy v Brně.

Prelát Zirckl se nejdříve obrátil na samotného císaře Karla VI. S prosbou o udělení příkazů potřebných ke korunovační slavnosti. Dle vatikánského přípisu mělo být celé město slavnostně osvětleno a mělo být stříleno z hmoždířů. Císař Karel VI, tak jako nejvyšší velitel armády, vyhověl žádosti a dekretem ze dne 5. března 1736 poručil, aby brněnské dělostřelectvo přispělo k hlučné oslavě korunované Madony. Další přípravy byly rázu církevního. Kardinál Schrattenbach nejprve uvědomil děkany, aby nařídili věřícím, aby se zúčastnili korunovačních slavností.²⁰⁵

VI.6. Korunovační oltář

U příležitosti korunovace uctívaného moravského paladia bylo řádem Augustiniánu, také objednáno nové oltářní retabulum u Johanna Georga Herkommera, zlatníka z Augšpurku, který jej zhotovil, dle smlouvy z roku 1734, v letech 1735–36. Oltář je zhotoven z tepaného měděného plechu, zčásti zlaceného, převážně však překrytého stříbrem; některé detaily jsou lité. Architekturu vytvořil Christian Friedrich Rudolph, figury Johann Jakob Herkomer dle modelů brněnského sochaře Jana Jiřího Schaubergera. Jedná se o dvojici letících andělů, umístěných nad tabernáklem, nesoucích skříňový rám s deskovým obrazem. Oltář se skládá ze skříňového tabernáku a z baldachýnového retabula završeného korunou. V kartuších pod obrazem a na šesti tepaných oltářních svícnech jsou na emailu namalovány znaky a iniciály jména převora Ondřeje Zirckla (A.Z.P.P.S.T) a letopočet 1735.

O schválené podobě milostného oltáře, zhotoveného u příležitosti slavné korunovace, vypovídají graficky a historicky velmi hodnotné rytiny Icoba Gottlieba

²⁰⁵ Archiv olomoucké konsistoře, exhibity z let 1736–40.

Thelota, [24] vevázané v *Conchylium Marianum*, zachycující čelní²⁰⁶ a zadní²⁰⁷ pohled na oltář. [25] Přední pohled doprovází osvětlující přípis v německém jazyce, který v překladu zní:

Tento jak nádherný tak skvostný se zvláštním umem ze stříbra a jemně pozlacený mědí vypracovaný oltář, tak činí na výši 19 a na šíři 9 stop, je včetně dalších k tomu nutných doplňků, jako jsou monstrance, kalich a 6 stříbrných oltářních svícňů, ke cti divotvůrného obrazu Matky Boží, úctyhodného klášterního chrámu u Sv. Tomáše v Brně na Moravě, řádu poustevníků sv. Augustina, kam toto vše patří, roku 1735 v Augspurku vyhotoveno.

Oltář byl tedy, obdobně tak jako na Svatém Kopečku, konstruován jako oboustranný, aby jej mohli věřící obcházet a by bylo možné případně složit mše z obou stran. Jak je z rytin zřejmé mohl být zázračný obraz Matky Boží vystavován z obou stran oltáře. Na Theolotových rytinách jsou pečlivě znázorněny veškeré detaily a doplňky o kterých hovoří výše citovaný přípis.

Na čelní rytině vidíme na menze, zdobené volutami, boltci a okřídlenou andílčí hlavou, 6 stříbrných svícňů a kalich. Svatostánek je zdoben v dolních rozích ornamenty mušlí, horní rohy pak volutovými závitnicemi. Dvířka oltářního retabula zdobí vyobrazení Krista na kříži s Pannou Marií a sv. Janem Evangelistou. Na svatostánku je umístěna barokní monstrance ve tvaru slunce. Milostný obraz Madony Svatotomášské, ve zlaceném rámu, nadnášejí dva velcí andělé s rozepjatými křídly a s vlajícími šaty. Architektura oltáře je završena bohatě zdobeným baldachýnem zakončeným velkou císařskou korunou. Na baldachýnu sedí další dva malí andělci. Hledí směrem dolu, a ukazují na milostný obraz, nad kterým je umístěn velký Mariin monogram.

²⁰⁶ Značeno vlevo dole Christian Fridrich Rudolph, Archit: inven.; ve středu Ioannes Iacob Herkomer figuravit.; vpravo dole Iacob Gottlieb Thelot Sculpsit.; a pod přípisem: Dieser so wohl Herrlich, als pretioser, mit besonderer Kunst auß Silber und fein vergoldeten Kupfer aussgearbeiteter Altar, So in der höhe 19. in der breite 9. Schueh betraget, ist samt andren darzu erfordernten Stücken, als Monstranz, Kölch, und 6. Silbernen Altar: Leuchteren, zu Ehren dess Wunderthätigen Muter Gottes Bild eines Hoch: Löblichen Stüfft und Closters zu S. Thomas nächst Brünn in Mähren Ord: Ermit: S. Augustini, wohin solches alles gehörig, Anno 1735. in Augspurg verfertigt worden, Ioan Iacob Herkommer Civis et Aurifaber Opus perfecit Aug. Vind.

²⁰⁷ Značeno vlevo dole Christian Fridrich Rudolph, Archit: inven.; ve středu Ioan Iacob Herkomer Figuravit.; vpravo dole Iacob Gottlieb Thelot Sculpsit a pod přípisem: Abbildung der hinteren Seithe von eben diesen Altar, Ioan Georg Herkommer Civis et Aurifaber Opus perfecit Aug. Vindel.

Na rytině znázorňující zadní stranu oltáře, je pod obrazem v kartuši reliéf Krista na kříži, na jehož pozadí je vyobrazen Sv. Lukáš, jak maluje Madonu, se svým atributem ležícím býkem.

Z pokladu kaple bylo zasláno na zhotovení oltáře stříbrné antependium, obraz sv. Josefa 24 liber těžký, jedná gotická monstrance a mnoho obětních darů. Podle smlouvy, ze 4. října 1734, měla být práce za částku 18 000 zlatých dokončena 1. září 1735. Během realizace však nastaly změny v provedení a částka tak byla navýšena na 24 956 zlatých. K instalaci oltáře došlo v létě 1736 v mariánské kapli svatotomášského kostela s Etgensovou nástrojnou malbou.

Roku 1761 čistil oltář brněnský zlatník Josef Achbauer a roku 1776 pak stříbrník František Richter, který jej však dle nové smlouvy doplnil o „*mnohé nové ozdoby*“.²⁰⁸ Roku 1783 byl oltář s obrazem madony přenesen do zrušeného kláštera cisterciáček na starém Brně, kde dnes tvoří část hlavního oltáře v kostele Nanebevzetí Panny Marie.

VI.7. Korunovační slavnosti

Na počest slavné korunovace milostného mariánského obrazu se celé Brno odělo do nádherného hávu a bylo vyzdobeno příležitostními slavobránami. Program slavnosti i tzv. „Velké“ a „Malé“ slavobrány před kostelem vypracoval klášterní historik, podpřevor Hyacint Czuppa.²⁰⁹ Celé znění německy psaného programu korunovační slavnosti s názvem *Krönung der Allerfeeligsten Jungfrauen und Mutter Gottes Mariae zu einer Königin im Mähren...* a vyobrazení slavobran je opět součástí Strahovského exempláře *Conchylium Marianum*.

Kostel sv. Tomáše byl celý potažen červeným damaškem, kterého se spotřebovalo

²⁰⁸ EICHLER 1888, 233.

²⁰⁹ SOA Brno, E 4, 5: 31, fol. 106–111. Tento rukopis sloužil jako podklad pro vydání programu v *Conchylium Marianum*.

na tisíc loket. Na zdích a pilířích v lodi prostřední i v postranních byly rozvěšeny obrazy, které znázorňovaly historii zázračného obrazu od jeho převezení do Konstantinopole.²¹⁰ V klášteře samotném byla vybudována krásná nová milostná kaple (na původním místě). Kaple byla celá obložena umělým mramorem, vyzdobena římskými sloupy, sochami a krásně vymalována. Do kaple byl postaven nový stříbrný oltář, za který augustiniáni zaplatili celkem 60 tisíc zlatých rýnských.

Celé průčelí svatotomášského kostela zastíňovala 26 sáhů vysoká a 19 sáhů široká slavobrána, [26] ideově koncipovaná Hyacintem Czuppou a zhotovena podle kresebných návrhů Františka Eksteina.²¹¹

V *Conchyliu* je tato brána nazývána jako *Porta Triumphalis altitudinis* a její rytinu, zde vloženou, vyhotovil augsburský rytec Balthasar S. Seletzky.²¹²

Triumfální bránu završovala sféra s Mariiným monogramem, spočívající na obelisku vyrůstajícím ze symbolické koruny, nad níž se klenul zvířetník. Pod korunou, rámovanou dvěma obelisky, seděla alegorie Boží Všemohoucnosti, doprovázena alegoriemi Modrosti a Boží pocty, které ji předávaly klíč od pokladnice nebes. Na Šalamounově trůnu, spočívala kopie svatotomášského obrazu. Dále zde byl vyobrazen korunovatel kardinál Schrattenbach, který nesl na podušce korunu, Karel IV., jak vyndává z truhlice obraz Madony z kostela sv. Tomáše a předává jej markraběti Janovi, zakladateli klášteře, a nakonec i císař Karel VI. Pod trůnem seděli kolem stolu, na kterém spočívaly korunky, kardinálové a biskupové Vatikánské kapituly a kongregace. Po obou stranách brány čněly dvě pyramidy. Na pyramidě vpravo byl umístěn obraz alegorie Šťěstí na druhé pyramidě pak obraz alegorie Přátelství. Mezi pyramidami stály vodotrysky.²¹³

²¹⁰ ROYT 1999, 158.

²¹¹ Eksteinovy kreslené návrhy na tzv. Velkou a Malou bránu před prelaturou se dochovaly v SOA Brno, E 4, 5:31, fol. 104–105. Podrobným popisem a ikonografickým rozбором těchto slavobran se zabývá. SAMEK 1986-87, 54 a ROYT 1999, 158–162.

²¹² Mědiryt na papíře 680 x 460 mm, značeno vlevo dole Franc: Egstein invenit, vpravo dole Balthas : Sigm: Seletzky Sculp: A.V. Pod rytinou text: ProDIGlosae haCtenVs, totIVs MoraVlae RegInae Corona aVrea InaVgVratae, Hos AVgVstaLes InaVgVratlons honores, In in aeternVM gLorlae et gratlae DeCVs, SoLLICItVDo AVgVstInIano= ThoMaea aXhIbVIt. Brunae Moravorum Die 10. Maÿ.

²¹³ Srov. ROYT 1999, 158–160.

Nádherně byla také vyzdobená Secunda porta Triumphalis [27] nazývaná v pramenech také jako Malá brána, která stála před prelaturou. O její podobě se opět dozvídáme ze Zeidlerovy rytiny vevázané v *Conchylium*.²¹⁴ Slavobrána byla po obou stranách opatřena alegorickou výzdobou. Měla podobu trojosé triumfální brány, s vysokým středním a dvěma nízkými bočními průchody, nad nimiž se tyčily tři pyramidy, z nichž prostřední, která byla nejvyšší, měřila 18 sáhů, zatímco brána samotná pouze 10 sáhů. Uprostřed střední pyramidy, na vrcholku opatřeném korunou, trůnila v mraku Nejsvětější Trojice.

Na zdech mezi oběma branami viselo ověčeno chvojím 87 obrazů s dvouveršími a s různými mariánskými symboly. Panna Maria byla na nich přirovnávána například k úrodnému poli, oblačnému sloupu, zlatému mostu, žebříku Jákobově, rounu Gedeonově, ke zvířatům (panterovi, orlu, holubici), ke stromům a také k antickým božstvům (Minervě). Mezi těmito mariánskými symboly stály 9 stop vysoké sochy, znázorňující starozákonní ženské předobrazy Panny Marie.

Také zemští moravští stavové dali před Zemským domem zříditi slavnostní bránu. [28] Podle *Conchylii* měla brána před Zemským domem shodné rozměry s tzv. Malou bránou před prelaturou, svým uspořádáním však byla blíže k bráně tzv. Velké. Slavobrána je vyobrazena na další Zeidlerově rytině²¹⁵ zde vevázané.

Na příkaz městské rady ozdobili i brněnští občané své domy a na velkém náměstí, kolem sloupu, stály pyramidy ověčené zelení.

Dne 9. května se ve tři hodiny odpoledne sešel v prelatuře u Sv. Tomáše kardinál Schrattenbach s preláty, mezi nimiž byl i žďárský opat Václav Vejmluva. Kardinál zde předal svému bratranci hraběti Schrattenbachovi a hraběti Troyerovi koruny určené ke korunovaci. Oba preláti pak vsedli do kočáru taženého šestisprežením, držíce na sametové podušce korunky, a odebrali se společně s dalšími přítomnými ke kostelu, doprovázeni zpěvem, hudbou čtyř sborů a střelbou z hmoždířů. Před

²¹⁴ Mědiryt na papíře 670 x 440, zn. vpravo dole Zeidler Sc. M. Neustadt.

²¹⁵ Mědiryt na papíře 775 x 515 mm, značeno vlevo dole: Franz Egstein inv., vpravo dole Zeidler Sc. M. Neustadt. Pod rytinou text: Regina Mariana Brunensis ac B.V. Mariae in Reginam Moraviae ab Inclytis D.D.Statibus Coronatio, In Magnifice extracto et splendide illuminato Domus Provincialis Propylceo representanta.

chrámem je uvítal podpřevor P. M. Pertscher a celý průvod se poté odebral do kostela k oltáři Panny Marie, kde sbor zpíval nešpory a loretánskou litanii.²¹⁶

Den korunovace byl stanoven na 10. května 1736, to je na den Nanebevstoupení Páně. U kostela sv. Tomáše se shromáždily davy poutníků. Augustiniáni pro ně zřídili řadu oltářů, u nichž sloužili mše svaté. Procesí z Mikulova, čítající 5000 lidí, přineslo jako dar pro Pannu Marii svíci 150 liber těžkou.

Korunovace byla vykonána kardinálem Schrattenbachem. Na počátku slavnosti byly korunky, uložené z předešlého dne na oltáři Bolestné Panny Marie, řeholníky přeneseny na hlavní oltář. Pak byla kázání v českém i německém jazyce. V kostele se zpívalo *O gloriosa virginum*. Během kázání, za hřmění děl a hmoždířů, přijel v kočáře taženém šestispřežím ke kostelu sv. Tomáše kardinál Schrattenbach, doprovázen celým dvorem a mnoha šlechtici. Po přivítání prelátem Zircklem se odebral k hlavnímu oltáři, kde se oblékl do pontifikálních rouch. Když byl kardinál oblečen, přečetl apoštolský notář papežské listiny, kterými se povoluje korunovace. Na to složili prelát Zirckl, podpřevor Pertscher a převor Köller přísahu, že budou věrně chránit korunky, které svěřil světitel klášteru do ochrany. Po složené přísaze podepsali světci i notář protokol a byly oznámeny odpustky pro tuto příležitost zvláště udělené. Po té přistoupil kardinál k oltáři, na kterém posvětil obě korunky a zapěl hymnus *Regina coeli*. Když jásavá antifona dozněla, vzal kardinál nejprve menší korunku a posadil ji na hlavu Jezulátka a poté korunoval i Matku Boží. Při každém tomto posvátném úkonu pronášel zvláště k němu sepsanou modlitbu. Po korunovaci doprovázel osmeronásobný hudební sbor a venku se rozezněly zvony všech brněnských kostelů, do jejichž vyzvánění se mísily rány z hmoždířů a děl umístěných na městských hradbách a na Špilberku v celkovém počtu 70ti kusů. Po skončené korunovaci byla milostná Madona kardinálem okouřena a krátkou řečí oslavena. Následovala pontifikální mše svatá, kterou sloužil olomoucký světící biskup Otto Eck. Slavnost byla zakončena slavným *Te Deu*.²¹⁷

Po odpoledních nešporách se konal po městě průvod s obrazem Panny Marie Svatotomské. V jeho čele šli cechy, studenti s korouhvemi a hudbou, dále pak

²¹⁶ ROYT 1999, 165.

²¹⁷ EICHLER 1888, 211–254.

svatotomášské bratrstvo Panny Marie Utěšitelky s umbellou a s malovanými symboly růžence na tyčích. Za bratrstvem kráčeli představitelé řádů, nesouce těla mučedníků na zvláště upravených nosítkách. Za nimi následoval hudební sbor a augustiniáni se stříbrným křížem vedeni proboštem brněnské kapituly. Za nimi byl infulovanými preláty nesen zázračný korunovaný obraz, umístěný na nosítkách s baldachýnem. Za obrazem šli šlechtici a lid obecný. Průvod šel od kostela sv. Tomáše k ústavu šlechtičen, dolů k paláci kardinála Schrattenbacha dále na Zelený trh a na velké náměstí ke sloupu Panny Marie. Za zpěvu devíti sborů zde byl obraz postaven na zvláště k tomu připravený oltář. Farář od kostela sv. Jakuba pronesl německy kázání a jménem svým i městské rady poděkoval za to, že Panna Maria ochránila město před Švédy. Jako výraz díkůvzdání obětoval svíci 380 liber těžkou, jejíž váha symbolizovala počet let, po které zázračný mariánský obraz ochraňoval město. Po skončení hymnu *Regina coeli* a požehnání byl obraz zanesen na hlavní oltář kostela sv. Tomáše. V noci se Brno rozzářilo 5000 světly.

Slavnosti pokračovaly po celý oktáv a měly pravidelný denní rozvrh. V neděli 13. května konsekroval světící biskup Otto Eck novou kapli se stříbrným oltářem, na němž měl spočinout milostný obraz, a světil základní kámen k nové klášterní budově. Večer pak kardinál Schrattenbach zapálil za zvonění zvonů, fanfár trumpet a výstřelů ze šesti hmoždířů z okna svatotomášské prelatury mohutný ohňostroj, o jehož průběhu se dovídáme z tištěného programu *Die brennende Liebe segen der gecrönten Himmels Königin Mariae...an dem Crönungs Tag der Glorreichen Bildnusz bey Sanct Thomas zu Bezeugung immerwährender Verehrung mit Anzündung eines Kunst Feurs*. Součástí programu, vevázaného v Conchyliu, je slavnostní rytina F. A. Mayera²¹⁸ zachycující další slavobránu s velkolepým ohňostrojem [29] uspořádaným na závěr korunování milostného obrazu Panny Marie Svatotomášské.

Architektura brány je tvořena jedním velkým obloukem, s tryskajícím vodotryskem uprostřed, a osmi korintskými sloupy z každé strany. Nad vodotryskem se vznášá císařský orel, nad kterým čtveřice andílků okuřovala zázračný obraz Panny Marie Svatotomášské. Nad obloukem poletují dva andílci, kteří v rukou drží dvě koruny.

²¹⁸ Mědiryt na papíře 630 x 390 mm, zn. vlevo dole F.A. Baran del., vpravo dole F.A. Mayer Sculp. Brunae, ve středu dole pak nápis Marla BrVnensis CIVItatIs DeCVs et TVtrIX.

Na balustrádě brány stálo šest soch. Byl to prelát Andreas Zirckel, papež Klement XII., císař Karel IV., Jan markrabě moravský, kardinál Schrattenbach a alegorie města Brna. Celá brána je ozářena několikerými svícny se svícemi a hořícími srdci. Na dvou pyramidách před branou jsou umístěny rotující kotouče s raketami. Celé nebe je zaplaveno směsicí zářících hvězd a ohňů z ohňostroje.²¹⁹

17. května se odehrál obdobný průvod s obrazem jako v den korunovace, ale obraz nesli zemští stavové. Po skončení průvodu byl obraz zanesen do nové kaple a umístěn na stříbrný oltář, jehož součástí, i když na jiném místě, je dodnes.

V roce 1936 se konaly velkolepé oslavy u příležitosti dvousetého výročí korunovace milostného obrazu Panny Marie Svatotomášské. Průběh slavností popisuje P. A. Neumann v knize *K 200 výročí korunovace milostného obrazu Panny Marie v klášteře brněnských augustiniánů (1736–1936)*.²²⁰

Velice pěknou výstavu zejména barokních kreseb, rytiny a slavnostních tisků vydaných u příležitosti korunovace Panny Marie Svatotomské, uspořádá v roce 2009 Moravská galerie v Brně.²²¹ Veřejnosti tak byla tato významná událost představena komplexně vůbec poprvé.

Tradice korunování slavných mariánských obrazů v českých zemích byla přerušena téměř na 180 let. Teprve ve 20. století bylo na tuto tradici opětovně navázáno na Moravě a to roku 1912 korunovací zázračné sochy Panny Marie Svatohostýnské – Vítězné Ochrany Moravy.

²¹⁹ Podrobný popis této slavobrány uvádí: ROYT 1999, 169.

²²⁰ NEUMANN 1936.

²²¹ *Slavnost korunovace zázračného obrazu Panny Marie Svatotomské*, výstava konaná ve dnech 11/9–6/12 2009, Moravská galerie v Brně, Kabinet místodržitelského paláce. Korátor: Zora Wörgötterová. Na výstavě byly k vidění exponáty zapůjčené Opatstvím augustiniánů Staré Brno, Moravskou zemskou knihovnou, Moravským zemským archivem, Archivem města Brna, Moravské galerie v Brně a Umělecko-průmyslovým muzeem v Praze.

VII.1. Papežská korunovace milostné sochy Panny Marie Svatohostýnské

VII.2. Dějiny Svatého Hostýna

Hostýn byl osídlen již v době bronzové, kdy u nás žil lid kultury lužických popelnicových polí, dlouhodobě osídlen byl i ve starší době železné. V pozdějším laténském období zde bylo vytvořeno opevněné keltské sídliště - oppidum, jehož mohutný val se dochoval až do dnešních dní. Po Keltech a kočovných germánských Kvadech od 6. století postupně zabírali Moravu Východní Slované, kteří po roce 800 vytvořili Velkou Moravu. Její pokřesťanštění bylo dílem soluňských bratří Cyrila a Metoděje a jejich žáků. Není vyloučené, že svatí věrozvěstové při svých misijních cestách navštívili i opevněný Hostýn a postavili zde kříž nebo nějaký jiný křesťanský symbol. Podle lidové tradice byla tady později postavena mariánská kaple a Hostýn se tak stal posvátným místem křesťanů.²²²

Roku 1241 vpadli na Moravu Tataři. Přepadli vojvodství Opavské, jehož obyvatelé se snažili útekem na hrad Štramberk a horu Kotouč zachránit. Když se nepodařilo Tatarům Štramberk dobýt, pronásledovali místní obyvatelstvo do nitra území a oblehli horu Hostýn, která byla útočištěm pro tisíce Moravanů na dobu nejméně tři měsíce. Obležení zoufale prosili Matku Boží o pomoc a o vodu, které se jim nedostávalo. Na její přímmluvu vytryskl pod temenem hory pramen, přihnala se velká bouře, která smetla tábor Tatarů, blesky zapálily jejich stany a poražení Tataři odtáhli do Uher.²²³

Od té doby byla Panna Maria na Svatém Hostýně ještě více uctívána a na její počtu zde byl postaven malý kostelík²²⁴, kde na oltáři stávala první dřevěná sošky Panny Marie Ochránitelky.²²⁵ Jednalo se o jednoduchou kapli ze dřeva a kamení čtyři sáhy dlouhou, tři sáhy širokou, s nevysokým klenutím, se čtyřmi pobočními okny nahoru do okrouhla složenými a jedněmi dveřmi.²²⁶

Kostelík nechal zpustošit, za třicetileté války roku 1620, lutheránský šlechtic

²²² KOZLOVÁ 2009, 6–9.

²²³ Příběh o porážce Tatarů pod Hostýnem se vyprávěl nesčetněkrát a stal se legendou. Objevoval se v kronikách (Královédvorský rukopis), populárně historických textech i knížkách lidového čtení.

²²⁴ Na jeho památku zde byla v roce 1897 vystavěna dřevěná kulatá kaple tzv. románská.

²²⁵ Podrobně o této sošce pojednává další kapitola.

²²⁶ KOZLOVÁ 2009, 12.

a majitel bystřického panství Václav Bitovský z Bitova. Roku 1628 se stává novým pánem panství Václav z Lobkovic, nechává kostelík opravit a vymalovat deskový obraz Panny Marie Svatohostýnské s Jezulátkem, tzv. „Lobkovicův“.

Dalším majitelem bystřického panství se roku 1650 stává hrabě Jan z Rottalu, který ihned zahajuje cílenou obnovu poutního místa. Kostelík je rozšířen o dvě malé kapličky, a nad vodním pramenem vzniká první Vodní kaple. Jeho manželka hraběnka Šternberková nechává zhotovit další obraz Matky Boží Svatohostýnské, tzv. „Rottalovský“.

Když v roce 1662 sultán Mohamed IV. vyhlásil císaři Leopoldu I. válku, vtrhlo na Moravu Turecké vojsko. Hostýn byl proměněn na vojenskou pevnost, s využitím dochovaných starých valů, a s pomocí Matky Boží, odolal Tureckým výpadům. Ve velkých zástupech potom putoval moravský lid na Svatý Hostýn poděkovat Vítězné Ochráně Moravy a malý kostelík se třemi kaplemi již nestačil. Hrabě František Antonín Rottal nechal kostelík zbourat a na jeho místě nechal vystavět chrám nový. Stavba trvala 27 let. Milostný obraz byl pietně přenesen do severní kapličky.

Nový chrám byl slavnostně vysvěcen 28. července 1748. Dlouho se z něj poutníci však netěšili. V dubnu roku 1784 vychází císařské nařízení o zákazu poutí pod pokutou a na základě josefinského dekretu byl roku 1787 hostýnský kostel uznán jako přebytečný, odsvěcen a milostný obraz odvezen do bystřického kostela. Chrám zcela opuštěný chátral až do roku 1834, kdy na trůn nastoupil císař Ferdinand I. Dobrotivý, který odvolal zrušení chrámu a sám podpořil jeho obnovu. V roce 1845 se zde konala po znovuotevření první mše, které se zúčastnilo 50 000 lidí. Celková obnova chrámu byla dokončena v roce 1847.²²⁷

Významným datem pro Svatý Hostýn je příchod jezuitů v roce 1887, kteří připravují chrám na svěcení, vznikají nástěnné malby od Jana Zapletala a Františka Obdržálka. Roku 1895 vzniká Matice Svatohostýnská, která kupuje Svatý Hostýn s okolním lesem a pastvinami, od barona Loudona za 55 000 zlatých. Jezuité se v roce 1912 zasluhují o slavnou papežskou korunovaci milostné sochy a v roce 1917 zakládá P. Ostčilík hostýnské muzeum.

²²⁷ KOZLOVÁ 2009, 13–15.

Další pohroma pro chrám přichází v padesátých letech 20tého století s nastolením komunistického režimu. Nejprve je v roce 1948 zakázáno vydávání „Hlasů svatohostýnských“ a v roce 1950 jsou řeholníci (jezuité) vyhnáni do sběrných táborů, je zlikvidována knihovna, muzeum a rozebrány cennosti.

9. srpna 1982 je hostýnská svatyně papežským dekretem povýšena na Baziliku Minor²²⁸ a záhy po Sametové revoluci v roce 1990 se na Svatý Hostýn vrací jezuité. V roce 2007 se opětovně otevírá hostýnské muzeum.

VII.3. Vyobrazení Panny Marie Svatohostýnské

Panna Maria Svatohostýnská byla na Svatém Hostýně uctívána již od středověku. Podoba uctívaného milostného obrazu se však v průběhu staletí měnila a vyvíjela společně s rozvojem mariánské úcty. Z literatury a z četných dochovaných vyobrazení tak známe několik podob Matky Boží Svatohostýnské.

Nejstarší vyobrazení [30] představuje Pannu Marii Svatohostýnskou jako „*Pannu Marii Ochránitelku*“²²⁹ a bylo uctíváno od roku 1242. Znázorňuje korunovanou královnu nebes, která jako starostlivá matka ukrývá pod svůj rozevřený plášť krojovaný zástup Moravanů. Tento obraz je možné nalézt ve starých mariánských písničkách a modlitebních knihách. V jedné takové knize je tento nápis: „*Panna Maria Hostýnská, jak se od roku 1242 až po rok 1620 uctívala*“.²³⁰ Podle Profesora Antonína Jandy byl tento obraz spálen v roce 1620 lutheránem Václavem

²²⁸ Papežský dekret je v plném znění vyryt do mramorové desky umístěné vlevo od hlavního oltáře. „*Vzhledem na výstavnost kostela a jeho krásu, na ostatky Svatých, kteří jsou zde ctěni, především pro úctu ke Kristu a Jeho Svaté Matce, kterou lid z celé Moravy se synovskou láskou uctívá – uznali jsme za vhodné vyhovět předložené žádosti, aby svatyně Nanebevzaté Panny Marie na Svatém Hostýně byla poctěna důstojností Menší basiliky. Dáno v Římě 9. Srpna 1982. Jan Pavel II., na věčnou památku.*“

²²⁹ Typus Panny Marie Ochránitelky (bez Krista), která pod svým pláštěm ukrývá různé society věřících, pochází z tradičních právních zvyků Germánů a Keltů, podle nichž děti, které se uchýlily pod plášť otce byly jím adoptovány či legitimovány. Dále bývá spojován s veršem Žalmu 91,4: Přikryje tě svými perutěmi, pod jeho křídly máš útočiště...”. Ochranný plášť je také symbolem milosrdenství, ochrany před morem a dalšími nepřáteli jako je tomu i v tomto případě, kdy Panna Maria Hostýnská chrání moravský lid před turky. V řádovém prostředí pak byly pod Mariiným pláštěm zobrazováni řeholníci.

²³⁰ JANDA 1913, 274.

Bitovským. Vyobrazení Panny Marie Ochránitelky je také vymalováno na evangelní straně presbytáře hostýnského chrámu.²³¹

Také první soška pro hostýnskou kapli, byla z lipového dřeva asi loket vysoká, představovala Pannu Marii s korunkou na hlavě, jak oběma rukama rozevívá svůj plášť, pod nímž se ukrývá množství klečících lidí s rukama sepjatýma k prosbě. Osud dřevěné sošky v malé kapličce n hostýnské pustině, která byla e velké úctě v širokém okolí a přečkala různé vzpoury, zbojnické výpady i změny majitelů, zpečetila pravděpodobně nenávist kacířů.²³²

Roku 1629 nechal Václav z Lobkovic zhotovit nový deskový obraz, zobrazující co nejdříve historickou událost na hostýnské hoře a sice zázračné vítězství nad Tatary v roce 1241. Matka Boží Hostýnská je zde vyobrazena jako „*Panna Maria Vítězná*“.
[31] Milostný obraz korunované Bohorodičky na půlměsíci, s Ježíškem metajícím blesky na pravé ruce, se vítězně vznáší nad prchajícími Tatary.²³³ Obraz se stal ozdobou malého kostelíka a byl na tomto místě uctíván až do roku 1655.

Třetí obraz nechala zhotovit hraběnka Marie Rottalová, [32] rozená Šternberková v roce 1655 u malíře Friedricha Eisensteina v Německu. Obraz „*Panny Marie Vítězné*“ je téměř totožný s „Lobkovicovým“ obrazem. Je malovaný rovněž na lipové desce velmi podobných rozměrů (53 x 30cm), navíc je ale ozdoben plastickým reliéfem z tepaného stříbra, který znázorňuje zázračné pobití Tatarů na hostýnské hoře. Během stavby nového kostela hraběte Jana Rottala na Sv. Hostýně byl obraz umístěn na oltář kostela v Bystřici. Po dokončení stavby kostela byl za velkolepé slavnosti na den sv. Petra a Pavla roku 1748 přenesen zpět na Svatý Hostýn.²³⁴

²³¹ KOZLOVÁ 2009, 54–62.

²³² KOZLOVÁ 2009, 12.

²³³ K tomu bystřický měšťan Sova v Pamětech města Bystřice: „*Tento katolický pán, obdržev vládu nad Bystřicí, byl dojat takovou zpusťošností památného místa, kde předkové na přímluvu Panny Marie byli zachráněni. I učinil slib, že stánek Boží znovu obnoví, což se také kvapně vykonalo. Když bylo vše hotovo, dal udělati na lipové desce loket široké a půl druhého loktu dlouhé obraz Matky Boží, ona drží v ruce synáčka, jenž metaje blesky poráží voje tatarské.*”

²³⁴ Historie tohoto obrazu zůstává dodnes sporná. Existuje hypotéza, že hraběnka Marie Rottalová nechala roku 1655 v Německu opravit nebo přemalovat již hotový tzv. Lobkovicův obraz z roku 1629, který byl rovněž doplněn o stříbrný reliéf. Původ nového, tzv. Rottalovského, potvrzuje v listině z roku 1748 František Antonín hrabě Rottal zve: „*všechny poctivé Čechy z městečka Bystřice, aby se na svátek sv. Petra a Pavla dostavili za svítání do bystřického zámku a zúčastnili se okázalého průvodu na kopec svatý Hostýn, v kterém se ponese zázračný obraz Matky Boží jenž nechala zhotovit v roce 1655 manželka Jana Rottala*“.

Ze stejného období pocházela zřejmě i původní barokní soška z Hostýnského chrámu, která zde byla vystavená na oltáři až do roku 1843.²³⁵ V témže roce se prováděly vnitřní úpravy kostela, soška byla pozlacena, a protože již přestala vyhovovat svou velikostí velikému chrámu, byla přenesena do Vodní kaple.²³⁶ Milostná socha Panny Marie Svatohostýnské zde přečkala dlouhý čas, četné rekonstrukce i požár v roce 1950. Po poslední rekonstrukci dokončené v roce 2008 byla nahrazena novou sochou sochaře Jana Kozla, která byla osazena v oltářní nise za novým oltářem. Barokní soška je v současnosti umístěna v expozici obnoveného hostýnského muzea.

VII.4. Současná soška s papežskými korunkami

Do Mariánské svatyně byla mistrem řezbářem Benediktem Edelem z Brna zhotovena nynější milostná socha umístěná za hlavním oltářem. Předlohou pro sochu Panny Marie s Ježíškem stojící na půlměsíci, byl původní rottallovský obraz Panny Marie Vítězné. Reliéfní obraz pod sochou znázorňuje Tatary prchající před blesky vycházejícími z Ježíškovy ruky a vyjadřuje tak pokoření pohanů a vítězství Matky Boží. Sochu z obou stran ohraničují dva korintské sloupy na vysokých soklech, které nesou mohutné kládí uprostřed přerušené a nad ním ozdobný baldachýn s anděly. Malbu a zlacení sochy provedl malíř Josef Haumann z Brna.²³⁷

O hlavní oltář a jeho výzdobu se postaral v již v roce 1843 Řehoř Wolný, který se inspiroval barokním oltářem brněnského dómu. Podle něj nechal hostýnský oltář postavit. Hlavní oltář tvořil otáčivý svatostánek, před nímž klečeli dva andělé na dřevěném podstavci. Nejstaršími sochami v chrámovém interiéru jsou 2,35 m vysoké sochy sv. Cyrila Metoděje umístěné na soklu retáblu. Na epištolní straně je sv. Cyril. V ruce drží knihu s obrazem Panny Marie Tuřanské. Na evangelijní straně sv. Metoděj s mušlí jako atributem křtu. V roce 1933 byl na základě návrhů

²³⁵ Profesor Janda uvádí rok 1844.

²³⁶ Vodní kaple se nachází západně pod kostelem při nástupu na schodiště. Pravděpodobně ji postavil již Jan Rottal, čemuž nasvědčuje rottallovský znak nad oltářem.

²³⁷ KOZLOVÁ 2009, 51.

architekta Aloise Spurného zhotoven nový hlavní oltář. Původní podoba dřevěného svatostánku byla zachována, ale místo dřeva bylo použito bronzu a ocele.²³⁸ Korunou svatostánku je krásný kříž s ukřižovaným Ježíšem Kristem, který podle návrhů Myslbeka modeloval akad. sochař Jan Tříška. Nahrazení byli také dva barokní andělé představující „Pobožnost“ a „Údiv“ před hlubokým tajemstvím ve svatostánku. Noví pozlacení andělé jsou dílem Čeňka Vosmíka. Svého nového „trůnu“ se tak Panna Maria Svatohostýnská dočkala až po slavné korunovaci.

VII.4.1. Mozaikový obraz

Znavenému poutníku vystupujícímu po majestátném schodišti nahoru k chrámu zdaleka září z průčelí baziliky veliký mozaikový obraz Panny Marie Svatohostýnské. Když přicházíme blíž, vidíme vertikálně členěné průčelí s hladkými pilastry nesoucími profilované kládí s mohutnou kordonovou římsou, nad níž jsou umístěny hodiny. Pod nimi, na hlavním portálu, je na ploše 25 m² rozměrný mozaikový obraz pražského malíře a mozaikáře Viktora Foersta. Tento obraz jako dar moravských kněží byl na Hostýně instalován v podzimních měsících roku 1912. Obraz znázorňuje hostýnskou Pannu Marii s Ježíškem vznášející se ve fialových mracích, jak stojí na zlatém půlměsíci nad modrými horami a vršky zelených jehličnatých stromů. Madona s Ježíškem vystupuje ze zlaté záře paprsků. Pod obrazem mezi barokními volutami je v obdélníkovém rámu mozaikový nápis: VÍTĚZNÁ:OCHRANO:MORAVY:BUĎ:ZDRÁVA.²³⁹ V hladké ploše vlysu pod kordonovou římsou průčelí je stejnou technikou proveden nápis: ZŮSTAŇ:MATKOU:LIDU:SVĚMU.²⁴⁰ Hlavy Panny Marie a Ježíška zdobí slavné papežské korunky, kterými byla soška Panny Marie Svatohostýnské korunována 15. srpna 1912.

VII.5. Korunovace Svatohostýnská

S myšlenkou na korunování zázračné sošky přichází v květnu 1887 představený domu Tovaryšstva na Velehradě P. Jan Cibulka. Jako očitý svědek nesčetných

²³⁸ Svatostánek byl ručně zhotoven ve firmě Vulkania v Prostějově.

²³⁹ KOZLOVÁ 2009, 65–66.

²⁴⁰ Stejná prosba je rovněž vyryta vpředu náčelence mariánské korunky.

zástupů poutníků každoročně hrnoucích se uctít Vítěznou Ochránkyni Moravy²⁴¹ a milostí, kterými Matka Boží zahrnovala své ctitele, začíná P. Jan Cibulka pečlivě sbírat veškeré potřebné doklady pro korunovaci, jejichž nedílnou součástí je také svědecky doložený soupis zázraků a milostí Panny Marie Svatohostýnské zaznamenaných v pamětní knize. Aby bylo v této záležitosti postupováno přesně dle církevních předpisů, obrací se s prosbou na knížete-arcibiskupa Theodora Kohna, aby se laskavě sám korunovace ujal. Arcibiskup žádosti vyhověl a již roku 1900 byla v ordinariátním listě č. 6 uveřejněna výzva, *aby důstojný klérus arcidiecése olomoucké věci si všímal a vše oznámil, co by k uskutečnění zamýšlené korunovace přispěti mohlo.*²⁴²

Přípravy na korunovaci byly bohužel přerušeny předčasným úmrtím P. Cibulky dne 18. prosince 1902. Teprve roku 1909 zahájil tehdejší svatohostýnský superior Antonín Rejzek T. J.²⁴³ úřední jednání o korunovaci. Na svátek Jeho Excellence pana kardinála Františka Sal. Bauera připojil k blahopřání prosbu o slavnou římskou korunovaci. V započatém díle pokračoval i P. Rudolf Stejskal. Mimo jiné se obrátil i na opata v Maria-Celli s prosbou o poskytnutí podrobností o korunovaci milostné sošky Blahoslavené Panny Marie Cellenské v roce 1908. Nejdůstojnější opat mu ochotně odpověděl a upozornil ho zejména na nový způsob korunovace novějších mariánských soch, že milostné sošky jsou přímo a bezprostředně korunovány od Svatého otce, nikoliv od vatikánské kapituly u sv. Petra jak tomu bylo dříve.²⁴⁴ Korunky pro Pannu Marii Cellenskou byly věnovány darem a posvěceny v Římě samotným Sv. otcem.

²⁴¹ OSTRČILÍK 1913,19.

²⁴² Uvedená výzva zněla takto: *O korunovaci zázračné sochy Panny Marie Svatohostýnské. Představený domu Tovaryšstva Ježíšova na Velehradě P. Jan Cibulka předložil nejdůstojnějšímu našemu arcibiskupovi následující prosbu: „Jelikož Panna Maria Svatohostýnská po více než tisíc let o Moravu takových zásluh si získala, sluší se, aby socha její mateřskou dobrotu představující byla korunována zlatou korunou římskou. Za tím účelem, aby potřebné přípravy k ozdobení zázračné sochy zavčas se vykonaly, prosí nížeapsaný, aby se směli požádat v diecesanním listě veledůstojní páni faráři, aby to, co věrohodného o milostech zázračné Panny Marie Svatohostýnské se vypravuje, sbírali a u kněze od nejdůstojnějšího arcipastýře k tomu ustanoveného skládali. Potřebuje zajisté Morava, jejíž obyvatelé vynikají obzvláštní úctou k Panně Marii, v těchto pohnutých dobách ochrany Panny Marie, jak se jí těšivali předkové naši od Tatarů ujařmeni.“ Proto stanovíme: 1. Kněží v duchovní správě, kteří vědí o zvláštních milostech udělených na přímluvu Panny Marie Svatohostýnské, ale jen od těch lidí, jejichž bezúhonnost a věrohodnost svědectví jejich zaručuje, ať případy tyto napíší a arcipastýři skrze ordinariát zašlou. 2. Náš nejdůstojnější arcipastýř přibere si zkušené a učené muže, prozkoumá ona svědectví, a uzná-li za dobré, obrátí se na svatou Apoštolskou Stolicí se žádostí, aby mohla býti korunována socha Panny Marie Svatohostýnské. 3. Zprávy ty buďte dodány do konce prosince roku 1900. K. a. konsistoř v Olomouci.*

²⁴³ Tovaryšstvo Ježíšovo

²⁴⁴ Papežským delegátem byla např. korunována milostná socha Panny Marie v Lurdech a v premonstrátském belgickém klášteře v Averbodu.

Roku 1910 se stal superiorem na Svatém Hostýně P. Antonín Ostrčilík jehož zásluhou přípravné práce dále pokračovaly. Aby se ujistil úspěšným průběhem jednání, obrátil se v říjnu roku 1911 na svého známého spolubratra v Římě P. Josefa Schellaufa T. J. a požádal ho aby se přímo v Římě zjistil, zda je možné u Svaté stolice o korunovaci Panny Marie Svatohostýnské zažádat. Veliká byla radost všech, když přišla z Říma kladná odpověď přímo od prvního tajného kaplana a osobního sekretáře Jeho Svatosti monsignora Bressana.²⁴⁵

V roce 1912 schválila korunování milostné sochy i olomoucká konzistoř. Ještě téhož roku byla arcibiskupem Františkem Bauerem poslána Svatému otci Piu X. oficiální žádost o korunovaci: ...*“Osměluji se nejvroucnějšími prosbami Svatost Vaší snažně žádati, aby na oslavu blahoslavené Panny Marie, k radosti lidu moravského k útěše všech, kdo tělesně neb duchovně navštěvují Svatý Hostýn, ráčila slavnou korunovaci Rodičky Boží a Ježíška milostivě dovoliti, ustanoviti a hojnými milostmi a odpustky obdařiti a tak uspišiti, aby se mohla vykonati již tento rok, pětadvacátý od té doby, co je svěřena duchovní správa na Hostýně Otcům Tovaryšstva Ježíšova, a to na svátek Nanebevzetí blahoslavené Panny Marie, kteréhož byla svatyně svatohostýnská před dvaceti lety ode mne posvěcena jenž jest pro poutníky nejprůhodnější...“*²⁴⁶ Svatý otec nařídil osobně, aby svatá kongregace obřadů ihned vyhotovila příslušný dekret,²⁴⁷ kterým se slavná papežská korunovace Nejblahoslavenější Panny Marie povoluje, a za korunovatele delegoval kardinála Františka Bauera arcibiskupa Olomouckého. Svatý otec pak vlastnoručně podepsal následující prosby o milosti a výsady pro korunovační slavnost a připsal: *„Povoluje se v pánu dle prosby. Dne 20. června 1912. Pius, papež X.“*

²⁴⁵ Odpověď zněla doslova takto: *„Il Santo Padre accordera ben volentieri, a suo tempo, la incoronazione di Nostra Signora del Santo Hostýn, ratione celebratis.“* (Svatý Otec je ze srdce ochoten vykonat, svým časem, korunovaci Naší milé Paní na Svatém Hostýně, pro nadobyčejnou úctu jí prokazovanou).

²⁴⁶ OSTRČILÍK 1913, 34–37.

²⁴⁷ Dekret svaté kongregace obřadů o slavné papežské korunovaci milostné sochy Panny Marie Svatohostýnské: *Náš svatý otec, papež Pius X. vyslechnuv přelaskavě pokorné prosby nejdůstojnějšího pána, Jeho Eminence kardinála Františka Bauera, arcibiskupa olomouckého, jakož i nejdůstojnějších pánů: Jeho Excelence biskupa brněnského a světícího biskupa olomouckého; dále pak představeného rakouské provincie Tovaryšstva Ježíšova a superiora jeho na Sv. Hostýně, - ráčil milostivě povoliti, aby nejdůstojnější pán, Jeho Eminence kardinál arcibiskup olomoucký jménem Jeho Svatosti o nastávajícím svátku Nanebevzetí Blahoslavené Panny Marie drahocenné koruny slavným obřadem vložil na hlavu milostné sochy nejblahoslavenější Rodičky Boží a božského Jezulátka, kterouž věřící od dávných dob na hoře svatohostýnské s neobyčejnou horlivostí a zbožností uctívají. V Římě dne 27. června 1912. Fr. S. kardinál Martinelli, prefekt. + Petr Lafontaine, biskup, sekretář.*

VII.6. Korunky pro Matku Boží Svatohostýnskou

Po výzvě ke sbírce prostředků na nové korunky, která byla otištěná v Hlasech Svatohostýnských, začaly přicházet snad ze všech koutů země malé i velké dary. Během dvou let se podařilo P. Ostrčilkově shromáždit takové množství šperků, že si mohl dovolit objednat vypracování návrhů nových korunek. K tomuto speciálnímu úkolu byl doporučen proslulý odborník v umění církevním, architekt Josef Fanta, c. k. profesor na České technice v Praze. Profesor Fanta práci přijal a s neobyčejným nadšením a s pietou se ujal díla. Za spolupracovníky si vybral výborné zlatníky Josefa Hoffmanna a Františka Frölicha, medailéra Františka Novotného a brusiče kamene Petra Šlechtu.²⁴⁸ Korunka pro Jezulátko byla zhotovena v dílně Josefa Hirsche a Petra Svobody. Všichni při práci na této zakázce osvědčili svojí zručnost.²⁴⁹

Mariánská korunka je vyrobena ze zlata a pokryta perlami a drahokamy. V čelence roubené dvěma řadami perel v pásu, emailem zdobeném liliemi a proloženém velikými safíry je vpředu vyryta prosba: „*Zůstaň Matkou lidu svému*“. Pod nápisem ze středu čelenky splývá na čelo dýmantový závěsek. Velký střední dýmant je zasazen do věnce perel a menších sedmi dýmantů, které jsou proloženy safíry. Po stranách z čelenky splývání podél tváří šňůry perel ukončené emailovými závěsy. Dlouhé šňůry perel jsou navíc proloženy malachitovými a lazurovými kuličkami. Nad nápisem a prosbou jsou znaky Moravy, Čech a Slezska emailované na zlatě. Nad každým z nich zasazeno mezi proužky, vyloženými granátem, na tmavomodré půdě, po třech diamantech, zasazených v platině. Mezi znaky, na modrých emailových polích, je do věnců z perel zasazeno šest velkých smaragdů. Zbylá pole korunového pásu jsou střídavě zelená a modrá, posázeny jsou kyticemi drahokamů, rozsázenými mezi topasy. Kytice jsou utvořeny z duhových opálů, střídavě lemovanými smaragdy a rubíny. Korunový pás je ukončen věncem opálových perel. Vrchol koruny, zakrývající hlavu Madony, tvoří osmnáctidílná hvězda. Paprsky zdobené safíry a rubíny, spojují s korunovým pásem srdcovité šroubky, ze kterých šlehají plameny.²⁵⁰ Samotný vrchol korunky tvoří malachitový křížek zdobený

²⁴⁸ OSTRČILÍK 1913, 58.

²⁴⁹ KOZLOVÁ 2009, 24.

²⁵⁰ Celkem bylo na Mariánskou korunku použito 27 dýmantů, 546 perel, 148 rubínů, 138 smaragdů, 113 safírů, topasů a 47 opálů. Korunku zdobí také jaspis určený za Karla IV. k výzdobě

zlatem, perlami a diamanty. Uvnitř korunky, v místě kde se korunka dotýká čela, je vyryt věnec chudobek a dedikační nápis: „*Pořízena jsem byla zbožností lidu cyrilometodějského z lásky k Marii Panně, v touze větší slávy Boží. Praha jest rodiště mé, posvěcena jsem byla Piem X. v Římě L. P. 1912.*“

Korunka pro Jezulátko je celá ze zlata. Ze spodního pásu, lemovaného trnovým věncem, se vzhůru tajemně zvedají aduláry umístěné ve skupinách po třech a po jednom. Na modrém podkladě, velkými topasy²⁵¹ na pět částí rozděleném, je umístěn nápis: „*Beránku Boží, který snímáš hříchy světa, smiluj se nad námi.*“ Nápis je ověnčen řadou rubínů. Uvnitř korunky je vyryt nápis: „*Posvěcena jsem byla Piem X. v Římě 1912.*“²⁵²

Profesor Fanta navrhl také polštářky, na kterých měly být korunky při korunovaci nesený, a šátek pod korunku na sošku Panny Marie. Polštářky byly oba dva stejné velikosti s vyšitými monogramy Krista a Bohorodičky. Šátek na hlavu Madony byl z měkkého krásného hedvábív rozích s liliemi.

Na obě korunky byla také vyhotovena osmiboká schránka z jelení kůže. Skříňka je z přední strany otvíratelná a zdobená rytinou sv. Václava opřené o svatováclavský štít, v ruce s přílbou a praporem. Zadní díl zdobí reliéf sv. archanděla Michaela s mečem, zbylé stěny pak na pozadí hvězdného nebe, ornamenty vinné révy a ptáků, ještěrek a hadů. Na vrchu schránky je mariánský monogram v záři paprsků. Skříňka je opatřena zlatým okováním se třemi zámky. Na cestu do Říma byla ještě schránka zabalena do obalu z plyšové látky.

K výstavě korunek, v době kdy nezdobí hlavy milostné sochy, byla dále zhotovena zlacená kovová skříň, se stěnami z křišťálového broušeného skla.²⁵³

Dne 14. července 1912 se vypravila hostýnská delegace s korunkami ke Svatému otci do Říma s prosbou o jejich posvěcení.²⁵⁴ Cestou po Itálii byly korunky

Svatováclavské kaple. Byl nalezen v neobroušeném stavu v chrámu sv. Víta a darován na ozdobu mariánské korunky.

²⁵¹ Do korunky je vsazeno celkem 30 rubínů, 20 velkých adulárů a 5 topasů.

²⁵² FANTA 1913, 55–57.

²⁵³ Koženou schránku zhotovil řezbář František Liška a firma p. Rychlíka, kovová schránka vznikla v dílně pana Josefa Hoffmana. Obě schránky byly zhotoveny dle návrhů profesora Fanty.

dotýkány mnoha hroby světců a mučedníků.²⁵⁴ Audieuce u papeže byla stanovena na neděli 21. července v 11 hodin. Ředitel papežského biblického ústavu dr. Ladislav Fonck T. J. Svatému otci krátce přednesl dějiny úcty Matky Boží na posvátném Hostýně, připomenul obětavost katolického moravského lidu a přeložil nápis vyrytý uvnitř mariánské korunky: „*Pořízena jsem byla zbožností lidu cyrilometodějského z lásky k Marii Panně, v touze větší slávy Boží. Praha jest rodiště mé, posvěcena jsem byla Piem X. v Římě L. P. 1912.*“ Svatý otec slavnostně požehnal korunky a dr. Stojan ho ujistil, že se za něj budou na Svatém Hostýně všichni modlit.

Dne 26. července 1912 se hostýnská delegace šťastně vrátila s posvěcenými klenoty, korunovačním dekretem a listinou s milostmi a výsadami od Svatého otce. Před slavnou korunovaci zaslal kardinál olomoucký František Bauer věřícím své arcidiecése pastýřský list, v kterém slavnostně ohlásil korunovaci na svátek Nanebevzetí Panny Marie, na 15. srpen 1912.

VII.7. Přípravy korunovace

Ihned se začalo s bezprostředními přípravami na tuto slavnost, aby Hostýn zazářil v plném lesku. Korunovace byla plánována na celou oktávu, od 15. do 22. srpna. Přípravný poutní výbor zajišťoval mimo jiné výzdobu Hostýna. V předstihu se začalo s úklidem, byly očištěny a obnoveny nástěnné malby, čehož se dobře zhostil malíř Ježek z Bystřice, všechny zlatnické opravy provedl pan Gottwald z Litovle. Na oratořích byla nově osazena čtyři ocelová okna, do presbytáře zhotovil pan Macfelda

²⁵⁴ Celkem třinácti členou delegaci do Říma vedl probošt A.C. Stojan. Dalšími účastníky byli: Norbert Drápalík-opat, P. Antonín Ostrčilík-superior TJ na S. Hostýně, Jan Drábek-děkan, Baltazar Hříva-kaplan, Alois Šebela-vikář, Jaroslav Kočí-kaplan, Josef Hanáček-kaplan, Rudolf Drábek-katecheta, Josef Stříž-vikář, František Pálenský-katecheta, František Stadník-obchodník a František Dolanský-sekretář.

²⁵⁵ Korunky byly položeny např. na hrob sv. Marka v Benátkách, v Padově na hroby sv. Antonína, sv. Justiny, sv. Lukáše a dotýkány na jazyku sv. Jana Paduánského. V Římě na hrobě sv. Vavřince a sv. Štěpána, v S. Maria Maggiore na oltář s jesličkami, na hrobě sv. Jeronýma a sv. Pia V. a v neposlední řadě v basilice sv. Petra na jeho hrobě a hrobech sv. apoštolů Šimona, Tadeáše a sv. papeže Lva Velikého. Při zpáteční cestě také v Assisi na hrově sv. Františka Serafinského a sv. Kláry a v Loreté na oltáři v Santa Casa. Po návratu do Čech byly korunky na přání jejich zhotovitele prof. Fanty a všeho lidu položeny i na posvátných místech českých: na hrob sv. Norberta na Strahově, v chrámu sv. Víta na hroby sv. Vojtěcha, sv. Víta, sv. Zikmunda a blahoslaveného Podivína, dále na hroby sv. Ludmily, blahoslavené Mlady, sv. Prokopa, s ostatky sv. Václava, jazykem sv. Jana Nepomuckého a oltář Pražského Jezulátka. Mimo prahu byly korunky položeny na sošku Panny Marie Svatokopecké a na Velehradě s ostatky sv. Cyrila.

z Bystřice dva nové moderní svícny 5m dlouhé, 3,5m vysoké z tepaného polychromovaného kovu, každý pro 68 svící.

Na průčelí chrámu se pražskému malíři Viktorovi Foerstovi podařilo dokončit velkolepý mozaikový obraz Vítězné ochránkyně Moravy. Také bylo postaveno nové schodiště ke korunovaci. Kromě toho byly vztyčeny dvě slavnostní brány, nad Vodní kaplí a na cestě do Slavkova. Obě strany schodiště lemovaly řady stožárů, chrám i ostatní budovy byly ozdobeny prapory, emblémy a květinovými věnci.

I přes opravenou útulnu bylo zřejmé, že kapacita lůžek bude nedostatečná, proto byly ministerstvem války zapůjčeny vojenské stany pro 3 500 poutníků. Dále byly připraveny také ohňostroje, hmoždíře a děla. Očekávané množství lidí si vyžádalo zřízení elektrického osvětlení nejen kostela, ale i celého kopce, zaveden byl také telefon do kláštera. Pro případ úrazu nebo onemocnění byla v tzv. kaplance zřízena provizorní nemocnice, v níž po celou dobu slavností poskytovali lékařskou pomoc.²⁵⁶

Po organizační stránce zajišťoval přípravy korunovace, její průběh a podrobný program, monsignor dr. Antonín Cyril Stojan, jednatel Matice Svatohostýnské, probošt a poslanec se svou slavnostní kanceláří v Kroměříži.

VII.8. Korunovační slavnosti

Nadešel 14. srpen, předvečer slavné korunovace. Ačkoliv po celou noc silně přšelo a hřmělo, hrnuly se již od časného rána na Sv. Hostýn četné zástupy lidu. Do večera se zde shromáždilo na 40 000 poutníků. U schodiště s dvojitou slavobránou je vítal opat Norbert Drápalík. Večer po promluvách a požehnání se rozezvučely nejen hostýnské zvony, ale také zvony ve všech kostelech, aby oznámily lidem zahájení korunovačních slavností. Při vyzvánění se konal světelný průvod. Tisícové zástupy s rozsvícenými svícemi kráčely za dr. Stojanem a P. Ostrčilkem po temeni Sv. Hostýna až ke kostelu. Nad ozářeným původem zněly mariánské písně a hudba. Během celé noci se v kostele zpívalo, modlilo a zpovídalo. Také program ohňostroje oslavoval Matičku Boží Svatohostýnskou. Ve jménu svaté Trojice Boží byly nejprve vypáleny 3 dělové rány, pak 10 raket na znamení jednoho růžencového desátku. Na

²⁵⁶ KOZLOVÁ 2009, 25.

to opětovně vystřelena druhá dělová rána, která do nebe vynesla gejzír prskavek. Po té se na obloze objevila vítězná palma církve, a hned po ní papežská tiára se zářící gloriolou, ve které se objevilo zářící „M“ s korunou. Program ohňostroje pro tento den zakončily opět tři rány z děl.²⁵⁷

„*Toto je den, který učinil Pán!*“ Tak radostně volali poutníci ráno 15. srpna. Obloha se krásně vyjasnila. Od 3 hodin zrána byly na 17 místech venku i v kostele slouženy mše svaté, na několika místech se udílelo svaté přijímání. V 5 hodin při písni „Bože, chválíme Tebe“ procházela beňovská kapela hostýnský kopec, který se zaplňoval velkým množstvím lidu. Slavnostní mši svatou pak sloužil pan biskup Pavel hrabě Huyn za asistence pana opata Drápalíka, děkana Jana Daňka z Jevíčka a faráře Vincence Pecháčka z Újezda.

O půl osmé přijel na Svatý Hostýn světící biskup dr. Karel Wisnar z Olomouce, další vzácní hosté a zástupce Svatého otce, korunovatel, František kardinál Bauer se svým doprovodem. Hned po jeho příjezdu se všichni odebrali do kostela a poté v průvodu do kláštera pro korunky. V čele průvodu kráčel dr. Stojan, za ním řady spolků s prapory, družičky ze všech koutů Moravy a Slezska, několik set českých družiček z Vídně, výbor Matice Svatohostýnské, svatohostýnská delegace, jenž byla s korunkami v Římě, Moravané v národních krojích, kněží, preláti, biskupové a primas království českého kardinál Skrbenský. Za nimi, na vkusně ozdobených nosítkách, nesly se pod baldachýnem korunky. Za baldachýnem kráčel metropolita moravský kardinál Bauer s asistencí, za ním vládní zástuce c. k. dvorní rada František Sedláček a další vzácní hosté.

Průvod došel až ke schodišti chrámu, vytvořil špalír pro kardinála a kněžstvo nesoucí korunky, tak aby mohli vystoupit na plošinu před chrámem. Zde zástupci jednotlivých stavů a spolků, za zvuků fanfár, žádali jeho eminenci o korunování milostné sochy Panny Marie Svatohostýnské. Na přednesené prosby pan kardinál odpověděl: „Staň se!“ Po té P. Antonín Ostrčilík přečetl dekret papežské kongregace obřadů, jímž byla povolena slavná korunovace milostné sochy Panny Marie

²⁵⁷ JANDA 1913, 227.

Svatohostýnské a společně s biskupem Karlem Wisnarem složili slib, že budou věrnými opatrovníky zlatých korunek.²⁵⁸

Po ukončení těchto obřadů, kterým bylo přítomno kolem 100 000 lidí, pronesl kardinál Bauer velepastýřské kázání. Na základě modlitby Páně zobrazil život a ctnosti Panny Marie, povzbudil k její úctě a doporučil všechny její mateřské lásce. Po kázání vešel průvod do kostela, kde byly u hlavního oltáře vystavené v prosklené skříňce drahocenné korunky, a nastal vlastní korunovační obřad.

Za chvalozpěvu „*Regina coeli, laetare!*“ vystoupili kardinál Bauer, prelát Ehrmann, P. Ostrčilík a ceremoniář Msgre. Klug po vyzdobeném schodišti k milostné soše. Se slovy: „*jako rukou naší korunována jsi na zemi, tak kéž si zasloužíme od Tebe býti korunováni v nebesích korunou věčné slávy*“ vložil korunovatel korunku na hlavičku Ježíškovu a poté se stejnými slovy na hlavu Panny Marie.²⁵⁹ V tu chvíli zazářily kolem milostné sochy světla a jejich lesk se odrážel od zlata a drahých kamenů v korunkách. Jeho eminence kardinál Bauer pak sestoupil ze schodů a během krátké modlitby,²⁶⁰ třikrát korunovanou sochu okouřil kadidlem. Na to vykonal další předepsané korunovační modlitby,²⁶¹ po kterých byla ložena pontifikální mše svatá a po ní slavné „*Te Deum*“.²⁶² Sotva byl korunovační obřad dokončen, vystřelili kroměřížští ostrostřelci třikrát salvu, zaduněly rány z hmoždířů a děla, zvony se rozezněly a hudby hrály. Na vyzvání dr. Stojana zástupy poklekly a modlily se společně desátek růžence „*Který Tě, Panno, na nebi korunoval*“.

²⁵⁸ „*My Karel Wisnar, biskup kallipolitánský, a já Antonín Ostrčilík, superior residence svatohostýnské. Slibujeme Bohu všemohoucímu svým a svých nástupců jménem, že zlaté korunky pro slavné korunování divotvorné sochy blahoslavené Panny Marie a jejího božského Děťátka ve svatyni svatohostýnské od jeho eminence nejdůstojnějšího velepastýře nám odevzdané pečlivě a bedlivě opatrovati budeme. K tomu nám dopomáhej Bůh a jeho svaté evangelium*“.

²⁵⁹ „*Sicut per manus nostras coronaris in terris, ita et nos a te gloria et honore coronari mereamur in coelis*“.

²⁶⁰ *Corona aurera super caput eius. Expressa signo sanctitatis, Gloria honoris et opus fortitudinis. Coronasti eam Domine. Et constituisti eam super opera manuum Tuarum.*

²⁶¹ *Oremus: Praesta, quae semus, Pater, per invocationem Genitricis Unigeniti Tui Domini nostri Jesu Christi, quem pro salute generis humani integritate Virginis Mariae servata. Carnem sumere voluisti; quatenus precibus eiusdem sacratissimae Virginis quicumque eandem misericordiae Reginam et gratiosissimam Dominam nostram coram hac effigie suppliciter honorare studuerint, et de instantibus periculis eruantur et in conspectu Divinae Maiestatis Tuae de commissis et omissis veniam impetrent: ac mereantur in praesenti gratiam, quam desiderant adipisci, et in future perpetua salvatione cum electis tuis valeant gratulari. Per eundem Dominum nostrum Jesum Christum etc. Amen.*

²⁶² JANDA 1913, 129–130.

Po korunovaci sloužil biskupskou mši svatou kardinál Skrbenský, čímž byla zároveň zakončena církevní část slavnosti a zahájena národní slavnost, při které bylo hostům podáváno moravské víno a hanácké koláče. Byla provolávána sláva Svatému otci Piu X. a Jeho Veličenstvu císaři a králi Františku Josefu I. Jednatel Matice dr. Stojan přečetl pak telegramy, které jim měly býti zaslány, což přítomné davy přijaly s jásotem. Oslavy pokračovaly 16. srpna slavnostní valnou hromadou Matice Svatohostýnské zakončenou světelným průvodem, večerní modlitbou před mozaikovým obrazem Panny Marie Svatohostýnské a vyzváněním zvonů.

Dne 17. srpna se konala korunovační pouť matek a jejich dětí, 18. srpna pak pouť mužů. Pátý den oslav, v pondělí 19. srpna, se na Svatém Hostýně konala pouť kněží. Korunovační týden dále pokračoval další den poutí mariánských družin a terciářů. 21. srpna se uskutečnila pouť omladiny a 22. srpna pouť studujících, akademiků, učitelů a profesorů. Velkolepé korunovační svatohostýnské oslavy pak zakončila pouť Apoštolátu sv. Cyrila a Metoděje pod ochranou blahoslavené Panny Marie. Celkem se korunovačních oslav, od 15. do 25. srpna, zúčastnilo 200 000 poutníků a ke svatému přijímání přistoupilo 24 600 poutníků.²⁶³

VII.9. Válečné a poválečné roky na Svatém Hostýně

Po okupaci naší vlasti opět putovali moravští věřící na Hostýn, i když německé úřady procesí zakazovaly. Lidé chodili buď ve skupinkách, nebo samostatně bez křížů a kněží, ale v ještě větším počtu než před válkou. Oslava 700. výročí porážky Tatarů probíhala jen velmi skromně. Po skončení války opět začala přicházet na Hostýn velká procesí. Jezuité se po roce 1945 ihned naplno ujali svého úřadu a první poválečné orelské pouti se zúčastnilo na 80 tisíc orlů a v roce 1948 se této pouti zúčastnilo dokonce 120 000 lidí. Komunisté ale krátce na to, jako předtím nacisté, zakázali poutě a zastavili vydávání „*Hlasů svatohostýnských*“.²⁶⁴

²⁶³ JANDA 1913, 143–205.

²⁶⁴ KOZLOVÁ 2009, 29.

V roce 1950 byli členové řádu Tovaryšstva Ježíšova z Hostýna odvezeni do dočasného sběrného tábora v Bohosudově a nová komunistická vláda si zde dosadila svého kněze.²⁶⁵

Po skončení komunistické totality se dne 7. února 1990 na Svatý Hostýn vrátili zpět jezuité a P. Tomeček z podnětu arcibiskupa Františka Vaňáka znovu obnovil činnost Matice svatohostýnské.²⁶⁶ Poutní rouch byl na Svatém Hostýně opět obnoven, a tak můžeme s radostí očekávat jistě velkolepé oslavy 100. výročí korunovace v roce 2012.

VIII.1. Papežská korunovace Bolestné Matky Boží Bohosudovské

VIII.2. Historie poutního místa a legenda

Bohosudov (Mariaschein) s barokní bazilikou Bolestné Matky Boží je jedním z významných českých mariánských poutních míst, které je současně vyvrcholením tzv. Krušnohorské barokní cesty, propojující podhorská a horská, zejména mariánská poutní místa. Bohosudov vznikl na odpradávně osídleném území ze tří původních částí – Starého Dvora, Dvorce Šajnu²⁶⁷ se zemědělskou vsí a poutního kostela s jezuitskou rezidencí, obklopeného postupně dalšími objekty poutního charakteru.²⁶⁸ První svatyně na místě nynějšího chrámu Bolestné Matky Boží v Bohosudově, byla prostá dřevěná kaple, *ke cti a slávě* Panny Marie postavená,²⁶⁹ která stála osaměle v polích blízko Krupky a do níž věnoval roku 1443 pěkný oltářík český pán rytíř Václav Zima z Novosedel.

Ke kapličce u dvorce Šajnu byly již od konce 15. století konány poutě, a to od počátku s protireformačním a později rekatolizačním podtextem. Kaplička tu byla zbudována na památku 300 křižáků, kteří údajně padli při pronásledování křižáckého vojska vítěznými husity po bitvě svedené 16. června 1426 nedaleko Ústí nad Labem,

²⁶⁵ Na základě výměru Státního úřadu pro věci církevní v Praze, byl na Hostýn dosazen dne 1. 6. 1950 Vincenc Majar. V roce 1956 byl vystřídán Jindřichem Weihlichem. Dále zde působili Vojtěch Cikryt, Ladislav Cibulka, Vojtěch Král a od roku 1975 František Různar.

²⁶⁶ KOZLOVÁ 2009, 32–33.

²⁶⁷ Jméno dvorce Scheine, Scheune, Schein a později česky Šajn nebo Šajnov odvozuje německý teplický historik Augustin Müller od slovanského „chejna“, osamělý dvorec, jak to také uvádějí slovníkáři Josef Jungmann či Josef Rank.

²⁶⁸ KOCOUREK/KOCOURKOVÁ 2005, 21.

²⁶⁹ KOŠNÁŘ 1903, 229.

na planině nazývané dodnes „Na Běhání“. Oněch 300 bojovníků, byli to povětšinou Lužičané především ze Zhořelce, mělo krýt ústup míšeňského vojska krupským průsmykem. Za padlé se nejen konala každoročně výroční mše ve Zhořelci, ale již od konce 15. století konali Lužičané, jako první pouť k Bolestné Matce Boží pod Krupkou.

Význam kapličky, jako poutního místa, rychle rostl díky zázračné mariánské sošce, k níž se vázala od počátku řada legend a jejíž sláva se šířila od 16. století. Soška, která byla již od počátku tohoto místa označována jako „Milostiplná“, pocházela původně z kláštera řádu Strážkyň Božího hrobu ve Světci na Bílinsku. Klášter byl zničen husity v letech 1421–1426 a řeholnice uprchlé z kláštera do okolních lesů s sebou odnesly pouze sošku Panny Marie, držící v rukou umírajícího Krista později zvanou Pieta Bohosudovská.

Jedna z přeživších řeholnic ukryla prý sošku do vykotlaného kmene lípy u pramene v lese u Šajnu. Až po letech se soška objevila. Jednoho roku, na svátek Narození Panny Marie, když jakási děvečka žala v blízkosti pramene trávu, ovinul se jí náhle kolem ruky had. Dívka vykřikla a zdvihla ruku ke koruně stromu, ve které se v ten okamžik objevila zářící soška Panny Marie. [33] Had oslněn jejím svitem zlostně zasyčel, sjel z děveččiny ruky zpět do trávy a odplazil se. Hospodář, jemuž se děvečka se svou příhodou svěřila, se společně se sousedem vydal k lípě doufaje, že tu najde poklad, který dle lidových legend bývá hlídán hadem. Místo pokladu našli na stromě mariánskou sošku. [34] Ovanula je veliká bázeň a úcta k Matce Boží. Sošky se ani nedotkli a pospíchali událost oznámit krupskému faráři. Ten po dlouhém rozvažování rozhodl o slavnostním přenesení sošky do krupského farního kostela. Ráno však farníky čekalo velké překvapení - soška v chrámu nebyla. Hledali jí proto všude, až byla opět nalezena v dutině oné lípy. Přenesli ji opět do kostela, ale soška se podvkrát vrátila zpět na své původní místo.²⁷⁰ Krupští tedy usoudili, že je

²⁷⁰ Vícenásobný zázračný návrat zobrazení do místa původu či nálezu byl obvyklým legendickým topos (Rückkehrlegende), zaznamenaný i v Gumpfenbergově spise *Idea Atlantis Mariani*, hlava I., Nálezy milostných soch a obrazů. Stephan Beissel se zmiňuje o zázračném návratu několika mariánských vyobrazení na původní místo, a to ve Waidhofen an der Ybs, Maria-Bründl u Raabu, Hohenzell v Rakousku, Birlingen, Gewenheim, Sewen (Alsasko), Charleoi v Belgii, Agen, Nanteuil Lisabon (Nuestra Señora la Grande), Kitzingen v Dolních Francích, Lujan v Argentině, Neukirchen v Elsasku, Rechkogel ve Štýrsku. V Čechách se podle Kašpara Arsenia z Radbuzy několikrát na své místo nálezu (na pole) vracelo i staroboleslavské paládium, které při orbě nalezl sedlák a odnesl si jej domů. Domníval se tedy, že se obraz vrací na původní místo, protože patří do kostela, odnesl jej děkanovi a kanovníkům kostela sv. Václava, odkud se reliéf ale opět vrátil na své původní místo.

vůli Boží, aby soška zůstala na svém místě a postavili u pramene vody kapličku a sošku do ní umístili.²⁷¹

Ikonografickým rozbořem legendy o uložení sošky Bolestné Panny Marie Bohosudovské do dutiny stromu se zabývá Vítězslav Štajnochr, který k tomu uvádí: „Uložení sošky do dutiny stromu příznačně provádí sestra Strážkyně Božího hrobu. Dutina je hrobem, z něhož znovu vzejde, podobně jako Kristus Nový Adam, i Panna Maria Nová Eva. Také z trosk konventu vzejde nová víra. Opět příznačně v den svátku Narození Panny Marie se v dutině stromu zjevuje Panna Maria nová Eva. Starozákonní Evu s hadem u stromu života střídá Nová Eva, která hada veškerého zla přemáhá. Neznámá dívka se srpem (měsícem) a hadem se podobá Panně Marii

*Asumptě či Immaculátě. Z bohaté legendy vyplývá soteriologický smysl, obrazný latentní smysl spásy skrze Pannu Marii“.*²⁷²

VIII.3. Pieta Bohoudovská – ikonografický rozbor

Původní milostná soška byla z pálené hlíny je vysoká asi 30 cm a široká asi 15 centimetrů. Během staletí byla, i vzhledem k častému dotýkání, natolik poškozena, že musela být v roce 1709 opatřena ochranným zlatým pláštěm, korunována korunou s diamanty a ozdobena dvojí svatozáří, jejíž paprsky byly pozlacené a též posázené drahokamy. V roce 1966 byla soška odcizena. Zloději si ponechali pouze zlatý obklad s korunkami a vnitřek, původní hliněnou sošku, zahodili do řeky. Zloděje se naštěstí podařilo vypátrat a zlatý obklad i s korunkami byl vrácen zpět do chrámu, ale hliněná socha byla navždy ztracena.²⁷³

Zřejmě nejstarším vyobrazením milostného obrazu Bolestné Matky Boží – *Vera effigies Matris Dolorosae* [35] je mědiryt, pravděpodobně z konce 17. století, uchovávaný ve sbírkách Strahovského kláštera v Praze.²⁷⁴

²⁷¹ MÜLLER A. s. d., 47–48.

²⁷² ŠTAJNOCHR 2000, 20.

²⁷³ K tomu zápis z „Pamětní knihy“ na straně 115 této práce.

²⁷⁴ Mědiryt na papíře, sign: GS 1420, rozměry: 21,3 x 14 cm, neznačeno. Dole přepis: Vera Effigies Bma MATRIS DOLOROSAE, et propé á 300 Annis miraculoisae, in Bohemia sub Grupna, vulgo MARIAE-SCHEINAE; iuxta mensuram eiusdem Thaumaturgae.

Rytina není bohužel signována ani datována. Na základě přípisu v dolní části: „*Vera Effigies Bma MATRIS DOLOROSAE, et propé á 300 Annis miraculoisae, in Bohemia sub Grupna, vulgo MARIAE-SCHEINAE; iuxta mensuram eiusdem Thaumaturgae*“, můžeme však předpokládat, že byla zhotovena „téměř“ 300 let po nálezu milostné sošky, který je v *Pamětní knize Mariaschein*²⁷⁵ uváděn jako: ... „někdy po roce 1425“. Identická rytina byla rovněž otištěna v mariánském atlase: *Maria Lust=Garten mit den fürnehmsten im Königreich Böhmeim....*,²⁷⁶ vydaném v Praze roku 1704. Je tedy zřejmé, že vznikla někdy před tímto datem.

Na obrázku je znázorněna Panna Maria s mrtvým synem na klíně, později nazývána také jako Pieta Bohosudovská. Jedná se o horizontální typ piety, kde tělo Mariino a Kristovo tvoří pomyslný kříž. Tělo mrtvého Krista v klíně Matky Boží je poukazem na to, že se jako dítě z Mariina klína zrodil a zase se do něho vrací. Panna Maria, prožívající hlubokou bolest ze ztráty milovaného syna, nazývaná také jako Bolestná Matka Boží, je spoluúčastnicí na Božím utrpení, a tudíž i na spáse lidstva.²⁷⁷

VIII.4. Výstavba poutního chrámu a rozvoj poutního místa

Stavba prvního zděného kostela začala teprve roku 1507, když krupské panství získal Albrecht Kolovrat Libštejnský, nejvyšší kancléř českého království. Vedením stavby byl Kolovratem pověřen krupský purkmistr Wolfgang Knobloch, který se vydal z pověření svého pána do Říma, aby tu vymohl odpustky pro poutníky, kteří se přicházeli poklonit milostné sošce do poutního kostela Bolestné Matky Boží pod Krupkou, jak se tehdy nazýval.²⁷⁸ Žádosti bylo vyhověno, a odpustky udělené Kardinálským Kolegiem přispěly k ještě větší vážnosti mariánské sošky.²⁷⁹

²⁷⁵ Od roku 1593 psali jezuité tzv. „Pamětní knihu“, která se zachovala a byla nadále vedena. Dnes je kronika, až do roku 1880, uložena v SOKA Teplice. Některé významné události a zázraky podle kostelní kroniky zpracoval ve svém rukopise: „Vážnost a úcta Bohosudovské svatyně v 16. 17. a 18. století“ roku 1931, v Bohosudově, prof. Josef Schröck. Rukopis je uchovávaný na faře, kde je také uložena poslední kniha kroniky od roku 1881 až do současnosti.

²⁷⁶ Maria Lust=Garten mit den fürnehmsten im Königreich Böhmeim 1704, 21.

²⁷⁷ Pieta se stala jedním z nejčtetnějších vyobrazení vrcholného a pozdního středověku. Německý název „Vesperbild“ je odvozen od toho, že Kristovo tělo bylo snato z kříže a položeno do klína matky k večeru, a večerní čas je vyhrazen nešporám (vespera), kdy jsou připomínány poslední chvíle Pána.

²⁷⁸ HALLWICH s. d. 5–6.

²⁷⁹ Jednalo se o udělení stodenních odpustků těm, kteří kostel navštíví o mariánských svátcích, vyzpovídají se, přijmou svátost oltářní a poskytnou peněžní příspěvek na údržbu chrámu.

Albrecht z Kolovrat, stavitel nového kostela a vůdce katolické šlechty v Čechách, zemřel na svém hradě v Krupce již roku 1510 a své vdově Anně z Kováně zanechal jen dluhy. Stavby se tak ujal majitel kyšperského panství Albrecht z Vřesovic, též horlivý katolík, s jehož podporou byl kostel dokončen a 14. října 1515 slavnostně vysvěcen olomouckým světícím biskupem Martinem Nikopolským. Kamenný kostel měl délku 44 a šířku 24 loktů (cca 24 x 14 m), přičemž původní kaple tvořila kněžiště.²⁸⁰ Kostel byl vybaven čtyřmi oltáři, zázračná soška pak byla umístěna ve výklenku severní stěny kněžiště poblíž hlavního oltáře.

Dne 19. října 1579 se kyšperské panství dostalo de držení protestantské saské šlechtické rodině Kekulů ze Stradonic, s výjimkou kostela, který zůstal v rukou císaře Rudolfa II. Chrám pustl a poutě ustaly. V roce 1584 daroval Rudolf II. šajnský kostel spolu s krupským minoritským klášteřem přísně katolickému Jiřímu ml. z Lobkovic, sídlícímu v Duchcově a na Střekově, který ihned zahájil opravy kostela. Okolo kostela pak nechal postavit hradbu se sedmi kaplemi na připomenutí sedmi bolestí Panny Marie.²⁸¹ Pomocí lobkovického fondu na ubytování a stravování duchovních doprovázejících procesí a ustanovením kněze, který měl každou sobotu sloužit mši a brojit proti kacířství a rozkolu v církvi, se podařilo obnovit poutě. Postupem času tu lidé stejně jako v době protireformační chtěli „...*poutěmi chválit Boha a uctívat jeho svaté, vzdávat mu díky, přinášet prosby nebo konat pokání*“.²⁸² Jiří z Lobkovic zemřel roku 1590 a rok po jeho smrti daroval jeho nástupce Jiří starší Popel z Lobkovic šajnský kostel Bolestné Matky Boží chomutovské jezuitské koleji, kterou sám v roce 1589 jako třetí v Čechách založil. Jezuité tu však pro nedostatek možností ubytování nesídlili a přicházeli sem jen o poutích a výročních svátcích, zejména o svátku Narození Panny Marie. Tento svátek se pro velký počet poutníků slavit jako hlavní pout'.

Po vypuknutí českého stavovského povstání byl 9. června 1618 vydán dekret o zrušení jezuitského řádu a zabavení jeho jmění. Jezuité takový vývoj očekávali a tak již 3. června Chomutov tajně a v přestrojení opustili. Rozhodli se také odvést vše cenné, především zázračnou sošku, ze Šajnu. Mariánská soška byla tajně uložena

²⁸⁰ KOCOUREK/KOCOURKOVÁ 2005, 22.

²⁸¹ MÜLLER J., 1904, 26.

²⁸² KOCOUREK/KOCOURKOVÁ 2005, 23.

v Duchcově. Kostel v Šajnu opět koupil Jan Albrecht Kekule a již v dubnu 1619 zde kázal protestantský kněz. Změny přinesla porážka na Bílé Hoře, po které se Jezuité vrátili do Chomutova, a byl jim také vrácen poutní kostel v Šajnu. Zázračná soška byla z Duchcova přenesena až v roce 1624, byla zahrnuta mnohými dary, ale nezůstala v Šajnu dlouho.²⁸³

Podle jezuitské kroniky platila soška „*za tajemný klenot*“ a proto byla v době třicetileté války odnášena nejméně 5x před nástrahami protestantů do bezpečí. Po druhé to bylo v roce 1631, když po porážce císařských vojsk u Breitenfeldu (na rovině u Lipska), protestanti loupili a ničili v Čechách. Tehdy syn soběchlebského pána Maxmiliána z Bleylebenu, zavčas odnesl sošku do Prahy, kde žil tehdy jeho otec a předal ji jezuitům v Klementinu na Starém Městě. Sasové skutečně přišli do Bohosudova a vyloupili všechno, co mělo nějakou cenu. Soška byla v Praze v úschově až do roku 1635, kdy císař uzavřel se Sasy mír. Hned po uzavření míru byla soška vrácena do Bohosudova. V roce 1639 byla znovu ukrývána před Švédy v Praze, kam ji odnesl Sebastian Wels, rektor chomutovské koleje. Již příští rok se však Švédové stáhli a tak se již roku 1641 mohla vrátit zpět. Její návrat byl velmi slavný a velkolepý. Z Prahy do Chomutova byla soška přenesena ještě v tichosti, ale odtud byl již její návrat do Bohosudova zcela triumfální. Soška byla vezena na voze opatřeném nebesy, taženém šestispřežením bílých koní, přes Most a Duchcov. Vůz s milostnou soškou doprovázel průvod zbožných věřících, který se cestou neustále rozrůstal. V Bohosudově milostnou sošku „Zázračné Paní“ přišel přivítat děkan kolegiální kapituly obklopen klérem a věřícími.

Znovu byla milostná soška ukrývána na krátký čas v Praze v roce 1642 a znovu byl její návrat do Bohosudova velkolepý, účastnili se ho všichni Chomutovští studenti.²⁸⁴ Soška zůstala ve své svatyni dva roky a poté byla opět uschována tentokrát v Chomutově a v letech 1643–1651 v Litoměřicích. Obavy o sošku se ukázaly jako opodstatněné, během války byl totiž šajnský kostel několikrát vypleněn. Zázračná soška byla vrácena zpět do kostela až v roce 1651. V roce 1652 byla dokončena stavba jezuitské koleje a natrvalo se tam nastěhovali první dva jezuité.

²⁸³ Opakované odvážení milostné sošky do bezpečí během třicetileté války je zobrazeno na 25. lunetě v ambitu poutního chrámu.

²⁸⁴ SCHRÖCK 1931, 7–9.

Po zřízení litoměřického biskupství v roce 1655 význam poutního místa ještě vzrostl. Šajn se stal oblíbeným poutním místem, kde hojně poutě reprezentovaly barokní lidovou zbožnost patrně se všemi jejich charakteristickými atributy. Roku 1659 navštívilo Šajnov na 10 000 poutníků. Roku 1661 přišlo již 15 000 a o tři roky později 19 000 poutníků. Počet ročních procesí vzrostl až na 65. Zásahu o vzestup návštěvnosti Šajnu přičítal jezuitský historik Johannes Miller rostoucímu počtu zázraků, aktivitě nižšího kléru, okolní šlechtě, pražskému arcibiskupovi i biskupovi nově vzniklé diecéze.²⁸⁵

Roku 1662 odkázala Anna Marie z Bleilebenu v závěti své panství ve prospěch šajnovského kostela. Po její smrti v roce 1665 byla závěť vyhlášena a panství předáno jezuitskému řádu. V souvislosti s touto událostí byl Šajn prohlášen „vlastnictvím Bolestné Matky Boží“ a bylo rozhodnuto o jeho přejmenování na Mariaschein – Mariina záře.²⁸⁶

V roce 1670 byl položen základní kámen k nové koleji, neboť dosavadní již nevyhovovala. Stavba byla dokončena roku 1677, ale roku 1679 vyhořela, byla opravena a rozšířena o další křídla do nynější podoby patrové čtyřkřídle budovy s rajským dvorem. Od roku 1725 tu působilo jezuitské nižší gymnázium. Rok 1680 přinesl do celé země velké útrapy. První ranou bylo velké nevolnické povstání, které se dotklo i Šajnu, druhou ranou pak mor, který řádil v celé střední Evropě. Zázračná soška Bolestné Matky Boží byla pro jistotu tohoto roku přenesena do Soběchleb. Mor znamenal samozřejmě také přerušování poutí, které však byly po jeho odeznění rychle obnoveny.

V roce 1693 udělil papež Inocenc XII., na prosbu litoměřického biskupa Jaroslava ze Šternberka, šajnskému kostelu právo přijímat poutníky po celý rok a platnost dosavadních odpustků rozšířil na všechny dny v roce. Poutníků proto rychle přibývalo a stávající kostel již zdaleka nepostačoval. Jezuité se rozhodli postavit kostel nový, větší a krásnější. Nejprve byl místo dosavadní zdi postaven ambit se

²⁸⁵ KOCOUREK/KOCOURKOVÁ 2005, 24.

²⁸⁶ Podle Millerovy kroniky proto, že název Schein, záře je přiléhavější než Scheune (stodola), neboť Matka Boží tu přemnohými zázraky září (scheinnet), dále že je to název slušnější pro poutní místo nežli starý a také, že zde mnoho slepých na přímluvu Panny Marie za pomoci zdejší zázračné vody prohlédlo a nabylo opět „záře svých očí“.

sedmi kaplemi a zakryt mariánský zázračný léčivý pramen. Základní kámen k novému kostelu byl položen roku 1701 a stavba byla dokončena po pěti letech. Kostel byl slavnostně vysvěcen 1. září 1706 a zázračná soška Milostné Matky Boží, po dobu stavby uchovávaná v Litoměřicích, byla znovu přenesena do Šajnu.²⁸⁷ Roku 1709 byla soška, jak již bylo uvedeno, obložena zlatým pláštěm a korunována korunou s diamanty a ozdobena dvojí svatozáří, jejíž paprsky byly pozlacené a též posázené drahokamy. Tak trůnila soška ve výklenku nad oltářem a výklenek sám byl vyplněn klenoty, drahocennými prsteny a zlatými řetězy. Z tohoto trůnu ukazovala naše Divotvůrná Panna Marie svoji moc a slávu zázračnými uzdraveními všeho druhu. Od roku 1708 bylo věřícím každý rok oznamováno na svátek Hromnic, Zvěstování, Navštívení, Nanebevzetí a Narození Panny Marie, počet uzdravení a vyslyšení.²⁸⁸

Provedením stavby nového kostela byli pověřeni litoměřičtí stavitelé italského původu, otec a syn Julius a Octavian Broggiové, kteří tu vystavěli vznosnou barokní basiliku obklopenou uvedeným již dlážděným, křížově sklenutým ambitem, zdobeným freskami z historie kostela a koleje, otevírajícím se oblouky do nádvoří kostela a s obnovenými sedmi kaplemi na paměť sedmi bolestí Panny Marie:

1. Kaple Duchcovská, zřízená roku 1625 měšťanem Janem Simonisem a přestavěná roku 1721 hrabětem Janem Josefem z Valdštejna,
2. Kaple Zákupská, zřízená roku 1684 vévodou Juliem Františkem Sasko-Lauenburským,
3. Kaple Teplická, vystavěná v letech 1671–1672 hrabětem Janem Markem Clary-Aldringenem,
4. Kaple Litoměřická, zřízená roku 1688 litoměřickým magistrátem,
5. Kaple Bleylebenská, vybudovaná roku 1655 šajnskými jezuiti na paměť Anny Marie z Bleylebenu,
6. Kaple Chlumecká, nazávaná též Kolovratská, zřízená roku 1629 Zdeňkem Libštejnským z Kolovrat a
7. Kaple Osecká, vystavěná v roce 1772 oseckým opatem Littwerichem.²⁸⁹

²⁸⁷ KOCOUREK/KOCOURKOVÁ 2005, 25–26.

²⁸⁸ SCHRÖCK 1931, 15.

²⁸⁹ KOCOUREK 2006, 507.

Samotný poutní kostel Bolestné Matky Boží je jednolodní obdélníková barokní stavba s třemi páry pravoúhlých postranních kaplí, polokruhovým uzavřeným presbytářem a s dvojicí hranolových věží v západním průčelí. Fasády jsou členěny pilastry a lizénovými rámy, okna jsou polokruhová i pravoúhlá se segmentovými frontony. V západním průčelí, členěném mezipatrovou římsou s pilastry, je ve střední části, završené trojúhelníkovým štítem, portál s rozeklanou supraportou na kompozitních sloupech a pilastrech. Ve středu supraporty se nachází nika s kopií zázračné sošky Panny Marie – Piety ve štukovém orámování s volnými sochami andělů. Na fasádách kostela je bohatá plastická výzdoba od Franze Tollingera z roku 1705. Na průčelí a severní boční stěně jsou plastiky jezuitských světců sv. Ignáce z Loyoly a sv. Františka Xaverského, sv. Petr a sv. Pavel, na jižní straně pak sochy čtyř českých zemských patronů. Vnitřek stavby je členěný pilastry, oddělovacími boční kaple, zaklenut valenou klenbou s lunetami, na západní straně nad vchodem je zděná kruchta.²⁹⁰

VIII.5. Oltář Piety Bohosudovské

Hlavní oltář stojí na místě oné památné lípy.²⁹¹ Pramen, u kterého lípa stála, byl odveden stranou do nynější Vodní kaple. Autorem oltáře je již zmíněný litoměřický sochař tyrolského původu Franz Tollinger (někdy uváděn jako Döllinger). Konečné řezbářské práce provedl v roce 1714 sochař Andreas Röbsel z Prahy – Malé Strany.²⁹² Baldachýnový oltář, z let 1707–1714, je umístěn v prostorném presbytáři odděleném od lodi vítězným obloukem. Pod baldachýnem neseným čtyřmi točitými sloupy s girlandami a ukončeným postavou Krista stojícího na zeměkouli, je vlastní architektura oboustranného oltáře s řezbami světců v nikách a na římse. Hned na

²⁹⁰ POCHE 1977, 92.

²⁹¹ Místo nálezu milostné sochy či obrazu bývalo v poutních chrámech pietně uchovááno. V některých případech byly dokonce stromy či keře, v nichž byl milostný obraz či socha nalezeny, vestavěny přímo do chrámové stavby, kde dodnes můžeme spatřit za oltářem jejich torza. Albert Walzer, ve své knize: „*Wallfahrtskirchen mit eingebautem Baum*“, uvádí celou řadu takových příkladů v Německu a v Rakousku. Jmenuje zde například Maria- Hilf na Welschenbergu u Mühlheimu, Maria-Birnbaum, Maria-Taferl, Maria-drei-Eichen. Ze střech těchto kostelů, vyrůstají velmi často, jak dokazují dobové veduty, koruny stromů. Po odumření stromu, bylo jeho „dotýkané dřevo“ někdy použito na výzdobu oltáře nebo jako připomínka místa nálezu sloužily rovněž tzv. stromové oltáře, napodobující již odumřelé stromy. Stromový oltář je například v rakouském poutním místě Maria-Taferl. Také v Čechách a na Moravě nalezneme poutní místa s vestavěným stromem či keřem. Roku 1708 dal litoměřický biskup rozšířit kostel sv. Matouše v Křešicích, kde za hlavním oltářem byla ponechána olše, na níž milostný reliéf původně spočíval. V moravských Tuřanech se v prostoru pod hlavním oltářem nacházel růžový keř, v němž se milostná socha našla a oltářní architekturu zde zdobí trnité úponky poukazující na místo nálezu.

²⁹² TITTE 1931, 76.

první pohled je zřejmá inspirace baldachýnovým oltářem G. L. Berniniho v chrámu sv. Petra.²⁹³ Nad svatostánkem je pozoruhodně nainstalována, v uzavřené zdobené skleněné skříňce, milostná soška Bolestné Panny Marie,²⁹⁴ která snad právě pro svoji drobnost, má tak velkolepý „trůn“. Na zadní straně oltáře je umístěn Martinicův votivní dar Bolestné Matce Boží za záchranu nemocného syna.²⁹⁵ Za oltářem byly původně umístěny skříňe se záslibnými dary. Skvostné votivní dary a šperky ze starých dob se bohužel nedochovaly. Byly, stejně tak jako chrámové poklady v jiných poutních místech, za císaře Josefa II. zkonfiskovány. Jezuitská „*Pamětní kniha*“ zmiňuje několik takových darů:

Paní z Bernštejna věnovala roku 1596 vzácný dar, který se skládal ze stříbrného silně zlaceného kalich, stříbrných obětních konviček a dvou mešních rouch obšíváných stříbrem.

Kryštof Popel z Lobkovic, tachovské větve, ozdobil svatyni vzácným praporem. Na něm byl obraz Panny Marie, erby Lobkoviců se zlatými plameny. Kolem lemování byl nápis provedený zlatými písmeny: „*Kryštof a Alžběta Popelovi z Lobkovic ze zvláštní úcty k Panně Marii, r. 1602*“. Kryštof se stal roku 1559 hlavním hofmistrem v Čechách. Jeho manželka Alžběta byla neteří Jiřího Popela z Lobkovic zdejšího dobrodince. Johann z Hazenburku je jmenován, protože daroval kostelu roku 1606 stříbrný kalich.

²⁹³ G. L. Bernini navrhl a zhotovil obrovský baldachýnový oltář v chrámu sv. Petra v letech 1624–1633. Jeho snahou bylo vyplnit velkolepý prostor pod křížením chrámu liturgickou konstrukcí, která by byla důstojným protějškem architektury. Bernini svým řešením, čtyřmi stáčenými sloupy (které mají být připomínkou Šalamounova chrámu v Jeruzalémě), postavenými k ciboriu na mramorové podstavce a korunovanými baldachýnem složeným ze čtyř volut a ozdobeným sochami, propojil originálním způsobem architekturu a plastiku. Jeho původní návrh, předpokládající, že vrchol baldachýnu bude korunován vzkříšeným Kristem z bronzu, nemohl být vzhledem k velké hmotnosti postavy realizován. Místo toho se tu nachází zeměkoule s křížem jako symbol Kristova triumfu nad světem.

²⁹⁴ Hliněná soška byla během staletí natolik poškozená, že roku 1709 byla opatřena ochranným zlatým plechem. Roku 1966 byla odcizena a nalezen byl pouze poškozený zlatý „obal“. Po opravě byla „soška“ vrácena zpět na oltář kde je umístěna dodnes.

²⁹⁵ Jezuitská pamětní kniha k tomu zázraku uvádí: „*Hrabě Jaroslav Bořita Martinic byl královským maršálkem. Jeho syna Jiřího se lékaři již vzdali, čekali už jen na jeho smrt. Hrabě s hraběnkou slíbili ve svých modlitbách za uzdravení syna, že budou putovat po mnohých poutních místech a zvláště do Bohosudova. Dítě se rychle uzdravilo a hraběcí rodina darovala kostelu votivní dar v hodnotě 200 zlatých*“. Uzdravení Martinicova syna je také námětem jedné z lunet, znázorňující zázraky Bolestné Matky Boží Bohosudovské, vymalovaných v ambitu poutního chrámu.

Šlechtic František Bambila svědčí o tom, jak v nebezpečí života při pádu do rozvodněné řeky se obrátil o pomoc k Panně Marii, která ho zachránila. Z vděčnosti daroval kostelu votivní obraz kde je představován s koňmi a vozem v povodni, nad ním na nebi se vznáší obraz Bohosudovské Panny Marie.

Roku 1611 dal Vilém Popel z Lobkovic, pán na Bílině, zřídit v kostele nový oltář ke cti Panny Marie Ochránkyně křesťanů a sošku ozdobil zlatým řetězem.

Roku 1677 bylo kostelu věnováno 50 votivních desek a v roce 1740 třicet zlatých a stříbrných předmětů. Roku 1651 byl kostelu věnován hlavní oltář v ceně 4000 tolarů, který byl po přestavbě umístěn do Chlumecké kaple, nebo roku 1686 pozlacená soška Panny Marie.

Většina bočních oltářů je rovněž barokních, portálových, sloupových s nástavci a novými sochami od řezbáře E. Veselého z Prahy s obrazy I. Raaba a J. J. Heinische. Na další obrazové výzdobě kostela se podílel i bohosudovský malíř Benedikt Kern.²⁹⁶

Další ozdobou chrámu Bolestné Panny Marie je barokní kazatelna s bohatou ornamentální řezbou a figurální výzdobou je opět patrně od F. Tollingera. Na baldachýnu je skupina Obrácení sv. Pavla, na kazatelně pak postavy čtyř proroků a čtyř evangelistů. Kolem velkolepého kostela a dalších církevních budov vznikl specifický sídelní útvar nezávislý na původní vsi a představující v českých podmínkách ojedinělé „poutní městečko“, celek, který měl z ekonomického a urbanistického hlediska skutečně charakter městečka, byť stále zůstával součástí Šajnu. A tak 17. a 18. století bylo dobou největšího rozkvětu Šajnu.²⁹⁷

VIII.6. Poutě k milostné sošce Bolestné Matky Boží

Od přelomu 17. a 18. století se tedy Bohosudov²⁹⁸ přeměňuje na významné poutní místo. Nadále přibývá zázraků, v roce 1699, bylo například zaznamenáno

²⁹⁶ KOCOUREK/KOCOURKOVÁ 2005, 27.

²⁹⁷ KUČA 1998, 233.

²⁹⁸ Pojmenování Bohosudov (Mariaschein) se používá od roku 1670.

35 uzdravení, roku 1716 již 368 a v roce 1722 pak 400. Již od 17. století přicházela na poutě k Panně Marii Bolestné ve stále vyšší míře saská šlechta a její příslušníci se zde nechávali často s velkou pompou pochovávat. Roku 1729 se nemocný saský korunní princ Fridrich August léčil v Teplicích, odkud se několikrát vydal na pout' do Šajnu, kde byla pro něj nachystána pobožnost. Po ní, jak to činivali i ostatní zbožní poutníci, obešel princ oltář s milostnou soškou a poctil svou návštěvou rezidenci. Jeho zdravotní stav se poté zlepšil, což jeho dvůr připisoval pomoci Bolestné Panny Marie šajnské.²⁹⁹

Šajn navštěvovali i další významní hosté, příslušníci vládnoucích rodů středoevropských zemí, vysoká aristokracie, preláti církve. Zavítala sem např. Anna Marie Františka Toskánská, vévodkyně Sasko-Lauenburská (1709), polská královna (1715), ruská carevna v doprovodu 63 osob (1716), kardinál Jan ze Salerna (1723), polský královský pár (1709), arcibiskup Camillus Pawlutius, apoštolský nuncius v Polsku (1726), sestra císaře Františka II., abatyše od sv. Jiří v Praze (1795), arcivévoda Reiner (1806) a další celebrity.³⁰⁰

V letech 1720–1730, po dobudování chrámového a klášterního komplexu, sem každoročně přicházelo na 100 000 poutníků. Spolu s růstem počtu poutníků a zpráv o zázracích rostla i důvěra v naplnění modliteb a tak i jejich vyslyšení, která nebyla-li přímo zázračná, se alespoň zázrakům přibližovala. S tím rostl i počet votivních darů, z nichž se bohužel, jak již bylo uvedeno, do dnešních dní takřka nic nedochovalo. Dne 21. července 1773 podepsal papež Klement XIV. breve o zrušení jezuitského řádu a již 13. října téhož roku přijela do Bohosudova zvláštní komise, v níž byli krajský hejtman litoměřický Wolfgang von Schönau, generální vikář litoměřické diecéze Vavřinec Slavík a vikář ze Skorotic K. Prethold. Po přečtení zrušovacího dekretu byl veškerý majetek zabaven a čtrnáct kněží se šesti laickými bratry muselo Bohosudov opustit. Bohosudovskému chrámu hrozilo dokonce uzavření,³⁰¹ ale

²⁹⁹ Saský princ-kurfiršt nastoupil po smrti svého otce v roce 1733 jako vládce v Sasku a Polsku. Jako polský král August III. vládl třicet let (1733–1763). V tomto období byly návštěvy saského dvora v Bohosudově velmi časté. Podle jezuitské kroniky navštívil Bohosudov také v roce 1739, již jako král August III., s královnou a doprovodem na svátek sv. Ignáce z Loyoly. Král i královna šli společně a veřejně ke svatému přijímání a jejich příkladem následovala řada významných mužů jejich doprovodu. Po svatém přijímání se král modlil ještě hodinu, poté navštívil klášter a zůstal přítomen na poutních bohoslužbách.

³⁰⁰ ZECHEL 1925, 13.

³⁰¹ Milostná soška měla být přenesena do Teplic nebo do Krupky.

zásluhou pozdějšího litoměřického biskupa Kindermanna byl kostel prohlášen za farní a v Bohosudově byla zřízena lokálie a roku 1798 probošství.³⁰²

Šejnov tedy přečkal josefínskou dobu šťastně a již v roce 1802 zde přijalo více jak 100 000 poutníků sv. svátosti, mezi poutníky byla i sestra císaře Františka Marie Terezie a její zbožný choť Antonín kurfiřt saský, česká i německá šlechta.

Dne 20. září roku 1835 navštívil toto poutní místo i císař Ferdinand Dobrotivý a jeho zbožná choť Marie Anna a 8. července následujícího roku král Karel X. a jeho manželka Marie Ludovika.³⁰³

Po obnovení jezuitského řádu roku 1814 vzniklo v habsburské monarchii několik kolejí Tovaryšstva Ježíšova. Do severních Čech je povolal litoměřický biskup Bartolomeus Hille, který založil roku 1851 v císařském zámku v Horní Polici chlapecký seminář. Tento seminář byl přenesen brzy na biskupský zámek do Stvolínek a již roku 1853 do Bohosudova. Tak se po 80 letech vracejí jezuité opět zpátky. Biskup Hille nechal v Bohosudově postavit novou budovu semináře, která byla roku 1855 vysvěcena.³⁰⁴

Na počátku 20. století usiloval o navrácení věhlasu mariánskému poutnímu místu litoměřický biskup Josef Gross. Již v roce 1912 rozhodl o výstavbě nové budovy gymnázia, která měla uzavřít celý klášterní objekt. Hlavní jeho zásluha však spočívala v konání „*k větší cti slávě Bolestné Matky Boží*“. Bohosudovská svatyně, a zejména pak milostná soška Piety Bohosudovské, byly předmětem Grossovy velké mariánské úcty. Na jeho doporučení vydal papež Pius XI. 6. června 1924 zvláštní breve, jímž byl bohosudovský chrám povýšen na baziliku minor. V breve se uvádí, že mezi mariánskými svatyněmi v Čechách zaujímá bohosudovský kostel významné místo. Dále je v něm popsáno vybavení chrámu, jeho privilegia a indulgence, včetně poutí a již tradičního vyslyšení proseb a zázraků.³⁰⁵

³⁰² MACEK 2007, 187.

³⁰³ KOŠNÁŘ 1903, 234.

³⁰⁴ MACEK 2007, 188.

³⁰⁵ Na breve upomíná pamětní mramorová deska umístěná za hlavním oltářem bohosudovského chrámu.

VIII.7. Milosti Panny Marie Bolestné

Milosti Bolestné Matky Boží byly jezuiti průběžně zaznamenávány do „*Pamětní knihy*“ od roku 1593. V roce 1706 byly zápisy ověřeny tehdejším historikem a badatelem v dějinách svatyně Janem Krausem T. J., který zde našel 1526 „*projevů milosti na trpících a pomoc hledajících*“.³⁰⁶

Mezi těmito projevy milostí jsou případy tak překvapující, že vzbuzovali údiv a mezi lidem se šířili pověsti o těchto uzdraveních, jako o skutečných zázracích:

Bartolomej de Sorlis, tajný komoří kurfiřta saského, byl těžce nemocen, už i svátosti umírajících přijal, lékaři se zřekli naděje a on očekával smrt. Tu mu někdo od dvora pošeptal, aby učinil slib Bolestné Matce Boží. Nemocný již nemohl mluvit, ale v srdci učinil slib, že vykoná pouť do Bohosudova a prosil o záchranu. Účinek byl takový, že se záhy mohl posadit a ještě téhož dne opustil lůžko. Chodil zdravě a zčerstva po pokoji a v nejbližších dnech mohl vyjít i z domu. Uzdravený téhož roku splnil svůj slib a v Bohosudově podal kněžím přesnou zprávu o svém uzdravení.

Roku 1652 byla vyléčena chromá paní Maria Schneider z Hermsdorfu poblíž Jablonného. Přišla do Bohosudova o dvou berlích a prosila před milostným obrazem o pomoc. Po modlitbě se pokusila vstát a podařilo se. Z kostela vyšla bez berlí. Nemocný chlapec z Bíliny, syn očního lékaře, byl vyléčen roku 1660. Jmenoval se Daniel Rogner. Chlapec nešťastně upadl a ležel skoro rok. Lékařova žena byla protestantka, ale v nouzi si vzpomněla na zázraky Panny Marie Bohosudovské a vypravila se k ní i s chlapcem. Vroucně prosila o uzdravení pro svého chlapce a donesla také votivní dar. Dítě bylo zcela vyhojeno. Jeho matka udivená tímto zázrakem přestoupila na katolickou víru.

V roce 1669 bylo zapsáno několik vyléčení, jako např. slepce Jana Beckenbroda, který byl již dva roky slepý a žil ve velké bídě. Po vykonané pouti do Bohosudova mu byl zrak navrácen. Následovalo uzdravení děvčete ze Žatce v roce 1870. Helena Kateřina Zrihová, byla svou nemocí tak zeslábla, že již jen čekala na smrt. Tu přišli její rodiče do Bohosudova a přinesli votivní dar. Děvče se doma cítilo lépe a v krátku nabylo nové síly, zůstalo však trochu chromé. Rodiče přivedli dítě do Bohosudova a pokračovali v modlitbách, když opouštěli kostel, všimli si, že děvčátko odchází zcela samo a vzpřímeně.

³⁰⁶ SCHRÖCK 1931, 9.

Zvláště pozoruhodné bylo uzdravení řeholnice Maxmiliány ze Zásbuk, z kláštera v Doksanech v roce 1678. Ve své nemoci byla blízka smrti a nad to oslepla, že na místě očí bylo vidět jen živé maso. Na radu lékařů byla převezena na léčení do Teplic a od tud 1. Října 1678 též do Bohosudova. Slibovala Panně Marii, že se bude každou sobotu postit, pokud se uzdraví. Přijala svátost a spatřila kolem sebe světlo, které ale brzy zmizelo. Ještě nevyлéčena se vrátila do Teplic, ale světlo v ní vzbudilo důvěru a žádala, aby byla opět dovezena do Bohosudova. Opět přišla 3. Října společně s premonstrátem ze Strahova, který jí měl podat svaté přijímání. Když se k ní obrátil a pronášel: „*Ecce! Agnus Dei*“, vrátil se jí zrak. Viděla jasně hostii v ruce kněze a udiveně zvolala: „*Vidím svého Vykupitele*“. Přijala Tělo Páně a bez cizí pomoci mohla povstat. Odebrala se ihned k sošce Panny Marie Bolestné, který zcela zřetelně popsala. S radostí dokončila své díkyvdání a zdráva se vrátila do kláštera v Doksanech. Příští rok se opět do Bohosudova vrátila a přinesla pro milostný obraz zlatem vlastnoručně vyšívaný šat.³⁰⁷

Roku 1681 porodila manželka důstojníka z Duchcova syna, který byl zcela znetvořený. V žalu běžela se svým dítětem do Bohosudova a tam ho položila na oltář před zázračnou sošku a začala prosit o pomoc pro svého chlapce. Paní pak doznal, že již při modlitbě slyšela praskání údů v dítěti, a když dokončila modlitby a vzala dítě z oltáře, byly všechny jeho údy zdravé. Dítě bylo jako znovuzrozené.

Roku 1925 byly v Bohosudově pořádány velké oslavy 500. výročí vzniku tohoto poutního místa, jejichž vyvrcholením byl mariánský kongres s mezinárodní účastí, řízený litoměřickým biskupem Josefem Grossem, a zakončený slavnou papežskou korunovací milostné sošky Bolestné Matky Boží dne 13. září 1925.

VIII.8. Korunovace Piety Bohosudovské

O korunovaci Piety Bohosudovské se dovídáme z rukopisu „*Pamětní knihy Mariaschein*“ (1881–současnost), vedené na faře a z publikace věnované mariánskému kongresu konaném v Bohosudově v roce 1925.³⁰⁸

Od roku 1593 vedli jezuité tzv. „*Pamětní knihu Mariaschein*“, která se zachovala

³⁰⁷ Tento zázrak je vymalován také v křížové chodbě.

³⁰⁸ Der Marianische Kongress von Mariaschein, 1926.

a je dnes uložena, až do roku 1880, v SOkA Teplice. Některé významné události a zázraky podle kostelní kroniky zpracoval ve svém rukopise: „*Vážnost a úcta Bohosudovské svatyně*“ roku 1931 v Bohosudově, prof. Josef Schröck. Rukopis a pokračování kroniky od roku 1881 až do dnešních dní je uchovávaný na faře. Tato prozatím poslední „*Pamětní kniha*“ je psána převážně německy, teprve po roce 1945 se objevují častější české zápisy. Najdeme zde také popis stavu milostné sošky a následné přípravy a opravy před korunovací:

„Milostná soška asi 200 let stará jest potažena z větší části zlatem. Obličej - hořejší část korpusu Kristova byl ještě viděti, přece tyto viditelné části byly tak olíbané a nepatrné, na obličej například nebylo nic k poznání a proto nevýš nepěkné a také nedůstojné. Proto bylo rozhodnuto podle různých navržených a předložených plánů, jiné části starým stříbrem potáhnouti a do toho povleku odpovídající tahy obličej zhotoviti. Milostná soška byla duchovním správcem dopravená do Prahy a tam zlatníkem Granfeldem byl vzat sádrový otisk, podle něhož byl starým stříbrem stříbrný obal zhotoven. Po zhotovení byla milostná soška znovu do Prahy dopravena a vsazena do obalu. Tak se může soška každému ukázati a k líbání podati. Pro eventuelní přenášení byla zhotovena zlatníkem Tenglerem z Prahy malá skříňka ze stříbra uvnitř vyložená. Obal milostné sošky stál 2.000 Kč, malé skříňky 1. 500 Kč. Pro nastávající korunovací milostné sošky musela býti korunka vhodně renovována. Korunky byly sňaty a zlatníkem Wagnerem z Teplic, Mlýnská ulice, renovovány. Korunka Matky Boží byla vpředu kameny posázena, při renovaci byla i zadní část podobně jako vpředu ozdobena. Tyto opravy stály asi 1.500 Kč“.³⁰⁹

Jak vyplývá z výše uvedeného, nebyly pořizovány milostnému obrazu pro papežskou korunovací nové korunky, ale soška byla korunována stávajícími renovovanými korunkami.

Dále už „*Pamětní kniha*“ a spis „*Der Marianische Kongress von Mariaschein*“ popisují shodně pouze den korunovace. Přípravy korunovační slavnosti byly zřejmě zastíněny pořádáním mariánského kongresu a tak jim dále nebyla věnována pozornost.

³⁰⁹ Pamětní kniha Mariaschein 1925, 65.

Neděle dne 13. září 1925, den korunovace

Ráno na den korunování bylo nebe, které za poslední čtyři týdny bylo zatažené dešťovými mraky, až do večerních hodin modré, nehledě na krátké přeháňky.³¹⁰

Již od brzkého rána se valily do Mariaschein, ze všech světových stran, nové a nové davy lidu, že je sotva toto místo mohlo pojmout. Na náměstí, na ulicích, v bazilice, všude byla až nesnesitelná tlačence. Počet přítomných ten den v Bohosudově se odhadoval na nejméně 50.000. Zpovědnice byly již od prvních ranních hodin zbožně obleženy. Počet hostů a poutníků účastnících se v 6.30 hodin „*Generalkommunion*“ nelze vůbec opomenout. Na místě korunovační slavnosti, ve dvoře semináře, vládl již od brzkých ranních hodin čilý ruch, aby byla dokončena výzdoba korunovačního oltáře.³¹¹

Papežský legát arcibiskup dr. František Kordač přijel do Bohosudova již předcházejícího dne večer. Nejprve byl ve své pražské rezidenci pozdraven delegací v čele s knížetem Lobkowiczem, dále dr. Feierfeilem a rektorem Melzerem. První uvítání proběhlo již při vstupu na půdu diecéze v Lovosicích, a sice prostřednictvím delegace vedené biskupem Čechem, dále prelátem opatem Scharnaglem, senátorem dr. Ledeburem a také obyvatelstvem Lovosic. Naposledy byl arcibiskup uvítán diecézním biskupem Grossem a ostatním klérem v bráně baziliky a také nepřehlédnutelným obrovským množstvím obyvatelstva.³¹²

V 9.30 hodin byl za slavnostního zvonění zvonů a střelby z děl milostný obraz přenesen za doprovodu slavnostně oděných akademiků na místo slavnosti³¹³ a vystaven na oltáři, speciálně zřízeném ke korunovační slavnosti. Obraz nesli na nosítkách s baldachýnem čtyři kněží, rodáci z Bohosudova. Potom následovali: papežský legát arcibiskup dr. František Kordač, vysoce důstojní biskupové Josef Gross (Litoměřice), Čech (Litoměřice), Schinzel (Olomouc), Frind (Praha), Kašpar (Hradec Králové), Schreiber (Míšeň) a jiní ke slavnosti pozvaní hodnostáři (preláti Scharnagl, Helmer, Rudolf, Ledochovski). Klerus byl zastoupen ve stovkách. Na

³¹⁰ Pamětní kniha Mariaschein 1925, 71.

³¹¹ Der Marianische Kongress von Mariaschein 1926, 15.

³¹² Der Marianische Kongress von Mariaschein 1926, 15.

³¹³ Místo slavnosti není bohužel přesně označeno. *Pamětní kniha* i *Der Marianische Kongress von Mariaschein* shodně označují místo slavnosti jako „*Festplatz*“. Na základě dobových fotografií můžeme konstatovat, že se jednalo o velké otevřené prostranství v přírodě – louku, na které bylo zřízené příležitostné pódium s korunovačním oltářem, pravděpodobně v blízkosti bohosudovské svatyně. Der Marianische Kongress von Mariaschein uvádí jako místo konání slavnosti „*Festplatze im Hofe des Seminars*“ (dvůr, statek, hospodářství semináře). Zřejmě se tedy jednalo o pozemky v majetku semináře.

místě konání slavnosti se shromáždil naprosto nepřehlédnutelný dav lidí. Mimo jiné se slavnosti korunování zúčastnili páni delegáti: Msgr. prof. dr. W. Feierfeil, J. Böhr, dr. hrabě Ledebur-Wicheln, dr. Petersilka, Msgr. dr. Hilgenreiner, prezidentka Spolku katolických žen hraběnka M. Beaufort, hraběnka Kinská, F. Starhemberg (Linz), majitel panství Zdenko princ Lobkowitz (Bílina), kníže Clary-Aldringen (Teplice), hrabě Coudenhove, hrabě Westfalen, hrabě Ledebur, hrabě Clam-Gallas, kníže nebo princ Auersperg (Salzburg) a další.³¹⁴

Po přečtení listiny, ve které byly vysvětleny důvody pro korunování bohosudovského milostného obrazu, začala pod vedením P. rektora Melzera S. J. slavnostní pontifikální mše, která byla celebrována papežským legátem za asistence mnohých duchovních. Bohosudovský kostelní sbor, pod vedením sbormistra pana Schettnera, se postaral příkladným způsobem o hudební doprovod slavnosti, stejně tak jako předchozího dne při třech pontifikálních mších.

Po evangeliu vystoupil na kazatelnu biskup Josef Gross a pronesl slavnostní kázání. Mluvil silným, na všechny strany dobře slyšitelným hlasem, překrásně a od srdce, o zázračné síle katolické víry a vysvětloval důvody, které zapříčinily, že milostný obraz byl korunován s titulem „*Regina fidei*“. Dojem z tohoto kázání byl mocný.³¹⁵

Po pontifikální mši provedl papežský legát arcibiskup dr. František Kordač akt korunovace.³¹⁶ [36] Při pontifikální mši a při korunování milostného obrazu asistovali, mimo pana kancléře pražského arcibiskupství preláta dr. Hrubíka, také otcové Dinkhäuser S. J. (Praha), Böhr S. J. (Praha), Trissl S. J. (Litoměřice), Schräder S. J. (Kalksburg). [37] Po vykonaném korunovačním obřadu vyznaly shromáždění věřící působivě slavnostní vyznání víry, jehož text předčítal z kazatelny prof. Menzel S. J. Rozhodné: „V to věříme“ (Wir glauben es!) vyznělo jako slavnostní protest proti nevěřícím, tak zbloudilým od cesty pravdy, a také jako nadšená pocta nově korunované „*Královně víry*“. Potom byl korunovaný milostný obraz ve slavnostním průvodu odnesen zpět do kostela.³¹⁷

Závěr velkolepé slavnosti tvořilo odpolední shromáždění žen, které se sešlo na místě slavnosti k poctě nejvznešenější ze všech žen Matky Boží. Toto shromáždění k poctě

³¹⁴ Der Marianische Kongress von Mariaschein 1926, 16.

³¹⁵ Der Marianische Kongress von Mariaschein 1926, 17.

³¹⁶ Podrobný průběh korunovačního aktu nebyl bohužel zaznamenán.

³¹⁷ Der Marianische Kongress von Mariaschein 1926, 17–18.

Matky Boží vedla prezidentka ženského svazu hraběnka Beaufort a prezidentka župy hraběnka Ledeburová. Slavnostní řeč pronesli paní hraběnka Starhembergová a Msgr. dr. Feierfeil.³¹⁸

Večer uspořádali akademické spolky a jejich bývalí členové v Teplicích v *Lindenhofu* oslavu, která podle mínění všech zúčastněných si zaslouží být považována za historickou událost v dějinách katolických akademiků a za zlatý hřeb celé korunovační slavnosti.³¹⁹

Tímto skončila velkolepá slavnost, která neměla nejen v Mariaschein, ale také ani jinde v Čechách a možná ani v dějinách mariánského milostného obrazu obdoby, a tím také řada velký slavností jubilejního roku, jejichž vyvrcholení měla představovat a také skutečně představovala. Čechy nikdy neviděly větší shromáždění!³²⁰

VIII.9. Poutní místo ve 20. století

Snad právě pro tyto vyjímečné události přicházelo ještě v první polovině 20. století do Bohosudova ročně kolem 30 000 poutníků, kteří zde přijali svátosti. Bohosudov byl nejvýznamnější mariánskou svatyní v diecézi.³²¹

Obnovená sláva poutního místa neměla však bohužel dlouhého trvání. Přišla druhá světová válka a pak čtyřicetileté období komunistického režimu.

Po vypuknutí II. světové války byly v roce 1939 poutě k milostné sošce Bolestné Matky Boží zcela přerušeny a v budovách jezuitské rezidence a gymnázia byla umístěna německá škola a lazaret. Po roce 1947 bylo gymnázium obnoveno a sloužilo svému účelu až do roku 1950, kdy bylo zrušeno a místo něho zde byl zřízen internační tábor pro řeholnice. Po odchodu ctihodných sester Dominikánek a sester od sv. Kříže 28. září 1951 sloužila jezuitská rezidence a objekty gymnázia jako kasárna. Do okupace v roce 1968 zde byla umístěna česká vojska, po té objekt zabrala na dlouhé roky sovětská armáda.

³¹⁸ Der Marianische Kongress von Mariaschein 1926, 19.

³¹⁹ Der Marianische Kongress von Mariaschein 1926, 20.

³²⁰ Der Marianische Kongress von Mariaschein 1926, 21.

³²¹ MACEK 2007, 242.

V těchto letech dochází také ke krádeži milostné sošky Panny Marie Bolestné, jak se dovídáme z „Pamětní knihy“:

L. P. 1966 krádež v bazilice

„V noci z pátku na sobotu 4–5 února 1966 Václav Blažek, duchodce, pokrývač stár 42, a Jiří Birkovský stár asi 27 let, udělali otvor ve střeše na ambitech a vnikli do muzea, vypáčili petlicí, vylomili zámky a vnikly do baziliky. Poškodili pokladničky, některé zničili a našli tam prý 90 Kč, Sochu sv. Terezie, jak se dobývali do pokladničky, shodili na zem a rozbili. Milostnou sošku Bolestné Panny Marie ukradli. Členové VB z Bohosudova a z Teplic po celý den až do půlnoci v sobotu vyšetřovali podezřelé osoby a večer pachatelé byli zajištěni a zavřeni. Soška Bolestné Panny Marie zatím byla v budově na SNB v Teplicích. V noci v sobotu 5. 2. přijeli ze SNB z Teplic, abych se jel podívat, zdali je to ta soška. Poznal jsem ji, ale již korunky z hlav byly sundány. Vnitřek sošky, pálenou hlinu hodili do Labe. Zloději si chtěli nechat jen zlatý obal s korunkami. Soška zůstane v Teplicích až do soudního řízení“.³²²

Tento je zápis je tak důležitým svědectvím o osudu milostné sošky Panny Marie Bolestné, z níž byl zachován pouze zlatý obal a korunky, které měly pro zloděje cenu. Vlastní soška, z pálené hlíny, byla nenávratně v roce 1966 ztracena.

Kronika se případem krádeže zabývá i nadále:

Soud nad zloději

„Dne 8. 7. 1966 byl soud se zloději Jiřím Birkovským a Václavem Blažkem, kteří v noci 4. 2. 1966 vykradli kostel. Vyloupili pokladničky, rozbili sochu sv. Terezie a odcizili Bolestné Panny Marie milostnou sošku, soška byla z pálené hlíny a některé části byly vyplněné sádrou. Roku 1708 byla potažená soška zlatým plechem a v roce 1924³²³ byla korunována 2 korunkami od dr. Kordače, pražského arcibiskupa. Soška obal ze zlatého a stříbrného plechu je odhadnut na 39.246 Kč, korunka Panny Marie 6.840 Kč, menší korunka 1.030 Kč. Celková hodnota sošky odcizené i historické hodnoty 78.536 Kčs. Vnitřek sošky zahodili do Labe. Zlatý obal s korunkami dne 24. června jsem vyzvedl na soudu v Teplicích a zavezl do Prahy k opravě do „Soluna“ umělecká řemesla Praha 1, na Jámě č. 8. Jiří Birkovský a Václav Blažek byli odsouzeni na 6 let do žaláře nepodmíněně“.³²⁴

³²² Pamětní kniha Mariaschein 1966,101–102.

³²³ V *Pamětní knize* je uvedeno špatné datum. Korunovace milostného obrazu se udála v roce 1925.

³²⁴ Pamětní kniha Mariaschein 1966,102–103.

„Dne 19. 8. 1966 jsem jel pro opravenou sošku do Prahy do „Soluna“ lidové družstvo pro zpracování kovů na Jámě č. 8. Soška byla pěkně opravena. Oprava stála 2.446 Kč. Celková škoda po krádeži 6.306,50 Kč. Historická cena byla 15.000 Kčs. Všechnu škodu zaplatí stát, pojišťovna v Teplicích, která si bude vymáhat na soudu žalobou náhradu. Uvnitř sošky je ve zlatém plechu vyryt tento nápis: *Imaginem B.M.V. pro solemni coronatione Vaticana adaptavit Alfredus Wagner cum officina sua, Teplitz-Schönau A.D.MCMXXV mense septembri. B.V.M.*³²⁵

Tak popsal události kolem krádeže milostné sošky místní farář a zanechal nám tak svědectví o její dnešní podobě.

V roce 1968 převzal farnost jezuita P. J. Cukr a díky nezměrnému úsilí se mu podařilo udržet baziliku při životě. Významně se také v roce 1993 podílel na znovuotevření biskupského gymnázia. Po sametové revoluci v roce 1989 byla také obnovena tradice mariánských slavností, které se každoročně pořádají v sobotu a v neděli po svátku Narození Panny Marie 8. září. Po odchodu pátera Cukra na zasloužilý odpočinek se poutního kostela a farnosti ujali spolubratři jezuitů a posléze duchovní Litoměřické diecéze, jejichž snahou je postupné vybudování křesťanské obce.

IX. Ordo coronandi imaginem beatae Mariae Virginis

Ve dvacátém století jsou korunovace milostných mariánských obrazů spjaty zejména se Svatým otcem Janem Pavlem II., který během svého pontifikátu osobně korunoval několik desítek mariánských obrazů v celé Evropě. Dále svou autoritou schválil nový korunovační řád obrazů Blahoslavené Panny Marie „*Ordo coronandi imaginem beatae Mariae Virginis*“, připravený Posvátnou Kongregací a přikázal, aby byl publikován. V roce 1981 byl tedy původní korunovační řád ze 17. století³²⁶ nahrazen řádem novým.

Podle předpisů výše uvedeného nového korunovačního řádu byly na Moravě korunovány sošky Panny Marie Křtinské a Staré Matky Boží Žarošské, kterou jako jedinou v českých zemích, osobně korunoval dne 21. května 1995 papež Jan Pavel II.

³²⁵ Pamětní kniha Mariaschein 1966,103–104.

³²⁶ Pontificali Romano, sub titulo *Ritus servandus in coronatione imaginis B. Mariae Virginis*, insertus est Ordo, saeculo XVII exaratus, qui adhibebatur ad imagines coronandas nomine Capituli Vaticani.

V úvodu latinsky psaného nového korunovačního řádu je otištěn *Dekret Posvátné Kongregace pro Svátosti a Bohoslužbu*,³²⁷ jehož překlad zní:

Blahoslavená Panna, královský palác, v kterém si Král světa oblékl lidské tělo, je od Církve, která byla poučena Duchem Svatým, pozdravována jako Paní a Královna. Na projev této úcty, se mezi jinými, prosadil zvyk korunovat obrazy slavné Bohorodičky, které jsou hojně uctívány, královskou korunou. Tato Posvátná Kongregace pro Svátosti a Bohoslužbu uznala za vhodné, po té co byly vydány nové liturgické knihy, upravit obřad korunovace tak, aby byl přizpůsoben charakteru a předpisům obnovené liturgie a lépe vyjadřoval smysl a význam korunovace obrazů blahoslavené Panny Marie.

Nový Řád korunovace obrazů Panny Marie, připravený touto Posvátnou Kongregací pro Svátosti a Bohoslužbu, schválil svou autoritou Svatý otec Jan Pavel II. a přikázal, aby byl publikován. Proto tato Posvátná Kongregace, na příkaz Svatého otce, nechává zveřejnit Řád korunovace obrazů blahoslavené Panny Marie, který je vypracován v latinském jazyce a začne platit ihned, jakmile vyjde. V jednotlivých místních jazycích, poté, co budou překlady schváleny Apoštolským stolcem, začne platit ode dne, který určí biskupské konference. Tomuto nařízení ať nic neodporuje. Dáno v sídle Posvátné Kongregace pro Svátosti a Bohoslužbu na svátek Zvěstování Páně dne 25. března 1981.

Iacobos R. Card. Knox (*Prefekt*)

Vergilius Noé (*Sekretář*)

V úvodu nazvaném „*O povaze a smyslu obřadu*“,³²⁸ je nejprve krátce shrnuta úcta k obrazům obecně,³²⁹ a dále je již pozornost věnována zvyku korunování obrazů blahoslavené Panny Marie.

Nejprve je uvedeno základní pravidlo korunovačního obřadu: „*Panna Maria je uctívána zdobením korunou, nejdříve je vždy korunován Syn poté Matka Boží*“.

Dále je krátce zmíněna historie zobrazování ikonografického tématu *Korunovace*

³²⁷ Sacra Congregatio pro Sacramentis et Cultu Divino. Prot. CD 600/81.

³²⁸ *De ritus natura ac sensu*

³²⁹ Autor se odvolává na církevní listiny a dekrety, jejichž přesný opis dále uvádím: Conc. Ncaenum II, anno 787: Mansi 13, 378–379; Conc. Trident., Sess. 25: Mansi 33, 171–172; Conc. Vat. II, Const. De sacra Liturgia, Sacrosanctum Concilium, n. 111: A.A.S. 56 (1964), 127; Const. dogm. de Ecclesia, Lumen Pentium, n. 67: A.A.S. 57 (1965), 65–66; Paulus VI, Adhortatio Apostolica, Marialis cultus, die 2 februarii 1974: A.A.S. 66 (1974), 113–168.

*Panny Marie na nebesích: „Zvyk zpodobňovat Pannu Marii sedící na trůnu obklopenou anděly a ozdobenou královskými insigniemi, převládl od Efezského koncilu konaného již roku 431. Často je zde také zobrazen Vykupitel, jak vkládá Panně Marii korunu na hlavu“.*³³⁰

Další bod se již věnuje konkrétně zvyku korunování obrazů blahoslavené Panny Marie: „Avšak zvyk korunovat obrazy blahoslavené Panny Marie se rozšířil u zbožných křesťanů v západní církvi, nejvíce na začátku 16. století. Římští papežové nejenže tomuto způsobu lidové zbožnosti přáli, ale často také zvláště proslulé obrazy Bohorodičky korunovali osobně nebo prostřednictvím svých zástupců. O tom že se tento zvyk šířil, svědčí, že v 17. století vznikl „Obřad korunovace obrazů blahoslavené Panny Marie“, který byl v 19. století přijat do Římské liturgie“.³³¹

Velká pozornost je věnována výkladu teologického významu korunovačního obřadu zejména na základě citátů z Písma. *Tímto obřadem církev vyznává, že blahoslavená Panna Maria je právem považována za Královnu a jako taková vzývána, protože je: Matkou Božího Syna a mesiášského Krále, matkou Krista, Vtěleného Syna „...neboť v něm bylo stvořeno všechno na nebi i na zemi, svět viditelný i neviditelný; jak nebeské trůny, tak i panstva, vlády a mocnosti...“.*³³² Je matkou Syna Davidova, které anděl řekl: „Ten bude veliký a bude nazván synem Nejvyššího a Pán Bůh mu dá trůn jeho otce Davida. Na věky bude kralovat nad rodem Jákobovým a jeho království nebude mít konce“.³³³

Je účastnicí na poslání Vykupitele: Blahoslavená Panna podle věčného Božího úradku, jako nová Eva, měla jedinečnou úlohu v díle spásy, jímž nás Kristus Ježíš nový Adam vykoupil a získal pro sebe nikoliv pomíjejícím zlatem nebo stříbrem, ale předrahou krví a učinil z nás království našeho Boha.

Byla dokonalou Kristovou začkou: Nazaretská Panna totiž pochopila Boží úrdek a pokračovala na cestě víry, poslouchala Boží slovo a uchovávala ho věrně až na kříž. Zachovávala jednotu se svým Synem, s církví vytrvávala v modlitbách, rostla v lásce k Bohu, a proto si jedinečným způsobem zasloužila: korunu spravedlnosti, života, slávy přislíbenou věrným Kristovým žákům. Proto, když se naplnil běh jejího

³³⁰ Cf. Pius XII, Litterae Encyclicae, Ad Coeli Reginam, die 11 octobris 1954: A.A.S. 46 (1954), 632–633

³³¹ Pontificali Romano, sub titulo *Ritus servandus in coronatione imaginis B. Mariae Virginis*, insertus est Ordo, saeculo XVII exaratus, qui adhibebatur ad imagines coronandas nomine Capituli Vaticani.

³³² Ko 1, 16.

³³³ L 1, 32–33.

*pozemského života, byla s tělem i duší vzata do nebeské slávy a jako královna veškerenstva od Pána byla vyvýšena, aby se ještě více připodobnila svému Synu, který je Pán pánů a vítěz nad hříchem a smrtí.*³³⁴

*Protože je vynikajícím údem církve: služebnice Páně, která představuje završení starého Izraele a je svatým počátkem nového Božího lidu; je největší, nejlepší, zcela zvláštní a vyvolená součást církve. Požehnaná mezi ženami pro jedinečný úkol, který jí byl svěřen ve vztahu ke Kristu i ke všem údům jeho mystického těla. Pro hojnost svých ctností a plnost milosti září ve vyvoleném rodu, královském kněžstvu a svatém národu, kterým je církev. Proto je právem vzývána jako Pani lidí i andělů a Královna všech svatých. Sláva blahoslavené Panny, dcery Adamovy a sestry lidí, zdobí nejenom lid boží, ale pozvedá k ušlechtilosti celý lidský rod.*³³⁵

Úvodní stať je zakončena obecným doporučením diecézním biskupům jaké obrazy, kdy, jak a jakými korunkami je vhodné korunovat:

Diecézním biskupům, spolu s místní komunitou, patří posoudit, zda je vhodné korunovat příslušný obraz blahoslavené Panny Marie. Berte v úvahu, že je vhodné korunovat pouze ty obrazy, ke kterým věřící přicházejí s velikou důvěrou v Matku Páně, že tyto obrazy jsou zázračné a místo, kde jsou uctívány, je skutečným centrem místní liturgické úcty a křesťanské aktivity. Dříve, než se bude obřad konat, je třeba, aby věřící byli ve vhodném čase poučeni o jeho smyslu a náboženském charakteru, a mohli se tak oslavy smysluplně zúčastnit a správně ji pochopit.

*Diadém nebo koruna, která bude vložena na obraz, ať je vyrobena z takového materiálu, který je vhodný, aby vyjadřoval jedinečnou důstojnost blahoslavené Panny. Přesto však, ať se zabrání přílišné velkoleposti, okázalosti lesku a množství drahokamů, které by urážely střízlivost křesťanského uctívání a na věřící by mohly působit negativně.*³³⁶

Je vhodné, aby obřad vykonával diecézní biskup. Jestliže se sám nemůže obřadu zúčastnit, může tento úkol svěřit jinému biskupovi nebo knězi, zvláště tomu, kterému je svěřena pastorační péče v oblasti, kde se nachází kostel s korunovaným obrazem. Pokud je obraz korunován ve jménu „římského pontifika“, ať se zachovává to, co je ustanoveno v „apoštolském breve“.

³³⁴ Const. dogm de Ecclesia, *Lumen gentium*, n. 59: A.A.S. 57 (1965), 62.

³³⁵ Cf. PAULUS VI, Adhoratio Apostolica, *Marialis cultus*, die 2 februari 1944: A.A.S 66 (1974), 162–163.

³³⁶ Ordo coronandi imaginem beatae Mariae Virginis 1981, 7–10.

Velmi důležitý je také výběr vhodného dne pro korunovaci: „...je vhodné vykonat korunovaci o slavnostech a o svátcích blahoslavené Panny Marie, nebo o jiných církevních svátcích, ne však ve velké svátky Páně, nebo ve dnech, které mají kající charakter“.

Podle okolností se korunovace může konat jako součást *mše svaté*, při *nešporách* nebo v průběhu *bohoslužby slova*. *Posvátná roucha* pro tuto zvláštní příležitost, mají být *barvy bílé nebo slavnostní*.

Vlastní korunovační řád je rozdělen do tří částí dle výše uvedených způsobů korunovace. Jako první je podrobně popsán korunovační obřad, který je součástí „*Mše svaté*“.³³⁷ Doporučeným dnem takového obřadu je zmiňován 22. srpen, svátek Panny Marie Královny. Mše probíhá obvyklým způsobem. Po homilii jsou před obraz blahoslavené Panny Marie přineseny korunky. Biskup odloží mitru, vstane ze svého sedátka a odříkává modlitbu:

*Benedictus es, Dómine, Deus caeli et terrae,
qui miséricors et iustus
elátos dispérdis et exáltas elisos;
cuius mirándi consílii
in Verbo incarnáto eiúsque Vírgine Matre
summum nobis exéplum dedísti:
Fílius enim tuus,
qui usque ad mortem crucis voluntárie se humiliávit,
aetérna fulget glória et ad déxteram tuam sedet,
Rex regum et Dóminus dominantium;
sed et Virgo, quae ancílla tua vóluit appellári,
Redemtóris Génatrix elécta est veráque Mater viventium,
et nunc, super choros Angelórum exaltáta,
cum Fílio regnat gloriósa,
pro cunctis homínibus exórans,
advocáta grátiae et misericórdiae regína.
Hos ergo, Dómine, fámulos tuos intuére benígnus,
qui imáginem Christi eiúsque Matris*

³³⁷ Coronatio imaginis beatae Mariae Virginis intra Eucharistiae Celebrationem - Si iuxta rubricas fieri potest, congruenter celebratur Missa de beata Maria Virgine Regina (die 22 augusti) vel Missa respondes titulo qui in imagine coronanda repraesentatur.

(vel: qui imaginem Matris Filii tui)
visibili redimentés coróna
Fílium tuum universórum Regem confiténtur
et beátam Virginem implórant Regínam.
Quorum preméntes vestígia tibi desérviant
et, legem impléntes amóris,
sibi invicem minístrent impéñse;
semetípsos ábnegent
et dispéndium sui faciéntes,
ánimas fratrum lucréntur;
humília sectántes in terries
ad excélsa provehántur caelórum,
ubi coróna vitae rédimis servos fidéles.
Per Christum Dóminum nostrum.
Všichni: *Amen.*

Po odříkání modlitby pokropí biskup korunu (korunky) svčcenou vodou a po té obraz blahoslavené Panny Marie mlčky korunuje. Jako první je korunováno Jezulátko, pak teprve jeho Matka. Za společného zpěvu antifony:

Regína mundi digníssim
Maria Virgo perpétua,
intercéde pro nostra pace et salúte,
quae genuísti Christum Dominum,
Salvátorem ómnium Allelúia.....,

je korunovaný obraz okuřován kadidlem. Po zpěvu vyzve biskup všechny přítomné ke společné modlitbě. Následuje opětovné okuřování korunovaného obrazu, oltáře, kříže a votivních darů. Mše svatá dále pokračuje obvyklým způsobem a je zakončena zpěvem antifony *Salve Regína*, nebo jiným vhodným zpěvem oslavujícím blahoslavenou Pannu Marii.³³⁸

³³⁸ Ordo coronandi imaginem beatae Mariae Virginis 1981, 11–14.

³³⁰ Coronatio imaginis beatae Mariae Virginis celebrationi Vesperum coniuncta

³³¹ Coronatio imaginis beatae Mariae Virginis celebrationi Verbi Dei coniuncta.

Další dvě kapitoly jsou věnovány korunovačnímu obřadu při „*Nešporách*“³³⁹ a v průběhu „*Bohoslužby slova*“.³⁴⁰ Průběh korunovačních obřadů zůstává prakticky stále stejný. Vždy jsou dodržovány předepsané liturgické úkony příslušné bohoslužby, do kterých je „vložen“ výše popsáný *korunovační obřad*. Po vykonané korunovací obrazu blahoslavené Panny Marie, pokračuje bohoslužba svým obvyklým způsobem. Mění se pouze příslušné modlitby a mariánské litanie.³⁴¹ Antifony zpívané během obřadu, a zejména na jeho závěr, jsou uvedeny v příloze, a nejsou striktně předepsané.

X.1. Papežská korunovace Panny Marie Křtinské

X.2. Poutní místo ve Křtinách

Historie Křtin je nerozlučně spjata s řádem premonstrátů. Tento řád založil pod řeholí sv. Augustina roku 1120 Norbert z Xanten v údolí Pratum monstratum Premontré, které se nachází nedaleko francouzského města Coucy. Premonstráti, kteří měli přispět k nápravě církevního i světského života, spojovali myšlenku zbožného života v ústraní kláštera s aktivní prací apoštolskou. Záhy po svém založení si získali velkou oblibu a rozšířili se po celé Evropě. Do Čech se dostali již na počátku 40. let 12. století, kdy za podpory Vladislava II. založil olomoucký biskup Jindřich Zdík premonstrátský klášter v Praze na Strahově. Obsazen byl roku 1143 německými řeholníky ze Steinfeldu. Premonstráti se tak stali po benediktinech naším druhým nejstarším mužským řádem. Brzy nato byly z této mateřské kanonie českých a moravských premonstrátů obsazovány další nově zakládané kláštery, z nichž nejdůležitější byly Želiv, Litomyšl, Milevsko, Teplá, Klášterní Hradisko, Louka u Znojma a později Nová Říše. Mezi nimi zaujímal významné postavení klášter v Zábřdovicích, do jehož správy patřila od samotného počátku obec Křtiny. Zábřdovický klášter, založený krátce před r. 1209, patřil k bohatým a vlivným moravským klášterům a zábřdovičtí letopisci popisují Křtiny

³³² Následují po korunovací, která je součástí *Bohoslužby slova*.

jako místo zázračných událostí a uzdravení.³⁴² Ve Křtinách postupně vyrůstal silný mariánský kult, jehož věhlas překročil v 17. a 18. století hranice Moravy. Jak uvádí roku 1663 zábrdovický mnich M. A. Vigsius,³⁴³ těžko by mohlo některé moravské poutní místo v té době vykazat početnější návštěvnost než Křtiny. Pro tento prudký vzestup popularity poutního místa měla neobyčejný význam kamenná socha Panny Marie s Jezulátkem, stojící dnes na hlavním oltáři křtinského chrámu. Za všestranné podpory premonstrátů vznikl ve Křtinách všeobecně známý a uctíváný kult Panny Marie Křtinské, který sem v minulých stoletích přitahoval desetitisíce poutníků z celé Moravy i sousedních zemí.

X.3. Obraz a legenda

Gotická kamenná socha Panny Marie Křtinské je datována kolem roku 1340.³⁴⁴ Její původ a nalezení jsou opředeny legendami. Již roku 1665 píše neznámý řeholník ve své knize „*Audolí křtinské*“, že není zpráv o tom kdo, je jejím autorem, či jaké jsou její počátky. Podle legendy tradované v zábrdovickém klášteře premonstrátů, byla socha nalezena v křoví³⁴⁵ nedaleko obce Bukovinky, kde ji potom opatrovali poustevníci bydlící při tamním kostelíku. Poslední z nich prý zemřel roku 1475 a byl pochován v kostele před oltářem. W. Gumpfenberg ve svém „*Atlasu Marianus*“ uvádí, že se tak stalo za bouře a k původu sošky dále píše: „*Umělec, ať byl, kdo byl, byl zajisté veliký, neboť dovedl sochu Panny Marie vytvořit vznešenou, krásnou v panenské milostnosti...*“³⁴⁶ Jedná se o určité topos nálezu, neboť v křoví byla na Moravě nalezena také Stará Matka Boží Žarošská³⁴⁷ a Panna Maria Tuřanská. V Čechách např. mariánská plastika v Chlumu sv. Máří.³⁴⁸ Starobylost sochy zdůrazňuje také zábrdovický premonstrát Jakub Tiehan, který ve své knize „*Refugium peccatorum...*“³⁴⁹ píše, že socha vznikla v Palestině z kamene Mariina hrobu, odkud byla přenesena do Konstantinopole a odtud dále za obrazoboreckých bouří do Uher a následně do Bukovinky. Zde ji opatrovali poustevníci a roku 1210

³⁴³ ŠENKYŘÍK 1992, 3–4.

³⁴⁴ VIGSIUS 1663, 35.

³⁴⁵ Některé legendy uvádějí též jako místo nálezu kaštan.

³⁴⁶ GUMPPENBERG 1672, 521.

³⁴⁷ O nálezu Staré Matky boží Žarošské pojednává strana 148–149 této práce

³⁴⁸ ROYT 1994, 5.

³⁴⁹ TIEHAN 1738, 28.

byla prý přenesena z iniciativy zakladatele zábrdovického kláštera Lva z Klobouk do Křtin, kde o ni pečoval klášter premonstrátek, jehož existenci se však doposud nepodařilo prokázat. Jisté je, že již na konci 13. století kostel ve Křtinách existoval, jak o tom svědčí listina biskupa Antonína z roku 1299, v níž udělil odpustky návštěvníkům křtinského a zábrdovického kostela. Hluboký osobní vztah měl ke Křtinám Jindřich z Lipé, jeden z nejvlivnějších šlechticů v době vlády Jana Lucemburského, který listinou z 1. prosince 1321 daroval křtinskému kostelu „vystavěnému ke cti Panny Marie...“ mlýn a horu s lesem. Podle Profesora Jana Royta se zde nabízí hypotéza, zda právě tento velmož, který umírá v Brně roku 1329, nemohl sochu kostelu darovat. To by nebylo v rozporu ani s výtvarnou formou plastiky, která odpovídá 30. a 40. letům 14. století. Profesor Royt dále uvádí, že na základě formálního rozboru můžeme konstatovat poměrně volnou souvislost Křtinské madony s plastikami středního a severního chóru u sv. Štěpána ve Vídni, s madonou klášterního kostela v Kaisheimu (kol. 1340) i vazbu k dřevěné plastice Madony z Velkého Meziříčí. Vzhledem k povaze materiálu, z něhož je plastika zhotovena, můžeme uvažovat i o možnosti importu. Socha je totiž vytesána z tvrdého kamene, polychromována byla nově v roce 1833. Zřejmé jsou také některé nové doplňky (minimálně úpravy), jako hlava Krista a Panny Marie. V baroku byly pro sochu zhotoveny uzavřené císařské korunky, říšské jablko a žezlo.³⁵⁰

X.4. Vera effigies – ikonografický rozbor

Zřejmě za nejstarší vyobrazení milostného obrazu Panny Marie Křtinské, [38] označené také jako „*Vera effigies*“, lze považovat rytinu Melchiora Küsella z roku 1663, dochovanou ve sbírkách Strahovského kláštera v Praze.³⁵¹ Milostná socha je vyobrazena na hlavním oltáři z roku 1660, na kterém byla umístěna až do roku 1733, kdy byla krátce před zrušením českého kostela přemístěna do kaple sv. Anny. Roku 1655 byla rytina také publikována v knize: „*Audolí křtinské Nejsvětější Rodičky Boží Panny Marie*“.³⁵²

³⁵⁰ ROYT 1994, 5–6.

³⁵¹ Mědiryt na papíře, 17,5 x 12 cm, značeno vpravo dole: Melchior Küsell Sculpt. 1663, sign: GS 278.

³⁵² VIGSIUS 1665.

Znázorňuje Pannu Marii Křtinskou jako „*Královnu*“ ozdobenou královskými insigniemi a s korunovaným Ježíškem na pravé ruce. Oděna je do spodního šatu, přepásaného páskem a pláště sepnutého na prsou velkou ozdobnou sponou. Šaty i plášť jsou posázeny hvězdami symbolizujícími Mariino jméno „*Stella maris*“. U nohou má položeny devoční dary poutníků, jako poděkování za zachráněné a vyléčené části těla: uši, oči, srdce, ruku a nohu.³⁵³

Dnes je milostná socha Panny Marie, provedená v životní velikosti, umístěna ve velkolepém baldachýnovém hlavním oltáři křtinského chrámu. [40] Jednotlivé prvky jeho ikonografie jsou prostorově uspořádány. V pohledové přímce spatřujeme na stěně západní empory velký mariánský monogram, na vnější stěně empory pak sochu Boha Otce. Monogram i postava Boha Otce jsou dílem Ondřeje Schweigla. Milostná socha stojí na podstavci z černého mramoru a adorují jí dva andělé od Antonína Schweigla. Je skryta pod baldachýnem neseným kanelovanými sloupky s kompozitními hlavicemi. Vnitřek baldachýnu je zdoben nástěnnou malbou s náměty andělů a plastickou holubicí Ducha svatého. Na vrcholu baldachýnu je kartuše s nápisem „*Mater gratiae*“. Po stranách svatostánku jsou andělé s vázami, jejichž autorem je O. Schweigl. Dvířka svatostánku jsou zdobena motivem ukřižovaného Krista a vinného keře, nad nimi je apokalyptický beránek se zapečetěnou knihou.³⁵⁴

X.5. Původní křtinské kostely

Již dříve než premonstráti vystavěli v 1. pol. 18. století dnešní chrám Panny Marie, stávaly ve Křtinách dva středověké kostely. O starším z nich se dobové prameny zmiňují r. 1299. Byla to malá románská stavba pocházející ze 13. století, jejíž původní vzhled byl zastřešen celkovou přestavbou v 2. pol. 17. století. Tento malý kostelík byl označován jako „český“ nebo jako kostel Zázračného obrazu či Zázračné Panny Marie. Právě v něm byla po celá staletí vystavena poutníkům k uctívání socha Panny Marie Křtinské. Z tohoto důvodu se tento prostý venkovský kostelík těšil u poutníků mnohem větší oblibě než podstatně rozlehlejší gotický chrám nazývaný „německý“, určený pro německé poutníky.³⁵⁵

³⁵³ Devotionálně byly vyhotoveny z vosku, květin, papíru apod. Bohatí poutníci nechávali zhotovit dary u zlatníků a stříbříků ze zlata či stříbra, často je nechávali zdobit také drahými kameny.

³⁵⁴ ROYT 1994, 21.

³⁵⁵ ŠENKYŘÍK 1992, 9.

O tom, jak tyto stavby vypadaly v 2. pol. 17. století, se dovídáme ze tří rytin Křtin. Nejstarší z nich použil roku 1668 opat Olenius ve své knize „*Mariophilus peregrinus...*“.³⁵⁶ Na rytině [] vidíme český kostel jako nevelkou a nenáročnou stavbu obdélníkového, či čtvercového půdorysu s přístavbou po východní straně, k níž přisedá ještě jedna o něco menší. Nad střechou ční jehlovitá vížka. V prostoru kolem kostela se nacházel hřbitov bez náhrobků, který byl ohraničen nízkou kruhovou zídkou. Vpravo o něco výš stojí německý kostel. K jeho prostorné lodi obdélníkového půdorysu na východě zakulaceného se ze severu pojí boční kaple. Kostel neměl věž. Za ním se rozprostírá dvoupodlažní kněžská rezidence a před ním stojí zcela samostatně drobná věž. Podle této předlohy vyhotovil na počátku 18. století brněnský rytec J. C. Laidig nový obrázek, který použil r. 1706 anonymní řeholník ve svém spise „*Poutník křtinský*“ a po drobné úpravě i o rok později v jeho německé verzi „*Kyriteiner Wahlfarter*“. Třetím a nejpropracovanějším obrázkem [41] původních křtinských kostelů je rytina vyhotovená Filipem Kiliánem.³⁵⁷ Tato rytina pochází z poslední čtvrtiny 17. století. Při porovnání s rytinou z knihy opata Olenia (1668), vidíme, že český kostel je již na straně přivrácené k rezidenci rozšířen o přístavbu. Drobná přístavba stojí též po jeho pravé straně. Rezidence vystavěná teprve v letech 1660–61, má přestavěný vchodový portál a na střeše štíhlou vížku. Od českého kostela k ní stoupá schodiště s malou brankou lemované nízkými zídkami. Vysoká okna německého kostela jsou na Kiliánově rytině zřejmě nakreslena přesně tak, jak vypadala, na rozdíl od poněkud nepřesného z roku 1668. Věž stojící zcela osamoceně na malém návrší východně od německého kostela, je též jen velmi málo podobná věži znázorněné na starším vyobrazení. Úžlabinou mezi ní a českým kostelem stoupá od potoka schodiště. Kiliánova rytina oproti rytinám předešlým neznázorňuje pouze sakrální stavbu, ale i ostatní křtinská stavení. Posouzením výše uvedených skutečností lze rytinu Filipa Kiliána datovat do období po přestavbě rezidence, tedy po roce 1674. Pokud je pravdou, že nečitelný podpis zachovaný na rytině je od A. Lublinského, jako autora kresby, podle níž byla rytina vyhotovena, pak rytina vznikla před r. 1690, protože Lublinský toho roku zemřel.³⁵⁸

³⁵⁶ OLENIUS 1668.

³⁵⁷ Mědiryt na papíře 44 x 30 cm, značeno na středu: Kylián Sculp. Ikonografický rozbor této rytiny uvádím dále na straně 138–141 této práce.

³⁵⁸ ŠENKYŘÍK 1992, 10.

X.6. Poutě do Křtin v 17. a 18. století

Hromadné poutě do Křtin jsou doloženy až ze 17. a 18. století. Křtiny patřily a patří k nejnavštěvovanějším poutním místům. Již v roce 1607 přicházelo tolik poutníků, že museli na zpovědnicích i na kazatelně vypomáhat tři jezuité z Brna. Roku 1621 navštívil Křtiny kardinál Dietrichstein, aby zde poděkoval Panně Marii za pomoc v bělohorské bitvě. Děkuvzdání učinil za ukončení obléhání Brna v roce 1645 jezuita bl. Martin Středa. V roce 1738 bylo ve farním křtinském archivu zaznamenáno 38 tisíc poutníků a v roce 1720 již 41 tisíc. Ponejvíce přicházeli poutníci z celé Moravy, ale také z východních Čech, Uher, Rakouska a Slezska. Zaznamenány jsou také četné zázraky, které se odehrály na přímluvu Matky Boží. Hlavní pouť se konala v neděli po Nanebevstoupení Páně, menší zvaná „vyškovská“ na den Navštívení Panny Marie, třetí zavedená na konci 17. století velkou přízravní Křtin Zuzanou Kateřinou Liborí z Dietrichsteina, se podle převážně příchozích poutníků nazývala „boskovická“. Jako výraz vděku přinášeli poutníci stříbrné a voskové části těla, které byly uzdraveny, svíčky a votivní obrazy, z nichž některé jsou dochovány v prostorách kostela a ambitů. Staleté tradice poutí byly i zde narušeny josefínskými dekrety. V roce 1772 vyšel dekret zakazující pouti trávající déle než jeden den. Další výnos pak znamenal zákaz veřejného nošení soch a obrazů. Nepříliš šťastné bylo také zrušení zábrdovického kláštera v roce 1784, což mimo jiné také způsobilo, že poutní místo ve Křtinách nemohlo být dostavěno.³⁵⁹

V roce 1611 vznikl na farním dvoře požár, který se rychle rozšířil i na okolní domy. Během krátké doby ležela v popelu část vesnice rozkládající se směrem k mlýnu. Ve velkém nebezpečí se ocitnul i český kostel, který bezprostředně ohrožovaly plameny hořící fary. Kostel naštěstí nevyhořel a jeho záchranu považovali později zábrdovičtí letopisci za zázrak. Místu, kde stála vyhořelá fara, se dodnes říká „na spálenisku“. Za stavovského povstání byl roku 1619 zatčen opat kláštera Benedikt Waltenberger (1610–45) a jeho spolubratři. Současně jim byl zkonfiskován i klášterní majetek. Stejnému osudu neunikl ani kostelní poklad ve Křtinách. Roku 1623 vtrhly do Křtin oddíly Turků a Tatarů sedmihradského knížete Gabriela Bethlena. Duchovním se naštěstí těsně před jejich příchodem podařilo utéci do okolních lesů. Bethlenovci se vrhli na oba kostely a odnesli z nich vše, co se odnést dalo. Sochy Panny Marie se

³⁵⁹ ROYT 1994, 6–7.

však ani nedotkli. Poutní místo napadli také 19. srpna 1638 Valaši a posléze v létech 1642, 1643 a 1645 švédští žoldnéři, kteří zapalovali, loupili a vraždili.³⁶⁰ Zvláště zhoubný byl poslední vpád Švédů v červnu 1645. Po pustošení a loupení ve Křtinách dobyli Švédové nedaleký Nový Hrad u Adamova, kde se zmocnili křtinského kostelního pokladu a zničili prastaré písemnosti, listiny a kroniky, které byly na tomto opevněném místě uloženy po dobu nebezpečí.³⁶¹ Sama stavba křtinského kostela však zřejmě ani tehdy nebyla podstatně poškozena, takže již roku 1645 mohl statečný obránce Brna jezuita Martin Středa vyslat do Křtin děkovnou pouť za záchranu města při švédském vpádu.

Neutichající popularita Křtin doprovázená zvyšujícím se počtem příchozích poutníků nutila premonstráty ke stálé stavební činnosti. Velké zásluhy si získal opat Godefridus Olenius³⁶² (1650–82), který využil nastalého klidu po třicetileté válce k rozsáhlým přestavbám a úpravám obou kostelů i dalších staveb. V letech 1652–53 došlo k přestavbě německého kostela, jemuž po stranách přibyly dvě nové kaple, získal novou předsíň tři nové oltáře a kůr pro hudebníky. Český kostel byl podroben celkové přestavbě v letech 1657–58. Kromě kůru a oltáře byl kompletně rozbořen a od základů znovu vystavěn. V roce 1674 byl zde také zřízen zcela nový nádherný hlavní oltář pro středověkou sochu Panny Marie. Téhož roku byla nedaleko vybudována i samostatná kaple ke cti sv. Anny a v roce 1679, kromě dalších stavebních prací, byla rozšířena také nová rezidence vystavěná v letech 1670–71.³⁶³

X.7. Poutní kostel Jména Panny Marie

Již ve druhé polovině 17. století se Křtiny staly jedním z nejvýznamnějších poutních míst na Moravě i v Čechách. Dosavadní podoba poutního místa opět záhy přestávala stačit návalům poutníků. Další velká stavební přestavba ale pro premonstráty z finančních důvodů nepřipadala v úvahu. Je velmi pravděpodobné, že by oba původní křtinské kostely zůstaly zachovány do dnešních dnů a že by na jejich místě nikdy nevyrostl monumentální Santiniho chrám Panny Marie, kdyby ke Křtinám nechovala živý náboženský vztah boskovická paní Zuzana Kateřina Liborie

³⁶⁰ ŠENKYŘÍK 1992, 11–12.

³⁶¹ Písemnosti a zbylé cennosti ukryl na Novém Hradě křtinský farář Norbert Credelius. Při rabování Švédů byl a zničena i tzv. „*Stará křtinská kniha*“, která by dnes byla zvlášť cenným zdrojem informací o málo známé historii Křtin v rozmezí 13–16. století.

³⁶² Autor spisu „*Mariophilus peregrinus...*“ vydaného v roce 1668.

³⁶³ ŠENKYŘÍK 1992, 13.

z Dietrichsteina, rozená ze Zástřizl.³⁶⁴ Tato zbožná šlechtična, z vděčnosti za zázračné uzdravení vlastní a ve své rodině na přímluvu Panny Marie Křtinské,³⁶⁵ věnovala roku 1690 zábrdovickému klášteru výnosné panství Jesenec u Konice „na věčnou fundaci P. Marii Křtinské a sv. Liboriovi v Jesenci“.³⁶⁶ Smlouva s klášterem byla uzavřena na hradě v Boskovicích 6. Června 1690, potvrzena císařem Leopoldem I. 11. Zářím 1690 a ratifikována olomouckým biskupem Karlem z Lichtenštejna 23. zářím 1690. Využití tohoto majetku pro novou výstavbu ve Křtinách bylo pozdrženo rozvratem financí zábrdovického kláštera, zapříčiněným příliš ctižádostivou politikou opata Maxmiliána Pflendera z Lossbergu (1682–1695), který vyvinul velkou a nákladnou snahu po obnově zaniklých uherských premonstrátských opatství na území znovudobytém na Turcích. Teprve na sklonku vlády jeho nástupce, opata Engelberta Hájka (1695–1712), bylo hospodářství kláštera natolik posíleno, že bylo možno podniknout větší stavební práce.³⁶⁷ Nový křtinský chrám měl po stavební stránce co nejlépe vyjadřovat vztah premonstrátů ke své Panně Marii Křtinské i k jejímu poutnímu místu. Stavba proto musela být prostorná, schopná přijmout co možná největší počet poutníků. Měla být monumentální a současně přívětivě začleněná do okolní krajiny. Důležitou otázkou byla volba vhodného architekta, schopného obsáhnout ve svém projektu všechny tyto požadavky.³⁶⁸ Hájkův nástupce, opat Hugo Bartlicius (1712–1738), rozhodl o velkorysé nové výstavbě poutního místa a získal pro tento úkol geniálního architekta Jana Blažeje Santiniho, jednoho z největších a nejoriginálnějších tvůrců celého evropského baroka. Tento pražský umělec působil především ve službách velkých klášterů středověkých řádů v Čechách a na Moravě.³⁶⁹

³⁶⁴ ŠENKYŘÍK 1992, 15.

³⁶⁵ Jednalo se především o uzdravení jejího muže Jana Bohuše Morkovského ze Zástřizl, který se, ač těžce nemocný, uzdravil právě v okamžiku modlitby paní Zuzany před sochou Panny Marie Křtinské. Podruhé byla zázračně uzdravena sama paní Zuzana, která byla stížena v Olomouci mrtvicí, a léky nepomáhaly. Nechala se tedy přenést do Křtin a zde prosila Pannu Marii o pomoc. Druhý den vstala zdráva. Jako poděkování za své uzdravení věnovala kostelu ve Křtinách 6 stříbrných svícňů, ustanovila pouť z Boskovic do Křtin a věnovala premonstrátům zmíněné panství Jesenec.

³⁶⁶ Kostel sv. Liboria v Jesenci byl vybudován, společně s praemonstrátskou rezidencí v roce 1709, jako první z citovaných fundací. Je zdobnělou a zjednodušenou autorskou variantou G. P. Tencallová nerealizovaného projektu pro jezuitský kostel P. Marie Sněžné v Olomouci. V Jesenci byl Tencallov projekt, navržený v posledním desetiletí 17. století, realizován po smrti svého tvůrce některým ze stavitelů kroměřížského cechu, který s architektem spolupracoval i na stavbách pro olomoucké biskupství.

³⁶⁷ ROYT 1994, 11.

³⁶⁸ ŠENKYŘÍK 16.

³⁶⁹ Mezi stavebníky J. B. Santiniho patřil zejména Václav Vejmluva, opat cisterciáckého kláštera Fons Mariae ve Žďáru nad Sázavou, pro kterého architekt vytvořil více než dvě desítky vynikajících staveb, mezi nimiž dominuje originální a odvážná stavba poutního chrámu sv. Jana Nepomuckého na Zelené

Nejdříve se začala stavět nová rezidence, jejíž hrubá stavba byla dokončena již v roce 1718. Nadále se pracovalo především v interiéru a roku 1735 bylo přistavěno pravé křídlo. Propojovací trakt mezi rezidencí a chrámem Panny Marie byl postaven až po dokončení chrámu. Výstavba nové kaple sv. Anny byla zahájena v roce 1718. Krátce před tím, než se začala stavět, byl rozbořen původní německý kostel. Základní kámen k dnešnímu chrámu Panny Marie byl položen v roce 1728. Český kostel však zůstával ještě po nějakou dobu zachován, přestože zasahoval do areálu výstavby.³⁷⁰ Byl zde tolerován až do roku 1733, protože ukrýval poklad nejcennější – uctívanou sochu Panny Marie. Musel být proto zachován až do doby, kdy premonstráti našli pro sochu Matky Boží Křtinské důstojné místo. Tím se mohla stát jediné nově dostavěná kaple sv. Anny, do které byla mariánská socha roku 1733 slavnostně přenesena. Kaple tak plnila až do dokončení chrámu Panny Marie funkci farního kostela. Český kostel tedy zanikl až v roce 1733, aniž by svou předchozí přítomností uprostřed rozlehlého staveniště nějak vážněji ohrozil výstavbu nového chrámu.³⁷¹ Úkol vybudovat umělecky reprezentativní, uchvacující poutní areál pojal Santini vskutku velkoryse. Na místě dvou středověkých kostelů a raně barokní kaple sv. Anny, navrhl mohutný, symetricky komponovaný sakrální komplex, tvořený středním kostelem a po jeho stranách protějškově rozloženými, ambitovými nádvořimi ovládanými subdominantami věžových kaplí (sv. Anny a sv. Josefa). Toto dispoziční schéma poutního místa s akcentováním příčné osy a střední kostelní stavbou centrálního založení, bylo zcela osobitou Santiniho invencí, odlišnou od všech běžných typů barokních poutních areálů.³⁷² Při takovém rozvržení poutního areálu vzniká bohatě gradovaná skladba různých prostorů, rytmicky účinně provazující prostory hlavní a vedlejší, centra a ochozy, prostory vnitřní a vnější. Výsledný celek je překvapivě složitý až tajemný a zároveň hluboce uchvacující svou krásou a hlubokou estetickou i sakrální působivostí.³⁷³

hoře u Žďáru. První Santiniho zakázkou pro premonstrátský řád a želivského opata Jeronýma Hlínu byla obnova a částečná novostavba vyhořelého klášterního kostela v Želivi. Prameny i plány je také dobře doložena Santiniho činnost pro proboštvství benediktinů v Rajhradě u Brna.

³⁷⁰ Základové zdivo českého kostela bylo s největší pravděpodobností odhaleno speleologickým výkopem v r. 1990 při západních dveřích chrámu Panny Marie.

³⁷¹ ŠENKYŘÍK 1992, 19–21.

³⁷² Santini uplatnil toto schéma také při stavbě poutního místa v Mariánské Týnici u Plas před rokem 1710. Na jeho mimořádnost a svrchovanou estetickou náročnost poukázal již významný německý badatel F. Matsche.

³⁷³ HORYNA 1994, 7–13.

Chrám sice začal stavět opat Bartlcius, přesto se hlavní zásluhy o výstavbu právem připisují jeho nástupci opatu Kryštofu Jiřímu Matuškovu (1738–77). Pod vedením opata Matušky stavba rychle pokračovala, takže již v roce 1744 byl chrám dostavěn a mohlo se začít pracovat na vnitřní výzdobě.³⁷⁴ To dokládá archivně zachycená přítomnost malíře Jana Jiřího Etgense (1697–1757) ve Křtinách dne 3. května 1745. Tento významný moravský freskař provedl ve Křtinách výzdobu všech kleneb kostela. Centrální kopule chrámu a konchy nad kněžištěm, varhanní kruchtou a nad oběma bočními loděmi zdobí monumentální nástropní malba s ojedinělou ikonografií založenou na citátu z knihy Sirachovy: „*In plenitudine Sanctorum detentio mea. Ego mater pulchrae dilectionis et timoris et agnitionis et sanctae spei*“.³⁷⁵ Tento verš byl vykládán exegety metodou typologického paralelismu mariologicky a je zcela přirozené, že našel své místo v ikonografii poutního místa spojeného s premonstráty, neboť ti patřili k velkým mariánským ctitelům. Je jisté, že ikonografický koncept fresky, který zřejmě koncipoval některý z řeholníků, vychází ze zasvěcení chrámu Jménu Panny Marie.³⁷⁶

Kopule chrámu je nesena čtyřmi pendetivy, na nichž jsou provedeny čtyři čtveřice starozákonních žen, předobrazů Mariiny zbožnosti, statečnosti a moudrosti. Podle více či méně rozpoznatelných atributů lze identifikovat Judit s hlavou Holoferna, Rebeku se džbánem, Jáel s kladivem a hřebem, Támar s prstenem a holí, Mirijam s bubínkem, Rút s klasy, dceru faraonovu nesoucí košík s Mojžíšem, Annu s dítětem a liliemi, Ester a královnu ze Sáby podle královských rouch a korun a nakonec Abigail s košem. V kopuli je provedena nástěnná malba s motivem Oslavení Panny Marie, k němuž se vztahují Sirachovy verše: „*In plenitudine Sanctorum detentio mea*“. Panna Maria nadnášena anděly je oslavena Nejsvětější Trojicí. Tuto scénu doprovází bohatý kompars starozákonních proroků, apoštolů, mučedníků, vyznavačů, sv. panen, sv. vdov, českých a moravských zemských patronů. Na fresce jsou také vyobrazení prarodiče Adam a Eva, což je zjevný poukaz na Marii jako na „druhou Evu“, ale také Immaculátu, čímž je zdůrazněno, že byla počata bez poskvrny

³⁷⁴ ŠENKYŘÍK 1992, 21.

³⁷⁵ „*V plnosti svatých držování mé. Já matka krásného milování a bázně a poznání a svaté naděje*“.

³⁷⁶ Svátek Jména Panny Marie byl zaveden pro celou církev na paměť vítězství polského krále Jana Sobieského nad Turky u Vídně roku 1683. Dobový výklad Mariina jména nevycházel totiž z hebrejského Mirijam, ale z invokace Panny Marie jako hvězdy mořské - Stella Maris. Proto některé kostely zasvěcené tomuto svátku měly půdorys hvězdy jako např. kaple Na hvězdě u Broumova nebo kaple v Mladoticích. Hvězda se také objevuje nad varhanní kruchtou.

dědičného hříchu. Jeden z andělů vysypává medailky, které jsou znamením milosti pro poutníky.³⁷⁷

Ikonografický program na motiv verše: „*Ego mater pulchrae dilectionis*“, pokračuje v konše levé části příčné lodi. Trůnicí Panna Marie s otevřeným srdcem posílá po andělech srdce plná lásky a víry, které přijímá alegorie církve v papežské tiáře a rotundou. Ve spodní části konchy, oddělené od nebeské sféry iluzivní balustrádou, jsou čtyři skupiny postav umístěné mezi tři okna ve tvaru býčího oka. Od leva jsou zde vymalováni zástupci řádů: sv. Augustina, sv. Norberta, sv. Františka, sv. Dominika a sv. Benedikta. V další skupince spatřujeme církevní hierarchii v čele s papežem. Za ní následuje třetí skupina světských vládařů a nakonec čtvrtá skupina vojáků. Ve špaletě středního okna drží andělci leitmotiv celé výzdoby konchy – srdce, což se pak pravidelně opakuje, samozřejmě s příslušnými atributy i v dalších konchách.

Program západní apsidy je inspirován slovem Sirachova verše: „*et timoris*“. Ve vrchní části apsidy je Panna Maria tažena na triumfálním voze třemi anděly. Pod koly vozu je drcena válečná zbroj, což je poukazem na to, že křesťan má především zbraně duchovní, k nimž patří i bázeň před Hospodinem. Čtyři andělé s plamennými meči zahání čtyři skupiny postav, z nichž každá reprezentuje určitou formu hříchu. Vlevo je skupina s nehodným vládcem zabíjejícím bližního, s falešnou moudrostí, kterou představuje žena s knihou a židy personifikujícími lichvu a učení synagogy. V druhé skupině jsou postavy unášené ďábly do pekla představující smrtelné hříchy. Třetí skupina je alegorií neřestí: pochodeň znázorňuje Pomluvu, zrcadlo Pýchu, lahev Nestřídmost, měšec Lakomství a zavázané oči Nespravedlnost. Poslední skupinu tvoří nepřátelé Kristovy víry, oblečení v tureckých oděvech.

Malba v konše pravé boční lodi oslavuje Mariinu moudrost. Její program rozvíjí slovo Sirachova verše: „*...et agnitionis*“. Malbě dominuje trůnicí Panna Maria s otevřenou knihou. Čtyři andělé drží v rukou zrcadla, odrážející světlo božské moudrosti. To zachycují čtyři skupinky postav. Levou skupinu tvoří alegorie svobodných umění Lékařství, Právo či Logika, Astronomie, Geometrie, Filozofie či Theologie a Rétorika. Žena s knihou a lebkou připomíná zřejmě marnost všeho světského poznání. V druhé skupině jsou evangelisté se svými symboly a čtyři církevní Otcové západu, zosobňující duchovní poznání. Třetí skupinu tvoří antičtí

³⁷⁷ ROYT 1994, 21–22.

filozofové, starozákonní mudrci, včetně třech mágů, kteří se přišli poklonit narozenému Kristu. V poslední skupině jsou zastoupeny múzy: Malířství a Sochařství, Architektury, Básnictví, Hudby a Tance se svými atributy. Andělci na malbě ve špaletě středního okna apsidy nesou zrcadlo moudrosti a dalekohled. Celý cyklus završuje malba v konše nad varhanní kruchtou, na níž jsou rozvíjena závěrečná slova Sirachova verše: „...*et sanctae spei*“. V horní části konchy je Panna Maria představena jako hvězda jitřní (symbol naděje) či hvězda mořská (Stella maris), což je výklad Mariina jména, jemuž je křtinský chrám zasvěcen. Panna Maria zde vystupuje jako naděje trpících, utlačovaných a osamocených, jejichž čtyři skupinky jsou zobrazeny ve spodní části konchy. Stejně jako na předcházejících malbách i zde jsou čtyři andělé, držíce v rukách tentokrát kotvu. Nechybí ani andělci ve špaletě středního okna, kteří též nesou kotvu.

Mariánská tematika je dále rozvíjena i na nástěnných malbách v patře západní empory, kde Panna Maria vystupuje v duchu loretánské litanie jako „*Uzdravení nemocných*“, „*Útočiště hříšníků*“ a „*Pomocnice křesťanů*“. Ikonografii doplňují postavy andělů s mariánskými a christologickými symboly ducha, slunce, holubice a lva.³⁷⁸

Současně s malířem Etgensem pracovali na výzdobě kostela další významní umělci. Sochařská výzdoba interiéru je hlavně dílem rodilého Tyrolana Antonína Schweigla, jeho syna Ondřeje Schweigla a brněnského mistra Antonína Rigy. Pozoruhodná je zejména řada dvanácti cherubů, nesoucích Mariánské symboly a postavy dvou andělských odorantů na baldachýnovém hlavním oltáři Panny Marie Křtinské, volně stojícím v prostoru. Jeho kompozice zřejmě navázala na původní Santiniho návrh, doplnila jej však novější ornamentikou, příznačnou již pro polovinu 18. století.³⁷⁹ Hlavní průčelí kostela vyzdobil kolem roku 1740 postavami řadových patronů sv. Augustina a sv. Norberta a dvojicí andělů Ignác Lengelacher (1698–1780), který je rovněž autorem plastik kamenných váz a dvou ležících postav vylévajících z rohu hojnosti na poutníky mariánské růže milosti. Prameny uvádějí i další jména řemeslníků a pomocníků hlavních tvůrců chrámové výzdoby. Malíř František Michalic byl Etgensovým pomocníkem, truhlářské práce provedl Matouš Zošek, štafířské Michal Lechs a Vincenc Kutálek.

³⁷⁸ ROYT 1994, 21–24.

³⁷⁹ HORYNA 1994, 17–18.

Mariánský program chrámu doplňují také čtyři obrazy Ignáce Raaba, v levé boční lodi „Zvěstování“ a „Zasnoubení“, v pravé pak „Navštívení“ a „Útěk do Egypta“. Raabovi jsou také připisovány zastavení Křížové cesty. Bezpochyby mu lze připsat obraz „Krista na hoře Olivetské“ a „Nanebevstoupení Páně“.³⁸⁰

Dne 1. května 1750 byla slavnostně přenesena socha Panny Marie z kaple sv. Anny do dokončeného chrámu, a ten byl opatem Matuškou slavnostně požehnán. Práce nadále pokračovaly především na výzdobě interiéru a roku 1770 bylo k hlavnímu vchodu do chrámu přistavěno široké trojdílné schodiště a terasa. Završením budování poutního místa byla slavnost jeho vysvěcení. Chrám Panny Marie byl konsekrován dne 21. dubna 1771 olomouckým světícím biskupem Františkem Matějem Chorinským.³⁸¹ Stalo se tak 43 roků po zahájení jeho výstavby a takřka šest desetiletí od počátku realizace celého projektu.

X.8. Poutní místo v 19. a 20. století

Již záhy po vysvěcení chrámu ve Křtinách začalo údobí nepříznivých zásahů státu do náboženského života. Dekret z roku 1772 podstatně omezil konání poutí, císařský patent z roku 1783 je pak prakticky znemožňoval vůbec. Po zrušení zábrdovického kláštera císařem Josefem II. v červenci 1784, přesídlila do Křtin část konventuálů v čele s posledním opatem Michaelem Maravem (1777–1784). Jejich dlouhé pokusy o zřízení premonstrátského proboštví ve Křtinách neměly úspěch. V roce 1790 se Náboženský fond spravující majetek zrušených klášterů, dokonce pokusil odprodat některé stavby poutního areálu. Když v polovině posledního desetiletí 18. století zmírnil císař František II. zákazy poutí a dalších projevů náboženského života, byl vytvořen předpoklad pro další již novodobý rozmach duchovního významu křtinského poutního místa.

Od roku 1830 přešlo panství do rukou světských vrchností, které vesměs plnily své patronátní povinnosti. Když v roce 1844 shořely střechy kostela, ambitu a kaple sv. Anny poskytl hrabě František Xaver Dietrichštejn potřebné prostředky na obnovu, dokončenou ji ž v roce 1845. Při ní byl však tvar střech značně zjednodušen, a stavby tak ztratily svou původní, barokně členitou, rytmicky rozehranou siluetu.³⁸²

³⁸⁰ ROYT 1994, 24.

³⁸¹ Na konsekraci chrámu upomíná latinský text pamětní desky umístěné na chrámové zdi v prostoru pod oratoří.

³⁸² HORYNA 1994, 19–20.

Po smrti hraběte Dietrichsteina připadlo panství roku 1850 jeho třem dcerám a roku 1856 přešlo do rukou Alfonse Mensdorfa-Pouilly. Nového rozkvětu se však Křtiny dočkaly až po roce 1864, kdy panství koupil hrabě Vincenc z Bubna-Litic. Hned po koupi panství byla větší část někdejší rezidence přestavěna na novorenesanční zámek a v jeho okolí založil okrasný park.

Znovu se válka podepsala do křtinské historie roku 1866, kdy během války prusko-rakouské prošel obcí 17. července pruský armádní sbor a v srpnu téhož roku zde bylo na krátkou dobu ubytováno na 1300 pruských vojáků páchajících zde velké škody. Roku 1882 koupil křtinské panství brněnský továrník Mořic Teuber, po jehož smrti ho zdělila dcera Adelína a její manžel Edvín Offerman. Posledním majitelem panství před vznikem Československa byl v letech 1894–1923 kníže Jan II. Lichtenštejn.³⁸³

X.9. Křtinská kniha zázraků

Zázraky Panny Marie Křtinské byly poprvé podrobněji zpracovány Martinem Vigsiem, ve spise: *Vallis baptismi, alias Kyriteinsis...*,³⁸⁴ který zaznamenal milostné zásahy křtinské Panny Marie datované od počátku 17. století do roku 1663, kdy byl tento spis vydán. Vigsius uvádí na desítky zázraků, rozličných druhů onemocnění a způsobů osvobození.

V nejrozvinutější podobě však zachycuje křtinské zázraky *Poutník křtinský*,³⁸⁵ který uvádí přímou statistiku téměř čtyřiceti různých druhů vykonaných Pannou Marií Křtinskou. Celkem je zde zachyceno téměř 600 zázraků, zaznamenaných mezi lety 1694–1705, což koresponduje s údaji v křtinské *Knize zázraků*,³⁸⁶ o které bude podrobněji pojednáno dále.

Pozdější projevy milosti jsou zveřejněny v knížečce: *O zázrakách a milosti blahoslawené Panny Marie Křtinské*, Litomyšl, 1876. Je zde uvedeno pět zázraků, které doslovně odpovídají znění v křtinské *Knize zázraků*. Je tedy pravděpodobné, že autor čerpal přímo z křtinského pramene, nikoliv z dřívějších tisků.³⁸⁷

³⁸³ ŠENKYŘÍK 1992, 26.

³⁸⁴ VIGSIUS 1663.

³⁸⁵ Poutník křtinský, 1706.

³⁸⁶ Křtinská kniha zázraků, opis z roku 1735, je uložena v SOkA Blansko, FÚ Křtiny, inv. č. 80.

³⁸⁷ HORÁKOVÁ 2008, 22–23.

Křtinská Kniha zázraků, nazvána autorem také jako: „*Zázračná uzdravení v Oudolí křtinském*, z roku 1735,³⁸⁸ zmiňuje téměř 200 zázraků Panny Marie Křtinské. Jedná se o opis vyhotovený křtinským kaplanem v roce 1735. Původní kniha byla zničena při drancování Křtinského údolí švédskými vojsky v průběhu třicetileté války.³⁸⁹ Kniha vymezená léty 1605–1799³⁹⁰ je psána českým kurentem, obsahuje 54 listů s popisem 188 zázraků zaznamenávajících uzdravení, zachránění či jiné milosti Panny Marie Křtinské, které jsou rozděleny do třiceti kapitol.³⁹¹

V úvodu je zápis autora: „*Možno není v týchle malý knížce vypsati všeckny zázraky a milosti, které královna milosrdenství v údolí křtinským mnohým rozličným osobám prokázati ráčila, obzvláště ty, kteří od počátku před několikma sto léty se staly a skrz protivné nehody nepřátelských časů v stratu přišli, ale toliko nynějšího stoletního věku z tisícího jedinký stok potěšení ctitelům mariánským míním přednésti*“.³⁹²

V prvních sedmi kapitolách jsou popsána *zázračná uzdravení* nemocí, jako jsou slepota a hluchoněmost, neplodnost, novorozenecká úmrtnost, bolestný či nebezpečný porod: „*Kateřina manželka Jiřika Hamernika z Březiny stávala ku porodu s bolestí celý měsíc, když ale Pannu Marii Křtinskou o pomoc žádala a sátkem na zázračným obrazem dotknutým život svůj přikryla, hned potom šťastně porodila*“.³⁹³

Různá poranění jako tržné, sečné či řezné rány jsou zařazeny do 8. kapitoly nazvané *Smrtné rány*. Následuje 9. kapitola se *Smrtnými pády* (z výšky, či do studně).

V kapitole 10–12 se kniha věnuje zahánění a vymytání ďábla. Přítomnost ďábla byla doprovázená „*pekelným pokušením ubližovat si a usmrtit se*“, což mohlo být projevem schizofrenie: „*často ho ďábel namlouval, aby sobě zoufal a o život připravil*“. Dále vysvobození očarovaných a případy uhranutí „*od čarodějnic ochromení*“, či znovunabytí rozumu často doprovázené amnézií: „*bez rozumu a bez paměti, rozličné a bláznivé věci rozprávěl a hrozně fantazíroval*“.³⁹⁴

³⁸⁸ Křtinská kniha zázraků, SOKA Blansko, FÚ Křtiny, inv. č. 80.

³⁸⁹ FÜRST 1934, 8.

³⁹⁰ Po dokončení opisu Knihy zázraků, v roce 1735, pokračoval autor v zápisech zázraků i nadále.

³⁹¹ HORÁKOVÁ 2008, 24.

³⁹² Křtinská kniha zázraků, SOKA Blansko, FÚ Křtiny, inv. č. 80, fol. 1.

³⁹³ Křtinská kniha zázraků, SOKA Blansko, FÚ Křtiny, č. 38, fol. 12.

³⁹⁴ Křtinská kniha zázraků, SOKA Blansko, FÚ Křtiny, č. 60, fol. 19.

Zázračná válečná vysvobození, jsou uvedena v 13–14 kapitole. Ochrana před Švédy, záchrana města Brna či zábrdovického obležení, ochran před Tatary a Žižkou: „Léta 1645 obrátil se nejvyšší švédský vůdce se vsí mocí svou k Brnu, které začal 4 toho Mája obležením těžkým násilně 4 měsíce stíhat. Bránilo se město Brno se zbraní světskou i duchovní i velikou důvěrnost tenkrát měli brněnští v pobožnosti.

*Obležení měšťané do Křtin k B. P. M. ustavičně vzdychali, a od ní pomoc žádali, ano i slib učinili na pouť do Křtin jíti, jestli-že město od obležení vysvobozeno bude. I stalo se, že B. P. M. v povětrí nad Brnem se ukázala, plášť svůj nad město rozšířila a nepřítel zahнала. Nato Švédové byli nad tím zastrašeni, že hned na den Nanebevzetí M. P. od obležení přestali a potom strachem a hanbou svou od Brna odtáhli“.*³⁹⁵

*Ochrana před přírodními živly vodou a ohněm (kap. 15–16), v názvu měst nejčastěji figuruje Prostějov: „Město Prostějov, ten zlý host oheň nejenom každý věk ale někdy kolikrát za rok s velikou škodou navštěvoval“.*³⁹⁶

17. kapitola: *Škodlivý příhody hájí od škody*, obsahuje nejrůznější nešťastné náhody, jako nehody s povozem, pád do vápna, popálení kořalkou, opaření polévkou, probodnutí vřetenem či pády z vozu, koně či z „*vysoka*“.

Dále jsou zmiňována (v kap. 18–29), další onemocnění jako např. padoucnice, mrtvice, ochrnutí, křivice, časté bolesti hlavy, u srdce píchání dále „*Veliké bolesti hojené bez lékařství*“ a „*těžké a smrtelné nemoci*“.

Poslední kapitola se zabývá „*rozhrěšením hříšníkům*“, odpuštění krádeže či „*mordu*“.³⁹⁷

Záslibným poutím mohlo předcházet *Zjevení Panny Marie* ve snu:

*„ Anna Maria ze Slezska byla dlouho přetěžce nemocná, ježto doktoři do konce nic nemohli pomoci se všemi léky, v tej úzkosti usnula. I viděla ve snu, jak zde ve Křtinách stojí B. P. M., která ji napomínala, aby se do Křtin k ní zaslíbila, což když nemocná s potěšením učinila, rychle ale s podivením všech uzdravená byla, a ze svý dlouho trápící nemoci s radostí povstala, do Křtin přišla“.*³⁹⁸

³⁹⁵ Křtinská kniha zázraků, SOKA Blansko, FÚ Křtiny, č. 66, fol. 22.

³⁹⁶ Křtinská kniha zázraků, SOKA Blansko, FÚ Křtiny, č. 79, fol. 25–26.

³⁹⁷ HORÁKOVÁ 2008, 26–29.

³⁹⁸ Křtinská kniha zázraků, SOKA Blansko, FÚ Křtiny, č. 140, fol. 41.

O nejčastějších milostech Panny Marie Křtinské se dovídáme také z velice půvabné a ikonograficky velmi zajímavé rytiny Filipa Kiliána, z poslední čtvrtiny 17. století uchovávané dodnes na faře ve Křtinách.³⁹⁹

X.10. Ikonografický rozbor rytiny „Zázraky Panny Marie Křtinské“

Rytina je oslavou Panny Marie Křtinské, jako Panny Marie Vítězné. Zobrazuje některé historické události vážící se k soše Panny Marie Křtinské, její zázraky, zejména zázračné uzdravení a záchranu před nepřátelskými vojsky a ohněm. [42]

Znázorňuje dvě sféry – nebeskou a pozemskou. Na nebi je vyobrazena milostná socha korunované Panny Marie Křtinské s Ježíškem, který má hlavičku také ozdobenou korunkou. Královna nebes je nadnášena trojicí andělů, kteří zhlížejí dolů na zem, kde jsou vyobrazeny Křtiny s kostely a přilehlými budovami, několikrát procesí přicházející ze všech světových stran, a adorující a prosící poutníci. Milostná socha je na nebesích obklopena světcí, kteří společně s anděly vytvářejí pomyslný kruh. Mezi světcí, můžeme na základě jejich atributů, identifikovat české zemské patrony a věrozvěsty sv. Cyrila a Metoděje. Napravo od Panny Marie je v popředí zobrazen sv. Václav s praporem, orlicí ve znaku a knížecí čapkou, za ním pak sv. Prokop s berlou a mitrou, a sv. Cyril, také s mitrou. Po levici se nachází s mitrou na hlavě a s pádlem v ruce sv. Vojtěch, sv. Metoděj s křížem a mitrou, a za nimi pak, s knížecí čapkou a žezlem, sv. Zikmund.

Panna Maria drží na pravé ruce Jezulátko a v levé ruce žezlo. Ježíšek svírá v levé ručičce královské jablko a pravou ukazuje na korunu Panny Marie.⁴⁰⁰ Matka Boží je oděna do šatu posázeného hvězdami⁴⁰¹ a sepnutého pod krkem ozdobnou sponou. Vlasy má zakryté dlouhým závojem, který jí splývá až k nohám, kde z něj vykukují, z každé strany, rozpustilí andílci. Spodní šat je zdoben bohatými ornamenty. Ježíšek

³⁹⁹ Mědiryt na papíře 44 x 30 cm, značeno na středu: Kylián Sculp. Tuto rytinu zmiňuje také ŠENKYŘÍK 1992, 10–12. Zabývá se však pouze popisem historického vyobrazení původních křtinských kostelů na rytině. Mylně také uvádí, že existují celkem tři originály této rytiny (jeden již zmiňovaný na faře a další dva v Muzeu města Brna). Čtvrtý originál jsem zcela náhodou objevila ve sbírkách rytin Strahovského kláštera, sign. R 139 106.

⁴⁰⁰ Socha Panny Marie Křtinské je vyobrazena také jako „*Královna nebes*“ a obdařena všemi královskými insigniemi, jako atributy královské moci.

⁴⁰¹ Poukaz na Mariino jméno vykládané jako „*Stella maris*“ (hvězda mořská).

má na sobě také košilku a korálky kolem krku. „*Ačkoliv ohrožená stojí dosud jako vítěz*“, hlásá nápis na listině, odkazující na oslavu Panny Marie *Vítězné*.

Na zemi jsou v popředí, jako dva pilíře, vymalované základní kameny křtinských kostelů a na nich busty fundátorů. Na kameni vlevo je nápis: *Fundator Leo Comes de Klobuk, Maioris Templi Kyrit & Caenobii Canoniae Praem.*⁴⁰² Na kameni vpravo: *Templi B. V. M. Fundatrix Richka Con. de Klobuk...*⁴⁰³ Z boku kamene vpravo je pak nápis vysvětlující další zobrazený děj v horní polovině pozemské sféry: *1. Templum B.V.M. 2.Teneam. 3. Canonie + 4.sacerdos: + 5.Pragg.proces. 6. Sacellum. 7. Civitas 8. Proces.*⁴⁰⁴

Před kamenem vpravo dole se nachází listina krátce popisující historii sochy Panny Marie Křtinské: *Statua Mirabilis piissimae DEI Matris speciali sedulitate et veritate adumbrata in Bukowinka inventa et per immemorabile tempus culta. Kyritainam A. 1210 delata fuit a septem malis, Tartaris, Žižka, Igne, rebellione, Turcis, Walachis et Swedis. Lacessita victrix adhuc stat.& ram a V. seculis gloriose notata miraculis. (Hic compendiose cum situ loci expressis) floret in Valle humiles clientum suorum preces semper ex auditura.*⁴⁰⁵

Mezi pilíři pak vidíme vymalované ono „*zlo*“: Žižku s páskou přes oko a s palcátem mířícím na vyobrazení *kostela většího* s klášterem, Turka, Švéda s přilbicí a bajonetem a alegorii ohně se zapálenou pochodní směřující k *menšímu kostelu* Blahoslavené Panny Marie a Valachy. Spojením pozemské a nebeské sféry jsou „stromy milostí Panny Marie Křtinské“, které vyrůstají ze země a dosahují svými korunami až do nebes k vznášející se Matce Boží, stejně tak jako prosby poutníků. U stromů klečí adorující ženské postavy. Alegorie Čechie s vyšitým českým lvem na zádech pláště, s korunkou a žezlem, a alegorie Moravy, s moravskou orlicí na hrudi, také s korunkou a žezlem. Obě dvě vládkyně nabízejí s gestem pokory svá žezla, jako symboly vlády, Panně Marii Křtinské. Čechie i Morava jsou doprovázeny

⁴⁰² Leo hrabě z Klobouk zakladatel většího kostela ve Křtinách a kláštera kanonie premonstrátů.

⁴⁰³ Zakladatelka chrámu Blahoslavené Panny Marie Richka hraběnka z Klobouk.

⁴⁰⁴ 1. Chrám Blahoslavené Panny Marie, 2..., 3. Premonstrátská kanonie, 4. Kněz, 5. Pražské procesí, 6. Kaple, 7. Obec. 8. Procesí.

⁴⁰⁵ *Socha zázračná nejsvětější Boží Matky zvláštní péčí a pravdou obklopená v Bukovince nalezená a od nepaměti uctívána. V roce 1210 byla přenesena do Křtin před sedmi zly: Tatary, Žižkou, ohněm, povstáním, Turky Valachy a Švédy. Ačkoliv ohrožená stojí dosud jako vítěz. Již 5 století je slavně proslulá svými zázraky. Které se zde na tom to místě hojně vyjevily. Kveté v údolí připravená vždy vyslyšet pokorné prosby svých ctitelů.*

alegoriemi českých a moravských měst, které jsou vyobrazeny jako ženské postavy s hradebními korunami a erby, připomínajícími znaky měst. Na stromy jsou pak andílky připevňovány tabulky s nápisy upomínající na milostná vyslyšení a zázraky uzdravení Panny Marie Křtinské.

Na prvním stromě můžeme číst nápisy: *In desperatione et morsu Conscientiae solatium; Septem cadentes illaesos servavit a Auditum multis reddidit sulis.*⁴⁰⁶

Druhý strom nese nápisy: *Plurimos aegros adiuvit a Discordes iunxit coniuges.*⁴⁰⁷

Na dalších čtyřech stromech jsou jednotlivé zázraky očíslovány římskými číslicemi:

III. a) *Vertiginem&Demenciam&quienalem capitis dolorem sugerit.*⁴⁰⁸

III. b) *Mergen tibus& duobus terra obrutis opitulata est.*

IV. *Claudos ambulare fecit.*⁴⁰⁹

IV. a) *Brachia curva rectificavit.*⁴¹⁰

V. *A lepra abominabilem totum mündavit.*⁴¹¹

V. *Omni ope & robore desperatis auxilio fuit.*⁴¹²

VI. *Arida morbis Corpora sanavit.*⁴¹³

VI. a) *Lethalibus febribus& Quinque vexatis morbis incurabilibus sanitati restituit.*⁴¹⁴

VII. *Caecos illuminavit.*⁴¹⁵

VIII. *Abortus passe prolem dedit.*⁴¹⁶

*Alteram pasam V. infelices partus sextum felicem beavit.*⁴¹⁷

*Infantem tribus annis caduco laborantem liberalit.*⁴¹⁸

XII. *Annis sterilem prole ditavit.*⁴¹⁹

⁴⁰⁶ Při zoufalství a hryzáni svědomí – útěcha; sedm padajících zachovala bez úhony a vrátila sluch mnohým hluchým.

⁴⁰⁷ Četným nemocným pomohla a nesvorné manželce smířila.

⁴⁰⁸ Závrať, šílenství a pět let trvající bolest hlavy odstraňuj.

⁴⁰⁹ Učinila, že chromý chodí.

⁴¹⁰ Ohnuté končetiny narovнала.

⁴¹¹ Celého zohyzdělého leprou očistila.

⁴¹² Těm, kteří ztratili sílu a naději, byla ku pomoci.

⁴¹³ Těla vyschlá nemocemi uzdravila.

⁴¹⁴ Pět se smrtelnými horečkami a sužovaným nevyлéčitelnými nemocemi navrátila zdraví.

⁴¹⁵ Slepé osvítila.

⁴¹⁶ Té, která trpěla potraty, darovala potomstvo.

⁴¹⁷ Jinou, která vytrpěla V. nešťastných porodů, šestým šťastným obdarovala.

⁴¹⁸ Třileté dítě padající z výšky zachránila.

⁴¹⁹ 12 let neplodnou potomstvím obohatila.

Na základě výše uvedených zázraků je pravděpodobné, že autor rytiny byl obeznámen s křtinskou *Knihou zázraků*, neboť jsou zde vyobrazeny a popsány nejčastější milosti a zázraky Panny Marie Křtinské, právě v této knize uvedené.

X.11. Korunovace Panny Marie Křtinské

O papežskou korunovaci Panny Marie Křtinské se zasloužil zejména křtinský děkan P. Tomáš Prnka. Již koncem roku 1996 oznamuje v „*Pozdravu ze Křtin*“ svým farníkům a všem ctitelům Panny Marie Křtinské radostnou zprávu o připravované papežské korunovaci milostné sochy.⁴²⁰

„Proč korunovace?“ Ptá se a hned také odpovídá: „Především má prohloubit naši mariánskou úctu, vyjádřit naši lásku a věrnost Panně Marii, jsme rádi, že je naší Královnou, tu nejkrásnější korunu Matce Boží vytvořit z nás, mariánských ctitelů. Korunovací si chceme zároveň vyprosit přímluvu, lásku Panny Marie, její ochranu před veškerým zlem, nad kterým ona zvítězila. Za naši lásku a věrnost se nám královsky odmění“.

Podle dostupných listin byla milostná socha Panny Marie Křtinské poprvé ozdobena současnými korunkami kolem roku 1670. V té době byly Křtiny nejslavnějším poutním místem na Moravě, byly nazývány „*První Ave*“. Je pravděpodobné, že gotická socha měla dříve i korunky gotické. Je možné, že byly uloupeny v době vpádu Švédů roku 1645.

Korunovační klenoty jsou barokní, vyřezávané z lipového dřeva, pozlacené, zdobené plastickými ornamenty. V rámci příprav slavné papežské korunovace byly obě korunky i žezlo podrobeny už v listopadu 1996 předběžnému průzkumu jejich stávajícího stavu. Bylo zjištěno, že korunovační insignie jsou i po staletích celkově ve velmi dobrém stavu. Při následném restaurování, v březnu roku 1997, byly pouze odstraněny staré křídové vrstvy a veškeré korunovační insignie nově pozlaceny.

⁴²⁰ PRNKA 1996.

X.11.1. Přípravy na korunovaci

Na základě církevně předepsaných náležitostí pro papežské korunovace milostných mariánských obrazů, požádal křtinský děkan P. Tomáš Prnka, se souhlasem biskupa brněnského mons. Vojtěcha Cikrleho, Českou biskupskou konferenci i apoštolského nuncia, aby Svatý otec Jan Pavel II. při své návštěvě v naší republice v dubnu 1996 posvětil obě korunky, případně i žezlo a jablko, tedy celé korunovační klenoty.

Apoštolský nuncius odpověděl: „*Nic tomu nebrání. Doručte osobně nebo prostřednictvím Vašeho zástupce krátce před začátkem návštěvy Svatého otce korunky do mých rukou na nunciaturu. Svatý otec v příhodném okamžiku je požehná. Srdečně zdravím a žehnám Vám i všem zbožným poutníkům k nebeské Matce, Panně Marii ve Křtinách*“.⁴²¹

Prosba byla naplněna. Svědčí o tom dokumentární fotografie a příslušný dekret, který je vyvěšen v latinském originále i v českém překladu u hlavního oltáře ve křtinském kostele. Papež Jan Pavel II. udělil apoštolské požehnání dne 25. dubna 1997 a následující den 26. dubna „perlibenter iteravit“.⁴²² Korunovační klenoty milostné sochy Panny Marie Křtinské jsou Svatým otcem tedy požehnány dokonce dvakrát což je zcela mimořádné, a má to jistě svůj význam, který se však můžeme pouze domýšlet.

Slova apoštolského nuncia Giovanni Coppa o křtinské pouti dne 18. května 1997: „*Jsem velice dojat, když k vám letos mluvím před obrazem Svaté Panny, již Svatý otec požehnal korunu a žezlo s korunou Dítěte Ježíše, které drží ve svém náručí. Oslavíme ještě tuto událost, ale já nemohu mlčet, když si vzpomenu na ruku papeže, jež se pozdvihla, aby učinila znamení kříže na těchto pozlacených předmětech*“.⁴²³

S požehnanými korunovačními klenoty putovali farníci z Křtin s P. Tomášem Prnkou po blízkých i vzdálenějších místech za ctiteli Panny Marie Křtinské. Začínali v blízké Doubravici, dále na Hané v Tlumačově a Břestě kde prožívali slavnostní a nezapomenutelné chvíle. Vítala je dechová hudba, starostka, děti zpívaly a přednášely básně. Pak všichni uctívali korunky a žezlo. Korunovační klenoty byly

⁴²¹ PRNKA 1997a.

⁴²² Velmi rád opakoval požehnání.

⁴²³ PRNKA 1997b.

také uctěny ve známém středisku Českomoravského fatimského apoštolátu v Koclířově, kde se právě konala slavnost sv. Cyrila a Metoděje a pobožnost 1. mariánské soboty. Další zastavení bylo na poutním místě v Suchdole. Při krásné pobožnosti tisíce poutníků mělo možnost se seznámit s historií korunek i s významem korunovace. Na závěr přistupovali jednotlivě a uctívali korunovační klenoty. Korunky dále navštívili vesničky Uhřice, Dambořice, Bukovinka a Šitbořice. Další zastavení byla u Staré Matky Boží v Žarošicích, v Zábrdovicích a v Židenicích. Putování za mariánskými ctiteli popisuje křtinský děkan P. Tomáš Prnka v „*Pozdravu ze Křtin*“ takto: „*Bylo dojemné, jak mariánští ctitelé kladli ruku, křížky, růžence na žezlo, bylo vidět pohnutí v jejich tváři, byla poznat láska a důvěra v Pannu Marii. Vyprošovali si její královskou přízeň a požehnání*“.⁴²⁴

X.11.2. Papežská korunovace Matky Boží Křtinské dne 31. srpna 1997

Konečně nastal slavný den papežské korunovace. V neděli 31. srpna 1997, v 10.30 hod., vyšel korunovační průvod, za doprovodu krojované slovácké hudby ze Žarošic, z fary do chrámu Panny Marie Křtinské. Korunovační insignie (korunky a žezlo) byly nesený v čele průvodu v otevřených schránkách, tak aby je lid mohl vidět. Průvodu a následné korunovační slavnosti se zúčastnila celá řada vzácných hostů: apoštolský nuncius Mons. Giovanni Coppa, biskup brněnský Mons. Vojtěch Cikrle, opat želivský Vít Tajovský, strahovský opat Michael Pojezdny, dr. Alois Krchňák z Německa dále řada kněží a tisíce poutníků. Mezi hosty byl i přednosta Okresního úřadu v Blansku ing. Jiří Crha. Křtinský chrám, který pojme až na 5.000 poutníků, najednou nestačil. Tolik poutníků ve Křtinách ještě nebylo, jak poznamenali i starší pamětníci.

Za zpěvu křtinského chrámového sboru, byly korunovační insignie položeny na oltář Panny Marie Křtinské a následně okouřeny kadidlem. Děkan P. Tomáš Prnka přivítal vzácné hosty i všechny poutníky. Následovala mše svatá ke cti Panny Marie Královny s kázáním Otce biskupa. Dojemné byly chvíle při vkládání korunek a žezla. Za zvuků fanfár krojované hudby ze Žarošic vystoupil apoštolský nuncius Mons. Giovanni Coppa po žebříku k milostné soše Panny Marie Křtinské a podle

⁴²⁴ PRNKA 1997a.

předpisů korunoval nejprve Jezulátko. Brněnský biskup Mons. Vojtěch Cikrle poté stejným způsobem ozdobil korunkou hlavu Panny Marie a želivský opat Vít Tajovský předal Královně Křtinské žezlo, požehnané rovněž Svatým otcem Janem Pavlem II. Zároveň byl požehnan a zavěšen opatem strahovským Michaellem Pojezdným nový korunovační plášť s vyšívanými znaky: papežským, moravským, premonstrátským a bývalého kláštera v Zábrdovicích. Po dokončení korunovační ceremonie poděkoval křtinský děkan P. Tomáš Prnka Svatému otci a korunovatelům. V obětním průvodu nadále přinášeli poutníci různé dary jako hanácké koláče, ovoce, zeleninu, dožínkový věnec, vázy a další. Mnozí přišli i s obecními znaky a prapory. Dopolední slavnost trvala dvě hodiny a pokračovala i odpoledne, kdy hrála dechová hudba z Břestu.

Ke korunovaci byly vydány barevné obrázky korunovačních klenotů, žehnání korunek Svatým otcem a písně, které se při korunovační slavnosti zpívali.

Také počasí velmi přálo. Zatímco v pátek a v sobotu přšelo, neděle byla bez mráčku, fasáda kostela zářila bělobou v kontrastu s tmavou střechou a modrou oblohou. Vše pozlaceno slunečními paprsky a dobrou pohodou všech účastníků.⁴²⁵

Korunovační slavnost posílila úctu a lásku mariánských ctitelů ke křtinské Královně.⁴²⁶

Apoštolský nuncius Giovanni Coppa o hlavní pouti v roce 1998 mimo jiné také řekl: *„Moji drazí věřící, kteří jste přišli jako každý rok na hlavní pouť této mariánské svatyně slavně známé na Moravě, v celé České republice i na Slovensku a jinde. Dovolte mi, abych opět vyjádřil svou radost, kterou prožívám, když jsem zde. Je to již sedmý rok, co sem přicházím, abych s vámi oslavil naši drahou Matku Křtinskou o slavnosti seslání Ducha svatého. A navíc, vzpomínám si ještě velmi živě na svátek, jež jsme slavili minulý rok jedenatřicátého srpna s biskupem brněnským a mnoha knězi při vkládání korunek, posvěcených Svatým otcem. Ten den to bylo jako výbuch*

⁴²⁵ PRNKA 1997b.

⁴²⁶ Průběh korunovačních slavností byl popsán také na základě amatérského videozáznamu, za jehož laskavé poskytnutí mnohokrát děkuji panu faráři T. Prnkovi.

*radosti, jež zářila z očí všech přítomných, když jsme ozdobili sochu milované Panny Marie Křtinské korunkami, žezlem a pláštěm“.*⁴²⁷

XI.1. Papežská korunovace Staré Matky Boží Žarošické

XI.2. Historie poutního místa

Poutní místo, království Staré Matky Žarošské, se nachází v překrásném kraji pod Ždánickým lesem, který je dodnes na mnoha místech vysázen vinohrady. Začátky poutního místa jsou prastaré a dodnes obestřeny tajemstvím.⁴²⁸ Žarošice ležely na Hradské cestě, která mířila na Velehrad, a proto se můžeme domnívat, že již tehdy byly křesťanské. Po příchodu slovanských apoštolů sv. Cyrila a Metoděje v roce 863 se víra ještě více upevnila společně s úctou k Panně Marii.

Milostná socha Panny Marie Žarošické nebyla původně ve farním žarošickém kostele. Nalézala se asi půl hodiny cesty odsud v kapli u nynější kolonie Silničná.⁴²⁹ V Žarošicích stávaly od nepaměti dva kostely: starší poutní kostel byl zasvěcen Panně Marii, mladší, později farní kostel byl zasvěcen sv. Anně.⁴³⁰ V roce 1322 koupila Žarošice pro klášter cisterciáček na Starém Brně, který právě zakládala, královna Eliška Rejčka. O rok později se v žarošickém poutním kostele objevila nová krásná soška Panny Marie jako dar od Elišky Rejčky. Pověst o místě se rozšířila, a poutě vzrostly. První zmínka o poutním mariánském kostele je z roku 1326. Druhý kostel sv. Anny se připomíná od roku 1411, přičemž poutní kostel se nazývá starý. Snad tehdy byla i duchovní správa přenesena od mariánského kostela ke kostelu sv. Anny. Tím mariánský kostel nabyl významu čistě poutního a hřbitovního.⁴³¹

⁴²⁷ PRNKA 1998.

⁴²⁸ Nejstarší písemná zmínka o tomto poutním místě je listina z roku 1220 in: CDM VI., podle které Žarošice byly darovány českým králem Otakarem I. a jeho bratrem Vladislavem I., markrabětem moravským, hraběti Konrádovi z Hardeku. Ten je dal v léno rytíři Bertherovi, který se jich vzdal a tak byly ještě téhož roku darovány Otakarem I. velehradskému cisterciáckému klášteru. Dle darovací listiny Otakar I. „...uděluje k věčnému vlastnictví opatu kláštera velehradského ves zvanou Sarucsicz s horou tamtéž jsoucí...“.

⁴²⁹ EICHLER 1887, 285.

⁴³⁰ Martin Vaněk, farář v Žarošicích v letech 1783–92, uvádí v *Pamětní knize*: „Je znám v Žarošicích dvojí kostel: Jeden na hoře mezi vinicemi, všeobecně starý nazývaný, který je velmi vzácnou památkou toho, že téměř v počátcích zrození se křesťanské víry na zemi zazněly v těchto končinách spasitelné Kristovy zákony. Dle svědectví Augustina Sartoria a Jana Středovského vystavění tohoto kostela klade se do doby prvního století“.

⁴³¹ KOSÍK 1999, 10.

XI.3. Obraz a legenda

Josef Maria Mouřinovský ve své knize: *Prastaré památné poutní místo Mariánské v Žarošicích*, z roku 1925, uvádí ještě další dvě legendy o původu sochy Panny Marie Žarošské sahající až do 4. století: „*Na Klášově za starých dob bydlela královna, která si přála poznati víru Kristovu. I poslala k jistému biskupovi posly, žádajíc misionáře, který by ji v křesťanském náboženství vyučil. Svatý muž ten jí poslal nejen misionáře, nýbrž i vlastnoručně psaný katechismus a sochu Panny Marie s Ježíškem. Královna tato ochotně víru křesťanskou přijala a na poděkování vystavěla nedaleko Žarušic „mezi vinicem“ kapli; umístila v ní na oltáři sochu a pečovala o její úctu....*“ A dále tuto legendu upřesňuje: „*Královnou byla manželka Vangia, krále markomanského z rodu Mirobúda, a biskup onen byl sv. Vavřinec z Laureaku*“.

Druhá legenda vypráví že: „*Sošku obdržela od sv. Ambrože z Milána Fritigilda, manželka krále markomanského, Gabina VII., roku 393 a roku 396 byla prý soška přinesena do Hlyrika a odtud pak v roce 399 na Velehrad....*“⁴³² Mouřinovský se staví k výše uvedeným legendám zcela kriticky, označuje je jako: „*zbožné přání věřících o starobylosti jejich Staré Matky Boží*“ a dodává, že tyto zprávy o vzniku kaple a sochy Panny Marie Žarošické musíme „*pominout*“. Přesto si, jak dále uvádí, *Panna Maria Žarošická zaslouží plným právem přívlastek „stará“ nebo dokonce „prastará*“.

Zbožný lid dal milostné sošce název „*Stará Matka Boží*“ („*Antiqua Mater Dei*“),⁴³³ jak už v roce 1665, uvádí také Martin Alexej Vigsius, zábrdovický premonstrát, ve svém spise: „*Audolí křtinské*“: „...*žárušická, mezi vinicemi z jedné strany a mezi lesy z druhé strany, obojího pěkná příčina: chce bydlet Stará Matka Boží – tak jí nazývají pobožnou prostotou prostí okolní obyvatelé...*“⁴³⁴

⁴³² MOUŘINOVSKÝ 1925, 16–18. Legendu též nově uvádí ŠINDAR 2007, 68.

⁴³³ V archivu rajhradského kláštera je nazývána dokonce jako „antiquissima“.

⁴³⁴ VIGSIUS 1665, 3.

XI.4. Kult Matky Boží Žarošické

Pohnuté dějiny tohoto poutního místa, mnoho nájezdů, válek, přepadání a plenění okolních vesnic, byly příčinou stále vzrůstající úcty k Panně Marii Žarošské. Velmi sužovaly lid války mezi markrabaty Prokopem a Joštem v letech 1390–1409, husitské bouře 1420–1436, zhoubná válka českého krále Jiřího s uherským králem Matyášem od roku 1468–1470. Do zdejšího kraje zajížděli také Turci při obléhání Vídně roku 1529. V okolí Žarošic si zle počínali, vraždili, loupili, vypálili hrad ve Ždánicích a kostely v okolí, pouze kostel „Matky Boží Mezi Vinicemi“ zůstal ušetřen. Dle legendy vstoupil turecký paša se dvěma důstojníky do kostela s helmou na hlavě a s hořící dýmkou v ústech. Posmíval se milostné soše a neuctivě se o ní vyjádřil. V tom spatřil, jak soše Bohorodičky stékají po tvářích slzy. Sám se rozplakal a byl raněn slepotou. Velmi se zalekl a prosil přítomného kněze, aby se za něj modlil... Slíbil, že nabude-li zraku, stane se křesťanem. Když byl ve víře vyučen a pokřtěn, nabyl zraku, usadil se zde jako poustevník nedaleko chrámu Matky Boží a sloužil jí až do své smrti. Na své přání byl v mariánské svatyni také pochován.⁴³⁵ Od této události se rozmohly poutě velkou měrou. Další nájezdy na zdejší kraj podnikali povstalí Uhři Zápolského, lupičtí magnáti z povážských hradů.⁴³⁶ Roku 1605 strašlivě zpustošili zdejší část Moravy maďarští hajduci Bočkajovci a s nimi slovenští luteráni. Pak přišla celá řada pustošení během třicetileté války až do roku 1648. Když se Evropa zotavovala z dlouhé války, začali na Moravu nájezdy, Tatarů, Turků a roku 1711 vpád Rákoczyho uherských kuruků.⁴³⁷ Války provázely, mor, hlad, bída a neúroda. Byly vypalovány vesnice i celá města, Moravané prodáváni na trzích s otroky v Cařihradě. Počet obyvatel Moravy se v 2. polovině 17. století snížil na 500.000 lidí.⁴³⁸ V těchto těžkých dobách putovali do Žarošic zástupy zbídačených, vyhublých a otrhaných lidí z Moravského Slovácka a Slovenska aby prosily Starou Matku Žarošskou o pomoc a útěchu. Proto tolik krásných písní a dojemných modliteb k její počtě.⁴³⁹

⁴³⁵ Pamětní farní kniha Žarošická; KOSÍK 1999, 11; ŠINDAR 2007, 71.

⁴³⁶ Beckova, Vršatce a Lednice.

⁴³⁷ KOLEK 1969, 11.

⁴³⁸ KOSÍK 1999, 12–13.

⁴³⁹ KOLEK 1942.

Roku 1645 obléhali Švédové Brno a jezdili loupit do širokého okolí. Tak našli za Ždánickým lesem i žarošickou poutní mariánskou svatyni. Kostelík i příbytek kněze zcela vykradli a s uloupenými věcmi naložili na vůz i milostnou sochu Staré Matky Boží a údolím přes Zdravou Vodu odjížděli k Brnu. Cestou jim však vůz zapadl tak, že se nemohli se hnout z místa. Švédové začali vyhazovat z vozu vše, co pro ně nemělo cenu, na prvním místě milostnou dřevěnou sochu, kterou před tím okradli o všechny zlaté a stříbrné ozdoby, včetně korunek. Sochu pohodili do houští v lese a odjeli. Po nějakém čase šel lesem za nevěstou zbožný mládenec Josef Gument, zvaný Němec. Když přišel k houštině, v níž ležela pohozená socha, uviděl z křoví vycházet velkou zář a slyšel: „*Josefe, vezmi mě s sebou*“. Těžko by sochu v náručí unesl, proto se vrátil domů pro putnu na sbírání hroznů a v ní sochu odnesl do rodného domu. Tam sochu postavil do žudra a ona se tak rozzářila, že lidé mysleli, že hoří. Pověst k tomu dodává, že ráno byla socha pryč. Josef ji opět našel v lese na stejném místě jako předešlého dne. Pochopil a odnesl ji zpět do kostelíka.⁴⁴⁰

V ústním podání se dochovalo, že socha byla na opravě v Olomouci. Také o Josefovi Němcovi se traduje, že zůstal svobodný a byl po smrti pohřben za tehdejší archlebovským kostelíkem⁴⁴¹ za presbytářem. Událost nalezení sochy Josefem Němcem bývá často zobrazována na poutních obrázcích a v kaplích kolem Žarošic a Archlebova.⁴⁴²

XI. 5. Poutní místo v 17. a 18. století

V době třicetileté války poutní i farní kostel zpustly. Proto se kněží působící v Žarošicích koncem 17. století a počátkem 18. století, podíleli na velkých přístavbách a opravách. Poutníků stále přibývalo a poutě se rozrůstaly. Ročně připutovalo do Žarošic až 60.000 poutníků.

Roku 1683, za obléhání Vídně Turky byla milostná socha přenesena do kláštera na Starém Brně, a když nebezpečí pominulo, byla následujícího roku navracena do Žarošic.⁴⁴³

Roku 1773 provedla konzistoř v Olomouci soupis poutí z celé Moravy. Soupis však není úplný. Nejvíce procesí, sedmdesát šest, přicházelo podle zápisu do Křtin, na

⁴⁴⁰ MOUŘINOVSKÝ 1925, 24–25; KOSÍK 1999, 14.

⁴⁴¹ Nynější kostel v Archlebově je až z 18. století.

⁴⁴² KOSÍK 1999, 14.

⁴⁴³ EICHLER 1887, 287.

Svatý Kopeček šedesát čtyři, do Tuřan šedesát, do Žarošic čtyřicet šest. Tím se Žarošice dostaly na nejnavštěvovanější místa na Moravě.⁴⁴⁴

Poutní místo Staré Matky Boží Žarošské však v době jeho největšího rozkvětu zasáhla veliká rána. Předzvěstí špatných časů byla loupež v kostele v noci z 21. na 22. srpna 1783. Zloději se podkopali pod hlavní bránou na západní straně ambitů, prolomili okenní mříže a vypáčili zámek u sakristie. Vyloupili tři pokladničky, odnesli čtrnáct posvátných nádob, padesát šest zlatých a stříbrných předmětů a mincí z chrámového pokladu. Císař Josef II. zrušil 18. března 1782 Starobrněnský klášter cisterciáček, v němž žilo třiašedesát sester, a tak Žarošice ztratily svou vrchnost. Další rok přistoupil k zakazování poutí. Dne 12. července 1783 vydal dekret, jímž rušil kaple, kde se konaly bohoslužby střídavě s farním kostelem. Vládními oběžníky z 21. dubna 1784 a 1. srpna 1785 zakázal poutě úplně. V důsledku císařských nařízení byl i kostel Panny Marie Ve Vinicích uznán jako „zbytečný“ a roku 1785 uzavřen. Socha Staré Matky Boží byla na nosítkách, ve světelném průvodu za zpěvu písně „*Před věky zvolena*“, přenesena dne 11. září 1785 do kostela sv. Anny v Žarošicích.⁴⁴⁵ Kostel Panny Marie byl v roce 1786 odsvěcen a spolu s rezidencí následujícího roku doporučen k demolici. Opuštěný kostel a budovy rezidence postupně chátraly, byl stržen hlavní oltář, ze střech ukraden měděný plech. Dílo zkázy pak dokonal veliký požár Žarošic dne 28. 6. 1797. Z cihel rezidence byla vystavěna část dnešní fary, z kamenů a z cihel kostela Panny Marie je postaven nynější farní kostel. Tak skončila slavná historie jednoho z nejstarších poutních míst na Moravě. Kostel Panny Marie Ve Vinicích zmizel a na jeho místě vyrostla malá osada, nynější Silničná.⁴⁴⁶

XI.6. Poutě do Žarošic v 19. a 20. století

Žarošickým poutím začala nová kapitola. Poutníci se již nescházeli u Panny Marie Ve Vinicích, ale jejich kroky směřovali do nově postaveného farního a poutního kostela sv. Anny, který je pokračovatelem starobylého poutního kostela. Přicházeli dále i přes císařský zákaz poutí. Počátkem 19. století se už opět počet poutníků za

⁴⁴⁴ KOSÍK 1999, 15.

⁴⁴⁵ Den připadl na sobotu a stal se pro poutníky a farníky tak posvátným, že se slavival s velkou okázalostí každý rok v sobotu, která je nejbližší 11. září, jako „*Zlatá sobota*“. Dodnes je Zlatá sobota, někdy také nazývána svátkem Narození Panny Marie, největším poutním dnem v Žarošicích.

⁴⁴⁶ KOSÍK 1999, 13.

rok odhadoval na 20.000. V roce 1910 připutovalo 172 procesí z Moravy, Slovenska a Rakouska. V dobách posledního náboženského útlaku přiházelo do Žarošic takové množství lidí, že je kostel a prostranství starého hřbitova kolem něj nedokázaly pojmout. Proto v roce 1967 z farské zahrady vybudoval tehdejší farář P. Tomáš Ždáňský prostranství za kostelem. V roce 1988 zde byl postaven dnešní žulový oltář pro mše svaté při velkém množství poutníků. V době nesvobody se nejen udržely zásvětné poutě jednotlivých farností, ale podařilo se dokonce mnohé obnovit. Z mnoha farností přicházeli v těžkých dobách lidé v průvodech, ačkoliv toto bylo zakazováno jako nedovolené. Dodnes vrcholí poutě, jako v dávné minulosti vždy o Zlaté sobotě tj. druhá sobota v měsíci září. Znovu přicházejí mnozí v průvodech, v jejichž čele je nesen kříž, na nosítkách socha Matky Boží a lid takto veden putuje do Žarošic, putuje životem k nebi.⁴⁴⁷

XI.7. Popis sošky

Žarošická milostná socha, od nepaměti zvaná Stará Matka Boží, je vyrobena z lipového dřeva.[] Byla zhotovena v první čtvrtině 14. století, vysoká je 142 cm. S největší pravděpodobností vznikla v dílně cisterciáckého kláštera řezbářem francouzského původu. K této domněnce nás vede celkové pojetí mariánské sochy. Matka Boží je oděná do šatu francouzských královen v době Lucemburků. Řezbář francouzského původu, nebo ten, kdo měl francouzskou školu, si nedovedl Královnu nebe a země představit jinak, než královnu francouzskou. Velehradský archivář, cisterciák, Engelbert Hermann (1673–1744) píše: „*At' ctitelé mariánští a stejně vsichni, jichž se to týká, vědí, že Divotvůrkyně Žarošská, stajně jako Tuřanská, pochází z údolí velehradského*“.⁴⁴⁸

Socha je poměrně vysoká, velmi nepatrně vychýlena doprava. Z tváře vyzraňuje svatost, neskonalá láska, soucit s trpícími i vznešenost Královny, Matky i Panny. Umělec vystihl dvojí roli Panny Marie. Jako panna má podle zvyku tehdejší doby vlasy rozpuštěné, můžeme vidět jejich okraj, hlavní proud tušíme volně splývat na záda. Jako matka má podle zvyku tehdejších vdaných žen vlasy skryté pod bílou rouškou, jakou nosily prosté ženy. Závoj sahá až k lokti pravé ruky. Suknice je úzká, červené barvy, splývá v hojných záhybech až ke kotníkům, ale po příkladu

⁴⁴⁷ KOSÍK 1999, 14–21.

⁴⁴⁸ Archivum Welehradense.

skromných českých paní nemá vlečku. Kolem krku je lemována úzkým zlatým páskem do nevelkého špičatého výstřihu. Přes spodní roucho má soška přehozený zlatý plášť, který vyjadřuje její královskou důstojnost. České královny takový plášť užívaly při korunovaci. Plášť je podšitý tmavě modrým hedvábím, pod krkem spjat sponou. Plášť je podkasán pod pravou rukou, která drží královské žezlo, stejně jako pod levicí, na níž drží Jezulátko. Vlastní pás kolem těla je zčásti zakryt podkasaným pláštěm. Vpředu je však dobře vidět „hedvábná“ stužka tmavomodré barvy dolu splývajícího pásu, na níž je sedmnáct pozlacených ozdob. Střevíce jsou na tehdejší dobu střízlivé, zlaté barvy.

Ježíšek je bokem natočen k Panně Marii, která ho drží na své levé ruce. Je oděn v dlouhou košilku bílé barvy⁴⁴⁹ a má rovněž zlaté střevíce. V levé ruce drží zlaté říšské jablko a pravou rukou žehná. Milostná soška má dnes dvoje zlaté korunky. Barokní pocházejí z roku 1687 a zřejmě tehdy nahradily korunky gotické, dnes nezvěstné. Víme také, že se další korunky ztratily při uloupení sochy Švédy roku 1645, a jiné korunky zmizely v josefinské době. O nových tzv. papežských korunkách bude pojednáno dále. V době baroka byla milostná socha, podle tehdejších zvyklostí, oblékána do barokních šatiček. O jejich podobě se dnes dovídáme z četných barokních mědirytin.

Za zřejmě nejstarší vyobrazení Staré Matky Boží Žarošické je považována velmi pěkná rytina J. Andree Fridricha, kterou najdeme v knize o historii cisterciáckého řádu Augustina Sartoria, *Verteuschtes Cistercium Bis tertium*, z roku 1788.⁴⁵⁰ [43]

V 19. století bylo od oblékání upuštěno, ale jako pozůstatek na tuto dobu zůstává pláštík, který splývá z hlavy Panny Marie dolů, téměř až k patám. O tom jak byla soška oblékána, se dovídáme také od Karla Eichlera. Ve svém mariánském atlase: *Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku* uvádí: “Ač socha sama šatky má, přece bývá ještě oblékána, a sice takto: Předně vezme se velum (podlouhlé roucho), které sahá od hlavy až k patě a to se roztáhne za sochou na obě strany (k paprskům, sochu ve výklenku obklopujícím), tak že tvoří jako otevřený plášť. Pak se připne kolem krku. P. Marie roucho pluvialu podobné (v zadu otevřené), které má otvor pro její pravou ruku

⁴⁴⁹ Původní červenou košilku změnil na bílou při restaurování sochy v roce 1927 J. Köhler.

⁴⁵⁰ SARTORIUS 1778.

a pro vrchní část těla Ježíškova a jehož okraje se připevní k velu již roztaženému. Na pravou ruku P. Marie se pak připne rukáv a na Ježíška zvláštní šatky. Na hlavy se posadí korunky a P. Marii se dá do ruky žezlo. Načež se šaty upraví v řasy a záhyby, a ozdobí konečně květinami a záslibnými dárky...“⁴⁵¹

XI. 8. Zázraky Staré Matky Boží Žarošické

Zázraky Panny Marie Žarošické se ve své knížečce „*Stará matka Boží Žarošská a její poutní místo*“ zabývá Antonín Kolek.⁴⁵² Bohužel jsou zde vybrány pouze některé zázraky až z 19. a 20. století.

Je přirozené, že Stará Matka Boží vyslýchala prosby poutníků. O tom výmluvně svědčilo množství obětín, darovaných z vděčnosti Panně Marii. Mnoho z nich pobrali Francouzi r. 1805, rakouský stát v době krachu, takže do naší doby se dochovaly jen zbytky, které visí v presbytáři. I za našich časů pomáhá Panna Maria četným poutníkům v jejich bolestech a strastech. Děkovné dopisy, vzácná antipendia, bohoslužebná roucha, jsou dojemným důkazem vyslyšených proseb a vděčnosti prosebníků.

Podle obrázku zavěšeného v kostele dne 16. září 1843, uzdravila se po vykonané pobožnosti z těžké padoucnice osmiletá Rosalie, dcera Martina Sladkého z Kyjova: „*Dívčina ta osmiletá byla nenadálou událostí ve škole tak postrašena, že dostala padoucnici, která jí sedmkrát denně strašně lomcovala...po vykonané vroucí pobožnosti neduh se už nevrátil a rodičové právem měli za to a veřejně to i hlásali, že dcera jejich na přímmluvu Bohorodičky a svatého Valentina, patrona proti padoucnici, zproštěna byla svého strašného neduhu*“.

Antonín N... z Vlkoše u Kyjova, narozený roku 1845, dlouhá léta slepý, putoval s matkou do Žarošic. Tato jej zaslíbila Panně Marii. Nabyt zrak a r. 1875 podal o tom zprávu tehdejšímu faráři v Žarošicích: „*Vždyť jsem viděl dnes v září zázračný obraz Matky Boží*“.

⁴⁵¹ EICHLER 1887, 283.

⁴⁵² KOLEK 1942, 23–25.

Kristína Němčanská z Mistřína č. 14, ztratila jako šestiletá roku 1906 náhle řeč. Po šest roků chodila po lékařích v Kyjově i Brně ale nadarmo. V roce 1912 přišla na pouť do Žarošic. Prosila Pannu Marii, aby ji uzdravila, zvláště po sv. přijímání se o to modlila. Po mši svaté náhle vykřikla „*svatá Maria*“ až se za ní celý kostel ohlédl. Od té doby mluví.⁴⁵³

XI. 9. Záslibné poutě do Žarošic

O tom jak „záslibné poutě“ do Žarošic probíhaly, se dovídáme z předmluvy Sborníků písní: „*Radostná cesta k Staré Matce Boží Žarošské...*“ od A. Kolka:⁴⁵⁴ „*Nejkrásnější a nejužitečnější je pouť tehdy, koná-li se pěšky. Krásná Boží příroda, modrá obloha, jasné slunéčko... vše povznáší mysl poutníkovu k nebeským věcem, duši k zbožnosti a duchovní radosti. Proto pouti byly a jsou oblíbenou lidovou pobožností. Poutníci tvoří duchovní bratrstvo, oslovují se vzájemně „bratře, sestro!“ Hlavou jest starší bratr, který vede pobožnost a udržuje kázeň“.*⁴⁵⁵

Dále je zde uveden přesný rozvrh dvoudenní pouti:

Poutníci účastní se doma mše svaté. Pak následuje kratičká pobožnost na začátku pouti. Cestou „Starší bratr“ šetří silami poutníků. Střídá vhodně modlitby se zpěvem tak, aby se poutníci neunavovali jednotvárností stálého zpěvu nebo stálého modlení. Stoupá-li cesta do prudkého kopce, modlí se poutníci, nebo je přestávka v pobožnosti. Za den se modlí tři růžence, litanie k nejsvětější Trojici, ke cti jména Ježíš, božskému Srdci Páně, litanii loretskou, modlitby ke cti pěti svatých ran, ke cti Krista Krále, k Duchu svatému. Modlí se i litanie k sv. Josefu, sv. Anně, ke všem svatým, k sv. patronům českým, modlitby k jiným oblíbeným světcům, za duše v očistci, za duchovní a světskou vrchnost, za domácí, příbuzné, za ty, kteří se do modliteb poutníků odporučili, za obec, polepšení života, obrácení hříšníků, za nevěrce a bludaře, za potřeby katolické církve, za vlast, mír a pokoj, za odvrácení hladu, moru, války, za úrodu zemskou, šťastnou hodinku smrti, za zemřelé kněze a učitele, za zemřelé rodiče a předky za živé a zemřelé poutníky a „starší bratry“. Modlitby se střídají s vhodnými písněmi. Cestou pozdravují krátkými modlitbami

⁴⁵³ Některé uvedené zázraky popisuje také EICHLER 1887, 291–292.

⁴⁵⁴ KOLEK 1942, 7–9.

⁴⁵⁵ KOLEK 1949, 7.

a písněmi sv. kříže, sochy, obrazy, kapličky, hřbitov, je-li u cesty kostel, zastaví se na krátkou adoraci. U kříže přijímá „starší bratr“ mladé poutníky do poutního bratrstva, u něj skládá nastávající vedoucí poutí slavností slib, tam za zpěvu kající písně obcházejí klečmo třikrát kříž nezbedníci, kteří se provinili proti kázni.

Když se poutníci blíží k poutnímu místu, nabývá pobožnost rázu mariánského, radostného. Procesí s pohnutím pozdravuje z dálky poutní kostel. Na hranici obce je vítá místní kněz. Za zpěvu mariánské písně vcházejí poutníci do obce. Před kostelem se zpívá kající píseň. V kostele následuje poklona, pokora, svaté požehnání, uvítací písně a modlitby.

Další pobožnosti mají ráz kající jako příprava ke sv. zpovědi. Koná se křížová cesta, poutníci se zpovídají, pak zpívají mariánské písně před Pannou Marií. Den končí společnou večerní modlitbou a písní.

Příštího jitra vykonají poutníci společně ranní modlitbu. Pannu Marii potom pozdraví kytkou nejkrásnějších mariánských písní. Účastní se mše svaté za ně obětované a přistoupí ke stolu Páně. Tím se dosahuje cíle pouti - Matka Boží přivedla poutníka svému Synu a smířila ho s ním. Zbytek času věnují poutníci soukromým pobožnostem.

Odpoledne po svatém požehnání se poutníci rozloučí s Pannou Marií. Zpáteční pobožnost má ráz děkovný. Modlitby a písně se konají podobně jako první den. Na místě, odkud se mariánský chrám naposledy spatřuje, vykoná se krátká pobožnost na rozloučenou s posvátným místem.

Při návratu do rodné obce odevzdají družičky duchovní věneček na pacifikál, při čemž mu vyřizují pozdravy od Panny Marie Žarošské. Domáci jdou poutníků naproti a vítají je zvláštní písní. V kostele je sv. požehnání a rozloučení. Starší bratr se loučí s poutníky písní.

*Tak se vykonávaly za stara a částečně dosud někde konají pouti k Staré Matce Boží v Žarošicích. Byly krásné, pro duši poutníka užitečné. Učiníme dobře, když se vrátíme k starobylým, nyní zapomenutým poutním zvykům, modlitbám a zpěvům našich předků.*⁴⁵⁶

⁴⁵⁶ KOLEK 1942, 9.

XI. 10.1. Příprava korunovace Staré Matky Boží Žarošské

O papežské korunovaci Staré Matky Boží snil P. Marian Rudolf Kosík již dlouhá léta před tím, než se stal v roce 1991 farářem v Žarošicích. Ihned po svém nástupu začal tedy podnikat první kroky k uskutečnění svého dávného přání. Inspirací pro přípravu korunovace a následné korunovační slavnosti mu byla korunovace Matky Boží Čenstochovské v Polsku dne 3. 5. 1966.⁴⁵⁷ Hlavním celebrantem zde tehdy byl krakovský arcibiskup Karol Wojtyła, pozdější Svatý otec Jan Pavel II. Slavností se zúčastnil také žarošický poutník a organizátor poutí pan Jan Vrzal.

O slavnosti Neposkvrněného Početí Panny Marie v roce 1993 poprosil v písemné žádosti žarošický duchovní správce P. Marian Rudolf Kosík, jménem farníků, poutníků i jménem svým, brněnského biskupa mons. Vojtěcha Cirkleho, o dovolení a souhlas k podnikání dalších kroků ohledně papežské korunovace. Tuto prosbu podpořil svým podpisem i děkan žarošického děkanství Tomáš Žďánský. Při osobním jednání žarošického faráře s brněnským biskupem Vojtěchem dostal farář ústní svolení k uskutečnění svého záměru a pan biskup přislíbil svoji pomoc a podporu.

Později vše stvrdil ještě písemně a tak byla zamýšlená papežská korunovace oznámena o Zlaté sobotě 10. září 1994 všem poutníkům. Ještě téhož večera přinesli poutníci první dary na nové korunky a přihlásili se k pomoci.⁴⁵⁸

Kolem vánočních svátků 1994 se objevila naděje, že by Svatý otec mohl posvětit korunky při návštěvě v Olomouci u příležitosti svatořečení kněze a mučedníka blahoslaveného Jana Sarkandra. Tím také vyvstal čas korunovace na rok 1995. Do té doby se neuvažovalo o termínu cesty s korunkami do Říma, ani o termínu korunovace. 26. února 1995 byla zaslána brněnským biskupem Svatému otci žádost o posvěcení korunek při jeho návštěvě Olomouce a zároveň prosba o legáta, který by jeho jménem korunovaci vykonal.⁴⁵⁹

⁴⁵⁷ Jednalo se už o druhou papežskou korunovaci tohoto slavného obrazu byzantského původu. První papežská korunovace se odehrála již v roce 1717 zlatými korunkami zaslányými přímo z Říma, pořízenými z nadace hraběte Alessandra Sforzi Pallavicini.

⁴⁵⁸ KOSÍK 1999, 27–28.

⁴⁵⁹ Český překlad italsky psané žádosti zní: „Svatý otče, dovoluji si obrátit se na Vaši Svatost s následující pokornou prosbou: V diecézi brněnské, v níž jsem biskupem ordinářem, v místě Žarošice, se nachází známé poutní místo zasvěcené Panně Marii, která se nazývá „Stará Matka Boží Žarošská – Divoťvůrkyně Moravy“, jejíž původ sahá do roku 1325, ale kořeny mariánské úcty na tomto místě jsou spojeny podle tradice s evangelizací sv. Cyrila a Metoděje, apoštolů Slovanů a spolupatronů Evropy. Zbožný lid z Moravy, z blízkého Slovenska a z některých pohraničních míst Rakouska přichází velmi početně na zdejší poutní místo. I během posledního komunistického pronásledování bylo toto místo velmi navštěvované. V poslední době byly zde učiněny některé restaurační práce a pro uctívání sochu Matky Boží jsou připraveny nové vzácné korunky. Chci tedy pokorně Vaši Svatost poprosit,

Již 28. března 1995 vydal Svatý otec breve, jímž dovoluje korunovat milostnou sochu jeho jménem. Český překlad breve zní:

Papež Jan Pavel II.

Na věčnou paměť!

Je známo, že věřící křesťané Moravy a blízkého slovenského národa, jakož i sousedních krajů Rakouska, měli ve zvláštní úctě milostnou sochu blahoslavené Panny Marie, která od století čtrnáctého je zbožně uchovávána v mariánské svatyni v obci Žarošice na území brněnské diecéze. Když ctihodný bratr Vojtěch Cirkle, biskup téže diecéze, na základě společného přání duchovenstva a lidu dopisem z 26. února 1995 požádal, aby zmíněná socha mohla být Našim jménem i autoritou ozdobena vzácnými korunkami, považuje za nutné prosby jejich pastýře láskyplně vyslyšet, abychom poskytli důkaz Naší otcovské přízně těmto milovaným dětem. Na základě Kongregace pro bohoslužbu a svátosti, které jsme schválili, dovolujeme s apoštolskou mocí, aby památná socha blahoslavené Panny Marie mohla být Našim jménem i autoritou korunována podle obvyklého liturgického obřadu.

Nepochybujeme, že tato pocta bude sloužit k dobru náboženství i duchovnímu prospěchu lidu. Zároveň doufáme, že všichni, kteří sochu uctívají, budou stále více podněcováni k úctě vznešené Bohorodičky, která je velmi mocnou prostřednicí nebeských darů a radostí, slávou i útočištěm svých věřících. Nakonec chceme, aby tento list byl v úctě zachován, dosáhl řádného užitku, a žádné okolnosti mu nebyly na překážku. Dáno v Římě u svatého Petra „pod pečeti rybáře“ 28. března 1995 v sedmnáctém roce Našeho pontifikátu.

Angelus kardinál Sodano, státní sekretář.⁴⁶⁰

V dubnu při bezprostředních domluvách svěcení korunek v Olomouci se ukázala ještě další příležitost a sice, aby Svatý otec při návštěvě Svatého Kopečku

abyste při své blízké návštěvě, která se uskuteční 21. 5. V Olomouci, u příležitosti kanonizace blahoslaveného Jana Sarkandra, pokud možno tyto koruny posvětit. Zároveň se odvažují ještě požádat, abyste povolil slavnou korunovaci této Staré Matky Boží ze strany arcibiskupa metropolitě za přítomnosti sousedních biskupů, kněží a věřících z celého kraje. Předem Vám, Svatý otče, za tuto další pozornost k naší zemi děkuji a zároveň Vás chci ujistit věrností svou a všech věřících, o které se mám starat, ale nejen věrností, i stálou modlitbou z mé strany i ze strany všech věřících, kteří mi byli svěřeni, a pokorně prosím o apoštolské požehnání. Vaší Svatosti nejděčnější a nejoddanější v Pánu Vojtěch Cirkle, biskup brněnský“.

⁴⁶⁰ KOSÍK 1999, 30.

korunovaci milostné sochy žarošské provedl osobně. K poradě ohledně takové korunovace byl pozván i mikulovský kanovník Vojtěch Samec, který prohlásil: „*To by bylo pro Žarošice nepředstavitelné vyznamenání. Na žádném jiném místě v našich zemích totiž neprovedl papežskou korunovaci Svatý otec osobně*“.⁴⁶¹ Duchovní správce se ihned vypravil do Olomouce, aby zde domluvil připravovanou korunovaci.

XI.10.2. Korunky pro milostnou sochu

Umělecké návrhy Josefa Buňky z Prahy, i zpracování korunek zlatnickou firmou Aloise Štaudera z Pohořelic, vycházely z úsilí nevytvářet historickou napodobeninu, ale přesto zachovat gotizující tvary, aby korunky působily stylově jednotně s milostnou sochou. Byla zde také snaha, aby korunky byly svědectvím naší doby. Nemalé problémy působila snaha, aby dary poutníků a farníků ve zlatě byly skutečně zapracovány do korunek.⁴⁶²

Zcela novátorské na těchto korunkách je vsazení nebroušených přírodních kamenů z mariánských míst. Symbolizují prosté dárce, poutníky i farníky a sdružují tak mariánská poutní místa po celém světě.⁴⁶³

Mariánskou korunku tvoří čelenka, ze které vybíhají ozdobné části tvořené pěti velkými liliemi, z nichž každá je složena ze tří lilií menších. Celkem patnáct těchto menších lilií symbolizuje patnáct růžencových tajemství božského plánu spásy. Pět velkých lilií poukazuje na pět světadílů.

Panna Maria je tak představena jako Královna nebe i země. Lilie jsou symbolem čistoty a nevinosti Matky Boží, ale také zároveň symbolem Francie odkud pochází řád cisterciáků, který Žarošice vlastnil, vedl zde duchovní správu a z jejichž středověké dílny pravděpodobně pochází i milostná socha Staré Matky Boží.⁴⁶⁴

Mezi velkými liliemi, osázenými kameny upevněnými v příchytkách, je pět ozdobných štítků s kamenem. Umístění kamenů v každé lilii nad čelenkou tvoří kříž,

⁴⁶¹ KOSÍK 1999, 30–31.

⁴⁶² Jednalo se o množství snubních prstenů, náušnic, přívěsků, náramků, medailonků, mincí a jiných zlatých předmětů. Všechny tyto předměty, po vytřídění sklíčků, zapínání a jiných nehodnotných částí, byly nakonec za komisionálního dozoru žarošického faráře a zástupců poutníků před jejich očima roztaveny v zlatnické peci a z nich pak zpracovány části korunek.

⁴⁶³ KOSÍK 1999, 32.

⁴⁶⁴ KOSÍK 1999, 33.

je jich vždy pět na znamení pěti ran Ježíše Krista. Na vrchním hrotu velkých lilií je dokola umístěno pět kamenů symbolizujících pět Moudrých panen, patnáct kamenů je dále umístěno v kruhu jako symbol věčnosti. Ve středním poli velkých lilií je symbol propojení časnosti světa s věčností Boží lásky vtěleného Krista. V čelence a štítcích nad ní je pak rozloženo deset kamenů, které symbolizují Pannu Marii příkladně zachovávající Desatero přikázání.

Kameny v korunce jsou dvojího druhu: broušené a přírodní. Symbolizují tak, že není u Boha rozdíl mezi bohatými a chudými, mezi vnější krásou, vzděláním a hodnotami. Broušených kamenů je v liliích patnáct (růžencová tajemství) a čtyři v čelence (čtyři evangelisté podávající nám zprávu o Kristu Pánu a Panně Marii). Broušené, lesknoucí se a jiskřivé kameny zároveň symbolizují vzácnost, ušlechtilost a podrobení se broušícímu nástroji, zatímco přírodní kameny symbolizují všední život obyčejného poutníka, který teprve Boží milostí, přímluvou Panny Marie, ale také vlastním utrpením obroušen se jednou může stát „vzácným kamenem“ v duchovní koruně blažené věčnosti.⁴⁶⁵

Barvy kamenů v koruně, bílá, červená a modrá, záměrně odpovídají našim státním barvám. Zároveň v symbolice barev samotných představuje bílá nevinnost, červená lásku a modrá barva je barvou mariánskou, barvou nebe. Počty barevných kamenů na koruně Panny Marie podle jednotlivých barev odpovídají k přirovnání Panny Marie v nejznámější mariánské písni: *“Tisíckrát pozdravujeme Tebe...”*⁴⁶⁶

Přírodních kamenů je v koruně celkem jedenáct. Deset v liliích a jeden na štítku nad čelenkou uprostřed mezi zadními velkými liliemi. Tyto kameny byly vyzdvíženy na významných mariánských místech a pocházejí většinou přímo z chrámových staveb nebo jejich archeologických nalezišť. Je zde kámen z Kláštera na Starém Brně, který založila Eliška Rejčka. Ona nechala pravděpodobně milostnou sochu Staré Matky Boží zhotovit a darovala ji na staré poutní místo do Žarošic. Další kámen je ze starého poutního místa Mezi vinicemi, kde stávala milostná soška až do roku 1785. Po stranách tohoto kamene jsou zasazeny kameny z Tuřan a Rajhradu. Všechny milostné sochy na těchto třech místech nesou jinde neznámé označení

⁴⁶⁵ KOSÍK 1999, 34.

⁴⁶⁶ Šest bílých kamenů: Matka Páně, Matka naše, Útočiště naše, Paní (překrásná, mocná), Královna (nejsvětější, archandělská), Panna (moudrá). Šest červených kamenů: Denice jasná, brána nebeská, Chrám Trojice, Duha na obloze, Trůn Šalomouna, Rouno Gedeona. Sedm modrých kamenů: Cedr, Cypřiš, Palma, Růže, Oliva, Javor a Lilie.

„Stará Matka Boží“, jehož význam je dnes již těžko přesně zjistitelný, nicméně svědčí o starobylosti. Dále je zde kámen z kostela Panny Marie v Sadech u Uherského Hradiště, ze Svatého Hostýna, z Jasně Hory v Čenstochové, ze Šaštína, ze Svaté Hory, a z Mariazell. Ve štítku na čelence je nakonec umístěn kámen z nejznámějšího poutního mariánského místa – z Lurd ve Francii.⁴⁶⁷ Uvnitř korunky je zpevňovací komora trojúhelníkového tvaru na které je vyryt latinský nápis:

*„Pietas peregrinatorum et parochianorum comparavit me, Pontifex Maximus Joannes Paulus Papa II. benedixit me et die 21. Maii A. D. 1995 imaginem Antiquae Matris Dei Žarošicensis mecum coronavit.“*⁴⁶⁸

Nad komarou je na štíhlém kuželu umístěn symbol zeměkoule a nad ní tzv. kříž benediktinský.⁴⁶⁹ Kolem čelenky je z přední strany gotizujícím písmem vyryt nápis: „SALVE THAUMATURGA MORAVIAE“.⁴⁷⁰

Korunka Ježíška je zmenšenou replikou korunky mariánské a to i ve výkladu symbolů. Je vysoká 13 cm, obvod čelenky korunky je 23 cm. Také Ježíškova korunka obsahuje nebroušené přírodní kameny tentokrát z biblických svatých míst. Je zde kámen z potoka Cedron, z Božího hrobu na Golgotě, z údolí Josafat, z hory Tábor, z Betléma a z Olivové hory. Na čelence korunky je vyryt nápis: „SALVE JESU FILI DEI ET MARIAE“.⁴⁷¹

S novými korunkami putovali žarošičtí farníci a poutníci na řadu významných mariánských poutních míst, aby tak bylo naznačeno, že se jedná o stejnou úctu jedné Matky Boží. Byly rovněž dotýkány s hroby světců a na místech jejich života.

Na Moravě byly korunky přineseny na Svatý Hostýn, Velehrad, Staré Brno, Tuřany a Rajhrad, na místa, z kterých pocházejí kameny do nich zasazené. Následovala i další

⁴⁶⁷ KOSÍK 1999, 35–36.

⁴⁶⁸ „Zbožná láska poutníků a farníků mne dala zhotovit, nejvyšší velekněz papež Jan Pavel II. mne posvětil a dne 21. května léta Páně 1995 mnou korunoval sochu Staré Matky Boží Žarošské.“

⁴⁶⁹ Sv. Benedikt je patron Evropy. Často používané symbolické spojení kříže a zeměkoule, vyjadřuje to, čím Kristus přemohl svět: láskou až k smrti na kříži.

⁴⁷⁰ KOSÍK 1999, 37.

⁴⁷¹ KOSÍK 1999, 38.

poutní místa spjatá se životy našich světců.⁴⁷² V Čechách se korunky dotýkaly Paládia země české a místa Václavovy mučednické smrti ve Staré Boleslavi, v Praze hrobu sv. Václava, Vojtěcha, Víta, Jana Nepomuckého, Zikmunda, Prokopa, Norberta a sv. Ludmily. Do mariánské korunky je také zasazen kámen ze Svaté Hory.⁴⁷³

Na Slovensku byly korunky nesený v průvodu Šaštínem a položeny na oltář Sedmibolestné Patronky Slovenska. Také z tohoto místa je v korunce zasazen kámen. V Polsku navštívili poutníci s korunkami Skočov, kde byly dotýkány s křtitelnicí sv. Jana Sarkandala. Dále hlavní poutní místo Polska, Jasnou Horu, zde byly korunky položeny na oltář před milostným obrazem Matky Boží Čenstochovské, Královny Polska. Na zpáteční cestě byly zaneseny do domu Karla Wojtyly, pozdějšího papeže Jana Pavla II., jejich světitele a korunovatele.⁴⁷⁴

V Rakousku se korunky dotýkaly milostné sochy Panny Marie Mariazellenské.⁴⁷⁵ Poutníci putovali také do věčného města Říma, aby poděkovali Svatému otci za korunovaci a předali mu kopii žarošické Staré Matky Boží. Při této příležitosti položili korunky na oltáře čtyř velkých papežských basilik a na hrob sv. Cyrila. V katakombách sv. Kalista byla slavena mše svatá. Korunky byly dále položeny na papežský oltář v basilice sv. Petra, na oltář sv. Václava, na hrob sv. Josafata a Pia X. a k nohám sochy sv. Petra. Stejně tak tomu bylo v basilice sv. Pavla a v basilice lateránské. V basilice Panny Marie Sněžné, byla před milostným obrazem, slavena mše svatá, při níž korunky spočinuly na oltáři. Po mši svaté byly korunky položeny na papežský oltář v basilice a ke dřevu z jesliček. Na zpáteční cestě se poutníci zastavili v Assisi, v místě života a smrti sv. Františka a ve Vídni, kde byly korunky položeny na hrob sv. Klementa Marie Dvořáka-Hofbauera a tam slavena mše svatá. Korunky jsou tak duchovně spjaty se všemi dotýkanými místy.⁴⁷⁶

⁴⁷² Vranov, Sloup v Moravském krasu, Křtiny, Křižanov, Tasovice, Olomouc.

⁴⁷³ KOSÍK 1999, 52–53.

⁴⁷⁴ KOSÍK 1999, 53–54.

⁴⁷⁵ KOSÍK 1999, 54.

⁴⁷⁶ KOSÍK 1999, 55–56.

XI.11. Slavná papežská korunovace Staré Matky Boží Žarošické

Celá Morava, Slezsko i okolní země s radostí očekávaly den svatořečení Jana Sarkandra, kněze a mučedníka a Zdislavy z Křižanova, manželky a matky dne 21. května 1995. Tato radost byla umocněna návštěvou Svatého otce Jana Pavla II. v naší vlasti a kanonizací zmíněných světců jím v Olomouci. Žarošice a poutníci se naplnili radostí ještě větší, když se dozvěděli, že Svatý otec na Svatém Kopečku nejen posvětil nové korunky pro milostnou sochu, ale také ji bude osobně korunovat.⁴⁷⁷

Milostná socha byla uložena do zvláštní schránky a autem dopravena do svatokopecké basiliky a tam ozdobena. Po ukončení kanonizační slavnosti a papežské mše svaté začali mladí lidé odcházet na Svatý Kopeček, kde se měli setkat se Svatým otcem, kterého přivítali v 16.45. Po promluvě posvětil Svatý otec dvoje korunky. Korunky z roku 1924 pro Pannu Marii Svatokopeckou⁴⁷⁸ a nové korunky pro papežskou korunovaci Staré Matky Boží Žarošské. Před Svatého otce předstoupil se svatokopeckými korunkami strahovský opat Michael Josef Pojezdný a se žarošickými korunkami farář Marian Rudolf Kosík, farář ze Žarošic. S nositeli korunek přistoupil před svatého otce i brněnský biskup mons. Vojtěch Cirkle.

Svatý otec řekl: „*Panna Maria, Matka Ježíše Krista, je obrazem a vzorem církve. Posvěcení těchto korunek nám připomíná její těsné spojení s Kristem a církví*“.⁴⁷⁹

Korunky poté posvětil svěcenou vodou a modlitbou:

„*Modleme se: Všemohoucí Bože, tvou služebnici Pannu Marii, která tě velebila za veliké věci, chválí všechna pokolení. Vyjádřením naší chvály jsou i tyto korunky, které zdobí její obraz. Dej, ať nám připomínají, že Matka Boží Panna Marie je i naší Matkou a pomáhá nám na cestě k tobě. Skrze Krista, našeho Pána. Amen*“.⁴⁸⁰

Na závěr celé bohoslužby se Svatý otec odebral do svatokopecké basiliky, kde před oltářem sv. Josefa stalá milostná socha Staré Matky Boží Žarošské nachystaná ke korunovaci. Po krátké adoraci k ní Svatý otec přistoupil, zadíval se na ni a s tichou

⁴⁷⁷ KOSÍK 1999, 39.

⁴⁷⁸ Barokní svatokopecké korunky z papežské korunovace Panny Marie Svatokopecké v roce 1732 byly v noci z 19. na 20. srpna 1919 ukradeny. V roce 1924 proto byly zhotoveny korunky náhradní.

⁴⁷⁹ KOSÍK 1999, 39.

⁴⁸⁰ KOSÍK 1999, 39–40.

modlitbou korunoval. Korunku dostalo nejprve Jezulátko, potom Panna Maria. Korunky, které nesl žarošický farář, podával Svatému otci brněnský biskup. Po korunovaci setrval Svatý otec chvíli v tiché modlitbě a pak se přítomnými pomodlil latinsky „Zdravas Maria“ třikrát „Sláva Otci“ a „Odpočinutí věčné“. Žarošický děkan několika slovy přiblížil Svatému otci historii poutního místa a milostné sochy, pan biskup připomněl, že Žarošice patří do jeho brněnské diecéze a na závěr Svatému otci za korunovaci poděkoval žarošický farář.⁴⁸¹

Celému korunovačnímu obřadu byli přítomni: vatikánský státní sekretář Angelo kardinál Sodano, apoštolský nuncius a arcibiskup Giovanni Coppa, kardinál Miloslav Vlk, arcibiskup olomoucký a metropolita moravský Jan Graubner, brněnský biskup Vojtěch Cirkle a další biskupové. Mezi premonstráty byli přítomni generální opat řádu Marcel van de Ven, strahovský opat Michael Josef Pojezdny a želivský opat Vít Bohumil Tajovský, administrátor české cirkárie. Žarošickou farnost zastupovali děkan Tomáš Žďáňský a farář Marian Rudolf Kosík. Po slavnosti byla milostná socha opět autem dopravena do Žarošic a ještě v noci zde byla slavena žarošickým farářem mše svatá na poděkování za korunovaci. Tak vešla papežská korunovace Staré Matky Boží Žarošské do dějin katolické Moravy jako čtvrtá v pořadí, ale jako jediná ze všech byla uskutečněna přímo rukou Svatého otce.⁴⁸² Korunovační oslavy, kterých by se mohli zúčastnit všichni poutníci, byly stanoveny na Zlatou sobotu.

Příprava korunovačních slavností

Od začátku roku 1995 se žarošická farnost připravovala na veliké slavnosti papežské korunovace. Farníci opravili fasádu kostela, švadleny zhotovily nové ornáty, štoly, plášť pro milostnou sochu, poutnice vyšíly nové oltářní plachty. Do ambitu na poutním prostranství byly pořízeny dva nové obrazy: slovanských apoštolů Cyrila a Metoděje se znaky Moravy a Slezska a sv. Jana Nepomuckého a blahoslaveného Hroznaty, jejichž ostatky jsou uloženy v poutním oltáři na prostranství se znaky Čech a premonstrátského řádu. Dále byla opravena skupina Kalvárie pod ambitem a Lurdská kaple. Týden před slavností postavili místní muži a chlapci podium, na němž měla být umístěna milostná socha, se sedadly pro biskupy a opaty. Na pozadí byl umístěn papežský znak. Kostel i pódium vyzdobily bílé chryzantémy, růžové gladioly, v kostele na oltáři také červené gerbery. Na věži zavlály také tři prapory:

⁴⁸¹ KOSÍK 1999, 40.

⁴⁸² KOSÍK 1999, 41.

papežský, český a slovenský. Kostel byl ozářen ze všech stran. Devět dní před Zlatou sobotou začala také duchovní příprava farnosti na korunovační farnosti.⁴⁸³

Na Zlatou sobotu, 9. září 1995, hlavní den korunovační slavnosti, byl mariánský trůn v žarošickém kostele prázdný. Milostná socha Staré Matky Boží Žarošické, bez svých nových korunek, stála na zvláštních nosítkách u křtitelnice, aby si ji poutníci mohli prohlédnout zblízka. Den začal ranní mší svatou, kterou ke cti Panny Marie sloužil místní děkan Tomáš Ždáňský. Před polednem sloužil mši svatou slovensky pro poutníky ze Závodu, okolí a všechny Slováky farář Marian Rudolf Kosík. Po té mši byla socha společně s nosítky postavena na oltář.⁴⁸⁴

Odpoledne se do Žarošic ubírala procesí z širokého okolí. Průvody poutníků se scházely u dveří kostela a po jednotlivých procesích vstupovaly do svatyně. Krása krojů, korouhví, mariánských soch, zpěvu a hraní dechovek nadšení z velkého dne jen umocňovaly. Prostranství za kostelem se postupně začalo naplňovat mariánskými ctiteli. Všichni se společně modlili pobožnost Křížové cesty a slavný Růženec.

Mládež v krojích i děvčata v dlouhých šatech vykonala starobyrou pobožnost zvanou Poklona, při které odevzdávaly dívky Panně Marii symbolické věnečky, přednášely vroucí modlitby za doprovodu zpěvu.⁴⁸⁵

Přesně v 17.00 hodin vyšel z fary průvod. Vpředu nesl kříž bratr Angelus z kapucínského kláštera v Brně, zahalen v oblaka kadidlového dýmu. Za křížem šli ministranti a krojovaná mládež ze Žarošic, která nesla na nosítkách třpytící se zlaté korunky. Následoval zástup kněží, premonstrátsí opati ze Želiva a ze Strahova, světící biskup Andrej Imrich ze Spíše a brněnský biskup Vojtěch Cirkle jako hlavní celebrant. Všichni vešli do kostela, kde se poklonili svátostnému Spasiteli a zpěvem „*Salve Regina*“ uctili Matku Boží.⁴⁸⁶

Po zpěvu žarošičtí chlapi v krojích snesli milostnou sochu z oltáře a předali ji duchovenstvu, které ji vynášelo z kostela za nadšeného zpěvu lidu: „*Chválu vzdejme Moravané nejsvětější Matce Páně, pějme vroucně nebes Kněžně, vzyvejme ji všichni něžně. Mária, Mária, denice vítězná, Mária, Mária, lilie líbezná, oroduj za nás, Matko, v každý čas, Královno nadhvězdna*“.⁴⁸⁷

⁴⁸³ KOSÍK 1999, 42.

⁴⁸⁴ KOSÍK 1999, 43.

⁴⁸⁵ KOLEK 1942, 28.

⁴⁸⁶ KOSÍK 1999, 43.

⁴⁸⁷ KOLEK 1942, 29.

Na prahu chrámu byla socha předána zástupcům otců. Ti jí vzali na ramena a za zpěvu: „*Bože cos ráčil před tisíci roky, rozžati otcům světlo víry blahé, jenžto jsi řídil apoštolů kroky, z východu k naší Moravěnce drahé. K tobě hlas prosby z této vlasti vane. Dědictví otců zachovej nám, Pane*“!⁴⁸⁸

Stejně tak matky při zpěvu: „*Svět má své perly diamanty, leč vzácnější nám dán je skvost, Bůh vložil dítě v náruč naší, jenž u nás dlí co nebes host. Ó Matko matek milovaná, slyš matek lidských vroucí hlas, ty, jež jsi pěstila nám Pána, též naše dítky láskou spas*“.

Dále pokračovali v nesení sochy zástupci jednotlivých stavů. Zemědělci při zpěvu: „*Vypros čeho třeba nám, našim dětem rodinám, zachraň poli úrodu, žehnej národu. Pros za nás ó Panno mocná, pomocnice v každý čas, Maria, ó Matičko, oroduj za nás!*“; z písně Máti Páně přesvatá, následovali dělníci při sloce: „*Dej ať v domech našich vzkvétá pravá láska, pravá ctnost, ať mír z domku Nazareta, je v nich stálý, milý host. Z vůle Boží vrať nás všechny křesťanskému životu, otcům, matkám moudrost vdechni, dětem uchraň čistotu. Maria, ó Matičko, Krista Pána rodičko, ustavičná pomoc tvá, útěchu nám podává*“; z písně K nebesům dnes zalet' písní.⁴⁸⁹ Zástupci inteligence při sloce: „*Ty nemocní uzdravuješ, ó Matičko žarošská, jazyk němým rozvazuješ, Královno archandělská. Ty jsi naše milá Matka, tys naše naděje všecka, neb ty jsi ten Jesse kořen, Maria krásná Ester,*“ z písně Na stokrát buď pozdravena.⁴⁹⁰

Nakonec milostnou sochu nesli zástupci poutníků a všichni s nadšením zpívali žarošskou píseň: „*S radostí putujeme, nábožní křesťané, vroucně prozpěvujeme Matičce žarošské: Zdrávas Maria, milosti plná, Pán Bůh je s tebou tys požehnaná. Tak pozdrav Marii každá duše věrná. Ze všech stran putují, nábožní křesťané, Marii uctít jdou, v tom žarošském chrámě. Zdrávas Maria, milosti plná... Přivítej nás všechny, ó Matičko naše, nehodné poutníky, pro Krista Ježíše. Zdrávas Maria, milosti plná...*“.⁴⁹¹

Průvod s milostnou sochou byl zakončen u připraveného pódia, kde krojovaní chlapi postavili milostnou sochu pod baldachýn na vyvýšeném místě. Nastal okamžik uvítání přítomných. Jménem místních kněží pronesl slovo na uvítanou k přítomným zdejší děkan. Vzpomněl krásného dne korunovace Staré Matky Boží a

⁴⁸⁸ KOLEK 1942, 32.

⁴⁸⁹ KOLEK 1942, 38.

⁴⁹⁰ KOSÍK 1999, 44.

⁴⁹¹ KOLEK 1942, 42.

vybídli všechny k oslavení toho památného okamžiku nyní o Zlaté sobotě. Nakonec přečetl farář pozdravné dopisy těch, kteří ač byli pozváni, se nemohli slavnosti zúčastnit: od apoštolského nuncia Giovanniho Cappy, od moravského metropolity a olomouckého arcibiskupa Jana Graubnera a od superiora Karla Schauera, OSB, z Mariazell.⁴⁹²

Následoval mše svatá ke cti Panny Marie Královny. Jejím hlavním celebrantem byl brněnský biskup, kazatelem a koncelebrantem slovenský biskup ze Spiše, koncelebranty opati želivský a strahovský a mnoho dalších kněží, mezi nimiž byli i kněží východního katolického obřadu.⁴⁹³

V prvním čtení se nesla ke sluchu shromážděného lidu slova z knihy Judit: „*Dnes tak proslavil tvé jméno, že tvá chvála nevymizí z lidských úst*“, ve druhém čtení zazněla slova ve slovenštině z knihy Zjevení o ženě s korunou z dvanácti hvězd a měsícem pod nohama a v evangeliu zazněla zpráva od anděla při zvěstování: „*Jeho království nebude konce*“. V promluvě biskup Andrej připomněl poutníkům, v čem záleží správná mariánská úcta: všimát si Panny Marie jako svého vzoru, od ní se učit a ji následovat. Její život nám káže beze slov. Po kázání ukázal farář lidu papežské breve a přečetl jeho obsah, kde je vysloven souhlas Svatého otce s korunovaci Staré Matky Boží Žarošské. Shromáždění poutníci odpověděli bouřlivým potleskem. Za zvuků fanfár byly korunky z oltáře doneseny před milostnou sochu, brněnský biskup kladl korunku na hlavu Jezulátka s prosbou: „*Pane Ježíši, Synu Boží a Panny Marie, když vkládáme tuto korunu na milostnou sochu, prosíme tě, abys nám jednou dopřál korunu věčné slávy v nebi*“. Lid odpověděl „*Amen*“. Potom spišský pomocný biskup vzal korunku Panny Marie a se slovy: „*Divotvorkyňa Moravy, při vkládání tejto koruny na tvoju milostivú sochu prosíme ťa, prihovor sa u svojho Syna, aby nám raz doprial korunu večnej slávy v nebi*“, vložil korunku na milostnou sochu Matky Boží. Nato zazněla velikonoční antifona „*Regina coeli laetare*“ a biskup okouřil milostnou sochu kadidlem. Následovalo vyznání víry a přímlyvy, které zněly v řeči české i slovenské. Ke mši svaté se zpívala česky píseň: „*Tisíckrát pozdravujeme Tebe, ó Matičko Krista Ježíše, Ty jsi okrasou celého nebe, Tobě se koří celá říše, Ty jsi Bohu ta nejprvnější, Tobě čest a chválu nejpřednější, andělé a svatí vzdávají, Královnou Tebe nazývají*“. Ke svatému přijímání se zpívalo slovensky: „*Hostiu vítajme, tej manne česť dajme, zástupov Pánovi a králov Královi. Zdráv ó bud', ó, anjelský*

⁴⁹² KOSÍK 1999, 45.

⁴⁹³ KOSÍK 1999, 46.

chlebe, voláme vrúcne ku Tebe, predraheho telo a krv”! Na závěr mše svaté udělil brněnský biskup apoštolské požehnání, které může udělovat pouze několikrát do roka.⁴⁹⁴

Následoval velkolepý průvod s milostnou sochou obcí, v jehož čela byla Stará Matka Boží Žarošská nesena poprvé po padesáti letech.⁴⁹⁵ Za sochou kráčelo duchovenstvo, potom následovaly další mariánské sochy, kterých bylo celkem čtyřicetři. Průvod nadšeně zpíval starobyloou žarošskou píseň „*Před věky zvolena*“ a při zpáteční cestě „*Růže krásná, v ráji štěpovaná*“. Milostná socha se vracela po své oslavě zpět na svůj trůn v kostele. Po modlitbě: „*Pod ochranou Tvou*“ se duchovenstvo vrátilo na poutní prostranství. Blížil se závěr velkolepé mariánské slavnosti. Místní duchovní správce poděkoval Pánu Bohu za prokázané dobrodiní a lid zapěl dvě sloky „*Bože, chválíme tebe*“, dále poděkoval všem přítomným a zejména těm, kteří se na slavnosti i na korunovaci samé podíleli. Na závěr se četl telegram pro Svatého otce:

Svatý otče!

Poutníci z Moravy, Slezska, Slovenska i Čech, shromáždění se svými pastýři při oslavě papežské korunovace milostné sochy Staré Matky Boží v Žarošicích, Vám posílají srdečné pozdravy a ujištění o věrnosti Apoštolskému Stolci.

Zároveň Vám, Svatý Otče, ještě jednou všichni upřímně děkujeme za posvěcení korunek a korunovaci milostné sochy, kterou jste vykonal při své návštěvě 21. května 1995 na Svatém Kopečku u Olomouce. Prosíme dobrotivého Boha, aby Vás chránil a zachoval ještě dlouhá léta k blahu církve.

*V Žarošicích dne 9. září 1995.*⁴⁹⁶

Zazněla papežská hymna v českém a slovenském jazyce. Průvod odcházel od oltáře, kam byla navracena milostná socha, do fary, a lid se začal pomalu rozcházet.

V noci bylo setkání mladých, kteří vzpomínali na své setkání se Svatým otcem na Svatém Kopečku, modlili se, zpívali a rozjímali. Přesně o půlnoci byla slavena mše svatá východního obřadu. U oltáře na poutním prostranství byl postaven ikonostas. Hlavním celebrantem byl věrný poutník žarošický P. František Kozár. S ním

⁴⁹⁴ KOSÍK 1999, 46–47.

⁴⁹⁵ Naposledy byla nesena milostná socha v průvodu na konci druhé světové války 21. 5. 1945, kdy byla po osvobození Československa slavnostně vynesena ze svého úkrytu.

⁴⁹⁶ KOSÍK 1999, 47.

koncelebrovali další kněží. Zpěvem doprovázel liturgii pěvecký sbor Cyrilské jednoty v Rajhradu, který při slavnosti zpíval i „*Regina coeli*“. Tato liturgie má v Žarošicích svoji tradici a lid ji přijímá velmi vděčně.⁴⁹⁷

Druhý den slavností začal hned ráno slavnými ranními chválami z breviáře, které k počtě Panny Marie zpívali kněží a poutníci před její sochou umístěnou stále ještě na oltáři. První mši svatou sloužil P. Josef Požár, farář z Dolních Bojanovic, za své poutníky. Po jejich rozloučení a odchodu se vytratila z kostela krása bojanovských krojů, které každoročně dokreslují oslavu Matky Boží.⁴⁹⁸

V 8.30 hodin za zvuků fanfár a písně: „*Chválu vzdejme, Moravané*“, vynášeli žarošičtí chlapi v krojích milostnou sochu z kostela na poutní prostranství, aby před ní mohli žarošičtí kněží sloužit slavnou mši svatou. Po farní mši svaté následovala slavná pontifikální mše za poutníky, kterou sloužil strahovský opat Michael Josef Pojezdny, O. Praem., s ním koncelebroval převor kláštera premonstrátů v Teplé Hugo Josef Pitel a převor Rytířského řádu křížovníků s červenou hvězdou Josef Maria Hudec. Po mši byla socha Staré Matky Boží opět přenesena zpět do chrámu a usazena na svůj trůn.⁴⁹⁹ Odpoledne při adoraci poděkoval strahovský opat za milosti, které jsme o poutní korunovační slavnosti obdrželi. Lid zpíval nadšeně „*Bože chválíme tebe*“ a po pobožnosti se ještě jednou přišel poklonit korunované Královně. Navečer před zraky pouze těch, kteří měli na korunovaci největší zásluhy, vynesl farář matku Boží na její trůn.

Korunovační slavnosti pokračovaly po celý následující týden oktávy. Každodenně přicházely zástupy poutníků z blízkého i vzdáleného okolí a vždy byla sloužena mše svatá ke cti korunované Královny Moravy se slavným kázáním.⁵⁰⁰ Po mši následoval každý den světelný průvod s milostnou sochou kolem kostela za zpěvu písně „*Před věky zvolena*“.⁵⁰¹

Žarošické korunovační slavnosti skončily, nadšení moravského lidu pro čest a slávu Staré Matky Boží zůstává ale i nadále.

⁴⁹⁷ KOSÍK 1999, 48.

⁴⁹⁸ KOSÍK 1999, 49.

⁴⁹⁹ KOSÍK 1999, 49.

⁵⁰⁰ Mši svatou v těchto dnech v Žarošicích sloužil např.: P. Milan Borovička z Kyjova, P. František Bařka z Mikulčic, P. Stanislav Krátký, P. Tomáš Prnka, farář a děkan z Křtin, P. Leopold Nesveda z Velkých Bílovic, P. Antonín Láník. Oktávu zakončil opat ze Želiva Vít Tajovský.

⁵⁰¹ KOSÍK 42–51.

XII. Závěr

V českých zemích se vždy největší úctě těšily obrazy a sochy domácího středověkého původu. S výrazy úcty, vděčnosti, pokory a lidové mariánské zbožnosti k těmto milostným obrazům se setkáváme již od raného středověku. Milostné sochy se oblékaly do šatiček, zdobily se květinami, drobnými šperky, drahokamy, korunkami a obrazy se pokrývaly stříbrnými nebo zlatými obklady. Kovový plech obvykle zastíral ošacení Madony a byly z něho zhotovovány korunky a hvězdy, výjimečně zakrýval celé pozadí obrazu. Na milostné obrazy či sochy se zavěšovaly růžence a medailonky.

Na počátku 16. století pak dochází ke krizi posvátného obrazu, vyvolané zákazem jistých forem lidové zbožnosti, která byla překonána až na tridentském koncilu roku 1563. Úctou k ostatkům a k svatým obrazům se zabývalo XXV. zasedání koncilu. Tridentský koncil tak rozlišil pojmy „*adoratio*“ a „*veneratio*“, oproti středověké praxi formulované v Libri Carolini, která používala pouze pojem „*adoratio*“. Tridentský dekret se tak v podstatě odvolává k raně křesťanské praxi uctívání obrazů a odmítá nesprávné způsoby úcty k nim. Praktická lidová zbožnost k milostným obrazům však byla s tímto dekretem v příkrém rozporu.

V 17. a 18. století existovala v Čechách zjevná snaha učinit Pannu Marii královnou Království českého a tím také navázat na hlubokou mariánskou úctu v zemi, která byla dle katolíků přerušena husitskými válkami. Snad každý milostný mariánský obraz v tomto období byl ozdoben zlatými či stříbrnými korunkami. Nebylo výjimkou, že ještě před papežskou korunovací, měla socha či obraz ve své klenotnici několik kusů stříbrných či zlatých gotických korunek. Bohužel většina těchto pokladů milostných obrazů je dnes ztracena, neboť během reformy císaře Josefa II. došlo k jejich rekvizici.

Slavné papežské korunovace zázračných mariánských obrazů v době baroka, byly v celé Evropě vyvrcholením úcty a zbožnosti k milostným sochám či obrazům, kterým předcházely slavné poutě a procesí, při nichž byl ozdobený obraz vynášen z kostela.

V Čechách byla korunkami obdařena soška Panny Marie Svatohorské (1732), na Moravě reliéf Matky Boží na Svatém Kopečku u Olomouce (1732) a milostný obraz Madony od sv. Tomáše v Brně (1736). Oslavy korunovace byly vždy velkolepou slavností, trvající několik dní, většinou celou oktávou.

Barokní úctu k milostným mariánským obrazům tvrdě postihly Josefské dekry. Reskriptem z roku 1772 byla zakázána procesí mimo *dědičné země do zemí cizích*. Dle patentu z 28. srpna 1783 se v procesích nesměly nosit milostné sochy a korouhve. Další patent z roku 1782 přikazoval *nepřiliš okrašlovat chrámy, poněvadž prý přílišná ozdoba, nádhera a osvětlení v chrámech a kaplích duchu církve se protiví, s sebou přináší nebezpečství ohně a konečně spíše k zábavě než k úctě svatého místa*. Pro kult Panny Marie měly význam také dekry týkající se zmenšení počtu svátků, které na žádost Marie Terezie potvrdil brevem z 11. září 1753 papež Benedikt XIV. Z mariánských svátků tak bylo zachováno pouze pět hlavních: Hromnice, Zvěstování, Nanebevzetí, Narození a Neposkvrněné početí. Po smrti Josefa II. došlo v českých zemích opět k částečnému oživení kultu milostných obrazů a soch, nemělo ale dlouhého trvání.

Dvacáté století, nechvalně proslulé dvěma světovými válkami a komunistickým režimem, nebylo zrovna příznivé pro rozvoj poutí. Nejprve nacisté, a poté i komuniste, opět zakázali poutě zcela. Přesto se i v tomto smutném období podařilo navázat na barokní tradici korunování milostných obrazů.

Ve dvacátém století jsou korunovace milostných mariánských obrazů spjaty zejména se Svatým otcem Janem Pavlem II., který během svého pontifikátu osobně korunoval několik desítek mariánských obrazů v celé Evropě. Dále svou autoritou schválil nový korunovační řád obrazů Blahoslavené Panny Marie (*Ordo coronandi imaginem B. M. V.*), připravený Posvátnou Kongregací a přikázal, aby byl publikován. V roce 1981 byl tedy původní korunovační řád ze 17. století nahrazen řádem novým.

V českých zemích byla tradice slavných barokních korunovací milostných obrazů obnovena po více než 170 letech. Papežskými korunkami byla roku 1912 korunována na Moravě soška Panny Marie Svatohostýnské, následovala korunovace sošek Panny Marie Křtinské a Staré Matky Boží Žarošské, kterou jako jedinou

v českých zemích, osobně korunoval, dne 21. května 1995, papež Jan Pavel II. V Čechách byla již roku 1925 korunkami obdařena pieta Bolestné Matky Boží v Bohosudově (Maria-Schein). Ve Slezsku byla v roce 1966 korunována socha Panny Marie Wartské – Matky Božího Trůnu Moudrosti, v bývalém českém Kladsku patřícím do roku 1972 pražské arcidiecézi (dnes Warta – Bardo Slaskie).

Zatím poslední „papežskou“ korunku věnoval Svätý otec Benedikt XVI., při své návštěvě Prahy dne 26. září 2009, Pražskému Jezulátku.